Samarbejdet

mellem

Hæren og flåden

under de slesvigske krige

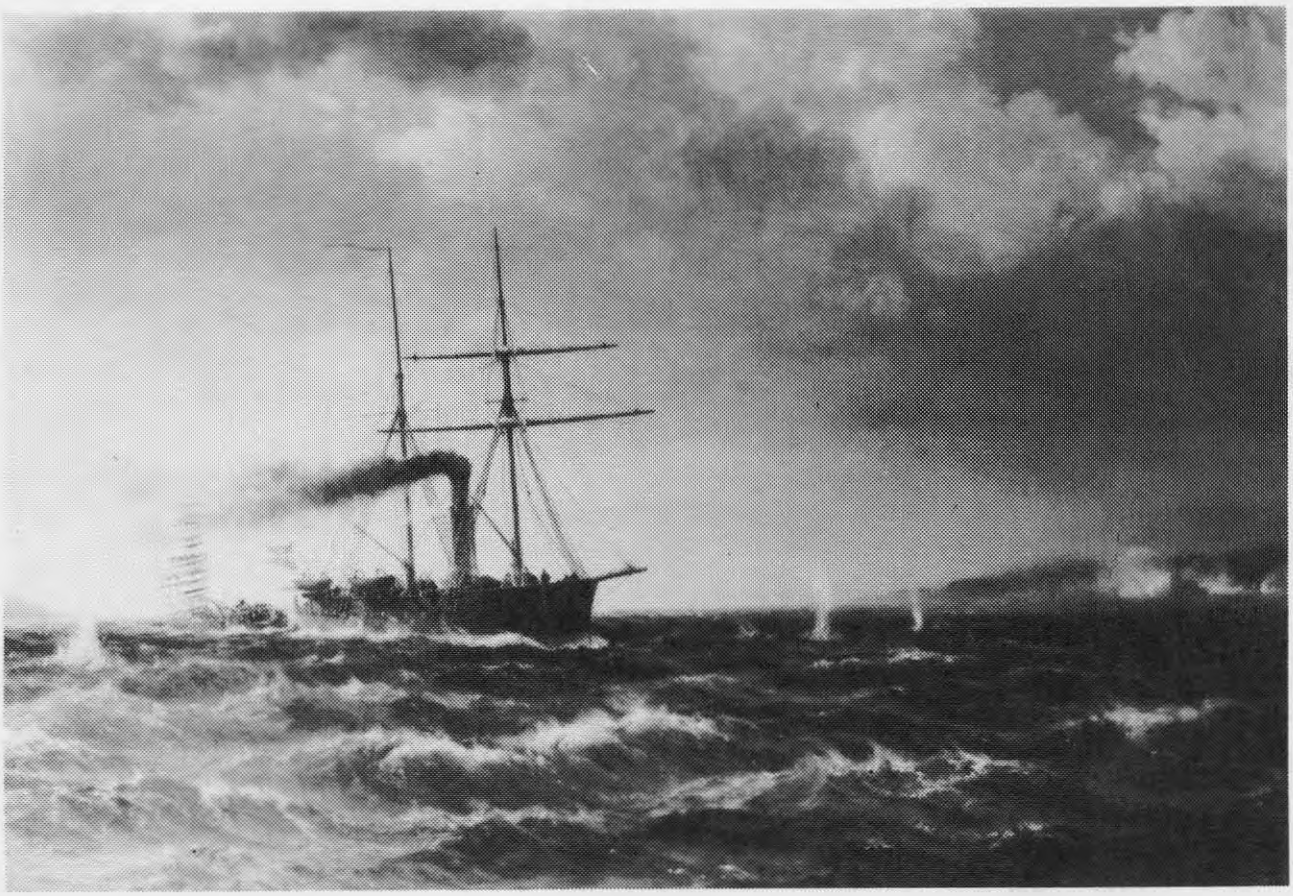

Sekondløjtnant C. Wessel-Tolvig

HÆRENS OFFICERSSKOLE

1981

Depot I-2248

SAMARBEJDET MELLEM HÆREN OG FLÅDEN UNDER DE SLESVIGSKE KRIGE.

En gennemgang af samvirket mellem Hæren og Flåden i operationer i de slesvigske Krige, omfattende begge værn - herfra undtaget rene transportoperationer. I vurderingen lægges hovedvægten på kommandoforholdenes betydning.

Forsvarets Bibliotek

UDGÅET AF BIBLIOTEKETS SAMLING

C. Wessel-Tolvig
Hold 1978/82
klasse LÆSSØE II

BdI/ Ex 2
SYS: 83337

HÆRENS OFFICERSSKOLE
1981

Det Kongelige Garnisonsbibliotek
100000495151

Indholdsfortegnelse

Indledning 5

I. Kapitel FORHISTORIE 7

1. En ny side i historiens bog 7

2. Hærens baggrund under den 1. slesvigske krig 8
   a. Organisation og opstilling.
   b. Hærens ledelse.
   c. Officerskorpset.

3. Flådens grundlag 12
   a. Flådens ledelse
   b. Skibene.
   c. Udrustningerne
   d. Personellet.

Noter 15

II. Kapitel KRIGENS FØRSTE ÅR. 1848 16

1. Foranstaltninger til bekæmpelse af oprøret 16

2. Slaget ved Bov 18

3. Forholdene omkring forsvaret af Slesvig 20

4. Forholdene i perioden efter tilbagetoget fra Slesvig 22

5. Forholdene i Lille Bælt 23

6. Forholdene ved bevogtningen af Als 24

7. Begivenheder ved fremrykningen fra Als 25
   a. Flotillens støtte til fremrykningen
   b. Episoden ved Egernsund den 28. maj.
   c. Demonstrationen mod Gråsten den 1. juni

8. Forholdene under resten af felttoget 27

9. Oversigt over eskadren på Østkysten af Hertugdømmerne. 29

Noter 31

III. Kapitel KRIGENS ANDET ÅR. 1849 33

1. Forhold i våbenstilstandsperioden 33
   a. Oberstløjtnant Læssøes overvejelser angående et evt. vinterfelttog.
   b. Hærens højere stabe omorganiseres
   c. Ny instruks for tjenesten i flådens skibe
   d. Flådestyrken på fjendens side

2. Forholdene om operationsplanerne 35

3. Operationerne indledes 38
   a. Planen
   b. Rekognoscering i Flensborg Fjord
   c. Krigsministeren befaler operationsplan ændret
   d. Angrebet på Åbenrå
   e. Kanonade ved Egernsund

4. Ekspeditionen mod Ekernførde 41

5. Overkommandoen ændres 42

6. Fortsatte begivenheder 44
a. Sikringen af Als efter tilbagetrækning fra Sundeved
b. 1. Kanonbådsdivision stationeres i Lille Bælt
c. Krigsministerens og general Bülows brevveksling angående operationerne.
d. Sikringen af Fyns kyst efter den 29. april
e. Mindre søstyrke i Århus Bugten til støtte for general Rye.
f. Kampen ved Gudsø den 7. juni

7. Forhold og begivenheder ved Fredericia 47
a. Forsvaret af fæstningen
b. Planen for udfaldet
c. Landgangsdemonstrationerne i Vejle og Kolding Fjord.

8. Oversigt over eskadren på Hertugdømmernes Østkyst i 1849. 50

Noter 53

IV. Kapitel FELTTOGET I 1850 55

1. Flådens udrustning og forberedelser i foråret 55

2. Forberedelser, mobilisering og operationsplaner ved hæren 56

3. Forholdene ved den slesvig-holstenske flåde og kystbatterierne 58

4. Ekspeditionen mod Femern 59
a. Planen
b. Besættelsen af øen
c. Forholdene efter besættelsen af øen

5. Begivenhederne på Slesvigs østkyst efter slaget ved Isted 61
a. Forskellige forhold ved hæren
b. Flådestyrkens forhold ved Ekernførde og på Slien
c. Begivenhederne ved Ekernførde den 12. sep.
d. Sammensætningen af styrken ved Ekernførde ændres
e. Bevogtningen af Slien
f. Eskadren på østkysten af Hertugdømmerne opløses
g. Marinekorpset dannes

6. Oversigt over flåden på Hertugdømmernes østkyst under felttoget 68

Noter 70

V. Kapitel MELLEMKRIGSPERIODEN 71

1. Træk af dansk politik 1851 - 61 71

2. Værnene og forsvarspolitikken 72
a. Hæren
b. Flåden

Noter 74

VI. Kapitel KRIGEN NÆRMER SIG 75

1. Udviklingen bliver tydeligere 75

2. Hærens forberedelser 75

3. Flådens udvikling 1861 - 63 77

4. Mobilisering, opmarch og udrustning 77

Noter 80

VII. Kapitel KRIGSFORLØBET I 1864 81

1. Forhold ved fredsbruddet 81
   a. Fjendens plan
   b. Begivenheder ved fremrykningen
   c. Tilbagetoget fra Dannevirkestillingen

2. Eskadren i Østersøen vestlige del dannes 83

3. Kystforsvaret ved Fredericia og Fyn 85

4. Kystbevogtningen og forsvaret af Als 87

5. Forhold mellem eskadren-overkommandoen-ministerierne 91

6. Forsvaret af Dybbøl 93
   a. Anlæggelsen af fjendens 1. parallel
   b. Spørgsmålet om Rolf Krake i Vemmingbund
   c. Rolf Krakes deltagelse i kampen den 18.april

7. Ekspeditioner fra dansk side 95
   a. Femerns forhold og betydning på dansk side
   b. Fjendens "Coup de main"
   c. Offensive bevægelser

8. Fjendtlige planer om landgangsoperationer 97
   a. Mål: Fyn
   b. Mål: Als

9. Forsvaret af Als efter Dybbølstillingens fald 99

10. Forhold under våbenhvilen 101
    a. Ved eskadren i Østersøens vestlige del
    b. Uoverensstemmende opfattelser af våbenhvilen på dansk side
    c. Landgangskorpset

11. Tabet af Als 104
    a. Forholdene på dansk side
    b. Angrebet
    c. Rolf Krakes og eskadrens forhold
    d. Forhold efter tabet af Als

Noter 106

VIII. Kapitel KRIGEN PÅ VESTKYSTEN 107

1. Forholdene i 1848 107

2. Forholdene og begivenhederne i 1849 107

3. Forholdene og begivenhederne i 1850 109

4. Forsvaret af Vesterhavsøerne 1864 112

Noter 114

IX. Kapitel HISTORIEN LÆRER, AT DEN INTET LÆRER 115

1. Sammenfatning 115
   a. Den 1. slesvigske krig
   b. Den 2. slesvigske krig
   c. Krigen på Vestkysten

2. Vurdering af samarbejdet under de slesvigske krige 118

Tillæg A Data for officerer af hæren og flåden

Tillæg B Data for flådens skibe

Tillæg C Ordliste

Tillæg D Bibliografi

Tillæg E Stikordsregister

Bilag (Findes samlet i særskilt hefte).

1. Krigsledelsens organisation
2. Disloceringen af de danske styrker ved Flensborg APR 1848
3. Rekognoscering fra Ekernførde 21/4-1848
4. Bevogtningen af Lille Bælt 1848
5. Kystbevogtningen ved Als 1848
6. Flådens støtte til fremrykningen fra Als 1848
7. Episoden ved Egernsund 28/5-1848
8. Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1848
9. Bestemmelser for officerers ansættelse ved forskellige stabe
10. Operationsplanen 1849
11. Præmisser og dom i Ekernførdesagen 1850
12. Skrivelser fra General Hansen angående overkommandoens udskiftning 1849
13. Sikringen af Als fra APR 1849
14. Kampen ved Gudsø 7/6-1849
15. Forsvaret af Fredericia 1849
16. Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1849
17. Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1850
18. Forsvar af Ekernførde 1850
19. Angreb mod Mysunde 1864
20. Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1864
21. 3. Divisions enheder ved Fredericia og Fyn 1864
22. Forsvaret af Als i 1864. Før 18/4.
23. Forsvaret af Als i 1864. Efter 18/4.
24. Rolf Krakes indsættelse 18/4-1864
25. Præmisser og dom i Rolf Krake sagen 1865

Indledning

Samarbejdet mellem hæren og flåden under de slesvigske krige var allerede ved krigenes afslutning genstand for debat. Senere har forskellige forhold i tilknytning til samarbejdet været emne for undersøgelser og diskussioner af mere eller mindre følelsesladet karakter. Selv i dette århundrede har diskussionerne været årsag til et gensidigt mistillidsforhold mellem hær- og søofficerer.

Nærværende speciale forudsætter hos læseren et bredt forhåndskendskab til hovedtrækkene af de slesvigske kriges historie, samt til almindelige land- og sømilitære termer. På denne baggrund søges samvirket under krigene fuldstændigt og objektivt belyst, idet gennemgangen tager udgangspunkt i korte træk af krigenes forhistorie, for derefter at belyse operationerne omfattende begge værn. Perioden mellem krigene belyses kortfattet og operationerne på Vestkysten er samlet i et selvstændigt kapitel af hensyn til overskueligheden. Gennemgangen støtter sig i en vis udstrækning til bilag, der omfatter både kort, gengivelse af originale kilder samt oversigter. Kortbilagene tager kun sigte på at lette overblikket for læseren, og for at lette anvendelsen af dem er de samlet i et selvstændigt hefte. En række detaljerede forhold omkring forskellige officerer af de to værn og flådens materiel er indeholdt i tillæg. I vurderingen lægges hovedvægten på kommandoforholdenes betydning, hvilket har gjort det nødvendigt at inddrage en række forhold, der kun havde indirekte betydning for samvirket.

Det har ikke været hensigten at beskrive forskelle mellem nutidige og datidige taktiske betegnelser. Læseren bør derfor være opmærksom på, at der kan forekomme forskellig betydning i sådanne betegnelser. Notehenvisninger sker ved (0), og noterne er samlet efter hvert kapitel.

Både Ekernførde-sagen og Rolf Krake-sagen rummer så mange aspekter i sig selv, at en detaljeret vurdering af de enkelte forhold i disse sager ligger udenfor specialet. Af hensyn til gennemgangen er præmisser og domme i disse retssager indeholdt i bilagene, idet begge sager ofte danner grundlag for debatterne om samarbejdet mellem de to værn under krigene.

Forsidebillede: Panserskonnerten Absalon med en rokanonbåd på slæb står under ild fra preussiske batterier ud af Als Fjord om morgenen den 11.marts 1864. Maleri af Vilhelm Melbye. Søofficersforeningen. Foto: Forfatteren.

I. Kapitel. Forhistorie.

I.1. EN NY SIDE I HISTORIENS BOG.

Efter freden i Kiel den 14. januar 1814 var Danmark præget af nederlag. - I 1807 havde englænderne ranet den dansk-norske flåde, der gennem århundreder havde været landets stolthed og magtfaktor. - Krigen 1807-14 havde sammen med statsbankerotten i 1813 ødelagt økonomien og søhandelen. - Endelig var Norge nu blevet afskrevet efter næsten 400 års samhørighed. - Den følgende tid var derfor på mange områder en stille tid.

Slesvig-holstenismen voksede frem i løbet af 1830'erne, men fik først betydning i begyndelsen af 1840'erne med programerklæringen om at Hertugdømmerne var selvstændige og uadskillelig stater, i hvilke kun mandslinien herskede. - Danmarks holdning til sagen blev udtrykt i kongens åbne brev af 8. juli 1846, hvori der bl.a. stod (S.Bjørke, Krigen 1864 p. 46):

> "Idet Kongen imidlertid forsikkrer Sine troe Undersaatter og navnligen Hertugdømmet Holsteens Beboere, at Hans Bestræbelser uafladeligen have været og skulle blive rettede paa at fierne berørte Hindringer og tilvejebringe en fuldstændig Anerkiendelse af den samlede danske Stats Integritet, saa de under Hans Scepter samlede Landsdele ei nogensinde skulle adskilles, men bestandigen forblive tilsammen i deres nærværende Forhold og med de dem hver for sig tilkommende Rettigheder,...
>
> ... hvorimod Han meget mere herved gientager Sit Tilsagn om fremtidigen som hidtil at ville beskytte Hans tro Hertugdømme Slesvig i Besiddelse af de samme, som en, vel Hans Monarkie uadskillelig forbunden, men tillige selvstændig Landsdeel, tilkommende Rettigheder."

I det egentlige kongerige var man blevet opmærksom på, at der i grænselandet var opstået en national fare. Det liberale parti, der kæmpede for en friere forfatning, tog en løsning af det slesvigske spørgsmål på sit program og blev nationalliberalt.

Allerede i begyndelsen af 1847 gjorde de danske militære myndigheder i Rendsborg opmærksom på farerne ved oprørsbevægelsens udvikling, men uden at der i København blev taget nogen forholdsregler. I de første måneder af 1848 tiltog bevægelsen i Hertugdømmerne. - Begivenhederne efter tronskiftet i København og den revolutionære bølge der gik hen over resten af Europa førte nu til oprørets udbrud.

Slesvig-Holstens provisoriske regering blev proklameret i Kiel den 24. marts 1848. Garnisonskommandanten overgav kommandoen til en slesvig-holstensksindet major. Som følge af et omfattende forberedt undergrundsarbejde og generalkommandoens passivitet lykkedes det insurgenterne, at komme ind i fæstningen Rendsborg, hvor størstedelen af styrken gik over til insurgenterne. Tilslutningen bredte sig forholdsvis uhindret til de øvrige garnisoner i Hertugdømmerne.

I København vedtog man på Casino-mødet den 20. marts, at henvende sig til kongen, for at få landets ledende mænd udskiftet. - Ministeriet havde allerede indgivet sine fuldmagter. - Efter flere forgæves forsøg blev ministeriet Moltke dannet den 22. marts om eftermiddagen. Ministeriets første opgave var udfærdigelsen af svaret til den slesvig-holstenske deputation. Svaret blev overrakt den 24. marts - dagen efter oprørets udbrud.

I.2. HÆRENS BAGGRUND UNDER DEN 1. SLESVIGSKE KRIG.

a. Organisation og opstilling.

Den hærplan, der var gældende ved krigsudbruddet i 1848, var udarbejdet i 1842 af den daværende oberstløjtnant C.F.Hansen efter ordre fra kongen. Hæren, der udelukkende blev rekruteret af den upriviligerede landbostand, bestod af en stående hær (linien og krigsreserven) og hærens forstærkning (en fastmandsklasse og en reserveklasse). Uddannelsestiden var for størstedelen af mandskabet 16 måneder, mens rytteriet, ingeniørtropperne og garden havde en uddannelsestid på 24 måneder eller mere. Enhederne i linien var fuldt enkadreret med officerer og underofficerer, og bestod af de 4 yngste årgange værnepligtige. Efter 4 år i linien, stod det hjemsendte mandskab 4 år i krigsreserven, for derefter at stå 8 år i forstærkningens fastmandsklasse. Herefter stod de værnepligtige i forstærkningens reserveklasse til det fyldte 45. år. Undtagelser fra disse almindelige regler fandtes ved garderne og artilleriet.

Hærens liniestyrke bestod af ialt 24.282 mand, fordelt således:

OVERKOMMANDOEN

GENERALSTABEN

INGENIØRKORPSET:	1 stab og 2 kompagnier
ARTILLERI-BRIGADEN:	1 stab, 2 regimenter med ialt 12 batterier, 1 pontonbro-kompagni og tøjetaten.
KAVALERIET:	3 brigadestabe, 1 gardeeskadron til hest, Gardehusardivisionen (2 eskadroner) og 6 dragon-regimenter á 4 eskadroner.
INFANTERIET:	4 brigadestabe, 1 gardebataljon, 17 liniebataljoner og 5 jægerkorps (se ordliste) alle på 4 kompagnier.

FÆSTNINGER, UNDERVISNINGSANSTALTER, M.M.

Uden at der var fastsat nogen bestemt fremgangsmåde ved en forøgelse af styrken, foreskrev planen, at der af forstærkningsmandskabet skulle opstilles 6 reservefeltbatterier, 24 reserve-eskadroner, 12 reserve-bataljoner og 20 forstærkningsbataljoner. Dog først i 1847 blev der fastsat nærmere regler for oprettelsen af reserveafdelinger, men kun for kavaleriets og infanteriets vedkommende. - Tilgangen af rekrutter til linien var imidlertid ikke stor nok til at bringe den på krigsstyrke. Man bestemte derfor at bruge krigsreservens yngste årgang (5. årgang) til dette formål. Af 6. og 7. årgang skulle der formeres reserve-bataljoner, én for hver 2 liniebataljoner, mens 8.-12. årgang skulle udgøre en erstatningsstyrke.

Hærens forsyning med våben, udrustning og materiel var mangelfuld. Til liniens enheder manglede der kapper, kogekedler samt pioner- og ambulancemateriel. For reservens og forstærkningens vedkommende var udrustningsgenstandene kun meget mangelfuldt eller slet ikke til stede. Til feltartilleriet var forsyningen med skyts fuldstændig, men det øvrige materiel fandtes kun i utilstrækkeligt omfang.

Ved mobiliseringen i 1848 var kun liniens hjemsendte mandskab indkaldt i første omgang. Krigsministeriet nærede betænkelighed ved at indkalde reserven og forstærkningsmandskabet, fordi man ikke ønskede, at berøve landbruget disse folk. For at kunne supplere hærens styrke, fremskyndede man derfor den årlige rekrutindkaldelse og indkaldte endvidere frilods-mandskabet (se ordliste) fra de 3 yngste årgange. I løbet af april blev reservens mandskab dog indkaldt. - Ved slaget ved Bov var hæren på ialt 12.000 mand, og i løbet af felttoget blev styrken langsomt forøget til ca. 29.800 mand ved felttogets slutning.

Under de følgende 7 måneders våbenhvile blev hærens styrke forøget. Udover de 7 reservebataljoner, der var blevet opstillet i 1848, var yderligere 5 bataljoner af reserven eller forstærkningen blevet opstillet. Mandskabet til disse nytilkomne enheder bestod dels af yngre frilodsfolk og dels af den forøgede værnepligtsstyrke, der var til rådighed efter indførelsen af den almindelige værnepligt i 1849. Hærens samlede styrke var nu ca. 41.000 mand. - Forsyningen med våben og udrustning var nogenlunde tilfredsstillende, og forsyningstjenesten var væsentligt forbedret.

Efter felttoget i 1849 blev der foretaget omfattende hjemsendelser, men udviklingen iøvrigt bevirkede, at der allerede i september blev indkaldt en del mandskab. - Ved den fuldstændige mobilisering i maj 1850 kom hærens styrke igen op på ca. 41.000 mand, fordelt på 32 bataljoner og jægerkorps, 19 eskadroner, 12 batterier og 4 ingeniørdelinger (2).

b. Hærens ledelse.

Indtil marts-ministeriet blev dannet i 1848, udøvede kongen sin myndighed som øverstbefalende over hæren gennem generaladjudanturen, der behandlede alle sager vedrørende personel- og kommandoforhold. Generalkvartermesteren tog sig af march- og befordringsvæsen, mens generalkommisariatskollegiet behandlede alle sager vedrørende administration, lønning, forplejning og beklædning. Endelig bestyrede artilleriet alle sager vedrørende hærens forsyninger med våben, materiel og ammunition. (Se bilag 1).

Efter at kongen den 22. marts mundtligt havde udnævnt ministeriet Moltke, overtog den tidligere kaptajn i artilleriet A.F.Tscherning generaladjudanturen. Efter eget udsagn (3), kun fordi kongen gik ind på ikke at betragte sig som "overhærfører" og kun at optræde som konge overfor den ansvarlige minister. Ministeren skulle i dette forhold være berettiget til at træde tilbage, såfremt kongen afviste et forslag fra hans side.

Tscherning havde samme dag mødt den afskedigede tidligere kaptajn af fodfolket, J. Harbou, der ønskede at træde ind i hæren igen, og lovet ham at blive sin adjudant. Tscherning begrundede det senere således (T.EP. p. 270):

> "Kendende hans Brugbarhed og regnende paa, at han, ved at have tjent ved den franske Hær i Africa, havde faaet ordnet sine Begreber om Troppers Behandling paa Krigsfod,..."

I Tschernings opfattelse var den daværende hærledelse et meget ordentligt, men også meget rodfæstet apparat. Den fungerede trægt, og var kun lidt egnet til gennemgribende ændringer, eller til at sætte hæren på krigsfod og til selv at afgive brugbart personel til hæren. - Efter Tschernings mening var f.eks. generalkvartermesteren, general Steinmann, en for sin alder (omtrent 70 år) endnu rørig mand, men pirrelig og stærkt indtaget imod de nyere ideer, hvorfor han var mere til skade end til gavn (4).

Tscherning udnævntes til krigsminister den 23. marts 1848. Det blev hans opgave, at stille hæren på benene, men først lavede han et udkast til en dobbelt troppesamling med et nørrejysk armékorps og et venstre flankekorps. Inden han udpegede en chef for Det nørrejyske Armékorps, valgte han stabschefen med følgende begrundelse (T.EP. p. 276):

"Jeg besluttede at kalde Capt. Læssøe af Staben for at gjøre ham til Stabschef og ved at betroe Overbefalingen til en høiere Officer, som vilde gaae ind herpaa, at gjøre Læssøe til den egentlige Leder. - Jeg antog, at Læssøe forenede de fleste Egenskaber, som være fornødne til en slig Post. Indsigt, Mod, men især Fasthed i Characteren og rolig besindig Optræden."

Efter samråd med Læssøe, hvorved det krævede en del vanskelighed, at overvinde dennes beskedenhed, blev oberst Hedemann udpeget, som fører for Det nørrejyske Armékorps. - Andre emner, der havde været på tale til denne post, var oberst Schepelern, oberst Bülow, general Krogh og general Høegh-Guldberg. Fælles for disse officerer var, at de rangerede et godt stykke nede i rangordenen, hvorved en lang række af hærens øverste officerer blev forbigået (5).

Efter at krigsministeriet var blevet oprettet, blev det bestemt, at der skulle oprettes et krigsdepartement i stedet for generalkommisariatskollegiet. Det tidligere "Bureau for Armeens Kommandosager" blev underlagt departementet under benævnelsen "Krigsministerens Bureau". Det var bureauets hovedopgave, at virke som sekretariat for ministeren, bl.a. ved ekspeditionen af alle sager vedrørende operationerne. Kaptajn Flensborg af generalstaben, der havde været chef for det tidligere kontor, fulgte med over i departementet på samme post. Departementet bestod endvidere af direktionen for armeens materiel, armeens intendantur og armeens revisionsvæsen.

General Hedemann blev i juli 1848 afløst af general Krogh, der med Læssøe som stabschef overtog kommandoen, indtil armékorpset blev opløst i september. I november faldt marts-ministeriet, og Tscherning blev afløst af general C.F.Hansen.

Ved våbenstilstandens udløb i 1849 var general Krogh overgeneral med oberstløjtnant Læssøe som stabschef. Midt i april blev Krogh afløst af General Bülow og Læssøe af oberstløjtnant Flensborg.

I 1850 var general Krogh igen overgeneral, men nu med oberst Flensborg som stabschef.

c. Officerskorpset.

Linieofficererne blev for infanteriets og kavaleriets vedkommende uddannet på Det kongelige Landkadetakademi, og for de specielle våbenarter blev de uddannet ved Den kongelige militære Højskole. Reserveafdelingerne påregnede man i hærplanen af 1842 enkadreret, dels med officerer fra linieafdelingerne, dels med officerer fra reserveofficersklassen. I 1848 havde man imidlertid kun ialt 12

reserveofficerer. - Ved hærplanens tilblivelse var det i første række tilsigtet, at bringe udgiften til hæren ned. Derfor var et betydeligt antal officerer blevet afskediget. I tiden 1842-48 blev der kun holdt troppesamling (se ordliste) én gang. Da forholdene gjorde det nødvendigt, at se bort fra en del ældre officerers anvendelse på grund af deres alder og skrøbelighed, kom mangel på rutine til at præge føringen på alle trin. Således blev stillinger som brigadechefer besat med bataljonschefer, og meget få kompagnichefer havde nogensinde set, endsige ført et kompagni på fuld krigsstyrke.

I.3. FLÅDENS GRUNDLAG.

a. Flådens ledelse. (se bilag 1)

I forbindelse med marts-ministeriets indsættelse i 1848, overtog konseilspræsident Moltke i første omgang selv marineministerposten med kommandør C.C.Zahrtmann som hjælper med udstrakt fuldmagt. Allerede den 4. april blev Zahrtmann overtalt, til selv at besætte posten som minister. - Ved kongelig reskript af 21. april blev admiralitets- og kommisariatskollegiet ophævet, og "bestyrelsen af det hele søkrigsvæsen" blev overdraget til marineministeren. Den 24. april bestemte ministeren den fremtidige organisation af ministeriet, der blev opdelt i et sekretariat og kommandobureau direkte under ministeren, samt et admiralitetsbureau, et kommisariatsbureau og et revisionsbureau. - Zahrtmann blev ved sin udnævnelse til minister midlertidigt foresat for samtlige admiraler og kommandører. - Hele det første krigsår undlod han at anvende de ældre søofficerer til udkommandoer. I 1849 ønskede Østrig en højerestående dansk søofficer til at organisere og føre den østrigske flåde i krig. Zahrtmann foreslog kommandør H.B.Dahlerup, der året før havde afslået sin medvirken ved marineministeriets organisation, at tage til Østrig, hvilket han gjorde. Samme år anvendte Zahrtmann to andre af flådens kommandører til udkommandoer. Kommandør Garde, som eskadrechef i Østersøens vestlige del, blev senere retsforfulgt på grund af Ekernførdeaffæren. Den anden, kommandør Thomsen, måtte som chef for orlogsskibet Skjold fratages kommandoen og blev afskediget af helbredsgrunde.

Gennem sekretariats- og kommandobureauet ledede Zahrtmann selv flådens eskadrechefer og selvstændige skibschefer. Han beklædte posten som marineminister indtil marts-ministeriets fald i november 1848. På det tidspunkt ønskede han at fratræde posten, fordi han ikke altid var rask, og følte at arbejdet var meget krævende. På opfordring fra bl.a. det samlede søofficerskorps fungerede han dog som minister ad interim i 1849 og til juli 1850, hvor helbredet svigtede.

Krigsminister Hansen overtog nu marineministerens forretninger indtil udgangen af juli, hvor kaptajn C.L.C.Irminger blev udnævnt til minister. Allerede i november ønskede Irminger dog at blive afløst og foreslog kommandørkaptajn Steen Bille som sin efterfølger. Efter at Zahrtmann var blevet rådspurgt, blev det imidlertid kaptajn C. van Dockum, der den 25. november 1850 overtog ministeriet (6).

b. Skibene.

Flådeplanen af 1815 var afpasset efter den væsentlige reduktion i flådens opgaver, der fulgte efter afståelsen af Norge. Bortset fra udvidelsen med et antal dampskibe, der blev besluttet i 1840, skete der ikke større ændringer i planen, der således stort set var gældende i 1848. Flåden var på dette tidspunkt sammensat af:

6	Orlogsskibe / linieskibe (7)	á 70-90 kanoner
8	Fregatter	á 40-50 kanoner
4	Korvetter	á 20-30 kanoner
4	Brigger	á 10-20 kanoner
6	Hjuldampskibe	á 2- 8 kanoner
3	Skonnerter	á 5-10 kanoner
23	Bombechalupper	á 1- 2 kanoner
17	Bombekanonjoller	á 1 kanon

samt et antal mindre fartøjer og gamle kanonbåde.

Hovedkampenhederne var orlogsskibene og fregatterne. Dampskibene var, på grund af deres størrelse og forholdsvis lette armering, bedst egnet til transport- og bugseringsopgaver. Kanonbådene var udrustet både med årer (ca. 30) og med en mindre rig, og så var de billige i anskaffelse. (Se tillæg B.)

c. Udrustningerne.

Skibene var normalt kun udrustet i den del af året, hvor vejrforholdene var tålelige, det vil sige fra april til oktober, medmindre de var tildelt særlige opgaver, som stationstjeneste i kolonierne eller længere udenlandstogter. I oplægningsperioderne var de større skibe aftaklet, og kanonbådene, samt andre mindre fartøjer var som regel taget på land i skure eller under åben himmel.

Selv om flådeplanen af 1815 foreskrev en reduceret flådestyrke, bevirkede ønsket om at opfylde planen, at udrustningerne på grund af økonomien måtte indskrænkes betydeligt. Perioden fra 1815-48 var således hovedsagligt præget af de regelmæssige udrustninger af skibe til stationtjeneste i dansk Vestindien og de hjem-

lige farvande, Øresund (Sundtoldens håndhævelse) og Elben, samt sommertogterne med kadetskibet. Herudover blev der kun foretaget et lille antal prøve- og besejlingstogter i de danske farvande.

I 1844 blev en mindre eskadre på 2 fregatter, et dampskib og en brig sendt til Marokko, for at få Danmark fritaget for en årlig tribut til nogle sørøvere, der huserede i Middelhavet.

I forbindelse med den 1. slesvigske krig skal her blot nævnes, at der i sommeren 1848 blev iværksat en blokade af Elben, Weser og Jahde med 3 fregatter. I 1849 blev blokaden af Nordsøhavnene iværksat med 4 fregatter og korvetter fra fjendtlighedernes udbrud til våbenstilstanden i juli s.å. - De øvrige udrustninger og skibenes anvendelse vil blive beskrevet senere. Iøvrigt henvises til tillæg B.

d. Personellet.

Søofficerskorpset blev uddannet ved Det kongelige Søakademi. De betydelige nedskæringer i udrustningerne fra 1815-48 bevirkede, selv om der ved udrustningerne blev sendt så mange officerer med skibene, som de overhovedet havde plads til, at fremmed tjeneste og koffardifart spillede en stor rolle for mange søofficerer.

Udskrivningen af søværnepligtige skete i de såkaldte "Sølimit-Distrikter" og omfattede folk, der ernærede sig ved søfart eller fiskeri, samt deres sønner. De stod til disposition for tjenesten i flåden fra deres 16. - 50. år, dog med undtagelser for nogles vedkommende. Denne udskrivningsordning stammede fra 1802 og normerede flåden med ialt ca. 20.000 værnepligtige. - Flåden havde 124 faste officerer, og Holmens faste stok (se ordliste) udgjorde 2.137 mand inklusive drengekorpset (8).

Endelig kunne hvert af de større skibe få tilkommanderet en særlig landgangsstyrke, soldatesque, af varierende størrelse. Mandskabet til en soldatesque var infanteri, der var uddannet af hæren og blev ført af en hærofficer, men var underlagt skibschefen ombord i det skib, soldatesquen var tilkommanderet (9).

I. Kapitel. NOTER

(1) G.S, 1848 I p. 44

(2) G.S. 1848 I-IV
D.S.K.

(3) T: EP p. 269 ff.

(4) T: EP p. 273

(5) Etatskalenderen 1848 p. 76 "Aldersorden ved udgangen af 1847."

(6)

(7) Den skiftende betegnelse orlogsskib/linieskib skyldes, at denne skibstype i Danmark ofte var lidt mindre end i udlandet, af hensyn til skibenes passage af de lavere danske farvande. Betegnelsen i udlandet var som regel linieskib.

(8) G.S. 1848 I p. 50

(9) Tidsskrift for Søvæsen, 1932 p. 513: Løjtnant P.L.Ruus "Flådens soldatesque"

II. Kapitel. Krigens første år. 1848.

II.1. FORANSTALTNINGER TIL BEKÆMPELSE AF OPRØRET.

Ved dets oprettelse den 25. marts 1848 beordrede krigsministeriet straks koncentration af et armékorps på grænsen mellem Nørre- og Sønderjylland (1). Korpset skulle bestå af de infanteri- og kavaleri-afdelinger, der havde garnisoner i Nørrejylland og på Fyn, samt en række afdelinger fra Generalkommandoen på Sjælland.

Den 26. marts udfærdigede ministeriet en instruktion til den øverstkommanderende for korpset, der skulle sammendrages i egnen omkring Kolding. I denne instruktion hed det bl.a.: (2)

> "I andet Tilfælde: Naar en fjendtlig Troppestyrke rykker frem Nord for Slien.
>
> ....
>
> b, efter Troppecorpsets Concentration.
> I dette Tilfælde marcheres mod Fjenden for at slaa ham, saasnart man veed, at expeditionscorpset ved Korsør er færdigt til Indskibning. Der foretages det Fornødne for at sikkre sig Medvirkning af Expeditionscorpset og Flotillen ved Slesvigs Østkyst.
>
> ....
>
> Om Forholdet til Flotillen ved Slesvigs Østkyst.
> Flotillen staaer ikke under Corpscommandeurens Befaling, men dens Commandeur skal søge at samvirke med Corpset baade med og uden Opfordring fra samme; begge Afdelinger skulle stadigt communicere med hinanden.
>
> ....
>
> Krigsministeriet, Kjøbenhavn den 26de Marts 1848.
>
> Tscherning."

Marineministeriet bestemte, at der skulle samles en eskadre på østkysten af Hertugdømmerne, bestående af en division lette skibe. Kommandørkaptajn Paludan blev udnævnt til chef for eskadren.

Den 26. marts om eftermiddagen afgik korvetten Najaden, bugseret af dampskibet Gejser og briggen Sct. Thomas fra København til Als. Najaden anløb Sønderborg den 27. marts. Sct. Thomas ankrede ved Hardeshøj den 28. marts, mens Gejser samme dag løb ind i Flensborg Fjord med en proklamation fra kongen til slesvigerne. Her blev der fra nogle huse ved fjorden åbnet en kraftig geværild mod skibet, der derefter stod ud af fjorden igen uden at besvare ilden. Gejser afgik nu til Korsør for at deltage i troppetransporterne (3).

I løbet af den 29. marts indløb de første nogenlunde pålidelige efterretninger, om insurgenttroppernes bevægelser og besættelse af Flensborg, til Generalkommandoen for Nørrejylland og Fyn. På dette grundlag var det general Wedell-Wedellsborgs hensigt at rykke frem fra Haderslev mod Åbenrå, såsnart han modtog en forventet forstærkning på et par bataljoner. Til støtte for denne bevægelse var flotillen dagen før blevet anmodet om at true byen fra søsiden. Som en følge heraf ankom Sct. Thomas til Åbenrå Fjord den 30. marts. Samme dag foretog insurgenterne en rekognoscering mod byen med et jægerkorps, nogle frikorps og 40 dragoner. Da styrken passerede tæt ved fjorden ad chauseen fra Flensborg, blev den taget under ild fra briggen. Derved blev styrken tvunget væk fra chauseen ind i landet. Senere på dagen blev Åbenrå dog taget vestfra, men fjenden var tydeligt foruroliget ved briggens tilstedeværelse på rheden natten over (4). Den følgende dag ankom eskadrens næstkommanderende og fungerende chef, kaptajn Steen Bille med dampskibet Hekla. Tre armerede fartøjer blev beordret ind i Åbenrå havn, for at udskære dampskibet Christian der Achte. Udtagelsen af dampskibet lykkedes uden modstand fra insurgenternes side, idet de var bange for et bombardement af byen. Senere på dagen trak fjenden sig tilbage, da Det nørrejyske Armékorps sendte en kavaleristyrke frem mod byen. For at undgå beskydning fra skibene gik de fjendtlige tropper tilbage et godt stykke inde i landet.

På baggrund af de stadigt indløbne efterretninger om oprørsbevægelsens omfang, besluttede krigsministeriet, at forstærke Det nørrejyske Armékorps, og at danne Det slesvigske venstre Flankekorps. Sidstnævnte korps skulle dannes af landgangskorpset ved Korsør, og det skulle operere fra Als og Sundeved. Den hemmelige instruktion til flankekorpset indeholdt bl.a. følgende ordrer (5):

> "- For at give et klart Begreb om Gangen i Operationerne i Slesvig supponeres, at Landgangen skeer ved Alssund. -
> - Corpset sikkrer sig ved Detachements Færgen over Egernsund saavelsom Holdnæs-Færge, hvis ikke et derværende Krigsskib forbyder fjendlig Overgang fra Holdnæs. Corpset rykker frem over Nybøl og Adsbøl. -
> - Naar Forbindelsen med Hovedcorpset er tilvejebragt, saa at dette samtidigt og i Forening med venstre Flankecorps og en Brig, som averteres herom fra venstre Flankecorps, kan indeslutte Aabenraa, udføres dette hurtigst muligt. Briggen viser ved et Kugleskud, at den har Byen i sin Magt, men maa dog ikke molestere Byen uden i yderste Nød. Oprørske Embedsmænd og tydske Agitatorer forvares ombord. -
> - En Corvet ligger i Flensborg Fjord. Begge Corps tage samtidigt Flensborg i Besiddelse, medens Cavaleriet, vendt tilbage fra Tønder, pousseres 1 a 2 Mile frem S. og S.V. for Flensborg. Farlige Personer i Flensborg forvares ombord tilligemed upaalidelige Embedsmænd. -
> - Venstre Flankecorps sikkrer sig Kappel og gaaer efter Omstændighederne og i Forstaaelse med Hovedcorpset N. eller S. for Slien til Mysunde og derfra mod Byen Slesvigs Sydside, medens hele Hovedcorpset omslutter Byen fra N. og V. -

- Medens Slesvig By forsikkres, lægge Krigsskibene sig for Ekernførde; og skulle disse muligen landsætte friske Tropper, coopereres med disse og Skibene for at tvinge Ekernførde. -
- Om derefter en Belejring af Rendsborg skal foretages, afhænger af fremtidige Forhold. -

Kjøbenhavn i Krigsministeriet den 28de Marts 1848.

Tscherning."

I en korpsbefaling til Det nørrejyske Armékorps bekendtgjorde general Hedemann den 31. marts, at han ved sin ankomst til Kolding dagen før havde overtaget kommandoen over korpset.

II.2. SLAGET VED BOV.

I dagene fra den 1.- 6. april blev avantgarden for Det nørrejyske Armékorps langsomt skudt frem fra Haderslev til terrænet mellem Åbenrå og Hostrup Sø. I samme tidsrum var Det slesvigske, venstre Flankekorps blevet overført til Als og havde den 4. april skudt sine yderste forposter så langt frem i Sundeved, at der kunne etableres direkte forbindelse til Det nørrejyske Armékorps. Denne forbindelse kom fuldstændigt i stand den 5. april ved et møde i Felsted mellem de to korpschefer, general Hedemann og oberst Schleppegrell.

Kommandanten på Als, generalkrigskommisær Riegels (6), betragtede Holdnæs som et særdeles vigtigt punkt. En mindre landsat styrke ville i forbindelse med flotillen kunne holde dette punkt mod en overlegen fjendtlig styrke og ville endvidere udgøre en trussel mod fjendens flanke ved Flensborg og Bov. Til bevogtning af halvøen og Flensborg Fjord blev korvetten Najaden den 3. april stationeret udfor Holdnæs. Sidst på eftermiddagen den 5. april blev der efter rekvisition fra kapatajn Steen Bille overført et kompagni fra Als til Holdnæs med Hekla, der derefter ankrede øst for Draget. En armeret toldkrydskutter blev ligeledes stationeret ved Holdnæs.

Den 6. april ankom krigsministerens adjudant til general Hedemanns hovedkvarter i Åbenrå. Adjudanten medbragte en skriftlig bemyndigelse til general Hedemann til at angribe Flensborg og skulle samtidigt overbringe generalen en række udtalelser fra ministeren, om hvorledes angrebet bedst kunne udføres. Angrebet på Flensborg og Bov burde støttes kraftigt ved fremsendelsen af en større styrke fra Holdnæs og ved en landsætning af tropper i Flensborg Fjord umiddelbart ved byen. Hverken general Hedemann eller hans stabschef, oberstløjtnant Læssøe, kunne tilslutte sig denne opfattelse, for det første, fordi de ønskede at holde armékorpset så samlet som muligt, og for det andet, fordi strategiske hensyn talte imod denne løsning (7). Ministerens adjudant havde ligeledes overbragt en skriftlig ordre ledsaget af mundtlige instruktioner til oberst Schleppegrell. Ifølge ordren skulle obersten bl.a. detachere et passende korps til Holdnæs, idet ministeren mundtlig havde antydet, at det næppe

ville være for risikabelt, at sende 2 bataljoner og noget artilleri frem mod Lyksborg fra Holdnæs, med henblik på at støtte bevægelsen mod Flensborg ved at true fjendens tilbagegang ind i Angel. Endelig blev obersten selv beordret til at gå frem til Gråsten, for at sætte sig i forbindelse med general Hedemann, foruden at flotillen skulle anmodes om at yde den nødvendige støtte fra Flensborg Fjord (8). De fleste af disse foranstaltninger var, da ordren blev overbragt, allerede udført.

Kongen var den 6. april ankommet til Sønderborg og beordrede en større styrke overført til Holdnæs, formentlig fordi han ikke mente, at halvøen var tilstrækkeligt dækket med det kompagni, der allerede var sendt dertil. I denne forbindelse har den samstemmende opfattelse mellem krigsministeren og kommandanten på Als, om halvøens betydning haft en vis indflydelse på kongens ordre (9).

Det nørrejyske Armékorps stod den 8. april i en linie syd om Bommerlund og Holdbi, mens flankekorpset stod i en linie over Hønsnap og Sønderhave. Ved flotillen havde kommandørkaptajn Paludan to dage før endeligt overtaget kommandoen. Af flotillens enheder befandt følgende sig i området ved Flenborg Fjord (10): Korvetterne Galathea og Najaden, briggen Sct. Thomas på vej fra Åbenrå, dampskibene Gejser og Skirner, samt ved Holdnæs dampskibet Hekla, 2 kanonchalupper og en kanonjolle. Flotillen var blevet anmodet om at ankre ved Oxe-Øerne med de disponible enheder den 8. (Angående disloceringen af de danske styrker henvises til bilag 2.).

General Hedemanns plan for angrebet den 9. april omfattede en demonstration ved Kruså og Kobbermøllen, med det formål at fastholde fjendens Højre fløj, et frontalt angreb mod Bov og Nyhus og et omgående angreb over Ellund og Ondaften mod Flensborg. Flotillen skulle støtte venstre fløj og skulle endvidere være rede til, på ordre fra generalen, at løbe ind i Flensborg Havn, når hæren angreb. Denne aftale, om at løbe ind i havnen, blev dog ikke senere under angrebet fulgt op fra hovedkvarteret, men oberst Schleppegrell havde truffet aftale med flotillen om støtten til hans angreb. Ifølge denne aftale skulle skibene placeres således, at de kunne beherske kysten og navnlig kunne beskyde chausseen, samt rense skovene med kardæsker (11).

Det danske angreb forløb i store træk efter planen. En del af fjendens infanteristyrke mellem Kruså og Kobbermøllen blev ved angrebets begyndelse trukket tilbage, da de danske skibe nærmede sig Flensborg. Senere da hele den fjendtlige

styrke gik tilbage ad chausseen, blev den ved Wassersleben beskudt af korvetterne og briggen. Ilden fra skibene blev besvaret af to fjendtlige kanoner, der imidlertid hurtigt indstillede kampen. Fjendens tilbagegang blev nu fortsat ad dårlige skovveje til sydkanten af Klusris Skov. Det lykkedes for et kavaleri-detachement og artilleriet, at slippe heldigt igennem fra skoven til Flensborg, mens infanteriet trak ind i det kuperede terræn vest for chausseen, hvor der var mere skjul mod skibene, men hvor tilbagegangen til gengæld var noget langsommere (12). Ved et uheld blev der fra skibene skudt en del skud mod de forfølgende danske tropper, men der blev ikke anrettet skade af betydning. Angrebet på Flensborg by blev støttet af dampskibene, der med kanonbådene på slæb løb ind i havnen, hvor flygtende insurgænter blev taget under heftig ild. Under den sidste del af kampen om selve byen, deltog en af flotillen landsat afdeling i forening med en liniebataljon.

Detachementet på Holdnæs, der i løbet af den 9. april ikke modtog nogen ordre, gik frem mod Lyksborg, da det gennem flotillen havde modtaget underretning om angrebet mod Bov. Ved Lyksborg stødte detachementet på et fjendtligt marchsikringsled, der imidlertid hurtigt trak sig tilbage, hvorefter detachementet besatte Lyksborg.

II.3. FORHOLDENE OMKRING FORSVARET AF SLESVIG.

Den 11. april gik hæren i kantonnement i og om Slesvig By, mens et detachement på en forstærket bataljon blev sendt til Mysunde. Dagen efter foretog detachementet en rekognoscering med et kompagni mod Ekernførde. Kompagniet vendte samme dag tilbage med underretning om, at Ekernførde var besat af flotillen. Fra flotillen var der blevet landsat et detachement af soldatesquen, mens nogle kanonbåde var placeret således, at de kunne bestryge tangen mellem Vindeby Nor og Ekernførde Fjord. Detachementet af soldatequen ønskede man afløst af en større styrke, fordi man ventede et angreb sydfra (13).

Krigsministeren, der var ankommet til Sønderborg den 9. april, var efter kampen ved Bov fulgt med kongen til Flensborg. Flankekorpset, hvis stilling som selvstændigt korps var blevet ophævet, fik nu ordre til, at sende et kompagni til Ekernførde. Kompagniet skulle afløse detachementet fra flotillen og fik endvidere tilsagn om støtte fra flotillen. Der skulle fra flotillens side træffes foranstaltninger til at kunne bestryge terrænet syd for byen (14). Fra Mysunde blev forposterne samtidigt skudt så langt frem, at de kunne holde forbindelse med kompagniet. Derved ville en fjendtlig fremrykning i Svansen hurtigt blive erkendt.

Fra Ekernførde blev der den 21. april iværksat en større rekognoscering efter ordre fra hovedkvarteret. Ifølge den oprindelige plan for rekognosceringen, der dog undervejs blev ændret af flere til dels tilfældige omstændigheder, skulle styrken rykke frem i tre akser. Den østligste kolonne, der bestod af 2 kompagnier rykkede langsomt frem mod Sandkrug, mens en kanonbåd var placeret udfor dette sted. (Angående rekognosceringen henvises til bilag 3). Det forreste kompagni blev nu beordret frem over tangen mellem Goossee og fjorden, for at engagere den fjendtlige hovedpost (ca. 100 mand) ved Altenhof. Hensigten med dette engagement var dels at aflede fjendens opmærksomhed fra den omgående bevægelse, der skulle foretages af hovedstyrken, dels at forlede fjenden til at følge efter kompagniet, når dette iværksatte en hurtig tilbagegang, der i forvejen var aftalt med kanonbåden. Da kompagniet gik tilbage, fulgte fjenden hurtigt efter mod Sandkrug, hvor fægtningen blev stående og efterhånden døde hen. Under fægtningen ved Sandkrug deltog kanonbåden som aftalt. Et senere fjendtligt angreb mod Sandkrug blev ligeledes standset af de danske tirailleurers (se ordliste) ild, støttet af kardæskskud fra kanonbåden (15).

Den 23. april angreb fjenden ved Slesvig By, og ved mørkefald indledte den danske hær tilbagetoget mod nord. Detachementet ved Ekernførde modtog ikke nogen underretning fra armékorpset om begivenhederne ved Slesvig By. Om morgenen den 24. april rykkede fjenden frem mod Ekernførde fra Sehested med en bataljon og en kavaleristyrke. Den fjendtlige styrke angreb den danske posterings vedetlinie (se ordliste), men måtte kort efter trække sig tilbage på grund af ilden fra vedetlinien og en kanonbåd. På grund af posteringens isolerede stilling og uvisheden om, hvorlænge Hekla under de givne omstændigheder kunne forblive i Ekernførde havn, lod kompagnichefen, kaptajn Wørishøffer, sin styrke indskibe om aftenen. Om morgenen den følgende dag blev styrken landsat ved Brunsnæs (16).

Da fjenden den 25. april nærmede sig Flensborg fra syd, erfarede general Wrangel, at byen var forladt af de danske tropper, og at en friskareafdeling allerede var i byen, men at der endnu lå nogle danske krigsskibe i havnen, og at de beherskede chausseen nord for byen. Generalen beordrede 2 batterier til at fordrive skibene fra havnen. Batterierne gik i stilling tæt ved havnen og åbnede en levende ild mod skibene. Efter at have besvaret ilden et stykke tid uden selv at have lidt tab, stod skibene ud af Flensborg Fjord. Denne flådestyrke bestod af dampskibene Gejser og Hekla, samt 3 kanonbåde (17). Med henblik på at fordrive de danske krigsskibe helt fra fjorden, blev et preussisk ridende batteri, under dækning af en husareskadron, beordret frem til Holdnæs. - Korvetten Najaden og 2 kanonbåde lå på dette tidspunkt ved Holdnæs. - Ved det fjendtlige batteris ildåbning optog skibene hurtigt kampen, og tvang fjenden til at trække sig tilbage (18).

Under panikken i Flensborg den 24. april var et par hundrede mand flygtet ad hovedvejen mod nord. I Åbenrå lykkedes det pladskommandanten, løjtnant Rosen, at standse en del af de flygtende, som han om morgenen den 26. april forsøgte at føre til Sønderborg. Afsendelsen af folkene mislykkedes på grund af nye panik-meldinger, og om morgenen den 27. april modtog løjtnanten melding om, at en større fjendtlig styrke allerede havde vist sig i de nærmestliggende landsbyer. Han lod derfor halvdelen af sin kommando indskibe ombord i briggen Sct. Thomas, der lå på rheden. Der var endvidere truffet aftale med skibschefen om, at briggen skulle løsne et skud som signal til indskibning af resten af styrken, såsnart man ombord observerede fjenden. - Sidst på eftermiddagen indløb der melding om, at fjenden stod i skoven tæt syd for byen, og kort efter faldt skuddet fra briggen. Derpå indskibede løjtnant Rosen sig med resten af sit kommando (19).

II.4. FORHOLDENE I PERIODEN EFTER TILBAGETOGET FRA SLESVIG.

Den 26. april modtog stabschefen ved overkommandoen en skriftlig meddelelse fra kommandanten på Als, om hvorledes denne tænkte sig forsvaret af Als udført, dels med armékorpsets hovedstyrke, dels med landbevæbningen, samt endelig for den nordlige del af Alssunds vedkommende med de to kanonjoller, der var stationeret der og iøvrigt forventedes forstærket med en tredie fra Stevning. General Hedemann mente sig ikke forpligtet til at følge kommandantens anvisninger på dette område, og der udviklede sig nu en kompetencestrid. Striden blev løst ved kongens mellemkomst, der bevirkede, at general Hedemann fik kommandoen over samtlige tropper på øen (20).

De panikagtige rygter om hærens opløsning, der stammede fra nogle af de flygtende soldater fra Flensborg bevirkede, at krigsministeren den 26. april alene på denne baggrund sendte sin højre hånd i ministeriet, oberst Hansen, til Als. Obersten fik uindskrænket fuldmagt til, på ministerens vegne, at træffe de foranstaltninger, han skønnede var rigtigst. Han kunne om nødvendigt udstede ordrer til overkommandoen (21). - Ved sin ankomst til Als havde oberst Hansen forskellige møder, dels med general Hedemann og kaptajn Læssøe, dels med kommandørkaptajn Paludan og kaptajn Bille. Obersten mente, at 3 måske endda 2 bataljoner ville være tilstrækkelige som besætning på Als, hvis forsvar han hovedsagligt ville basere på batterier langs kysten med støtte fra flotillen. Det var på den anden side general Hedemanns ønske, snart at gå offensivt tilværks fra øen. Generalens ønske måtte dog tilsidesættes, som følge af en ordre fra ministeren, om at overføre størsteparten af armékorpsets hovedstyrke til Fyn. Endvidere ville det på dette tidspunkt være betænkeligt, at forsøge en offensiv bevægelse mod

Sundeved, fordi man derved muligvis ville anspore fjenden til at trække yderligere tropper frem. Da både Sønderborg by og havn, i den nuværende situation var af stor betydning for både flotillen og udskibningen af tropper til Fyn, ville en sådan forandring af fjendens styrke være uheldig (22). Uoverensstemmelserne mellem overkommandoen og oberst Hansen medførte i løbet af den kommende tid en række sammenstød, hvorunder obersten optrådte ret taktløst.

II.5. FORHOLDENE VED LILLE BÆLT.

Generalkommandoen over Fyn henstillede i slutningen af april til krigsministeriet, om den måtte lade foretage en undersøgelse, der kunne udpege passende punkter for anlæg af faste batterier i land til dækning af overfarten fra Jylland til Fyn. Ministeriet afslog henstillingen, da man mente, at flåden om sommeren kunne tilvejebringe tilstrækkelig dækning (23). For det tilfælde, at fjenden skulle besætte kysten overfor Fyn, var det generalkommandoens hensigt, at tilvejebringe en bevogtning på de mest udsatte punkter i land, navnlig langs den smallere del af Lille Bælt, foruden flådens bevogtning. Samtlige fartøjer på Slesvigs kyst blev ved kaptajn Billes foranstaltning overført til Fynssiden, og 3 kanonbåde blev efter aftale med generalkommandoen stationeret mellem Stenderup Hage og Strib. Kanonbådenes antal blev forøget med 3, og ved generalkommandoens foranstaltning blev der patruljeret med både i Bæltet.

Ved fjendens besættelse af Fredericia den 3. maj var et fjendtligt ridende batteri blevet beordret til Eritsø. Da der viste sig fjendtlige tropper på flere punkter af kysten, blev der fra en af kanonbådene i Bæltet løsnet et skud mod Snoghøj. Kort efter blev ilden besvaret, og der udviklede sig en længere kanonade mellem det fjendtlige batteri og flere af kanonbådene. En af kanonbådene fik under kampen flere skader og måtte under reparation, men den blev dagen efter erstattet af en anden kanonbåd. - Den 6. maj beskød en kanonbåd kastellet i Fredericia. Beskydningen, der varede næsten 2 timer, bevirkede at fjenden måtte trække sit skyts tilbage fra en del af volden og ned i det indre af en bastion. Fjendens forsøg på at besvare ilden med en haubits opnåede ingen virkning, men for at vanskeliggøre en lignende flankering i fremtiden, blev der senere på dagen opstillet 2 kanoner i en af bastionerne vest for havnen (24).

Om morgenen den 8. maj ankom dampskibet Hekla med kaptajn Bille ombord, for at foretage en demonstration mod Fredericia sammen med kanonbådene. Som mål valgtes fæstningens sydfront, hvor der ikke var monteret svært skyts. Kanonbådene

Sundeved, fordi man derved muligvis ville anspore fjenden til at trække yderligere tropper frem. Da både Sønderborg by og havn, i den nuværende situation var af stor betydning for både flotillen og udskibningen af tropper til Fyn, ville en sådan forandring af fjendens styrke være uheldig (22). Uoverensstemmelserne mellem overkommandoen og oberst Hansen medførte i løbet af den kommende tid en række sammenstød, hvorunder obersten optrådte ret taktløst.

II.5. FORHOLDENE VED LILLE BÆLT.

Generalkommandoen over Fyn henstillede i slutningen af april til krigsministeriet, om den måtte lade foretage en undersøgelse, der kunne udpege passende punkter for anlæg af faste batterier i land til dækning af overfarten fra Jylland til Fyn. Ministeriet afslog henstillingen, da man mente, at flåden om sommeren kunne tilvejebringe tilstrækkelig dækning (23). For det tilfælde, at fjenden skulle besætte kysten overfor Fyn, var det generalkommandoens hensigt, at tilvejebringe en bevogtning på de mest udsatte punkter i land, navnlig langs den smallere del af Lille Bælt, foruden flådens bevogtning. Samtlige fartøjer på Slesvigs kyst blev ved kaptajn Billes foranstaltning overført til Fynssiden, og 3 kanonbåde blev efter aftale med generalkommandoen stationeret mellem Stenderup Hage og Strib. Kanonbådenes antal blev forøget med 3, og ved generalkommandoens foranstaltning blev der patruljeret med både i Bæltet.

Ved fjendens besættelse af Fredericia den 3. maj var et fjendtligt ridende batteri blevet beordret til Eritsø. Da der viste sig fjendtlige tropper på flere punkter af kysten, blev der fra en af kanonbådene i Bæltet løsnet et skud mod Snoghøj. Kort efter blev ilden besvaret, og der udviklede sig en længere kanonade mellem det fjendtlige batteri og flere af kanonbådene. En af kanonbådene fik under kampen flere skader og måtte under reparation, men den blev dagen efter erstattet af en anden kanonbåd. - Den 6. maj beskød en kanonbåd kastellet i Fredericia. Beskydningen, der varede næsten 2 timer, bevirkede at fjenden måtte trække sit skyts tilbage fra en del af volden og ned i det indre af en bastion. Fjendens forsøg på at besvare ilden med en haubits opnåede ingen virkning, men for at vanskeliggøre en lignende flankering i fremtiden, blev der senere på dagen opstillet 2 kanoner i en af bastionerne vest for havnen (24).

Om morgenen den 8. maj ankom dampskibet Hekla med kaptajn Bille ombord, for at foretage en demonstration mod Fredericia sammen med kanonbådene. Som mål valgtes fæstningens sydfront, hvor der ikke var monteret svært skyts. Kanonbådene

blev placeret i en bue om den sydlige del af fæstningen med 4 på den ene og 2 på den anden side af Hekla i en afstand af 900 - 1200 meter fra fæstningen. Ved beskydningen blev arsenalbygningen i kastellet skudt i brand, mens 6 kanoner af et batteri i fæstningen og 3 piecer af det ridende batteri ved Eritsø blev engageret. Efter et par timers kanonade trak flotillen sig tilbage bag Stribsodde, uden at have tilføjet fjenden væsentlig skade. Fjenden havde én mand såret, men på dansk side havde man 6 døde og 14 sårede. Om eftermiddagen beskød nogle fjendtlige haubitser Middelfart, hvor skibene var gået for anker, men anrettede kun ringe skade. På dansk side var der ikke umiddelbart artilleri til disposition til en besvarelse af ilden. Det faste batteri ved Hindsgavl var ikke fuldført, men 2 24-pds. granat-halvbatterier ved Middelfart fik straks ordre til at rykke ind til byen ved hjælp af rekvireret bespænding. Et andet batteri blev ligeledes beordret hurtigst muligt til Middelfart. I mellemtiden forsøgte man at bringe et par af de 12-pds. piecer i Hindsgavlbatteriet til skud, hvilket også lykkedes mod slutningen af kampen, trods batteriets mangelfulde tilstand.

Efter den 9. maj ændrede oberst Schleppegrell bevogtningen af kysten ved Lille Bælt, således at vestkysten af Fænø blev medtaget i bevogtningen. Farvandet mellem denne ø og Fønsskov blev nu i mørkt og tåget vejr afpatruljeret af både, når kanonbåden måtte forlade sin station. Samtidig blev afdelingerne mere koncentreret. (Se bilag 4).

II.6. FORHOLDENE VED BEVOGTNINGEN AF ALS.

Ved en dagsbefaling af den 7. maj havde oberst Hansen anordnet bevogtningen af kysten (se bilag 5). Obersten udtrykte et ønske om, at få flotillens styrke forøget, således at kanonbåde kunne placeres med 3 ved Hardeshøj og nord derfor, 3 ved Arnkilsøre og 2 syd for Sønderborg hen mod Hørup Hav og Kegnæs. Derudover ønskede han, at der til stadighed skulle være et dampskib og en brig til disposition for forsvaret af øen, idet dampskibet kunne anvendes mellem Hardeshøj og Arnkilsøre og briggen kunne avnendes ved Sønderborg (25).

Der fandt flere forstyrrelser af mindre karakter sted på begge sider. Navnlig fremkaldte kanonbådene ofte skydning fra fjendens side. - Den 9. maj havde chefen for et af feltbatterierne observeret noget fjendtligt artilleri ved Surløkkegårde, hvor det endnu befandt sig den 10. maj om morgenen. Batterichefen aftalte derfor med den kadetunderofficer, der havde kommandoen over kanonjollen i nærheden, at jollen skulle indtage en position udfor Surløkke omkring kl. 10. Batterichefen ville selv sætte et halvbatteri i stilling ved kysten, hvorfra det skulle beskyde det fjendt-

lige artilleri, når ilden fra kanonjollen tvang det til at forlade sit skjul. Kl. 10 åbnede kanonjollen ild mod gårdene i Surløkke og umiddelbart efter, at det første skud var faldet, optog de fjendtlige piecer kampen. Deres ild blev både rettet mod kanonjollen og flanken af det danske halvbatteri. Skudvekslingen blev efterhånden mere og mere levende, og da kanonjollen trak mere sydpå og ind under land, blev den fjendtlige ild hovedsagligt rettet mod de danske piecer. Efter næsten en times kamp holdt fjenden inde, og det danske batteri tiltrådte hjemmarchen, efter først at have underrettet kanonjollen. Da kanonjollen efter kampen stod nordpå, løsnede den et skud mod det sted, hvor det fjendtlige artilleri havde stået. Dette blev ikke umiddelbart besvaret fra fjendens side, men da jollen passerede pynten tæt nord for stedet, faldt der pludselig en salve fra de 3 fjendtlige piecer, der var blevet på deres plads ved gårdene. Kanonjollen led dog ingen skade, men havde efter kampen én såret og en del mindre skader på årerne.

II.7. BEGIVENHEDER VED FREMRYKNINGEN FRA ALS.

Den danske hærs angreb mod Sundeved den 28. maj kom, på trods af de forudgående forberedelser og udsættelsen på selve angrebsdagen, overraskende for fjenden. Trods hård modstand blev de fjendtlige forposter tvunget tilbage fra Dybbølbjerg og Dybbøl By.

a. Flotillens støtte til fremrykningen. (Se bilag 6).

Kommandørkaptajn Paludan havde til støtte for fremrykningen beordret Hekla til at gå til den nordlige del af Alssund, samt en kanonjolle til at gå ind i Vemmingbund, mens briggen Mercurius skulle blive ved Sønderborg. Med henblik på at forhindre fjendtlige flankebevægelser over Egernsund og Broagerland og for at forhindre fjendtlige afdelinger i at gå tilbage over sundet, var kommandørkaptajnen selv gået til Flensborg Fjord med Gejser, der havde en kanonjolle på slæb. Korvetten Najaden, der var stationeret ved Holdnæs, blev ligeledes taget på slæb til en position udfor Egernsund. Ved beskydning fra korvetten blev to fjendtlige kanoner på den vestlige kyst af sundet tvunget til at forlade deres stillinger. Derved blev et fjendtligt kompagni på den østlige side af sundet afskåret fra tilbagegang over sundet, men kompagniet var dog ikke blevet opdaget fra skibene. Omkring kl. 18 ankom dampskibet Skirner også udfor Alnor. Da der på dette tidspunkt var roligt her, men stadigt kunne høres en stærk kanonade i retning af Nybøl Mølle, lod kommandørkaptajnen Skirner forblive ved Alnor, mens han

selv løb om i Vemmingbund med Gejser. Såfremt kampen ikke faldt ud til fordel for de danske tropper, var det kommandørkaptajnens hensigt, at dække deres tilbagegang i forening med kanonjollen i Vemmingbund (26).

b. Episoden ved Egernsund den 28. maj. (Se bilag 7).

Det fjendtlige kompagni i Egernsund var ved skibenes ankomst gået i stilling mod en eventuel landgang, og var som tidligere nævnt ikke blevet bemærket fra skibene. Det lykkedes kompagniet i løbet af eftermiddagen, at gå tilbage gennem det uoverskuelige terræn øst om Nybøl Nor, mens det indledningsvis efterlod en deling. En god udnyttelse af terrænets fordele for en tilbagegående styrke og en heldig sikring af styrken, var sammen med en række uheldige forhold på dansk side medvirkende til, at hele det fjendtlige kompagni ved mørkefald nåede frem til sine egne troppers forpostlinie ved Adsbøl. På dansk side var føringsforholdene ved den liniebataljon, der var sendt mod Egernsund, ret forvirrede, og der herskede desuden ret stor uklarhed om situationen og størrelsen af den fjendtlige styrke. Bataljonschefen betragtede efterhånden sin egen styrke, som den svageste part og opgav forfølgelsen. Efter at styrken var gået i stilling syd for Skødsbøl Skov, blev der taget kontakt til dampskibet Skirner, der lå tæt under land næsten udfor stillingen. Skibschefen kom i land, og der blev truffet aftale om støtte til styrken i land. - Det var bataljonschefens hensigt, at foretage en fremrykning langs fjorden til et punkt i nærheden af Broager By, hvorfra han ville søge kontakt med bataljonens efterladte styrke ved Smøl, eller ihvertfald med armékorpset. - Hvis dette skulle mislykkes, kunne han falde tilbage på dampskibet. - Da der ved 20-tiden endnu ikke var iværksat nogen bevægelse, sendte skibschefen en officer i land for at skynde på styrken, da han ikke mente, at kunne påregne observation i land længere end en halv time endnu, på grund af det tiltagende tusmørke. I land havde det imidlertid vist sig, at mandskabet var så udmattet, at fremrykningen kun kunne iværksættes med betænkelighed. Bataljonschefen opgav nu sin plan og anmodede i stedet om, at styrken blev taget ombord i dampskibet i Egernsund. - Skirner kom ind til Egernsund og tog styrken ombord. - Da Skirner kl. 22 var klar til at afgå, var det blevet så mørkt, at man kun kunne komme ud af sundet ved at vise lanterner på sejlløbets mærker. Ved 2330-tiden kunne Skirner imidlertid ankre udfor Holdnæs (27).

Dagen efter blev en anden liniebataljon, der ligeledes var sendt frem for at afsøge Broagerland, taget ombord i Najaden om eftermiddagen. Årsagen hertil var de øvrige danske troppers tilbagegående bevægelse mod Dybbøl (28).

c. Demonstrationen mod Gråsten den 1. juni.

Chefen for Najaden iværksatte den 1. juni en demonstration mod en fjendtlig styrke ved Gråsten. Dagen før var et kompagni blevet beordret til Egernsund. Kompagniet blev forud for demonstrationen forstærket med en kanonade og en falkonet (se ordliste), samt betjeningsmandskab fra Najaden. Den vestlige kyst af sundet blev indledningsvis renset for fjender ved en heftig beskydning, hvori både korvetten og kompagniet i land deltog. Derefter blev 2 kanonjoller sendt ind i Nybøl Nor mod Gråsten. Fjenden traf forberedelser til imødegåelse af en landsætning, men da demonstrationen indskrænkede sig til en beskydning af Gråsten Slot på lang afstand, blev 2 haubitser trukket frem for at besvare ilden. Artillerikampen medførte ikke tab for nogen af parterne, og efterhånden døde ilden hen. Da ilden var ophørt ved middagstid, gik kanonbådene mod Egernsund. Fjenden sendte tirailleurer frem til sundet for at vanskeliggøre bådenes passage. Ved en heftig kardæskild fra Najaden måtte den fjendtlige styrke dog gå nogle hundrede skridt tilbage, og de to kanonbåde kunne uhindret passere ud til Egernsund. Kommandørkaptajn Paludan besluttede her at forøge styrken i Noret med 2 kanonchalupper. Gejser returnerede derfor til Sønderborg, men vendte først tilbage til Egernsund med de 2 kanonchalupper en times tid efter, at de 2 kanonjoller var kommet ud gennem sundet efter kampen (29).

II.8. FORHOLDENE UNDER RESTEN AF FELTTOGET.

Da det højre flankekorps standsede ved Haderslev den 1. juni, blev der dagen efter, sendt en dragoneskadron frem mod Åbenrå. Eskadronen vendte tilbage med melding om, at byen var besat af soldatesquen fra dampskibet Hekla, og at fjenden skulle stå ½ mil syd for byen. Desuden var der stationeret 2 kanonbåde ved Åbenrå. Kaptajn Bille, der havde landsat soldatesquen, mente dog, at denne styrke ville være for svag til at holde byen, især da støtten til den fra tid til anden blev formindsket, når Hekla blev afgivet til andre opgaver (30). - Kaptajn Bille blev den følgende dag ved et brev fra flankekorpset underrettet om, at 2 kompagnier ville blive detacheret til Åbenrå. Kaptajnen blev endvidere anmodet om, enten selv at forblive ved Åbenrå med Hekla, eller at sørge for, at et andet dampskib blev beordret dertil. I det omfang, der ikke ville være et tilstrækkeligt antal kanonbåde til rådighed for en eventuel indskibning af kompagnierne, skulle kaptajnen sørge for at tilvejebringe de nødvendige fartøjer. At chefen for flankekorpset havde bestemt sig for denne detachering til Åbenrå, var begrundet med, at han, selv om han ikke ville rykke frem til Åbenrå eller Røde Kro med hele sin styrke, dog indså det ønskelige i at holde byen besat af hensyn til flåden (31).

Den 4. juni blev 2 kompagnier beordret til at besætte Åbenrå. Med hensyn til barrikadering af byens porte blev styrken henvist til støtte fra et ingeniørkommando, der allerede var i byen. Da kompagnierne ankom nord for byen, viste en undersøgelse af forholdene, at en større fjendtlig styrke kunne formodes at stå i skovene syd for byen, og at Hekla med kaptajn Bille og ingeniørkommandoet ombord havde forladt byen. Under disse omstændigheder, og da de 2 kanonbåde ikke var tilstrækkelige til at optage kompagnierne ved en eventuel omgående bevægelse fra fjendens side, fandt chefen for styrken, det for uforsvarligt, at besætte byen. Kompagnierne blev derfor beordret tilbage til Gjenner, og chefen for flankekorpset blev underrettet. - Efter at kompagnierne var afmarcheret mod nord, kom Hekla tilbage med 3 kanonbåde på slæb. Endnu samme aften rekognoscerede kaptajn Bille terrænet ved havnen sammen med føreren for ingeniørkommandoet. I en skrivelse til stabschefen ved flankekorpset, redegjorde kaptajn Bille for rekognosceringens resultat, der angav flere muligheder for en dækket indskibning af kompagnierne. Endvidere meddelte han, at der den næste morgen ville blive rekognosceret for de ønskede barrikaderinger, og endelig udtrykte han betydningen af byens besættelse, som han agtede at forelægge general Hedemann gennem eskadrechefen (32). På grund af situationens udvikling ved flankekorpset i de følgende dage, blev der ikke senere sendt styrker frem til byen, der også blev opgivet af flåden.

Som følge af krigsministerens forbud mod offensive handlinger, mente general Hedemann i begyndelsen af juli ikke, at kunne efterkomme et forslag fra kaptajn Bille om, at anlægge et brohoved ved Færgegården ved Årø Sund. Et brohoved på dette sted var efter kaptajnens mening af stor betydning for flotillen (33).

Med hensyn til forsvaret af Als fremgik det af en skrivelse fra general Hansen den 24. juli til krigsministeriet, at generalen, trods flotillens bevogtning af Hardeshøj og Kegnæs, mente det var muligt, at fjenden ville kunne foretage en overgang begge steder. I en indstilling til ministeriet tre dage før havde generalen endvidere udtalt, at 2 kanonbåde atter burde stationeres ved Holdnæs, og at 2 lignende fartøjer burde anvendes ved indsejlingen til Hørup Hav, der desuden burde sikres mod en landgang på Kegnæs ved stationering af et krigsskib udfor Sliminde (34).

Dampskibet Gejser foretog den 25. juli en rekognoscering mod Maasholm og Kappel. Rekognosceringen var forårsaget af rygter om forberedelser til foretagender mod Als. Den gav det resultat, at der fandtes ca. 30 jagter de pågældende steder, men at der ikke syntes at være tale om, at anvende dem i krigsøjemed (35).

General Hansen var af den opfattelse, at man burde være forberedt på at kunne foretage mindre, offensive operationer mod egnede punkter på Hertugdømmernes østkyst, hvis krigen skulle fortsættes. Han havde i den anledning nævnt Kiel som et objekt, der kunne komme i betragtning, såfremt forholdene i Frederiksort ikke var til væsentlig hindring for det. Et andet objekt, som hans opmærksomhed var henledt på, var Femern. En rekognoscering med dampskibet Hekla i begyndelsen af august havde givet underretning om, at den fjendtlige besætning på øen bestod af ca. 200 mand og 2 6-pds. kanoner. Som følge af sine udtalelser blev generalen den 12. august bemyndiget til at foretage små-operationer til den fjendtlige kyst, og marineministeriet gav tilsagn om støtte til sådanne operationer. - Generalen påtænkte at afsende en ekspedition til Femern og ville anvende ca. 1600 mand og 4 kanoner til den. Endvidere mente han, at have behov for 4 dampskibe, 4 jagter og 4 uarmerede kanonchalupper, de sidstnænvte til transport af artilleriet. Marineafdelingen på Als havde imidlertid frarådet en gennemførelse af ekspeditionen inden vejret blev bedre, da den navnlig fandt det betænkeligt, at medføre kanonbåde under de urolige vejrforhold. Generalen betragtede dog kanonbådene som nødvendige til at afbryde forbindelsen mellem øen og fastlandet. Ekspeditionen blev yderligere udsat på grund af den samtidige udvikling i våbenstilstandsforhandlingerne og blev helt aflyst ved våbenstilstandens ikrafttræden den 1. september (36).

II.9. OVERSIGT OVER ESKADREN PÅ ØSTKYSTEN AF HERTUGDØMMERNE.

Kommandørkaptajn Paludan overtog den 6. april endeligt kommandoen som eskadrechef. Posten havde indtil da været varetaget af eskadrens næstkommanderende, Kaptajn Steen Bille.

I begyndelsen af april befandt eskadren sig ved Flensborg Fjord. Den bestod på dette tidspunkt af korvetterne Najaden og Galathea, briggen Sct. Thomas, dampskibene Hekla, Gejser og Skirner, samt af 2 kanonchalupper og 2 kanonjoller, samt kutteren Løwenørn. (Se bilag 8).

I slutningen af maj og begyndelsen af juni blev eskadren yderligere forøget med skonnerten Delphinen og korvetten Flora. Sidstnævnte, der havde været stationeret ved Rügen, blev der erstattet af Sct. Thomas, der således afgik fra eskadren. Indtil midten af juni tilgik der eskadren 8 kanonchalupper og 2 kanonjoller. Deres anvendelse ved Lille Bælt, Åbenrå Fjord, Alssund og Flensborg Fjord er der tidligere gjort rede for.

Kanonbådene var formeret i to divisioner under kaptajnløjtnanterne C. Krieger og J. van Dockum. Kaptajnløjtnant Krieger blev af eskadrechefen i slutningen af juni beordret til at følge fjendens fremrykning mod nord. Kaptajn Bille opholdt sig med Hekla som regel ved den del af eskadren, der var stationeret i Lille Bælt. Da våbenstilstandsforhandlingerne, der var blevet indledt i juli, igen blev afbrudt, blev de 2 kanonchalupper ved Holdnæs beordret til at gå nordpå, for at underlægge sig kaptajnløjtnant Kriegers kommando efter anmodning fra kaptajn Bille.

Frygten for at fjenden skulle forsøge et angreb på den sydlige del af Als ved hjælp af et større antal småfartøjer, der var samlet på Slien, bevirkede, at eskadrechefen den 22. juli beordrede briggen Mercurius til at tage krydsstation udfor Slien. Samme dag anmodede han marineministeriet om forstærkning med ét større skib og 2 kanonchalupper. De sidste skulle især erstatte de 2 kanonchalupper, der var beordret væk fra Holdnæs. Da ministeriet imidlertid ikke delte denne frygt, indskrænkede det sig til at lade 2 kanonjoller, der havde ligget udrustet på Holmen et stykke tid, afgå til Als i slutningen af juli. Samtidig meddelte man eskadrechefen, at flere kanonfartøjer lå klar til at afgå, såfremt han bestemt måtte ønske det.

Efter våbenstilstandens ikrafttræden afgik de fleste af enhederne til København, hvor de blev lagt op. Kommandørkaptajnen fik den 3. november ordre til at nedlægge kommandoen på østkysten af Hertugdømmerne. Briggen Mercurius, samt dampskibene Gejser og Skirner forblev ved Als, mens 6 kanonjoller overvintrede i Svendborg.

II. Kapitel. NOTER

(1) G.S. 1848 I p. 105

(2) G.S. 1848 I p. 107

(3) G.S. 1848 I p. 129

(4) G.S. 1848 I p. 130

(5) G.S. 1848 I p. 117 ff.

(6) Generalkrigskommisær Riegels overtog den 30 marts 1848 kommandantskabet over Als. Han fik hermed en post, hvor han også i rent militær henseende rangerede højere, tildels kommanderede over flere officerer med højere kommandoer, selv om han i lang tid ikke havde haft nogen militær post. Årsagen hertil var sandsynligvis dels hans nære tillidsforhold til kongen, dels hans meget efterspurgte kendskab til personer og lokaliteter på skuepladsen.
G.S. 1848 I p. 146 ff.

(7) G.S. 1848 I p. 145 og 149

(8) G.S. 1848 I p.149

(9) G.S. 1848 I p.150-151

(10) G.S. 1848 I p. 155

(11) G.S. 1848 I p. 186

(12) G.S. 1848 I p. 201-202

(13) G.S. 1848 I p.219

(14) G.S. 1848 II p. 259

(15) G.S. 1848 II p. 282-283

(16) G.S. 1848 II p. 516-517

(17) G.S. 1848 II p. 525

(18) G.S. 1848 II p. 525

(19) G.S. 1848 II p. 521-523

(20) G.S. 1848 III p. 552

(21) D.S.K. p. 31

(22) G.S. 1848 III p. 558

(23) G.S. 1848 III p. 596

(24) G.S. 1848 III p. 603

(25) G.S. 1848 III p. 693 ff.

(26) G.S. 1848 III p. 786

(27) G.S. 1848 III p. 787 ff.

(28) G.S. 1848 III p. 814

(29) G.S. 1848 III p. 822-823

(30) G.S. 1848 III p. 908

(31) G.S. 1848 III p. 914

(32) G.S. 1848 III p. 916-917

(33) G.S. 1848 III p. 1062-1063

(34) G.S. 1848 III p. 1191-1192

(35) G.S. 1848 III p. 1193

(36) G.S. 1848 III p. 1197-1199

III. Kapitel. Krigens andet år. 1849.

III.1. FORHOLD I VÅBENSTILSTANDSPERIODEN.

a. Oberstløjtnant Læssøes overvejelser angående et eventuelt vinterfelttog.

Gangen i de diplomatiske forhandlinger i løbet af september 1848 gjorde det højst sandsynligt, at fjendtlighederne ville kunne blive genoptaget. I så fald ville det medføre et vinterfelttog. De venskabelige magters udtalelser gav intet håb om aktiv støtte, så spørgsmålet var derfor, hvorledes en forsvarskrig under disse omstændigheder bedst kunne føres. Krigsminister Tscherning bad derfor i slutningen af september oberstløjtnant Læssøe om, at meddele ham sin mening om et sådant felttog. I sit svar til ministeren den 6. oktober udtalte Læssøe, at en væsentlig forskel mellem et sommer- og et vinterfelttog kun var tilstede, hvis vinteren var så streng, at havnene og eventuelt bælterne frøs til. I den situation ville hæren i Jylland have langt mindre modstandskraft, dels fordi man ville være forhindret i at foretage demonstrationer mod østkysten af hertugdømmerne, dels fordi man ved et eventuelt tilbagetog ikke ville kunne blive taget ombord i skibene. I så fald mente han, at man ikke burde tænke på at forsvare Jylland mod en overlegen fjende, men kun efterlade et mindre korps på 5-6000 mand, der i værste fald ville kunne indskibes i den næsten altid isfri havn ved Frederikshavn (1). - Foruden en række betragtninger angående forholdene på Fyn og Als, udtalte Læssøe endvidere, at det ville være meget ønskeligt, om en del af vore krigsskibe, navnlig nogle korvetter og brigger, kunne have vinterstation i Frederikshavn. De ville i så fald være disponible, såsnart enkelte havne på halvøen blev tilgængelige, hvilket de ofte blev længe før Øresund. For det tilfælde, at vinteren skulle blive mindre streng, så kun Jylland kunne angribes af fjenden, mente Læssøe, at det næppe var tilrådeligt, at forsøge et direkte forsvar af Jylland, selv ikke mod en ikke decideret overmagt, da man i det mindste måtte savne flådens støtte. Derimod mente han, at man i så fald kunne vove, at gå med hovedstyrken til Als (2).

b. Hærens højere stabe omorganiseres.

Samtidig med reorganiseringen af en lang række af hærens afdelinger og deres forstærkninger, havde krigsministeriet haft opmærksomheden henledt på de højere stabes organisation. Det var ministeriet magtpåliggende, at få stabene organiseret efter faste regler, således at der på den ene side var de fornødne kræfter til stede for kommandoerne og på den anden side ikke blev ansat overflødigt personel (3). Det var disse hensyn ministeriet søgte forenet i de i bilag gengivne bestemmelser for officerers ansættelse ved de forskellige

hovedkvarteres stabe. Det er ved disse bestemmelser bemærkelsesværdigt, at både hovedkvarteret for Det nørrejydske Armékorps og hovedkvarteret for flankekorpset skulle have en søofficer tildelt. I en senere oversigt over de forskellige korps og deres hovedkvarterers tildeling af officerer er der kun tildelt overkommandoen en søofficer, nemlig kaptajnløjtnant Muxoll (4).

c. Ny instruks for tjenesten i flådens skibe.

Marineministeriet havde i løbet af vinteren udarbejdet instruktioner og reglementer for tjenesten ombord i flådens skibe. Disse skulle afløse de gamle søkrigsartikler. Den nye instruks indeholdt bl.a. følgende bestemmelser for en eskadrechef: (5)

> "Er han underlagt en kommanderende Officer af Hæren, en Guvernør eller lignende Myndighed i Land, da skal han udføre, hvad der befales ham, og derved anvende al sin Sømandskundskab og Konduite. Formener han, at et Foretagende bør udføres med den ham underlagte Styrke, da skal han begære Samtykke dertil, hvis ikke Omstændighederne byder ham at handle på egen Haand og paa eget Ansvar. Saavel hvad han med eller uden ordre foretager som, hvad der ellers forefalder af Vigtighed, indberetter han foruden til Marineministeriet tillige til den kommanderende Officer eller vedkommende Myndighed."

d. Flådestyrken på fjendens side.

Insurgenterne havde gjort sig store anstrengelser for at skabe en flåde. Foruden den ved oprørets begyndelse erobrede skonnert Elben, rådede man over 11 kanonfartøjer, der var blevet bygget i løbet af vinteren, og som hver var armeret med 2 60-pds. bombekanoner. Desuden havde man to armerede dampskibe: Von der Tann og Bonin. Hele styrken var stationeret på Kieler Fjorden.

Det tyske forbund disponerede over 8 kanonfartøjer og 2 dampskibe, samt en uudrustet fregat, alle stationeret på Elben. Endvidere havde forbundet 19 kanonfartøjer og en ligeledes uudrustet dampfregat på Weseren. Endnu en dampfregat lå under hovedreparation (6). Herudover var Kiels fæstningsværker ved Frederiksort og Labø blevet forstærket, og ved Ekernførde og Flensborg var der blevet anlagt kystbatterier.

III.2. FORHOLDENE OM OPERATIONSPLANERNE.

I midten af februar 1849 havde krigsministeren, general Hansen, meddelt general Krogh fordelingen af hærens enheder ved felttogets åbning. Dermed var spørgsmålet om operationernes ledelse kommet på bane. Spørgsmålet om operationernes art afhang i væsentlig grad af en række faktorer, der endnu var uvisse, nemlig om krigen skulle føres med insurgengenterne alene, eller med disse støttet af få tyske tropper, eller om Tyskland ligesom året før ville komme insurgenterne til hjælp med en større styrke. Ministeren mente, at man i de to første tilfælde fra vor side kunne tage offensiven, hvorimod man i sidste tilfælde ville være indskrænket til defensiven, dog ville man kunne foretage betydelige diversioner i fjendens ryg. (7)

Ministeren ønskede herefter, at høre general Kroghs mening om, hvorledes operationerne burde foretages under disse forudsætninger.

I det førstnævnte tilfælde, hvor fjenden ville være svagere end vi, ville generalkommandoen gå frem med næsten hele sin styrke fra Jylland, for at slå fjenden ved Bov og Flensborg eller Slesvig afhængig af fjendens stilling. Hovedsagen i dette tilfælde ville være, at man ikke lod sig forlokke af sin overlegne styrke til at forsøge for splittede bevægelser, men at man pressede fjenden ved direkte at gå på ham med sin samlede styrke.

I det andet tilfælde, hvor fjenden ville have samme styrke som vi, ville generalkommandoen ligeledes rykke frem fra Jylland med så stor en del af hæren som muligt. I dette tilfælde måtte man dog ikke forhaste sig med at levere et slag ved Bov, men burde i stedet benytte sin maritime styrke til foretagender, der kunne svække og vildlede fjenden, indtil han begik en fejl, og et gunstigt øjeblik gav én gode chancer. Af punkter, der egnede sig til diversioner i fjendens flanke og ryg, nævnte generalkommandoen Holnæs, Maesholm, Ekernførde og Femern. Af disse var Maesholm og Ekernførde langt de bedst egnede som udgangspunkter for diversioner, der kunne få meget alvorlig betydning for fjendens stilling.

I det tredie tilfælde, hvor fjenden var stærkere end vi, måtte Fyn blive centralpunktet for hæren, der dog måtte have besat Als og have en mindre styrke i Jylland. Var hovedstyrken således på Fyn, måtte det være dens opgave, at benytte det belejlige øjeblik til at tilføje fjenden partielle tab. Als og Maesholm burde være i vor magt og fra begge steder burde vore tropper hyppigt gribe offensiven. Hvis fjenden gik mere end et par dagsmarcher ind i Jylland, ville en landgang fra

Fyn på et eller andet punkt af Jyllands østkyst, rimeligvis bringe os en fordel. Svækkede fjenden sin styrke ved Kvers, burde vi, efter at have koncentreret hæren på Als, forsøge et angreb gennem Sundeved. Skulle fjenden endelig lade sig nøje med besiddelsen af Slesvig, og derfor holde sine styrker koncentreret mellem Åbenrå og Flensborg, var der ikke andet at gøre, end at sætte sig ret fast på et par punkter af kysten og derfra udstrække sit herredømme så langt som muligt. Foruden Als og Maesholm ville Årø med en forskansning på fastlandet komme i betragtning. Et flankeangreb var altid stærkere end et frontalangreb, og jo længere tilbage man kunne ramme fjendens operationslinie, desto bedre.

Generalkommandoen sluttede sin betænkning med at anbefale, at man, sålænge man var i uvished om fjendens styrke, burde koncentrere størstedelen af hæren på vestkysten af Fyn. Derved behøvede man ikke at rømme Jylland med hovedstyrken, såsnart en større fjendtlig styrke viste sig ved sydgrænsen. Desuden kunne man holde fjenden i uvished, om hvor man agtede, at anvende hovedstyrken (8).

Inden han havde modtaget generalkommandoens betænkning, afsendte krigsministeren en anden skrivelse om samme emne til general Krogh. Ministeren udtalte heri, at hæren, når felttoget kunne begyndes med en offensiv bevægelse fra vor side, burde søge at sætte sig i besiddelse af Slesvig ved en rask indrykning i hertugdømmet. Der ville da efter ministerens mening være to alternativer. Enten at samle hele hæren til et angreb mod fjendens front, eller at lade flankekorpset foretage en diversion i fjendens ryg, mens det nørrejydske korps angreb i fronten. Foretrak man det første alternativ, ville en forening af de to armékorps kunne ske om Kvers. Ministeren mente i den forbindelse, at fjenden, dersom han kun havde en ringere styrke koncentreret ved den jydske grænse, ville det være hensigtsmæssigt at landsætte den største del af flankekorpset i Svansen i nærheden af Sliminde, navnlig ved Kappel, Arnæs og Mysunde, og derefter bemægtige sig Ekernførde og true Slesvig By. Ved iværksættelse af en sådan diversion, samtidig med at Det nørrejydske Armékorps satte sig i besiddelse af Åbenrå, ville man tvinge fjenden til at splitte sine kræfter, og ville derved muligvis kunne manøvrere ham ud af størstedelen af Slesvig (9).

Ministeren havde ønsket, at oberstløjtnant Læssøe skulle overbringe generalkommandoens skriftlige betænkning, således at eventuelle uoverensstemmelser kunne blive glattet ud allerede ved overbringelsen. Ved påfølgende forhandlinger mellem ministeren og Læssøe blev i første række spørgsmålet om hærens overkommando berørt. I den forbindelse ytrede Læssøe ønske om, at der udgik bestemmelser i så henseende så betids, at alle forhold var klare, når operationerne skulle på-

begyndes. Den heldigste løsning ville være en bestemmelse, om at én mand udnævntes til hærens kommanderende general, og at denne frit kunne bevæge sig derhen, hvor han fandt sin nærværelse nødvendig.

De førte forhandlinger om operationsplanerne for det kommende felttog og uoverensstemmelserne mellem ministeren og generalkommandoen blev igen taget frem i begyndelsen af marts. I ministeriet nærede man ønske om, at en fransk general skulle komme til Danmark, for at gøre sig bekendt med beskaffenheden af vore militære forhold, idet man tillige håbede, at drage nytte af hans erfaring, med hensyn til de eventuelle operationer. Tanken var sådan set ikke ny, idet man, som tidligere nævnt, allerede i 1848 havde syslet med ideen, men man var dengang igen gået bort fra tanken. Valget faldt nu på general Fabvier (10).

General Krogh kom på opfordring fra ministeren til København, hvor der nu foregik forskellige forhandlinger med hensyn til operationsplanen. Den 17. marts 1849 fandt der en endelig konference sted mellem krigsministeren, marineministeren og general Krogh. Resultatet var en beslutning, hvori krigsministerens anskuelser angående åbningen af felttoget trængte igennem (11). Planen blev nu overgivet marineministeren til afskrift (bilag 10), for at eskadrechefen kunne få den tilsendt, og mærkeligt nok var det alene marineminister Zahrtmann, der skrev den under (12). Med hensyn til general Fabviers indflydelse på planen er det ikke særligt sandsynligt, at den på dette tidspunkt havde afgørende karakter. Generalen havde tværtimod anbefalet en ren defensiv holdning, i alt fald kun forbunden med mindre diversioner og med en streng gennemførelse af blokaden (13).

Senere har den franske generals anskuelser nok haft en vis indvirkning på krigsministeren. Den 24. marts var general Hansen nemlig kommet på den tanke, at man muligvis burde indskrænke offensiven til en ekspedition mod Kieler Fjord, med det formål at bemægtige sig batterierne ved Frederiksort og Labø. Samtidig med denne ekspedition skulle der iværksættes en fremrykning med det i Nørrejylland stående korps og en demonstration fra Als ind i Sundeved (14).

Der blev ikke taget nogen beslutning om den operationsplan, der skulle følges forud for krigsministerens afrejse til hæren.

Ved sin ankomst til Assens den 29. marts om aftenen havde krigsministeren en konference med general Krogh, der iøvrigt to dage før havde overtaget overkommandoen over hele den aktive hær, befæstningerne og batterierne i Jylland, på Als og Fyn, samt over hærens depoter og magasiner disse steder. Efterretningerne om fjenden gav ministeren store betænkeligheder med hensyn til det rigtige i at

lade hæren marchere ind i Slesvig. Med hensyn til den offensive bevægelse lader det til, at man i Assens kun beskæftigede sig med ministerens seneste projekt mod Kieler Fjorden, hvorunder der opstod meningsforskelle med hensyn til vægtningen af operationen i Sundeved og ekspeditionen. Resultatet af overvejelserne blev, at sidstnævnte ekspedition skulle indskrænkes til et coup de main, der kun skulle udføres i roligt vejr. Hovedformålet blev en fremrykning i Sundeved (15).

Planen for de forestående operationer blev nu pány drøftet i Sønderborg. Under disse drøftelser kom ministeren, på baggrund af udsagn fra de land- og søofficerer han konferede med, til det resultat, at ekspeditionen mod Kieler Fjord måtte opgives eller i hvert tilfælde udsættes, fordi den var forbundet med store vanskeligheder. Man kom således stadigt nærmere til overkommandoens plan. Den endelige operationsplan udgik således fra overkommandoen den 1. og 2. april.

III.3. OPERATIONERNE INDLEDES.

a. Planen.

General Krogh havde måttet bøje sig for krigsministerens vilje, både med hensyn til størrelsen af korpset i Jylland og med hensyn til den rolle, dette korps skulle spille. Han håbede dog, at den derved fremkomne deling af hæren, kun skulle blive af kort varighed.

Flådens medvirken blev nærmere bestemt i nedenstående skrivelse fra overkommandoen til eskadrechefen, kommandør Garde: (Den dansk-tydske Krig 1848-50, 2. DEL p. 380).

> "Den 3die April om Morgenen Kl. 4½ rykker Armeen frem fra Sønderborg i Sundeved. Hr. Commandeuren anmodes om samtidigt at lade foretage en Recognoscering i Flensborg og Aabenraa Fjorde. Da det er sandsynligt, at de Batterier, der muligen maatte findes ved disse Fjorde, senere kunne tages ved Armeens Hjælp, vilde det neppe være hensigtsmæssigt imorgen at gjøre noget saa alvorligt Angreb paa disse Batterier, at Marinen derved kunde udsættes for noget betydeligt Tab. Under Recognosceringen ønskes om muligt Efterretninger indhentede fra Kystbeboerne.
>
> Armeen antages imorgen Eftermiddag at have position med venstre Fløj ved Adsbøl og ved Strejfpartier at naae Varnæshoved.
>
> General Rye antages at komme i Besiddelse af Haderslev imorgen den 3die April. En Dampbaad ønskes imorgen Eftermiddag Kl. 4 ved Snoghøj for at modtage Depecher fra General Rye. Efter at have modtaget disse kunde Dampbaaden anløbe Orø Sund for der at indhente Efterretninger om, hvor-

ledes Sagerne staa ved Haderslev, og modtage Depecher, som General Rye muligvis sender dertil. Dampbaaden maatte i hvert Fald være tilbage i Sønderborg den 4de April om Morgenen tidligt. Den 4de April vil Armeen i Sundeved forsøge at skyde sin højre Fløj frem imod Aabenraa. General Rye vil nordfra rykke frem henimod Aabenraa; Det var ønskeligt, at Marinen søgte at sætte sig i Besiddelse af Byen.

Samme Dag den 4de April, ønskes en Expedition, bestaaende af tvende Dampbaade med nogle Transportfartøjer, afsendt fra Hørup Hav saa tidligt, at Expeditionen kun indtræffe i Skumringen i Ekernførde Fjord, hvor den kunde løbe ind i Forbindelse med Linieskibet og en Corvet, muligen landsætte nolge Tropper paa forskjellige Steder, hvilke tropper dog maatte tages ombord igjen efter at have allarmeret, angribe og om muligt tilintetgjøre de fjendtlige Strandbatterier og forsøge at sætte sig i Besiddelse af Ekernførde, hvor Efterretninger om Fjenden indhentes, og alt Forraad som Fjenden måtte have der, tilintetgjøres eller medtages. Hensigten maatte være at allarmere saa meget som muligt, og at bringe Fjenden til at troe, at en betydelig Styrke vil lande i Ekernførde. Allarmeringen maatte helst foregaae saaledes, at Efterretningen om den indtræffer ved Daggry den 5te i Flensborg; den bedste Tid vil altsaa være ved Midnat, men da det maaskee er umuligt at foretage noget i Nattens Mørke, kunde maaskee Allarmeringen begynde om Aftenen sildigt og fortsættes, saasnart det gryer ad Dag.

Den 4de April efter Middag behøves en Dampbaad i Gjenner Bugt. Det er muligt, at Stafettjenesten saavel den 3die som den 4de vil kunne besørges af Ophelia og Odin. Capitainlieutenant Muxoll har Ordre til at underrette Hr. Commandeuren om hvorvidt nogen Assistance til Stafettjenesten maatte blive fornøden, som ikke kan besørges af ovennænvte to Dampbaade.

Et Compagni vil blive stillet til Disposition den 4de for at afgaae med Transporten til Ekernførde.

Det nørrejydske Armeecorps den 2den April 1849

Krogh."

b. Rekognosceringen i Flensborg Fjord.

Rekognosceringen, der skulle udføres samtidig med fremrykningen i Sundeved, blev udført af fregatten Havfruen og 2. Division Kanonbåde. På grund af frisk kuling kom fregatten ned mod Egernsund noget før kanonbådene. Da den observerede, at danske tropper havde besat Egernsund og var i kamp med fjendtlige skytter på den modsatte side af sundet, gik den til ankers indenfor skudvidde fra land. Efter fregattens ildåbning mod skansen, hvor det fjendtlige artilleri var gået i stilling, blev batteriet nødt til at gå tilbage. Kort efter indtog det fjendtlige batteri en ny stilling lidt længere mod sydvest, hvorfra det beskød fregatten langskibs. Mens fregatten forsøgte at svaje, for at vende bredsiden mod fjenden, kom kanonbådene op og åbnede ild. På dette tidspunkt var de danske tropper rykket så langt frem syd for Gråsten, at den fjendtlige styrke ved Egernsund også måtte standse kampen og slutte sig til det fælles tilbagetog. Fregatten havde mistet én mand og havde fået flere skud i skroget og takkelagen (16).

c. Krigsministeren befaler operationsplanen ændret.

Allerede den 3. april om aftenen, altså samme dag som felttoget blev indledt, havde general Krogh en samtale med krigsministeren i Sønderborg. Ministeren befalede her, at general Rye hurtigst muligt skulle beordres til at trække sig tilbage, at befæstningsarbejderne i Sundeved skulle fremskyndes, og at armékorpset ikke måtte indlade sig på nogen hovedaffære langt fra Sundeved. Årsagen til at operationsplanen nu åbenbart fuldstændig skulle opgives, syntes at ligge i den omstændighed, at krigsministeren i løbet af dagen havde modtaget en del efterretninger om forhold på fjendens side. Det var efterretninger om fortsatte troppeforsendelser til hertugdømmerne, og om Kongen af Preussens valg til tysk kejser. Krigsministeren, der kun modstræbende var gået ind på overkommandoens endelige plan, var ved disse efterretninger blevet bragt nærmere til general Fabviers anskuelse om, at der burde temporiseres (17).

Ordren til general Rye kunne først afsendes fra Sønderborg den 4. april kl. 0100 og ville tidligst kunne være generalen i hænde om eftermiddagen. Det var derfor meget usikkert, hvorvidt der kunne ske nogen forandringer i de operationer, der efter planen skulle udføres den 4. april. Spørgsmålet for overkommandoen var da, hvilke forandringer, der burde finde sted med hensyn til de øvrige operationer for denne dag. Efter den oprindelige plan skulle armékorpset i Sundeved den 4. april skyde sin højre fløj frem, for at komme i forbindelse med general Rye, der på sin side havde tilrettelagt sine bevægelser derefter. Hvis fremrykningen blev annulleret kunne general Rye let blive bragt i en ubehagelig situation. På den anden side var det muligt, at fremrykningen fra Sundeved ville medføre et betydeligt sammenstød med fjenden under ugunstige forhold på dansk side. General Krogh besluttede derfor at opgive fremrykningen den 4. april, og lade armékorpset i Sundeved blive stående i sin stilling. Med hensyn til ekspeditionen mod Ekernførde syntes general Ryes tilbagetog og armékorpsets stilstand i Sundeved, ikke at indeholde nogen grund til at opgive den. Den bevarede tværtimod sin betydning, ikke alene med henblik på at fastholde en del af fjendens styrke i Sydslesvig, men også med henblik på at standse eller svække fjendens offensive bevægelser den 5. april. Lige så lidt fandt man anledning til at opgive angrebet i Åbenrå Fjord. Angrebet ville godt nok blive meget vanskeligere, når hverken Armékorpset eller general Rye støttede det fra landsiden, men det kunne på den anden side have betydning for general Rye, hvis han var rykket frem til egnen ved Åbenrå (18).

d. Angrebet på Åbenrå.

Natten mellem den 2. og 3. april var 3. Division Kanonbåde blevet sendt til Åbenrå, for at assistere korvetten Najaden. Korvetten var i overensstemmelse med den oprindelige plan blevet beordret til at rekognoscere den 3. april, for at sætte sig i besiddelse af byen den 4. april. Ved rekognosceringen havde man erfaret, at byen var besat af fjendtlige tropper af alle våben. Da korvetten med kanonbådene, der blev assisteret af dampskibet Caroline Amalie, den 4. april kl. 11 nærmede sig havnen, trak fjenden sig tilbage til en stilling syd for byen. Nogle skud fra kanonbådene fordrev fjenden fra denne stilling, hvorefter byen blev besat med ca. 100 mand. Disse blev dog ved solnedgang taget ombord igen, da fjenden var blevet stående syd for byen. Dagen efter fik flådestyrken dampskibet Hertha til assistance. Chefen for Najaden, blev samtidig beordret til, foreløbigt at holde Åbenrå, dog kun sålænge han ikke derved udsatte sig for noget betydeligt tab. Da fjenden den 5. april trængte frem til Åbenrå med en større styrke, blev byen derfor opgivet, og de 4 kanonchalupper blev trukket tilbage til Sønderborg (19).

e. Kanonade ved Egernsund.

Ved middagstid den 4. april blev der fra de danske tropper i Egernsund meldt, at fjenden rykkede frem mod Gråsten med en betydelig styrke. Kort efter åbnede kanonbådsdivisionen på Flensborg Fjord ild mod de fjendtlige kolonner. Ilden blev besvaret af et batteri, der kørte op på en høj ved kysten. Der udspandt sig nu en kanonade, der varede ca. 2 timer. Kampen førte dog ikke til noget resultat, og blev derfor afbrudt af kanonbådene, der derefter gik for anker ved Egernsund (20).

III.4. EKSPEDITIONEN MOD EKERNFØRDE.

De nærmere forhold og begivenheder ved ekspeditionen mod Ekernførde den 5. april er beskrevet i krigsretssagens dom og præmisser (se bilag 11).

Udfaldet af demonstrationen mod Ekernførde den 5. april 1849 med tabet af linieskibet Christian VIII og fregatten Gefion, fik udover sin umiddelbare indflydelse på krigsministerens indgriben i operationernes ledelse, også et andet efterspil både indenfor hæren og flåden.

General Krogh og oberstløjtnant Læssøe blev begge, som senere anført, fjernet fra overkommandoen i april 1849 med deres andel i ekspeditionens udfald, som direkte motivering. (Se bilag 12)

Den 5. september 1849 påbegyndtes et overkrigsforhør angående affæren, og den 20. februar året efter blev generalkrigsretten sat. Præses i retten var viceadmiral Schønheyder, mens 2 kontreadmiraler, 1 generalauditør, 2 kommandører, 4 kommandørkaptajner og 3 kaptajner var assesorer (62).

Krigsministeren havde efter overkrigsforhørets afslutning ikke fundet tilstrækkelig grund til at rejse sag mod general Krogh og oberstløjtnant Læssøe, og der var heller ingen landmilitære repræsenteret i retten. Der blev rejst tiltale mod eskadrechefen, kommandør Garde, chefen for Christian VIII, kommandørkaptajn Paludan og chefen for Gefion, kaptajn Meyer. (Se bilag 11).

Garde og Paludan blev dømt, mens Meyer blev frikendt. Straffen, der iøvrigt blev formildet af kongen, påvirkede ikke kun de to dømte, men også forholdet mellem flåden og hæren.

En lang række spørgsmål og ligeså lang række påstande og forklaringer er i tidens løb blevet rejst, men nogle er fortsat uafklaret og vil formentlig vedblive at være det. - Hertil hører, hvorvidt Garde den 4. april fik underretning om standsningen af Rye's korps, og eksplosionens virkelige årsag ombord i Christian VIII.

III.5. OVERKOMMANDOEN ÆNDRES.

Efterretningerne om udfaldet af kampen ved Ekernførde den 5. april vakte sorg i hele landet. På krigsministeren virkede disse efterretninger så overvældende, at han straks forlangte hæren trukket tilbage til Dybbølbjerg. Kort efter forlangte han endvidere i overværelse af Kongen, at Sundeved skulle rømmes helt, og at hæren skulle overføres til Als. Mens ministeren nu, måske også af poli-

tiske grunde, holdt på en ren defensiv krigsførelse, ønskede general Krogh, at hæren skulle blive i sin stilling på Dybbølbjerg, bl.a. af hensyn til moralen blandt tropperne.

Den 7. april om eftermiddagen forelagde general Krogh spørgsmålet for et krigsråd med deltagelse af samtlige brigadekommandører, samt de højstbefalende officerer af artilleriet og ingeniørerne. Krigsrådet udtalte med overvejende majoritet, at stillingen burde holdes. - Samme aften beordrede krigsministeren, at general Krogh ufortøvet skulle trække tropperne tilbage til Als under efterladelse af en stærk arrièregarde i Dybbølstillingen. Overkommandoen gjorde endnu et forsøg på at formå ministeren til en fastholdelse af stillingen, men fik igen afslag (33).

Den 8. april blev hæren trukket tilbage til Als på nær to bataljoner. I løbet af natten mellem den 6. og 7. april var general Rye med Det nørrejydske Armékorps gået tilbage til den jydske grænse (34).

Inden sin hjemrejse til København den 9. april havde krigsministeren, i skrivelser til general Krogh, udtalt sig angående de fremtidige operationer. Han havde iøvrigt pålagt generalen, at gå til Fredericia, for at ordne det nødvendige til fæstningens forsvar, samt at sørge for, at de nødvendige tropper snarest muligt fulgte efter til Fyn. Kommandoen på Als skulle overdrages til general Bülow, der skulle stå under general Kroghs kommando (35).

Overkommandoen bestemte nu troppernes fordeling på baggrund af den situation, der var fremkaldt af krigsministerens indgriben. To brigader blev overført til Fyn og én til Fredericia. Hovedkvarteret blev flyttet til Middelfart, og flankekorpset blev igen etableret som særligt korps under general Bülow (36).

I sin indstilling til kongen af 12. april begrunder ministeren hovedsagligt sit ønske om ændringen i overkommandoen med general Kroghs andel i ekspeditionen mod Ekernførde. (Uddrag af ministerens indstilling findes i bilag 12). Ministerens indstilling gik iøvrigt ud på, at general Krogh skulle afløses af general Bülow med oberstløjtnant Flensborg som stabschef. Endvidere skulle oberst de Meza overtage kommandoen over flankekorpset, og oberstløjtnant Læssøe forsættes til posten som stabschef ved Generalkommandoen på Fyn. Indstillingen blev samme dag stadfæstet af kongen, og Krogh og Bülow blev underrettet dagen efter (37). Krigsministerens afskedsbrev til generalmajor Krogh findes i bilag 12.

Den 15. april blev general Bülow udnævnt til øverstkommanderende. Samme dag udtalte ministeren sig i en skrivelse til generalen angående den mest hensigtsmæssige dislocering af tropperne. Efter en bemærkning om, at disloceringen i almindelighed var overladt til generalens skøn og navnlig måtte afhænge af fjendens virksomhed, ytrede ministeren sig ret detaljeret om disloceringen. Det blev overladt til generalen, at vælge sit hovedkvarter på Fyn, i Jylland eller på Als, dog anså ministeren Middelfart, for at være det foreløbigt mest hensigtsmæssige sted.

Krigsministerens fordeling af tropperne gjorde det foreløbigt umuligt, at forberede nogen større offensiv bevægelse (38).

III.6. FORTSATTE BEGIVENHEDER.

a. Sikringen af Als efter tilbagetrækningen fra Sundeved.

Ved tilbagetrækningen fra Sundeved midt i april måned blev bevogtningen af brohovederne og Alssund overtaget af flankekorpset.
Fordelingen af flotillens enheder fremgår af bilag 16.

Flådestyrken anså man ved flankekorpset ikke for at være tilstrækkelig, især ikke hvis fjenden transporterede kanonbåde til Flensborg, Sundeved og Åbenrå. (Se bilag 16). På grund af denne opfattelse og et ønske om at besætte de to vigtige stationer, Holdnæs og Kegnæs, anmodede flankekorpset om endnu et dampskib og yderligere 2-4 kanonbåde (39).

Den 8. juli fandt der en mindre episode sted med nogle kanonbåde ved Arnkilsøre. Nogle fjendtlige piecer nord for Sandbjerg Skov havde åbnet ild mod kanonbådene. Disse besvarede ilden, men kunne ikke række fjenden med deres kanoner, fordi affutagerne ikke tillod skytset, at få den nødvendige elevation på afstanden, der var over 1300 m. Kanonbådene havde 1 mand dræbt, men ellers kun ubetydelige beskadigelser (40).

b. 1. Kanonbådsdivision stationeres i Lille Bælt.

Samtidig med hovedkvarterets forlægning til Middelfart den 10. april afgik 1. Kanonbådsdivision til stationering fra Årø og nordefter. 2 kanonchalupper stationeredes mellem Årø og Lindrum. Endvidere blev der stationeret en kanonchalup

ved sydspidsen af Fænø, en kanonchalup ved Borup Sand og 2 kanonbåde ved Drejens Odde. Hvis fjenden skulle overskride den jydske grænse, var de 3 sidstnævnte både bestemt til at afgå til Middelfart eller Fredericia (41).

c. Krigsministerens og general Bülows brevveksling angående operationerne.

Efter kampen ved Kolding den 23. april var general Bülow gået tilbage til en stilling over over Almind - Gudsø. I de følgende dage fandt der en længere brevveksling sted mellem krigsministeren og generalen angående de fremtidige operationer.

I løbet af denne meningsudveksling meddelte Bülow, at der, ifølge forskellige fangers udsagn, befandt sig en stærk reserve af tyske rigstropper tæt syd for Kolding. (Bülow ville dog ikke lade sine tropper gå tilbage til Fyn, før han fik vished om, at rigstropperne havde overskredet den jydske grænse.) I den anledning udbad han sig ministerens afgørelse, om han ubetinget skulle besætte Fredericia med en brigade og lade den anden brigade overføre til Fyn, såsnart man konstaterede, at et større antal rigstropper rykkede over grænsen. Ministeren overlod det til generalen at afgøre, om han straks ville gå til Fyn med hele styrken undtagen garnisonen i Fredericia, eller om han ville trække sig successivt derover, når fjenden trængte på. Tilbagegangen burde under alle omstændigheder ske i tide og i ro og orden, ligesom forbindelsen med Fredericia burde opretholdes, således at garnisonen kunne afløses.

Med hensyn til den mest hensigtsmæssige fordeling af søstyrken og dennes samvirke med hæren, blev det pålagt general Bülow, at konferere med kommandør Garde. Søstyrken ved Als burde således fordeles på to stationer. På stationen mellem Arnkilsøre og Åbenrå Fjord burde der være mindst 6 kanonbåde, 1 dampskib og et større krigsskib, mens der ved stationen syd for sundet ved Sønderborg kunne være 4 kanonchalupper, 1 dampskib og 1 større skib. I disse afdelingers styrke og placering måtte der ikke ske nogen forandringer uden overkommandoens samtykke (42).

d. Sikringen af Fyns kyst efter den 29. april.

Den 24. april forlagde den ene af general Bülows brigader til Fredericia, for at afløse garnisonen, der efter at være blevet overført til Fyn fra den 29. april overtog bevogtningen af kysten fra Båring Vig til Ivernæs. Kysten blev endvidere sikret af 1. Kanonbådsdivision. Divisionen var den 21. april blevet forstærket med 2 kanonchalupper fra Holdnæs, efter anmodning fra Bülow. Hekla havde ligeledes efter anmodning fra Bülow taget station ud for Kolding Fjord,

for at observere mulige landgangsforsøg derfra mod Fyn. Fjenden havde ifølge nogle efterretninger ført ca. 140 både over land til Kolding. Disse efterretninger blev dog snart rettet til, at det kun drejede sig om ca. 20 pontonner (43).

e. Mindre søstyrke i Århus Bugten til støtte for general Rye.

Efter samråd med overkommandoen havde kommandør Garde dirigeret kutteren Neptun og dampskibet Hertha til Århus Bugten til støtte for general Ryes venstre fløj ved sikringen af Århus. Fra den 22. maj lå skibene ved Århus, bortset fra nogle få kortvarige afbrydelser. Den 31. maj blev styrken forøget med 2 kanonchalupper af 1. Kanonbådsdivision.

Under den fjendtlige fremrykning mod Århus den 21. juni havde de danske skibe skudt mod en fjendtlig styrke nord for byen. Der blev derefter fra fjendens side sendt en parlamentær til chefen for Hertha, for at betyde ham, at en beskydning af de preussiske tropper ville medføre, at der ville blive kørt en batteri op ved havnen, for at besvare ilden og om nødvendigt at skyde byen i brand. Sagen blev forelagt general Rye, der bestemte, at skibene ikke skulle afholde sig fra at beskyde de fjendtlige tropper, såsnart de viste sig udenfor byen.

f. Kampen ved Gudsø den 7. juni. (Se bilag 14).

Ifølge general Bülows plan skulle der foruden forposterne anvendes 1 bataljon, 4 kanoner og 4 espingoler, som fast besætning af selve Gudsø passet. Af 1. kanonbådsdivision var der stationeret 2 kanonjoller i Gudsø Vig, 1 kanonchalup øst for Kidholme, mens divisionschefen med dampskibet Hertha og 2 kanonchalupper var i reserve nordvest for Fænø.

Fjenden indledte sit angreb på passet ved at beskyde de danske kanoner med et 6 pds. batteri og et 12 pds. halvbatteri på ca. 1400 meters afstand. Samtidig forsøgte et jægerkorps, forstærket med en bataljon, at trænge frem mod byen. Den fjendtlige styrke blev kraftigt beskudt af det danske artilleri, der nu var forstærket med et halvbatteri (4 kanoner). Endvidere forsøgte kanonjollerne i Gudsø Vig, at vanskeliggøre fjendens fremrykning langs stranden ved en vedvarende ild. Fjenden stillede nu 4 andre 12 pds. kanoner op mod kanonjollerne. Jollerne blev tillige heftigt beskudt af en afdeling jægere, der havde besat Hovens Odde, men holdt deres stilling. I mellemtiden var Hertha og de to kanonchalupper fra Fænø kommet til og tog fjenden under ild. Kort efter blev jægerafdelingen derfor nødt til, at trække sig udenfor skudvidde.

Den danske modstand ved Gudsø var så kraftig, at general Bonin ikke mente, at kunne overvinde den uden uforholdsmæssigt store tab. Han besluttede derfor at foretage en større omgående bevægelse (44).

Ved kampen ved Almind - Gudsø var general Bülow blevet angrebet af slesvig-holstenske tropper, men general Ryes korps var blevet tvunget tilbage fra stillingen ved Almind af tyske rigstropper. Under disse forhold gik general Bülow med sine to brigader ind til Fredericia, hvorved det blev muligt, at splitte fjendens styrker (45).

III.7. FORHOLD OG BEGIVENHEDER VED FREDERICIA.

a. Forsvaret af fæstningen. (Se bilag 15)

Forsvaret af fæstningen var mod angreb ad Snoghøj-vejen støttet af 4 kanonbåde af 1. Kanonbådsdivision og af batteriet ved Strib. I løbet af maj måned blev først arbejderne fra dansk side ved blokhuset ved Snoghøj-vejen støttet både fra fæstningen og kanonbådene, samt Strib Batteriet (46). Senere blev de fjendtlige tropper, efter at de havde indtaget blokhuset, forstyrret dels dér og dels ved dæmningen.

Fjenden havde til hensigt at hindre og om muligt afbryde forbindelsen mellem fæstningen og Fyn, og havde efter angrebet på blokhuset ved Snoghøj-vejen, anlagt et batteri ved Sanddalshuse. Dette batteri havde i slutningen af maj flere kanonader med Stribbatteriet og kanonbådene, der fortsat forstyrrede arbejderne på fjendens højre fløj. Batteriet ved Sanddalshuse blev i slutningen af maj erstattet af et nyanlagt batteri med sværere skyts ca. 1200 m syd for blokhuset ved Eritsø (47). Batteriet blev den 3. juni bragt til tavshed af kanonbådene og Stribbatteriet under en større beskydning, der var iværksat fra fjendens side, for at afbryde forbindelsen til Fyn, samt ryste fæstningens besætning. Under artillerrikampen havde 2 kanonchalupper og 1 kanonjolle beskudt batteriet ved Eritsø, mens 2 kanonchalupper beskød det fjendtlige blokhusbatteri ved Snoghøj-vejen (48).

Der blev i løbet af maj og juni foretaget flere rekognosceringer og patruljer fra fæstningen. Allerede den 13 maj blev en kolonne af en større rekognoscerings-styrke støttet af 2 kanonbåde i Møllebugten (49). I slutningen af juni rekognoscerede en kanonbåd langs kysten nord for fæstningen, og nogle matroser fra kanonbådene deltog i en patrulje med en mindre jagt til Trelde Skov. Disse rekognosceringer mod terrænet nord for fæstningen skulle skaffe efterretninger om anlæg

af fjendtlige batterier, der ville kunne afbryde forbindelsen til Fyn fra den østlige landingsbro (50). Den 27. juni om aftenen havde man fra fæstningen bemærket, at fjenden foretog opmålinger ved den nordlige kyst, men først ved en rekognoscering fra søen den 30. juni kunne det konstateres, at fjenden var begyndt, at anlægge et større batteri (51). Samme eftermiddag blev der foretaget et udfald fra fæstningen mod de nyopførte anlæg, hvorved det lykkedes at sløjfe anlæggene. Allerede den følgende nat blev der på forskellige tidspunkter, fra Danmarks Bastion og kanonbådene, skudt mod stedet, hvor anlæggene havde ligget. Denne skydning blev fortsat de følgende dage og nætter, fordi man havde bemærket, at fjenden fortsatte sine arbejder (52). På grund af hyppigt regnvejr, den lerede jordbund, den anstrengende forposttjeneste og forstyrrelserne ved beskydningen fra fæstningsvolden og kanonbådene, trak arbejderne ud, og først natten mellem den 5. og 6. juli var arbejderne stort set færdige. På dansk side var overskibningen af tropperne fra Fyn til Fredericia, med henblik på udfaldet, imidlertid blevet gennemført i nætterne fra den 3.-5. juli (53).

b. Planen for udfaldet.

Omkring den 18. juni gav krigsministeren endelig, efter næsten 2½ måneds meningsudvekslinger med overkommandoen og indblanding i dennes dispositioner, general Bülow frie hænder, til at undsætte Fredericia ved en diversion, efter aftale med fæstningens kommandant. Efter de indledende forberedelser bestemte general Bülow den 1. juli, at diversionen skulle udføres natten mellem den 4. og 5. juli ved et samlet udfald fra fæstningen. Den 2. juli blev der udgivet de nødvendige ordrer, hvorunder generalerne Moltke, Schleppegrell, Rye og de Meza, samt kommandør Garde blev anmodet om at møde i hovedkvarteret den 4. juli kl. 9 (54).

Forinden dette møde blev der den 2. juli holdt et møde mellem general Bülow og generalerne Rye og de Meza. Under dette møde om, hvorledes diversionen bedst kunne udføres, blev en landgang ved Snoghøj samtidig med udfaldet fra fæstningen bragt på bane. Landgangen skulle udføres af general de Meza's korps. En tilsvarende landgang ved Trælle Næs, der var blevet foreslået af krigsministeren, var allerede inden mødet blevet opgivet igen, fordi kommandør Garde på bestemt vis havde udtalt sig imod dens gennemførelse. Der foreligger ikke noget om gangen i forhandlingerne, men måske forventede general Bülow, at general de Meza, ved en nærmere overvejelse af vanskelighederne ved gennemførelsen af en landgang ved Snoghøj, ville erklære sig imod dens gennemførelse. Den foreløbige aftale efter mødet omfattede imidlertid både et udfald og en landgang (55).

Inden mødet i hovedkvarteret den 4. juli havde general de Meza talt med oberst Schlegel, der som højstkommanderende ingeniørofficer havde udtalt sig bestemt imod et landgangsforsøg ved Snoghøj. Da general Schleppegrell nu på given foranledning under mødet også talte imod landgangen og holdt på, at hele hæren samlet skulle bryde ud af fæstningen, sluttede general de Meza sig også til denne anskuelse. Efter at der således var opnået enighed i krigsrådet, blev angrebstidspunktet, der var blevet udsat som følge af en række vanskeligheder med klargøringen af tropperne, fastsat til den 6. juli kl. 0100 (56).

Den endelige angrebsplan angav følgende for samvirket mellem hæren og flåden (57):

> "Samtidigt med Udfaldet gjøres med Transportskibe, Dampskibe og 2 kanonbaade en Demonstration ind i Vejle Fjord.
> Ligeledes foretages fra Fænø Sund en Demonstration med Dampfartøjer og aabne Baade mod Kysten fra Lyngsodde mod Skjærbæk.
> ....
> Operationerne understøttes iøvrigt med de disponible Kræfter af Marinen.
> Fæstningen saavelsom Strandbatterierne paa Fyn iagttage nøje Tropperne Bevægelser for ligeledes at assistere."

Et kompagni blev efterladt på Fyn, som besætning på de fartøjer, der skulle foretage demonstrationerne i Vejle og Kolding Fjord.

c. Landgangsdemonstrationerne i Vejle og Kolding Fjord.

Efter eskadrechefens nærmere bestemmelse blev der udsendt to flotiller, den ene under kommando af kaptajn Krenckel, den anden under kaptajnløjtnant Muxolls kommando.

Kaptajnløjtnant Muxolls flotille bestod af 4 dampskibe, 2 kanonchalupper og 4 transportfartøjer med ca. 50 mand infanteri ombord. Ved 2330-tiden den 5. juli afgik flotillen fra Båring Vig og viste sig omkring kl. 01 ved Trælle Næs. Da man erfarede, at Trælle Skov ikke var besat af fjenden, blev kanonchalupperne placeret i udløbet af Rands Fjord, således at de kunne bestryge vadestedet i nærheden. Da nogle fjendtlige afdelinger senere forsøgte at passere vadestedet, blev de beskudt med god virkning. De øvrige skibe holdt i mellemtiden gående på Vejle Fjord. Noget senere blev 2 kanoner, der var blevet kørt op på en mark nord for fjorden, for at beskyde kanonchalupperne, tvunget til at trække sig tilbage med nogle velrettede skud fra kanonchalupperne (58).

Kaptajn Krenckels flotille bestod af 1 dampskib, 4 kanonbåde og 18 sejl- og transportfartøjer med ca. 160 infanterister og et ingeniørdetachement på 30 mand med et landgangsbrotrain ombord. Flotillen afgik kl. 0100 den 6. juli fra ankerpladsen ved Hindsgavl mod teglværket øst for Skærbæk, hvor der blev foretaget en landgangsdemonstration ved daggry. Kanonbådenen beskød de fjender, der viste sig og tvang disse til at gå tilbage. Noget senere blev der foretaget en lignende demonstration lidt længere mod øst. Da den fjendtlige styrke ved Snoghøj senere gik tilbage, og det samtidig fremgik af skydningen i omegnen af Fredericia, at fjenden var kastet, blev landgangsstyrken sat i land ved Snoghøj og tog denne i besiddelse (59).

Kanonbådenes beherskelse af vadestedet i Rands Fjord bevirkede, at den slevigholstenske 1. Brigade måtte ændre sin retrætelinie. Denne ændring medførte stor forvirring blandt brigadens enheder, der iøvrigt for størstedelens vedkommende blev indesluttet af danske tropper (60).

III.8. OVERSIGT OVER ESKADREN PÅ HERTUGDØMMERNES ØSTKYST I 1849.

Efter at regeringen havde besluttet at opsige våbenstilstandsaftalen, påbegyndte flåden udrustningen af skibe i løbet af februar, og i første halvdel af marts kunne de fleste af enhederne hejse kommando. Kommandør H.G.Garde skulle være chef for eskadren på østkysten af Hertugdømmerne. På Holmen blev 12 kanonchalupper udrustet og udlagt i Trekroners havn først i marts måned, og i Svendborg skulle de 6 overvintrende kanonjoller være færdigt udrustede i midten af marts. Kaptajn Krenckel og kaptajnløjtnant van Dockum skulle være chef for hver deres kanonbådsdivision, mens kaptajnløjtnant Gottlieb skulle overtage kommandoen over kanonjollerne i Svendborg. Størstedelen af mandskabet var tilsagt til at møde i de første dage af marts.

I håb om at stridighederne med Tyskland muligvis ville kunne bilægges af forhandlingens vej, havde regeringen foreløbigt bestemt, at indskrænke blokaden til Hertugdømmernes havne alene. Man ville derfor indtil videre anvende de fleste af flådens kræfter med dette formål for øje, samt til en kraftig støtte til hærens operationer. Kommandør Garde hejste den 19. marts sin stander på dampskibet Skirner og afgik til Als for at overtage kommandoen over eskadren på Hertugdømmernes østkyst. (Se bilag 16).

Linieskibet Christian VIII havde hejst kommando den 12. marts. Den 29. marts blev det ordret til at afgå til Kegnæs, idet skibet dog indtil videre skulle

holde sig ude af sigt fra Slesvigs fastland. Modvind og stormende vejr forhindrede afgangen, men den 31. marts havde vejret bedret sig så meget, at skibet kunne afgå med assistance af dampskibet Slesvig.

Da regeringen nu havde besluttet også at blokere de tyske havne, blev fregatten Havfruen, korvetten Galathea og briggen St.Croix den 2. april beordret til at afgå fra eskadren. Tabet af Christian VIII og Gefion ved Ekernførde bevirkede imidlertid, at korvetten og briggen først kom til at afgå noget senere. Begivenhederne ved Ekernførde bevirkede også, at linieskibet Skjold skulle udrustes. Linieskibet hejste kommando den 25. april og afgik til blokade af Kieler Fjord den 11. maj.

Midt i april havde Hekla fuldendt sin reparation, og eskadren var blevet forøget med fregatten Freya. Hekla, der var blevet afløst ved Kiel af Gejser, blev efter anmodning fra general Bülow den 21. april dirigeret nordpå til Kolding Fjord, sammen med de 2 kanonbåde ved Holdnæs, fordi fjenden dagen før havde angrebet Kolding. Samme dag blev dampskibet Hertha sendt til farvandet om Barsø, på grund af et rygte, om at fjenden ville besætte øen. Dampskibet fik endvidere til opgave at dække Alssund nordfra sammen med skonnerten Delphinen.

Kommandør Garde havde kun modstræbende givet sit samtykke til, at Hekla og de 2 kanonchalupper blev dirigeret til området ved Kolding Fjord. Han ville nødigt opgive tanken om landgangsdiversioner mod Femern, Maasholm, Ekernførde og Kiel. Især de to sidste steder havde særlig interesse for flåden, det første med henblik på en udskæring eller ødelæggelse af fregatten Gefion, det andet med henblik på, at erobre eller tilintetgøre den fjendtlige søstyrke i Kiel.

Disse landgangsdiversioner var general Bülow kun lidt tilbøjelig til, mens general de Meza syntes, at være positivt stemt for dem (61). Desuden var kommandør Garde af den opfattelse, at fjenden tilsigtede et angreb på Als. Denne anskuelse deltes også af marineministeren, der i den anledning lod de 4 sidst udrustede kanonchalupper afgå til Als i slutningen af april. Marineministeren søgte også gennem krigsministeren at virke for, at der ikke blev beordret yderligere styrker bort fra øen, hverken land- eller flådestyrker.

Den 2. maj rejste kommandør Garde til Fredericia, for at træffe aftale med den kommanderende general, om fordelingen af den del af eskadren, der skulle samarbejde med hæren. Resultatet af denne aftale blev, at kaptajn Krenckel fortsat skulle stationeres nordpå i Lille Bælt med 6 kanonchalupper, 2 kanonjoller og

dampskibet Hertha. 4 kanonchalupper og dampskibet Hekla skulle stationeres ved Sønderborg. Endelig skulle 3. Kanonbådsdivision og 2 kanonchalupper, samt dampskibet Valdemar stationeres mellem Arnkilsøre og Åbenrå Fjord. Ved Hørup Hav skulle der stationeres 2 kanonjoller af 2. kanonbådsdivision.

Den 16. juli blev kommandør Garde underrettet af marineministeren, om at våbenstilstandskonventionen var blevet ratificeret.

Kanonbådsflotillen skulle efter aftale med general Bülow først trækkes sydpå, efterhånden som fjenden bevægede sig mod syd i Jylland. Den 11. august blev flotillen samlet ved Als, hvor man foreløbigt havde til hensigt at beholde den, idet man ville se bestyrelseskommisionen installeret, før der blev taget bestemmelse om desarmeringen af flotillen. Først da kommisionen var installeret fik kommandør Garde den 27. august ordre til at lade briggen Mercurius og en kanonbådsdivision afgå fra deres stationer til København, mens divisionernes joller skulle afgå til Svendborg. Den 5. september blev endnu en division beordret til København. Afsendelsen af den tilbageværende division afhang af efterretningerne om fjenden på Femern. Da øen endnu var besat af insurgenterne, blev divisionen foreløbigt holdt tilbage, men blev dog afsendt til København den 26. september. I mellemtiden var kommandør Garde den 19. september afrejst til København, for at deltage i forhørene angående Ekernførde-affæren. Chefen for fregatten Freya overtog kommandoen som eskadrechef, men blev allerede den 21. september afløst af kommandørkaptajn Bille, som regeringen direkte havde beordret til Als, med henblik på at forhindre fregatten Gefions bortførelse fra Ekernførde.

Mens Hekla i december blev trukket tilbage, forblev dampskibene Saga og Ejderen ved Als. Den 4. januar 1850 forlod skibene Sønderborg, på grund af den tiltagende vinter, for at gå til Fåborg Fjord, hvor de på grund af isen måtte blive til den 23. februar.

III. Kapitel. NOTER

(1) G.S. 1849 I p. 125
(2) G.S. 1849 I p. 126-127
(3) G.S. 1849 I p. 267
(4) G.S. 1849 I p. 316
(5) A.Ek. p. 12
(6) N.Sk.H. p. 440
G.S. 1849 I p. 364
(7) G.S. 1849 I p. 278
(8) G.S. 1849 I p. 280-289
(9) G.S. 1849 I p. 279-280
(10) G.S. 1849 I p. 301
(11) G.S. 1849 I p. 302
(12) A.Ek. p. 16
(13) G.S. 1849 I p. 308
(14) G.S. 1849 I p. 308
(15) G.S, 1849 I p. 313
(16) G.S. 1849 II p. 388
(17) G.S, 1849 II p. 390
(18) G.S. 1849 II p. 391
(19) G.S. 1849 II p. 398
(20) G.S. 1849 II p. 400
(21) A.Ek. p. 21
G.S. 1849 II p. 415
(22) G.S, 1849 II p. 416
(23) G.S. 1849 II p. 416
A.Ek. p. 20
Tidsskrift for Søvæsen 13, Bind 1841 Kommandør H.B. Dahlerup:
"Men i Hast opførte Kystbatterier, især saadanne, som ikke er secunderet af andre Værker, maa ikkun friste en aktiv Fjende til angreb, naar Localiteterne tilstede det og Folk og Midler ødes til liden eller ingen Nytte ved saadanne Anlæg."
(24) G.S. 1849 II p. 418
A.Ek. p. 32
N.Sk. H. p. 443
(25) G.S, 1849 II p. 417

(26) N.Sk.H. p. 450
(27) A.Ek. p. 45
(28) N.Sk.H. p. 444
(29) G.S. 1849 II p. 420
(30) G.S. 1849 II p. 420
(31) G.S. 1849 II p. 421-431
(32) G.S, 1849 II p. 432
(33) G.S. 1849 II p. 434
(34) G.S. 1849 II p. 438
(35) G.S. 1849 II p. 446
(36) G.S. 1849 II p. 446
(37) G.S. 1849 II p. 460
(38) G.S. 1849 II p. 465
(39) G.S. 1849 II p. 448
G.S. 1849 III p. 640
(40) G.S. 1849 IV p. 969
(41) G.S. 1849 II p. 447
(42) G.S. 1849 II p. 531-534
(43) G.S. 1849 II
(44) G.S. 1849 II p. 579 ff.
(45) G.S. D.S.K. p. 45
(46) G.S. 1849 III p. 754-755
(47) G.S. 1849 III p. 789
(48) G.S. 1849 III p. 793
(49) G.S. 1849 III p. 764
(50) G.S. 1849 III p. 817
(51) G.S. 1849 III p. 818 og 821
(52) G.S. 1849 III p. 827
(53) G.S. 1849 III p. 830
(54) G.S. 1849 III p. 859
(55) G.S. 1849 III p. 860
(56) G.S, 1849 III p. 861
(57) G.S. 1849 III p. 865
(58) G.S, 1849 III p. 932
(59) G.S, 1849 III p. 932
(60) G.S. 1849 III p. 904 ff.
(61) G.S. 1849 II p. 611
(62) A.Ek. p. 78

IV. Kapitel. Felttoget i 1850.

IV.1. FLÅDENS UDRUSTNING OG FORBEREDELSER I FORÅRET. (Se bilag 17).

På et statsrådsmøde først i marts måned blev det vedtaget, i tilfælde af et eventuelt indbrud i Slesvig fra insurgenternes side, at samle kommandoen over søstyrken på østkysten af Slesvig i én hånd. I henhold hertil blev kommandørkaptajn Bille udpeget til eventuel eskadrechef. - Selv om insurgenterne ikke var brudt ind i Slesvig, fandt man, at det var bedst, at lade kommandørkaptajnen afgå til sin post, da Thetis, Valkyrien og Ørnen var ved at blive sejlklare. Den 9. april fik Bille således ordre til at begive sig til Flensborg, for at træffe aftale med kammerherre Tillisch (1) om forskellige punkter, bl.a. hvorledes det hurtigst muligt kunne blive meddelt i Sønderborg, hvis insurgenterne foretog indfald i Slesvig (2). Bille skulle derefter returnere til Sønderborg, hvor han skulle blive indtil videre. Med den del af søstyrken, der var eller blev samlet ved Als, skulle han underlægge sig den kommanderende general på Als. For at orientere sig om forholdende gik kommandørkaptajn Bille den 15. april med Hekla ind i Kieler og Ekernførde Fjord, og den 16. april gik han til Årø Sund og Sandvig, for at orientere sig om de bedst egnede punkter for landgangsoperationer. Betingelserne i Sandvig fandt han særdeles fortrinlige til dette formål.

Eskadren blev i løbet af april holdt i konstant virksomhed, dels med skyde- og bugseringsøvelser, sejlprøver og landgangsmanøvrer, dels med opmåling af farvandene og dels med krydsning i farvandene øst for Femern, i Neustadt Bugten, samt udfor Kiel og Ekernførde. I begyndelsen af maj blev der opstillet et landgangskorps på 270 mand, der til stadighed blev indøvet (3).

Efter overvejelse i statsrådet fandt man det hensigtsmæssigt, samtidig med hærens mobilisering i begyndelsen af maj, også at udruste en del af flåden til støtte for hærens operationer. Det blev derfor bestemt, at linieskibet Skjold og fregatten Havfruen, samt de 6 kanonchalupper i København skulle tilgå eskadren. De 12 kanonbåde blev delt i 2 divisioner, hvoraf kaptajnløjtnant Gottlieb, ombord i toldkrydsfartøjet Lolland, førte 2. Division, og premierløjtnant Krieger, ombord i en toldkutter, førte 1. Division.

1.Kanonbådsdivision bestod udelukkende af de 6 kanonjoller, mens 2. Kanonbådsdivision udelukkende bestod af de 6 kanonchalupper. Hver division blev inddelt i 2 peletoner á 3 både og i 3 roder á 2 både. Inddelingen var bestemt af kommandørkaptajn Bille, der ikke fandt det hensigtsmæssigt at sammenblande de to bådtyper, som man havde gjort det de to foregående år. Kanonjoller kunne efter

hans mening kun anvendes som et flydende, mobilt udenværk (se ordlisten) for det punkt, man ville forsvare, til samvirke med hærens bevægelser eller til flankering af landbatterier. Derfor burde de ikke udlægges på isolerede steder, men skulle have mulighed for støtte i land, hvor mandskabet kunne få kvarter (4).

Efter ordre fra marineministeriet afgik kommandørkaptajn Bille til Kolding den 30. maj, for at melde sig til den kommanderende general, og som anført i "Den dansk-tydske Krig 1848-50", 3. del p. 382:

> " - underlægge sig hans Commando til Samvirken med Hæren og udføre enhver Ordre, han i dette Øjemed maatte meddele ham, og som det maatte staae i hans Magt efter Sømands Skjøn og Conduite at udføre."

Hvis en ordre fra den kommanderende general, efter eskadrechefens skøn, ikke kunne udføres eller var i strid med sømands skøn og konduite, var det endvidere hans pligt, at gøre generalen opmærksom på det og påpege mulige forandringer eller modifikationer i ordren, for at den kunne iværksættes (5).

IV.2. FORBEREDELSER, MOBILISERING OG OPERATIONSPLANER VED HÆREN.

Ved kommandørkaptajn Billes afrejse til Flensborg og Sønderborg i begyndelsen af april, havde marineministeriet pålagt ham, at forhandle med kommandanten på Als, general Schleppegrell, om anlæggelse af en forskansning på Holdnæs. Det var ministeriets ønske, at Holdnæs skulle kunne besættes ved fjendtlighedernes eventuelle begyndelse (6).

Som følge af udviklingen i fredsforhandlingerne med Preussen besluttede den danske regering sig i midten af maj for en endelig mobilisering af hæren. Efter at en almindelig indkaldelse af det hjemsendte mandskab havde fundet sted, blev overkommandoen over samtlige tropper, fæstninger, batterier og skanser i Jylland, på Fyn og Als overdraget til general Krogh den 24. maj med oberst Flensborg som stabschef. Generalen fik ordre til at begive sig til Kolding snarest muligt, for at overtage denne kommando, hvorefter generalkommandoerne i Nørrejylland, på Fyn og på Als skulle være underlagt ham. Hærens inddeling og dislocering blev fastlagt af ministeriet.

Krigsministeriet antog, at insurgenterne ville komme til at stå alene, og at hverken Preussen eller det øvrige Tyskland ville yde dem åbenlys bistand, men at preussiske eller tyske tropper muligvis ville blive stationeret syd for Ejderen og kanalen som observationskorps. Målet for en dansk indrykning i Slesvig

måtte derfor være en besættelse af hele hertugdømmet inklusiv Rendsborg, med henblik på at genindsætte den kongelige regering. Disse forudsætninger fremsatte ministeriet for overgeneralen i en skrivelse af 22. juni, hvori man endvidere angav, hvorledes man havde tænkt sig, at målet kunne nås.

Minesteriets tanker gik ud på at rykke frem med hæren fra den nørrejydske grænse samt fra Als og Fyn. Når hæren var samlet ved Flensborg, skulle den gå mod syd til terrænet umiddelbart nord for den slesvigske grænse. Herefter skulle en styrke på 1200 mand, støttet af artilleri, tage Ekernførde, der så skulle befæstes og udgøre hærens hoveddepot. Forbindelsen med kongeriget skulle da gå over Ekernførde, hvorved forbindelsen over Slesvig By, Flensborg og åbenrå kunne opgives. Man kunne derved undvære detachementerne til disse etapesteder, og ville have hæren samlet i det frugtbare landskab mellem Rendsborg, Ekernførde og Frederiksort. Operationerne mod Rendsborg havde man yderligere tænkt sig støttet ved alarmeringer på Slesvigs østkyst, der, når de politiske forhold tillod det, ville kunne udstrækkes til også at omfatte Holstens østkyst (8).

I sin svarskrivelse af 28. juni kunne general Krogh stort set tilslutte sig disse betragtninger, men der var dog enkelte punkter, der efter hans mening stod lidt anderledes. Erfaringerne fra det foregående år med hensyn til, at insurgenterne ikke ville få åbenlys bistand fra Preussen eller Tyskland, måtte medføre den største mistro på dansk side, og man burde derfor ikke overse denne mulighed. Dette måtte navnlig gælde ved opgivelsen af operationslinien langs østkysten af Slesvig. I henhold hertil ønskede generalen derfor:

1) at forbindelsen til Als ikke blot blev vedligeholdt, men at den blev etableret fuldstændigt ved endnu en broslagning over sundet;
2) at indskæringerne i stillingen på Dybbølbjerg samtidig med hærens overgang fortsat skulle bibeholdes, foruden at de skulle restaureres og forstærkes;
3) at et større antal dampskibe og nogle større krigsskibe til stadighed flankerede hærens bevægelser langs kysten, således at de ville være tilstede i påkommende tilfælde;
4) at hæren forløbig gik i stilling ved Dannevirke og først efter omstændighederne rykkede videre frem derfra mod Rendsborg;
5) at operationslinien fra Als, hvis et tysk korps forblev i Holsten, ikke blev opgivet, før man havde overvejende sandsynlighed for, at en eventuel tilbagetrækning over Ekernførde ikke ville kompromittere hærens sikkerhed;
6) at landkommunikationen blev benyttet så lidt som muligt til hærens forsyning. (9)

Som følge af fredsslutningen mellem Preussen og Danmark den 2. juli beordrede krigsministeriet hærens afdelinger koncentreret, således at en indrykning i Slesvig kunne ske på nærmere ordre uden ophold og med den nødvendige præcision (10).

Overkommandoens endelige plan svarede i store træk til de tanker, der var fremført af ministeriet, med de ændringer, der som ovenfor anført var ønsket af general Krogh.

IV.3. FORHOLDENE VED DEN SLESVIG-HOLSTENSKE FLÅDE OG KYSTBATTERIERNE.

Den slesvig-holstenske flåde bestod i 1850 af 3 dampskibe, 1 skonnert og 12 kanonbåde, hvoraf en var skruekanonbåden von der Tann. Med en så lille søstyrke kunne der ikke blive tale om, at optage nogen egentlig kamp med den danske sømagt, og opgaven måtte derfor indskrænke sig til såvidt muligt at beskytte Holstens kyster mod danske angreb og at hjælpe hæren til at dække sin flanke og ryg. I overensstemmelse hermed blev dampskibet Kiel og 3 kanonbåde stationeret i Vesterhavet ved Føhr, 2 kanonbåde blev stationeret ved Heiligenhafen og skruekanonbåden vor der Tann blev stationeret ved Neustadt. Dampskibene Bonin og Löwe, Skonnerten Elben og 6 kanonbåde blev holdt i reserve på Kieler Fjorden (11).

Til yderligere dækning af kysterne fandtes der, ligesom året før, strandbatterier på forskellige steder. Disse batterier var i den mellemliggende tid blevet udvidet og forbedret. - Til forsvar af Ekernførde havn var der ét batteri på nordsiden og 2 batterier på sydsiden. Det var lukkede værker med blokhuse, og de var ialt armeret med 16 stykker svært skyts. På de nærliggende højder var der indrettet en redoute på hver side af batterierne til forsvar af disse. Kieler Fjord og havn var dækket af fortet ved Frederiksort (20 stykker skyts), strandbatteriet ved Labø (5 stykker skyts), samt batterier ved Ellerbek (3 stykker skyts) og Møllenort (4 stykker skyts). På den øvrige del af den holstenske østersøkyst var der strandbatterier ved Hohwacht (8 stykker skyts) og på øen Werder udfor Heiligenhafen (8 stykker skyts), samt endelig ved Neustadt, hvor der var 2 batterier, ét til 8 skyts og ét til 4 skyts. De større batterier var lukkede værker med blokhuse. Frederiksort og de holstenske strandbatterier var armeret og besat med infanteri og afdelinger af fæstningsartilleriet allerede længere tid inden felttogets begyndelse, mens batterierne ved Ekernførde først blev klar den 13. juli (12).

IV.4. EKSPEDITIONEN MOD FEMERN.

a. Planen.

Som tidligere nævnt havde krigsministeriet tænkt sig, at detachere en styrke til besættelse af Ekernførde. Selv om hæren ikke stødte på nogen modstand under sin fremrykning sydover, forventede man ikke i ministeriet, at Ekernførde kunne besættes før den 23. eller 24. juli. Da man endvidere ønskede, at der blev foretaget en ekspedition til Femern, besluttede man, at benytte tropperne til Ekernførde til en sådan ekspedition. Foruden at give øens indbyggere en velfortjent lektion, samt muligvis bringe fjenden i tvivl, og måske derved tvinge ham til at detachere styrker til nordøstkysten af Holsten, ville ministeriet have tropperne til Ekernførde samlet og ved hånden.

Til ekspeditionen ville ministeriet anvende en styrke på lidt over 1400 mand, bestående af 5 infanteri-kompagnier, 30 dragoner, 4 6-pds. kanoner med betjeningsmandskab og en sektion ingeniører. Styrken skulle landsættes på Femern senest den 17. juli, og når man modtog nærmere underretning om hærens fremrykning, skulle flåden igen tage styrken ombord og derefter landsætte den på et sted i nærheden af Ekernførde, der ville blive nærmere fastlagt. - Efter landsætningen på Femern skulle øens befolkning afvæbnes, de kongelige kasser beslaglægges og den kongelige embedsmand indsættes. Såfremt uforudsete omstændigheder skulle forhindre hæren i at rykke frem til Sydslesvig, blev overkommandoen bemyndiget til, efter en besættelse af øen i 8-10 dage, at beordre detachementet til at forlade øen (13). Ministeriet havde designeret oberst Schow som fører for ekspeditionen, men da denne var blevet syg, havde overkommandoen bestemt sig for major Vogt.

b. Besættelsen af øen.

Ekspeditionsstyrken ankom udfor Staber Huk den 17. juli kl. 3 om morgenen. Landsætningen skete uden modstand, mens Femern Sund blev afspærret af flådestyrken. Der faldt dog nogle skud fra batteriet i Heiligenhafen og fra 2 kanonbåde, men uden virkning. Et kompagni blev beordret til at besætte sydkysten og færgestedet, hvor der i nærheden blev opkastet et batteri til de 4 medbragte kanoner. Tropperne blev iøvrigt fordelt med 3 kompagnier, dragonerne og staben i Burg og et kompagni i Petersdorf, hvorfra der blev udstillet strandposter. Sundet blev endvidere bevogtet af dampskibene Gejser og Hekla, samt 4 kanonchalupper og 2 kanonjoller (14).

c. Forholdene efter besættelsen af øen.

Allerede den 18. juli havde krigsministeren meddelt major Vogt, at besættelsens varighed ville bero på søetatens anskuelser om øens betydning. Majoren fik endvidere at vide, at marineministeren havde pålagt eskadrechefen, efter samråd med ingeniørkaptajnen på øen og majoren selv, at indberette hvor stor en flådestyrke, der var nødvendig for at dække øen, samt hvormange faste batterier og landtropper, der behøvedes. Majoren havde i den anledning allerede inden mødet med eskadrechefen, følt sig foranlediget til at henlede krigsministerens opmærksomhed på en række forhold desangående. Da styrken på øen var stor nok til, at holde den, på ingen måde venligtsindede, befolkning i ave, men ikke samtidig kunne modstå et fjendtligt angreb, mente majoren, at styrken burde forøges betydeligt. En større styrke ville dog næppe kunne finde tilstrækkelige forsyninger på øen, der i forvejen bl.a. havde vandmangel.

Mødet med kommandørkaptajn Bille fandt sted den 25. juli, og man blev enige om, at den tilstedeværende flådestyrke måtte være tilstrækkelig, hvis øen fortsat skulle holdes. Hvis man ville beherske sundet, måtte der imidlertid anlægges faste batterier, således at ethvert fjendtligt forsøg på at anlægge batterier på den modsatte kyst, kunne forhindres. Med hensyn til infanteristyrken mente major Vogt, sammen med ingeniørkaptajnen, at den burde forøges med 2 bataljoner, især da styrken på øen bestod af meget uerfarent mandskab, der var næsten uden befalingsmænd. Indberetninger herom blev bragt til overkommandoens kendskab af krigsministeren, og spørgsmålet om øens fortsatte besættelse blev overladt til overkommandoens afgørelse.

Overkommandoen besluttede at rømme øen, men allerede inden dette var kommet til udførelse, blev der ved ministerens mellemkomst givet kontraordre. Ministeren havde på sin vej til Slesvig i Ekernførde haft et møde med kommandørkaptajn Bille, der fortsat var ubetinget stemt for at holde øen. Ministeren befalede nu 3. august en forøgelse af artilleriet og dragonstyrken på øen, men samtidig en overførsel af 3 af kompagnierne fra øen. De skulle fordeles på den aktive hærs bataljoner ved Slesvig By. Ministeren mente iøvrigt, at posten som øverstkommanderende på øen burde overdrages til en søofficer, der så tillige kunne have kommandoen over flådestyrken. På forslag fra marineministeren og kommandørkaptajn Bille, blev den tidligere chef for linieskibet Christian VIII, kommandørkaptajn Paludan, således den 7. august af kongen udnævnt til militærguvernør.

Bortset fra nogle skudvekslinger mellem de fjendtlige kanonbåde ved Heiligenhafen og den danske flådestyrke forblev alt roligt. Den 23. august afgik de 3 kompagnier og major Vogt til Sønderborg (16).

Den 10. september indsendte militærguvernementet et motiveret forslag til overkommandoen angående den fortsatte besættelse af øen, hvis denne skulle strækkes ud over den årstid, hvor man kunne regne med flådens støtte. Overkommandoen overlod afgørelsen af spørgsmålet til krigsministeriet, samtidig med, at den erklærede sig ude af stand til at afgive den nødvendige styrke. Sagen blev imidlertid stillet i bero og i løbet af oktober anmodede kommandørkaptajn Paludan flere gange forgæves om forstærkning af landtropper. En anmodning til marineministeriet, om stationering af et svært bevæbnet dampskib eller en korvet på vestsiden af øen sammen med det mindre dampskib Hertha, bevirkede kun, at 2 kanonchalupper fra Ekernførde tilgik. Da tiden gik, uden at der kom nogen forstærkning, og vejret ofte var så dårligt, at kanonchalupperne var uden forbindelse med land, lod Paludan i december skyts og ammunition udtage af de 4 kanonchalupper, for at installere det i land. Chalupperne blev herefter ført til København af Hertha. Overkommandoen mente fortsat, at øen burde rømmes, og anmodede igen midt i december krigsministeren om tilladelse til at iværksætte rømningen. Krigsministeren gav dog ikke denne tilladelse, men udvirkede, at der ved marineministeriets foranstaltning blev sendt et kommando på 120-200 geværbevæbnede søfolk til øen, hvor de ankom den 27. december (27).

IV.5. BEGIVENHEDERNE PÅ SLESVIGS ØSTKYST EFTER SLAGET VED ISTED.

a. Forskellige forhold ved hæren.

Efter slaget ved Isted den 25. juli mente overkommandoen, at det var bedst, at lade hærens hovedstyrke blive i stillingen syd og vest for Slesvig By. Man besluttede at befæste stillingen og foreløbig indskrænke operationerne til en besættelse af Mysunde og Ekernførde.

Da Mysunde var blevet besat den 26. juli, blev der dagen efter, herfra foretaget en ekspedition langs Sliens nordlige kyst med 2 bataljoner og ½ eskadron, samt noget artilleri. Styrken, der foretog en nøjagtig afsøgning af egnen, overnattede ved Arnæs og ankom den 28. juli til Kappel. - Her havde kommandørkaptajn Bille stationeret en kanonbåd på Slien, og byen var dagen før blevet besat af 40 mand af soldatesquen fra fregatten Havfruen. Om eftermiddagen den 28. juli blev der truffet aftale mellem chefen for kommandoet af hæren og kommandørkaptajn Bille om forskellige forhold, bl.a. vedrørende bugsering af færgerne fra

fra Arnæs og Kappel til Sliminde, og om bevogtning af samtlige småfartøjer dér (15).

Om eftermiddagen den 27. juli blev der fra brigaden ved Mysunde foretaget en rekognoscering mod Ekernførde. Rekognosceringsstyrken meldte tilbage, at byen var forladt af fjenden, men at den preussiske troppeafdeling ombord på fregatten Gefion ville forsvare sig til det sidste ved ethvert forsøg på angreb mod skibet. Tilbagemeldingen fra Ekernførde blev krydset af en ordre fra overkommandoen om at foretage en ekspedition til besættelse af byen, hvis fjenden havde forladt den. I henhold til sidstnævnte ordre blev der den 28. juli sendt 1 bataljon, 1 eskadron dragoner og 4 kanoner til Ekernførde. Samtidig med fremrykningen mod Ekernførde var brigaden blevet beordret til at besætte byerne Kosel, Holm og Kokkendorf med ialt 1 bataljon. Et par timer efter kommandoets ankomst til Ekernførde, ankom også korvetten Najaden og dampskibet Hekla. Med hensyn til befæstningen af byen mente man, at måtte indskrænke sig til at anlægge nogle lynetter på højderne syd for byen, samt nogle arbejder i selve byen (16).

Brigaden ved Mysunde havde fået ordre til samtidig med fremsendelsen af den før omtalte bataljon til Kosel, Holm og Kokkendorf, at befæste Mysunde færgested og af al kraft søge skibsbroen retableret. Med hensyn til det sidste, skulle søofficeren ved hovedkvarteret konferere med brigaden. Arbejdet på skibsbroen skred hurtigt frem, bl.a. under medvirken fra 2 kanonbåde, der var ankommet til Mysunde.

Af hensyn til Ekernførdes besætnings eventuelle tilbagegang over Kappel, blev der den 30. juli fremskudt forposter til en linie over Holm, Hummelfeld, Østerby og Westerthal. (Se bilag 18).

Krigsministeren havde den 29. juli meddelt såvel overkommandoen som eskadrechefen, at fregatten Gefion skulle betragtes som neutral i strengeste forstand, indtil fredstraktaten var endeligt ratificeret. - Krigsministeren havde under marineminister Zahrtmanns sygdom tillige overtaget dennes funktioner. - Selve bevogtningen af fregatten ved Ekernførde var overtaget af 140 mand fra soldatesquen under kommando af kaptajn G.A.Falkenberg (17).

Udover en fortsættelse af arbejderne i Ekernførde i løbet af august, skete der under resten af felttoget en del sammenstød mellem fjenden og patruljer, der var udsendt fra styrken i Ekernførde. Natten mellem den 13. og 14. august blev der, af dampskibet Holger Danske, ved Noer landsat en styrke på 100 mand. Styrken skulle ødelægge en fjendtlig telegraf i Gettorf, der mentes at være meget

virksom med rapportering om de danske skibes bevægelser. Under ekspeditionen holdt 40 mand af dampskibets besætning Noer besat og undersøgte byen for våben. Ødelæggelsen af telegrafen, der iøvrigt viste sig at være en simpel stang i kirketårnet, lykkedes imidlertid ikke på grund af en række uheldige og banale omstændigheder. En tilsvarende telegraf ved Bülk var dog blevet ødelagt natten mellem den 7. og 8. august, af mandskab fra skibene ved Ekernførde (18).

b. Flådestyrkens forhold ved Ekernførde og på Slien.

Ved Ekernførde lå fregatten Thetis, 4 kanonchalupper og skiftevis dampskibene Holger Danske og Hekla. Styrken var under kommando af kaptajn Polder. Kanonchalupperne var fordelt med 2 ved den nordlige og 2 ved den sydlige del af byen.

På Slien var der stationeret 4 kanonjoller ved og nedenfor Kappel under premierløjtnant A. Kriegers kommando. Premierløjtnanten var beordret til, såsnart overkommandoen måtte ønske det, at afgå til Mysunde med 3 af jollerne, mens den fjerde skulle blive ved Kappel for at bevogte broen og byen sammen med en kanonchalup, der i så fald ville tilgå fra Ekernførde. Den 7. september var søofficeren ved hovedkvarteret blevet underrettet om denne forholdsordre ved en skrivelse fra kommandørkaptajn Bille.

De dispositioner, der var truffet fra hærens side til sikring af Ekernførde, svarede efter kommandørkaptajn Billes mening kun i ringe grad til den betydning, fastholdelsen af byen havde både for flåden og kommunikationen ad søvejen. I en skrivelse af 8. september mente han derfor, at han burde henlede overkommandoens opmærksomhed på disse forhold og indtrængende opfordre til, at byen blev holdt så længe som muligt. Han erkendte dog fuldt ud, at overkommandoen kunne være nødsaget til at tillægge byen mindre vægt, uanset hans synspunkter. Han meddelte endvidere, at han for dette tilfælde havde givet kaptajn Polder en særlig ordre, (G.S. 1850 III p. 986):

> "Dersom Major Neergaard med sin Styrke paa Grund af Fjendens Manoeuvrer eller ifølge højere Ordre forlader Ekernførde, forbliver Capitain Falkenberg med sine 140 Mand i Land, besætter Højderne omkring Byen med enkelte Poster og holder iøvrigt Byen besat saa godt han formaaer.
> Når dette Tilfælde indtræder, skulle Kanonbaadene besætte Vagten omkring Gefion med passende Reduction i Skildvagternes Antal.
> Angribes Byen, og Fjenden trænger paa, trækker Capitain Falkenberg sig tilbage paa Skibene, hvor han optages, og Byen beskydes da og ødelægges, og kan da intet Hensyn til Gefions Neutralitet forhindre at beskyde Fjenden paa fordelagtigste Maade.
> Skibene forlade ikke Stationen ved Ekernførde, før de nødes dertil, men søge at gjøre Fjenden alt det afbræk, de formaae.
> Naar De fra Capitain Dirckinck ved Hovedkvarteret erholder Underretning om, at Premierlieutenant Krieger med 3 Kanonjoller er kaldet

fra Kappel til Mysunde, beordrer De en Kanonchaloup til uopholdeligt at gaae til Kappel for at bevogte Broen der i Forening med 1 Kanonjolle af Premierlieutenant Kriegers Division, som er forbleven der. Fra denne Kanonchaloup kan Patrouillefartøj udsendes om Natten til Maesholm, naar det ansees fornødent.

For det Tilfælde, at Capitain Falkenberg bliver alene tilbage i Ekernførde med sin underhavende Styrke, henledes Hr. Capitainens Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at bortføre eller tilintetgjøre de mange Fartøjer, som nu findes på Nordsiden af Havneløbet.

Dampskibet Ejderen for Ekernførde den 7de September 1850.

Steen Bille."

c. Begivenhederne ved Ekernførde den 12. september (kampen ved Mysunde).

I den fjendtlige plan for fremrykningen mod Mysunde havde det højre flankekorps til opgave at demonstrere mod Ekernførde.

Ved 1230-tiden var besætningen ved Ekernførde blevet alarmeret, men trak sig i løbet af de næste par timer nordpå, på grund af fjendens store styrke overfor den danske brigades hovedstyrke syd for Mysunde. Uvished om situationen ved Mysunde og frygten for at blive afskåret fra tilbagetoget mod Kappel bevirkede, at ekspeditionskorpset fra Ekernførde fra midt på eftermiddagen gik tilbage til Kappel.

Soldatesquen fra skibene ved Ekernførde havde, ved ekspeditionskorpsets tilbagegang, besat stillingerne i selve byen. Herfra besvarede styrken, støttet af kanonbådene, den levende ild fra et fjendtlig jægerkorps, der først kun var i stilling ved skanserne syd for byen, men senere sendte 2 peletoner til Borreby. Ved mørkefald trak det fjendtlige kompagni sig tilbage og sluttede sig til flankekorpsets hovedstyrke ved Vindeby. Da soldatesquen under kampen havde bortskudt størstedelen af sin ammunition, og kommandørkaptajn Bille mente, at kunne forvente et natligt angreb, blev soldatesquen taget ombord i skibene. Nogle få fjendtlige jægerpatruljer kom herefter ind i byen, men ved midnat afmarcherede hele det fjendtlige flankekorps fra Vindeby til Friedensthal. Tidligt om morgenen den 13. september blev Ekernførde igen besat af 100 mand fra soldatesquen, og ved 15-tiden indtog brigaden ved Mysunde sin tidligere forpost-stilling mellem Slien og Vindeby. Ekspeditionskorpset til Ekernførde ankom dog først igen til byen i løbet af den følgende nat (19).

d. Sammensætningen af styrken ved Ekernførde ændres.

Den omstændighed, at Ekernførdes besætning under angrebet på 1. Brigades stillinger havde måttet rømme byen af hensyn til sin tilbagegang, gav anledning til forskellige overvejelser angående besættelsesmåden af byen. Både fra kommandørkaptajn Bille og fra oberst Krabbe, der var chef for 1. Brigade, var der kommet forslag i den retning. Begge forslagene gik ud på at besætte byen med en mindre styrke, og at denne eventuelt skulle tages ombord i skibene, i stedet for at gå tilbage mod Kappel. Som fast besættelsesstyrke blev der foreslået et kompagni og de 100 mand under kaptajn Falkenberg, der havde udgjort soldatesquen på linieskibet Skjold.

Bille mente, at byen med denne styrke og støtte fra skibene ville kunne holdes, selv mod en temmelig overlegen fjendtlig styrke, sålænge resten af hæren blev i sin nuværende stilling. Han mente dog, at der burde træffes enkelte yderligere foranstaltninger:

1) Terrænet syd for byen måtte raseres mest muligt for at skaffe frit skud for skibene.
2) Broen over Noret måtte være let at afbryde, muligvis indrettes som vindebro.
3) Der måtte bygges en ud- og indskibningsbro på strandbredden midt for byen. (20)

Overkommandoen tilsluttede sig forslaget, og den 18. september overtog kaptajn Falkenberg pladskommandantskabet i Ekernførde. Arbejderne blev påbegyndt som anført i forslaget. Endvidere blev der, efter indstilling fra oberst Krabbe, stationeret 2 transportchalupper ved byen. Krigsministeren, der iøvrigt fuldstændig billigede planen, mente at den væsentligste sikkerhed for byen burde søges ad indirekte vej. Han pålagde derfor overkommandoen, at beordre pladskommandantskabet til, ved en eventuel rømning af byen, at afbrænde den uden skånsel og ødelægge den, hvorved skibene skulle assistere. - Befolkningen skulle straks orienteres om denne hensigt, såsnart den var modtaget af byens kommandantskab.

e. Bevogtningen af Slien.

Kaptajn Owesen, der var højstkommanderende ingeniørofficer ved 2. Division, påviste, i en indstilling til overkommandoen den 18. september, den store betydning af kanonbåde i Store Bredning, med henblik på flankerende ild til støtte for forsvaret af Mysunde stillingen. Oberst Krabbe kom på samme tid med et forslag om en tilsvarende stationering af kanonbåde, med henblik på observation mod snævringen ved Stæksvig og hindring af en fjendtlig broslagning dér. Begge forslag blev understøttet af 2. Division, hvilket bevirkede, at overkommandoen tog de nødvendige skridt til en realisering af forslagene. Den 23. september meldte

premierløjtnant A.Krieger sig til 1. Brigade med 3 kanonjoller. Efter aftale skulle jollerne stationeres udfor Fysing Teglværk, hvorfra 1 jolle skulle sendes frem til Stiksvig, mens de to andre joller skulle støtte brigaden under et eventuelt angreb. - I begyndelsen af oktober måned blev yderligere en kanonjolle sendt fra Maasholm til Store Bredning. Samtlige joller blev ved Kriegers foranstaltning forsynet med en plankebeklædning over relingen hele vejen rundt om fartøjet for at dække mandskabet mod geværild (21).

Efter et forslag fra 1. Brigade blev en kanonjolle den 12. januar 1851 placeret ved Lindå Nor. Jollen skulle blive dér, sålænge farvandet var åbent, for eventuelt at blive sat ind mod fjendtlige overgangsforsøg fra Stubbe.

f. Eskadren på østkysten af Hertugdømmerne opløses. (Se bilag 17).

I slutningen af oktober måned mente marineministeriet, at det var nødvendigt, på grund af den fremskredne årstid, at opløse eskadren. Kommandørkaptajn Bille nedlagde kommandoen og afgik til København først i november. Allerede midt i oktober var fregatterne Dronning Maria og Havfruen afgået fra henholdsvis Ekernførde og Sønderborg til København, mens fregatten Thetis blev stationeret udfor Kieler Fjord. Den 20. oktober afgik 2 af kanonchalupperne ved Ekernførde til Femern, mens den sidste kanonchalup blev sendt til Slien.

I den anledning henledte overkommandoen krigsministeriets opmærksomhed på det uheldige i det svævende forhold, der måtte bestå mellem den og eskadrechefen, sålænge sidstnævnte stadig modtog direkte ordrer fra marineministeriet. Man fremhævede samtidig, hvor vigtig flådens assistance var for forsvaret af Ekernførde, og foreslog, at især Thetis skulle stationeres ved denne by, for at blive der så længe som muligt. Frygten for at Thetis under en nogenlunde hård pålandsvind ikke ville kunne bugseres ud af fjorden af dampskibene, og derfor under et angreb ville være stærkt udsat, bevirkede imidlertid, at marineministeriet ikke mente at kunne opfylde overkommandoens ønske. Det blev dog pålagt Thetis, der havde fået stillet dampskibet Skirner til disposition, at ile til hjælp, såfremt der ikke var østenvind.

Der var således kun dampskibene Holger Danske og Ejderen tilbage ved Ekernførde. Ejderen blev senere afløst af Gejser. Dampskibene havde ordre til først at forlade deres station, når det indre af fjorden lagde til med is. På grund af den milde vinter kunne skibene dog blive på stedet indtil felttoget sluttede.

Ved premierløjtnant Kriegers styrke var de 2 kanonchalupper stationeret i den nordlige del af Slien, mens kanonjollerne fortsat var stationeret i Store Bredning til støtte for 1. Brigade ved Mysunde (22).

g. Marinekorpset dannes.

De vanskelige bevogtningsforhold ved Slien og udsigten til, at hæren skulle blive i sin stilling vinteren igennem, bevirkede at man i overkommandoen sidst på efteråret overvejede, om det ikke skulle være muligt, at skaffe hæren en tilgang. Denne tilgang skulle særligt kunne være til nytte ved kystbevogtningen og til at foretage isninger (se ordliste), og lignende arbejder, hvorfor flådens personel forekom, at være fortrinligt egnet.

Da en del af flådens folk på grund af årstiden, snart kunne antages at blive ledige, foreslog overkommandoen, at de skulle organiseres i et marinekorps. Korpset skulle inddeles i kompagnier af indtil 200 mand, under kommando af flådens egne officerer og underofficerer. Marineministeriet stillede oprettelsen af et korps på 700-800 mand i udsigt, men tilkendegav, at der ville gå længere tid med oprettelsen. Efter anmodning fra krigsministeriet blev der dog med det samme afgivet 300 mand af det rådige hvervningsmandskab. Mandskabet blev bevæbnet med gevær, bajonet og huggert, og blev formeret i et korps under kommando af kaptajnløjtnant Meinertz med 6 løjtnanter og 15 underofficerer. Med hensyn til korpsets anvendelse havde marineministeriet stillet det forbehold, at det kun måtte bruges til patruljering, besætning på kystbatterier, strandvagter eller i det hele taget en tjeneste, hvor kendskab til nautiske forhold og sømandserfaring kunne være til nytte.

Efter overkommandoens bestemmelse blev 100 mand af korpset underlagt 3. Brigade vestpå, mens resten af korpset blev underlagt 1. Brigade ved Slien.

I slutningen af november begyndte frosten og 1. Brigade gjorde overkommandoen opmærksom på sin udsatte stilling, hvis Slien lagde til, og anmodede om, at der blev taget de nødvendige forholdsregler, for at holde fjorden åben. I den anledning blev det pålagt chefen for transportflåden, at anvende et kraftigt dampskib til transporterne på Slien, og efter omstændighederne lade skibet blive der, for at holde farvandet åbent. Endvidere blev kaptajnløjtnant Meinertz beordret til at tage kontakt med feltingeniørdetachementet og 1. Brigade, for at ordne alt med hensyn til isningen i den kommende vinter. Det blev derefter bestemt, at man skulle søge at holde Slien åben ved isning af en ca. 15 m bred rende, når farvandet ikke længere kunne holdes åbent med dampskibet. Isningen skulle forestås af marinekorpset med et arbejdsmandskab på 1600-2400 mand dagligt, der skulle tilvejebringes af befolkningen i Angel (23).

IV.6. OVERSIGT OVER FLÅDEN PÅ HERTUGDØMMERNES ØSTKYST UNDER FELTTOGET.

Allerede i slutningen af juni havde en russisk eskadre vist sig i de danske farvande mellem Bornholm og Møn. Da freden mellem Danmark og Preussen var sluttet, søgte eskadren over mod Slesvigs kyst. Kommandørkaptajn Bille var den 9. juli fra marineministeriet blevet underrettet om, at de russiske skibe ville være rede til at assistere ved de danske troppers overførsel fra Fyn til Åbenrå, og som man antog, ved de svensk-norske troppers transport fra Slesvig. Denne form for kooperation burde dog indtil videre kun modtages med den største varsomhed, for ikke at falde Tyskland for meget i øjnene, og kun hvis det var yderst nødvendigt. Forholdenes udvikling omkring fredsslutningen og krigsministeriets ønske om iværksættelse af ekspeditionen mod Femern, samtidig med de danske troppers fremrykning i Slesvig, bevirkede imidlertid, at der ikke kunne afses danske skibe til transporten af de svensk-norske tropper. Man benyttede sig derfor af den tilsagte hjælp til denne transport. - 2 russiske dampfregatter overførte derfor den 17. juli de svensk-norske tropper fra Flensborg til Fyn.

Da krigsministeriet på dette tidspunkt selv havde brug for transportflådens enheder, blev flåden anmodet om at afgive skibe både til overførsel af tropperne og til sikringen af landgangen på Femern. Som følge deraf blev dampskibene Slesvig og Skirner taget ud af postfart, for sammen med dampskibet Hekla at medvirke ved transporten fra København. Kommandørkaptajn Bille blev beordret til at assistere på den mest hensigtsmæssige måde og at have alt klart til indskibning i Hørup Hav. Den 16. juli om aftenen afgik ekspeditionen derfra, forstærket med dampskibet Gejser, 4 kanonchalupper og 2 kanonjoller. Bille havde iøvrigt pålagt alle eskadrens skibschefer nøje at overvåge, at insurgenternes dampskibe og kanonbåde ikke kom ud af Kieler Fjord, hvilket dog ville være vanskeligt ved den fordeling den danske eskadre havde (24). (Se bilag 17).

Efter landsætningen af ekspeditionskorpset på Femern havde eskadren et par træfninger med insurgenternes flådestyrker. Natten mellem den 20. og 21. juli lykkedes det for dampskibet Hekla at ødelægge skruekanonbåden von der Tann udfor Neustadt. Den følgende nat havde dampskibet Holger Danske en mindre kamp med dampskibene Bonin og Löwe og 2 kanonbåde udfor Kieler Fjord.

Sidst på eftermiddagen den 16. august havde Hekla en træfning med 5 fjendtlige kanonbåde og dampskibene Bonin og Löwe udfor Kieler Fjord.

Marineministeriet besluttede i begyndelsen af oktober, at trække en del af sejlskibene tilbage fra deres stationer på grund af den fremskredne årstid.

Den 23. oktober befalede ministeriet at eskadrechefens post skulle ophæves og i begyndelsen af november afgik Bille til København.

Kanonbådsdivisionen afgik den 19. januar 1851 til Hørup Hav på grund af frostvejr og nogle få dage senere til Svendborg og København. Marinekorpset afgik den 30. januar til København fra Flensborg (25).

IV. Kapitel. NOTER

(1) Kammerherre Tillisch= dansk medlem af bestyrelseskommisionen for Slesvig
(2) G.S. 1850 I p. 376
(3) G.S. 1850 I p. 380-381
(4) G.S. 1850 I p. 382
(5) G.S. 1850 I p. 383
A.EK.(fodnote) p. 13
(6) G.S. 1850 I. p. 293
(7) G.S. 1850 I p. 308
(8) G.S. 1850 I p. 309-311
(9) G.S. 1850 I p. 311-313
(10) G.S. 1850 I p. 315
(11) G.S. 1850 I p. 412
(12) G.S. 1850 I p. 413
(13) G.S. 1850 I p. 320-323
(14) G.S. 1850 III p. 723
(15) G.S. 1850 II p. 464
(16) G.S. 1850 III p. 734
(17) G.S. 1850 IV p. 1309 ff.
(18) G.S. 1850 III p. 976 ff.
(19) G.S. 1850 III p. 1064-1075
(20) G.S. 1850 IV p. 1088
(21) G.S. 1850 IV p. 1093
(22) G.S. 1850 IV p. 1287
(23) G.S. 1850 IV p. 1289
(24) G.S. 1850 I p. 385-389
(25) G.S. 1850 IV p. 1354 ff.

V. Kapitel. Mellemkrigsperioden.

V.1. TRÆK AF DANSK POLITIK 1851-61.

I 1851 var oprøret slået ned, og sejrene i 1850 havde styrket Danmarks anseelse. Holsten var besat af tyske og østrigske tropper og blev styret af en overvejende ikke-dansk kommision. Slesvigs stilling i det danske monarki svævede statsretsligt i luften, og hertugdømmets fremtidige stilling var afhængig af de tyske magter og Rusland.

Det lykkedes ikke regeringen at skabe enighed om sit forslag til monarkiets ordning. Da forhandlingerne ikke førte til noget resultat, greb kongen ind og erklærede, at han ville ordne monarkiet som helstat. Dette betød, at forbindelsen mellem Holsten og Slesvig skulle ophøre, men også, at sidstnævnte landsdel ikke skulle knyttes nærmere til kongeriget. - Ved ministerskiftet i begyndelsen af 1852, det andet siden krigen, blev det nye ministerium konservativt, hvilket blev mødt med tilfredshed fra de fleste magters side.

Der blev nu udsendt en kongelig kundgørelse om grundtrækkene i den nye helstatsordning. I Danmark vakte ordningen en vis misstemning, men Preussen og Østrig var tilfredse, og i februar 1852 blev Holsten rømmet af besættelsestropperne. - I maj 1852 undertegnede repræsentanter for de fem stormagter, samt Sverige-Norge den såkaldte Londonprotokol. Deri erklærede disse magter, at det danske monarkis oprettelse i sin helhed var en politisk nødvendighed for den europæiske ligevægt.

De følgende år var der politisk uro i Danmark. Først om tronfølgeloven, der imidlertid blev gennemført i 1853. Derefter især om fællesforfatningen, der af den grund blev gennemført enevældigt i 1854. Den voksende uro og stemningen ude i Europa, hvor bl.a. Krimkrigen gav frihedspartierne medvind, bevirkede at det konservative helstatsministerium måtte vige. Det følgende nationalliberale ministerium måtte dog af hensyn til Londonprotokollen føre helstatspolitikken videre. Mens det havde vist sig umuligt at få det konservative forfatningsforslag gennemført i Danmark, viste det sig nu umuligt at få de nationalliberales forslag gennemført i hertugdømmerne. Denne udvikling og de tyske magters protest mod, at fællesforfatningen ikke var forelagt hertugdømmernes stænderforsamlinger, skabte den opfattelse, at man gennem indrømmelser til de tyske magter kunne bevæge sig fra helstatspolitikken tilbage til ejderpolitikken.

Da man i 1858 fra dansk side gik ind på at tage fællesforfatningen tilbage for Holstens og Lauenborgs vedkommende, skabte det et voldsomt røre hos de tyske magter.

Den skandinaviske bevægelse fik et opsving i disse år, men førte ikke til realiteter af betydning. Den svenske konge tilbød et forsvarsforbund med Danmark for landsdelen nord for Ejderen, men tilbuddet blev afvist af Frederik VII, fordi det ikke omfattede Holsten.

Politisk bevægede man sig mere og mere i retning af ejderpolitikken, og det bevirkede, at den tyske forbundsdag i begyndelsen af 1861 truede med at gøre eksekution (se ordliste) i de tyske hertugdømmer (1).

V.2. VÆRNENE OG FORSVARSPOLITIKKEN.

a. Hæren.

Af besparelseshensyn blev reserve- og forstærkningsbataljonerne opløst og de reservebefalingsmænd, der var uddannet under krigen, blev hjemsendt og for en stor dels vedkommende afskediget. - Oprettelsen af en større fredsstyrke ved de danske bataljoner i Holsten bevirkede, at krigsministeren lod genindkaldelserne til den øvrige hærstyrke falde bort i en længere årrække, først i 1859 blev der afholdt større manøvrer. I januar blev det iøvrigt bestemt, at samtlige infanteriafdelinger for fremtiden skulle udrustes og uddannes ens som let infanteri (se ordliste). Derved blev jægerkorpsene ophævet og indgik nu som infanteribataljoner.

Krigsministerens ansvarsområde blev ikke ændret, og ministeren beskæftigede sig således også med krigsplaner af operativ art. - Undervisningen i stabstjeneste ved den militære højskole var helt skrinlagt i perioden 1836-59, og generalstabens virke var hovedsagligt begrænset til topografiske arbejder. De generalstabsofficerer, der gjorde tjeneste ved stabe, var væsentligt beskæftiget med garnisonspræget kontrolarbejde.

Linieofficererne ved fodfolket og rytteriet havde en ikke særligt krævende tjeneste ved bataljoner og rytterregimenter, og de officerer, der gjorde tjeneste ved provinsgarnisoner, stod ofte i fare for at forsumpe under de små forhold. Artilleri- og ingeniørofficererne gennemgik ligesom generalstabens officerer den militære højskole og fik en god uddannelse. I årene fra 1851-58 blev der kun udnævnt 8 reserveofficerer, idet vilkårene for disse officerer var så dårlige

at tilgangen svigtede. I 1851 blev der nedsat en kommission, der havde til opgave, at udarbejde en ny hærplan. De skiftende krigsministre havde dog så divergerende opfattelser af sagen, at der først i 1858 blev fremsat lovforslag. Forslaget blev imidlertid skrinlagt, dels fordi landet var i pengekrise, dels på grund af det tyske forbunds holdning til fællesanliggender for det danske monarki.

b. Flåden.

I slutningen af 1851 blev der fremsat et lovforslag om flådens størrelse og sammensætning. Under behandlingen af forslaget i rigsdagen blev der med hensyn til flådens sammensætning ført en langvarig diskussion om forholdet mellem sejl- og dampskibe. Forhandlingerne bar præg af mere eller mindre sagkundskab og politisk islæt. Man begyndte at stå fast på, at sejl-linieskibet fortsat måtte være flådens rygrad. Forslaget blev ikke vedtaget. - Flådens tilgang af materiel i de følgende år var begrænset, men omfattede bl.a. 2 skruekorvetter og 1 skruefregat. Indførelsen af den almindelige værnepligt medførte, at en stor del af flådens faste mandskab (Holmens faste stok) blev erstattet af værnepligtige. For at opretholde et vist uddannelsesniveau for mandskabet, blev der nu hvert år udrustet et eksercerskib.

I 1854 blev der udrustet en del af sejlskibsflåden, da engelske og franske eskadrer i forbindelse med Krimkrigen viste sig i Østersøen, for at angribe Rusland. Som følge af den enorme udvikling, der på baggrund af nye skibstyper og dampkraftens anvendelse, var sket i de udenlandske mariner, blev der i 1857 nedsat en kommission til udarbejdelse af en plan for søforsvaret. Kommissionen bestod både af sø- og landofficerer, og den afgav endnu samme år sin betænkning. Som udgangspunkt for flådens størrelse, mente man, at måtte have Danmarks nabomagter for øje. Overfor Sverige-Norge måtte Danmark ikke kun have en flåde til selvforsvar, men en flåde, der tillige kunne være medvirkende til, at sikre et forbund med disse lande. Overfor Preussen måtte det til gengæld være Danmarks mål, at være den preussiske flåde overlegen, for derved at opveje dette lands store overvægt i landmilitær henseende (2). Heller ikke dette forslag blev gennemført, fordi udviklingen på det sømilitære område havde medført nye omvæltninger i de udenlandske mariner. En del nye skibe blev bygget i disse år, orlogsværftet blev forbedret og overflyttet til Nyholm, men nogen samlet plan for flåden fandtes ikke.

V. Kapitel. NOTER.

(1) D.S.K. p. 73 ff.

(2) G.S, 1864 I p. 89 ff.
Bjørke K1864 p. 104 ff.

VI. Kapitel. Krigen nærmer sig.

VI.1. UDVIKLINGEN BLIVER TYDERLIGERE.

I februar 1862 protesterede både Preussen og Østrig mod, at nogen beslutning i det danske rigsråd skulle kunne få indflydelse på Slesvigs anliggender. - I Holsten viste stænderforsamlingen åbenbar trods, idet man nu følte sig mere sikker med de tyske stater i ryggen. I Slesvig gik stændernes forsamling nogle måneder senere fra hinanden.

I Preussen var Bismarck blevet førsteminister og skærpede bevidst kursen overfor Danmark af egen interesse, og fordi han havde brug for at aflede opmærksomheden fra indenrigspolitikken.

I 1863 slog russerne en polsk opstand ned. Danmark afsendte en note, hvori man bad om skånsel for de besejrede polakker, men pådrog sig derved czarens vrede. Hverken England eller Frankrig var i begyndelsen af 1860'erne indstillet på, at hjælpe Danmark mod Bismarcks truende krigspolitik. I Sverige-Norge var man heller ikke indstillet på at hjælpe, hvis ikke mindst én stormagt desuden gav tilsagn om hjælp.

Den danske regering fortsatte dog Ejderpolitikken, og rigsrådet vedtog i november 1863 en grundlov for Danmarks og Slesvigs fælles anliggender (novemberforfatningen). Den tyske forbundsdag vedtog da at besætte Holsten (eksekution med våbenmagt). I mellemtiden døde Frederik VII og Christian IX besteg tronen og måtte underskrive novemberforfatningen, selv om han var imod den. Gesandter fra forskellige stormagter indfandt sig i København, for at få regeringen til at trække novemberforfatningen tilbage, men uden resultat. Et forslag fra kongen i samme retning bevirkede, at regeringen gik. Den nye regering tilbød at indkalde rigsrådet, for at få novemberforfatningen hævet på lovlig vis. - På dette tidspunkt havde Bismarck givet Danmark et ultimatum på 48 timer. Det var ikke tilstrækkelig tid til at ophæve forfatningen, og den 31. januar 1864 fik Bismarck sin vilje - og krigen.

VI.2. HÆRENS FORBEREDELSER.

Efter at hærlovforslaget var blevet forkastet medførte de vanskelige politiske forhold, at hæren kun kunne omorganiseres og forbedres lidt efter lidt, især ved tillægsbevillinger til finansloven. - I december 1859 overtog general H.N.Thestrup posten som krigsminister efter major C.C.Lundbye, men regeringen

stillede sig stedse afvisende overfor yderligere bevillinger til hæren. Thestrup ønskede officerskorpset forbedret, men hans forslag om afskedigelse af gamle og ubrugelige officerer og indførelse af aldersgrænser blev forkastet på baggrund af finansministerens modstand af hensyn til pensionsbyrden. - Tilgangen af linieofficerer blev standset i 1860, for at bringe antallet af officerer ned på den i hærplanen af 1842 fastsatte størrelse, og det lykkedes ikke for Thestrup, at tilvejebringe en ny ordning. Han var derfor henvist til antagelse af reserveofficerer, men måtte af økonomiske grunde begrænse deres tjeneste til en 8 måneders skoleuddannelse. I de følgende år indtil krigen i 1864, blev der således uddannet ca. 630 reserveofficerer. - Thestrup forsøgte endvidere, at hæve generalstabens betydning, men det eneste, han opnåede på dette område, var en genoptagelse af faget generalstabstjeneste ved den militære højskole.

I 1860 udgav Thestrup de første bestemmelser for gennemførelse af dubleringen i tilfælde af mobilisering (1). En ny værnepligtslov i 1861 skabte betingelserne for at forøge de årlige rekrutindkaldelser.

Der fandt endvidere en del forbedringer sted ved hestevæsenet og ved artilleriet, hvor der skete en betydelig forøgelse af beholdningerne. Anskaffelse af riflet skyts, bromateriel af en ny model og materiel til en felttelegraf var også blandt forbedringerne. Med hensyn til befæstningsanlæg, så var der i 1855 blevet nedsat en kommission til behandling af den samlede forsvarsplan. Kommisionen afgav betænkning i 1857 og foreslog herunder befæstningsanlæg ved Büchen, Ejderen, Dannevirke, Dybbøl og Fredericia, samt skanser ved Helgenæs. Desuden foreslog den kystbatterier ved Store Bælt og en befæstning af København. Hele forslaget beløb sig til en anslået pris på 32 mill. rigsdaler. Forslaget i sin helhed var politisk uigennemførligt, og til beslutning blev der kun foreslået Københavns befæstning, samt et mindre beløb til undersøgelser og projektering af de øvrige anlæg. Denne beslutning kom igennem med en del besvær, og arbejderne på Københavns søfront blev derefter påbegyndt, og ingeniørkorpset begyndte projekteringen.

Da den udenrigspolitiske situation blev truende i januar 1861 fik ingeniørkorpset ordre til at udarbejde en betænkning angående de mest nødvendige feltfortifikatoriske arbejder ved Dannevirke- og Dybbølstillingerne, samt ved Fredericia. Efter at have fået forelagt ingeniørkorpsets betænkning, stillede krigsministeriet 650.000 rigsdaler til rådighed til arbejdernes udførelse, men da beløbet i juni måned var brugt op, blev arbejdet standset, bl.a. fordi den udenrigspolitiske situation var mindre truende. I den følgende tid indtil efteråret 1863 lå arbejderne næsten stille.

VI. 3. FLÅDENS UDVIKLING 1861-63.

Den truende udenrigspolitiske situation i 1861 bevirkede, at regeringen ønskede en så stor flådestyrke som muligt udrustet. Foruden udrustningen af 9 større enheder til en søgående flådestyrke, blev der udrustet 2 divisioner kanonchalupper og kanonjoller, der blev assisteret af mindre dampskibe. Skibene forblev imidlertid kun under kommando i ca. 2 måneder, hvorefter de blev oplagt som i krigstid (dvs. højere beredskab) og mandskabet hjemsendt. Den kanonbådsdivision, der var sendt til Slesvigs vestkyst blev oplagt med kanonchalupper og kanonjollerne i henholdsvis Tønning og på Fanø. Efter tildeling af en ekstra-bevilling i oktober 1861 blev der anskaffet 2 skrueskonnerter til flåden. Skibene, der blev indkøbt i England, var forsynede med et let sidepanser (ca. 5 cm) og 2 af deres 3 kanoner var riflede.

For at forøge antallet af pansrede skibe påbegyndte man i sommeren 1862 at pansre en skruefregat, der endnu stod på bedding. På samme tid bestemte man sig yderligere for at rasere (2) et sejllinieskib og omdanne det til panserklædt fregat med lukket batteri.

I maj 1862 blev der for marineministeriets vedkommende bevilget et beløb til ekstraordinære udgifter, bl.a. anskaffelse af pansret søforsvar. Som følge heraf blev der bestilt et panserbatteri af den engelske tårnskibstype med ca. 10 cm panser. Skibet, der blev bygget i Glasgow under dansk tilsyn, løb af stabelen den 6. maj 1863 og blev overtaget af besætningen 1. juli s.å., hvorefter det afgik til København.

VI.4. MOBILISERING, OPMARCH OG UDRUSTNING.

Den 13. august blev general Thestrup afløst som krigsminister af oberst Lundbye, der umiddelbart efter erstattede direktøren for krigsministeriets 1. departement med major S. Ankjær. Både krigsministeren og direktøren betragtede det som givet, at krigen ikke ville komme før til foråret.

Om efteråret blev der holdt store øvelser ved Dannevirke under kongens ledelse, men trods de truende udenrigspolitiske udsigter, blev der 16. september givet ordre til at afdelingerne efter øvelsernes afslutning skulle rykke til deres garnisoner og hjemsende mandskabet. - Øvelserne havde bl.a. afsløret, at en del officerer var ubrugelige på grund af deres høje alder, men finansministeren modsatte sig igen krigsministerens forslag om at afskedige dem. Følgen heraf blev at gamle reserveofficerer, der ikke havde haft mandskab i over 10 år, fik kom-

pagnier. Den brigadeinddeling, der i september havde været øvet, blev opløst ved en kundgørelse i slutningen af måneden, og de 22 infanteribataljoner blev hver delt i 6 kompagnier. Ved denne omorganisering blev mandskab og befalingsmænd splittet, netop som de var blevet samarbejdet under øvelserne. Ministeriet bestemte endvidere, at fodfolket skulle nærme sig krigsberedskab igennem 4 stadier, hvoraf sidste stadie først skulle indtræde 1. marts 1864. I tredie stadie skulle bataljonerne samles i 9 brigader.

Samme dag som ordren om opstillingen udgik, besluttede den tyske forbundsdag, at iværksætte besættelsen af Holsten, og krigsministeriet måtte under finansministerens protest foretage en delvis mobilisering. Men 17. oktober hjemsendte krigsministeren 4.500 mand med frinumre fra 1862-63, der tidligere var blevet indkaldt til uddannelse, og 22. oktober blev hæren inddelt i 3 divisioner, 1. Division under general Gerlach, 2. Division under general Thestrup og 3. Division under general Steinmann.

Efter kongens død midt i november, blev der den 27. november befalet en ny inddeling af hæren. I den tidligere inddeling havde bataljonerne været selvstændige. Nu blev de opringelige bataljoner ophævet til regimenter, hver med 2 bataljoner, og brigaden kom til at omfatte 2 regimenter á 2 bataljoner. Det blev nu nødvendigt at flytte om på officererne, og over halvdelen af bataljonerne måtte føres af kaptajner og over halvdelen af kompagnierne af premierløjtnanter eller gamle reserveofficerer. De løjtnanter, der derved manglede i geleddet måtte erstattes af nyuddannede reserve-løjtnanter.

I løbet af december opmarcherede 1. og 2. Division i Dannevirkestillingen. 3. Division lå stadig i de holstenske og lauenborgske byer. I løbet af november var panserskonnerterne Absalon og Esbern Snare, samt skruekorvetten Thor ankommet til Kiel.

Den 31. december - 1. januar rømmede de sidste dele af 3. Division Holsten og gik tilbage til Dannevirkestillingens østlige del.

Forholdene i Dannevirkestillingen var ret dårlige, især med hensyn til underbringelsesmuligheder, og blev et problem, da det i løbet af januar begyndte at fryse 16°C. Den 4. januar overtog general de Meza kommandoen over den aktive armé, der ved månedens udgang talte henved 50.000 mand.

I flåden blev knap halvdelen af skibene færdigt udrustede ved krigsudbruddet, mens resten fulgte efter i krigens to første måneder. Manglende bevillinger var årsagen til at beholdningerne var små.
(En oversigt over flådens enheder findes i TILLÆG B.)

VI. Kapitel. NOTER.

(1) Dubleringsprincippet: Fremsat i hærlovforslaget 1858. Fodfolkets overgang til krigsstyrke skulle forberedes ved at rekrutstyrkerne ved 22 infanteribataljoner blev gjort så store, at man af deres 8 årgange kunne formere ialt 44 bataljoner på hver 4 kompagnier.

(2) Rasere et skib: Skibet gennemgår en ombygning, der af den ene eller anden årsag, bevirker at antallet af kanoner bliver mindre og at skibet nedklassificeres.

VII. Kapitel. Krigsforløbet i 1864.

VII.1. FORHOLD VED FREDSBRUDDET.

a. Fjendens plan.

Direktiverne for operationerne på fjendens side var udarbejdet af chefen for den preussiske generalstab, general v. Moltke. - Den største vanskelighed ved en krig mod Danmark lå i, at en erobring af fastlandet alene, ikke ville føre til en afslutning af krigen. Øerne og især regeringen var sikret mod angreb, sålænge den tyske flåde ikke formåede at optage en kamp med den danske flåde. En besættelse af den jyske halvø, med det formål at bevæge den danske regering til eftergivenhed, måtte være af længere varighed og kunne fremkalde diplomatisk indgriben, måske endda væbnet intervention fra andre magters side. Det egentlige mål i krigen måtte derfor være den danske hær, der måtte besejres og tilintetgøres, inden den kunne nå tilbage til sine indskibningssteder. Det var således af afgørende interesse, at den danske hær indtog sin fremskudte stilling ved Dannevirke. Men da et frontalt angreb på denne stilling ville kræve store ofre, og en udelukkende frontal forfølgning ikke lovede betydelige resultater, måtte man tilstræbe at afskære den danske hærs tilbagegang ved at komme den i forkøbet ved Flensborg. Frontalangrebet måtte altså kombineres med en omgående bevægelse, der vel at mærke kunne iværksættes på begge fløje, men et angreb mod den danske hærs venstre fløj ved Mysunde, gav ubetinget udsigt til størst udbytte. Hvis det imidlertid lykkedes for den danske hær, at nå tilbage til Dybbøl-stillingen, ville den blive i stand til at genoptage operationerne på den jydske halvø, hvilket også ville kunne ske fra brohovedet ved Fredericia (1).

b. Begivenheder ved fremrykningen. (Se bilag 19).

Forsvaret af Dannevirkestillingens venstre fløj, samt overvågningen af overgangene over Ejderen mellem Kieler Fjord og Schirnau påhvilede 1. Division, der med henblik på sidstnævnte opgave havde skudt 2. Brigade frem syd for Slien. Brigaden var placeret i en linie fra Bistensee over Wittensee til Ekernførde Fjord, mens divisionskavaleriet overvågede Ejderkanalen. Endelig skulle divisionen sætte sig i forbindelse med skibene på Ekernførde Fjord, og træffe aftale med skibscheferne.

Da fjenden om morgenen den 1. februar overskred Ejderen, som følge af den storpolitiske udvikling sidst i januar, gik 2. Brigades forreste enheder tilbage over Kokkendorf-stillingen og en midlertidig stilling mellem Vesby og Kosel Å til Mysunde-stillingen. Fjendens avantgarde sendte en bataljon fra Lehmsiek frem mod

Ekernførde, hvorfra den meldte om danske krigsskibe på fjorden. Et fjendtligt 6-pds. batteri blev nu sat i stilling ved Sandkrug og åbnede ild mod skibene. Kort efter da en preussisk division nærmede sig, blev der herfra sat yderligere 2 6-pds. batterier i stilling øst for Goossee, hvor der også blev skudt efter skibene. Panserskonnerten Esbern Snare var, efterfulgt af korvetten Thor, sidst på formiddagen gået til den sydlige del af fjorden, for at rekognoscere. De fjendtlige tropper, der rykkede frem ad chausseen fra Kiel, blev beskudt af skibene. Da de fjendtlige batterier var sat i stilling, trak skibene sig dog efterhånden ud af ilden, eftersom de havde ordre til, ikke at indlade sig i kamp med artilleri på land.

Om aftenen den 1. februar var hele 1. Division tilbage ved Slien. Under 1. Brigade havde 2. Regiment overtaget kystbevogtningen og det umiddelbare forsvar langs Slien, fra Sliminde til bugten ved Ulsnæs, sammen med kanonbåden Willemoes (2).

Stillingen ved Mysunde, hvor der var etableret et brohoved med skanseanlæg på den sydlige bred af Slien, blev den 2. februar angrebet af avantgarden for det fjendtlige I. Korps. Angrebet blev støttet af ialt 64 stykker skyts, mens der i de danske skanser kun fandtes 20 skyts. På grund af tæt tåge var virkningen af artilleriilden på begge sider ret ringe, og fra dansk side lykkedes det at afvise det fjendtlige infanteriangreb. På grund af den kraftige modstand, der blev ydet fra dansk side, opgav fjenden angrebet om eftermiddagen.

c. Tilbagetoget fra Dannevirkestillingen.

De nærmere omstændigheder omkring krigsrådets beslutning, om at rømme Dannevirkestillingen, og lade hæren gå tilbage til sine flankestillinger, falder udenfor denne afhandling. Her skal dog kort anføres en række forhold af større eller mindre betydning, som læseren bør erindre i denne forbindelse.

General de Meza sammenkaldte krigsrådet den 4. februar efter at have inspiceret forholdene i centrumstillingerne. Krigsrådet vedtog med 10 stemmer mod 1, at rømme Dannevirke og gå tilbage. Der var altså overvejende enighed blandt hærens øverstkommanderende om beslutningen. Det var den øverstbefalende artillerioffi-cer, generalløjtnant Lüttichau, der stemte imod rømningen. Kommandørerne for enhederne på fløjene, generalløjtnant Gerlach for 1. Division ved Mysunde og generalmajor Wilster for 4. Brigade ved Frederiksstad, var ikke blevet indkaldt til mødet i krigsrådet, fordi de i den aktuelle situation var for langt væk.

Natten mellem den 5. og 6. februar indledtes tilbagetoget stærkt generet af vejret, der var sat ind med hård frost og isslag. Såsnart tilbagetoget var iværksat, blev der afsendt telegram til kongen og krigsministeren: (G.S. 1864 I p. 278)

> "Efter at have sammenkaldt et Krigsraad igaar har Overkommandoen besluttet at opgive Dannevirkestillingen, forinden et forestaaende alvorligt Angreb udføres. Armeen marcherer inat til Flensborg. Materiellet i Skandserne efterlades."

Herefter blev telegrafforbindelsen afbrudt.

Gennem den øverstkommanderende i Kappel havde skibene på Slien tidligt på dagen den 5. februar fået telegrafisk ordre til at gå til Holdnæs om aftenen. Det var dampkanonbåden Willemoes og dampskibet Ossian.

I løbet af den 6. februar ankom hæren til Flensborg, hvor den fik et kort hvil. Hovedstyrken fortsatte nu mod Sundeved, mens 4. Division gik alene nordpå mod den jyske grænse. I dagene 7.-8. februar ankom divisionen til egnen omkring Kolding. 3. Division var i mellemtiden blevet dirigeret fra Flensborg over Sønderborg til Fredericia.

VII.2. ESKADREN I ØSTERSØENS VESTLIGE DEL DANNES.

Ved krigens udbrud var der ialt udrustet 15 større og mindre skibe. Det var marineministeriets hensigt, at danne to eskadrer i Østersøen, en i den vestlige og en i den østlige del. Som følge af krigsbegivenhedernes udvikling, ville der sandsynligvis snart blive behov for støtte til hærens venstre flanke, og den 1. februar blev orlogskaptajn F.C.G.Muxoll derfor beordret til, at tage kommandoen over Thor og Esbern Snare ved Ekernførde. Hærens tilbagegang fra Dannevirke og besættelsen af flankestillingen ved Dybbøl bevirkede, at eskadren måtte have større styrke og tillægges større betydning, end ministeriet ellers havde påtænkt på et så tidligt tidspunkt af krigen.

I en instruks til orlogskaptajn Muxoll den 8. februar gjorde marineministeriet rede for den rolle, man havde tiltænkt eskadren, (G.S. Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 5):

> "Ministeriet har paatænkt efterhaanden som Krigsbegivenhederne udvikle sig, og Aarstiden tillader det, at samle en Eskadre under Hr. Orlogskapitainens Kommando, hvis Bestemmelse i sin Tid nærmere vil blive bestemt, og hvis Virksomhed vil komme til at bestaa dels af Blokering af

af Kyststrækningen fra Dars Vest efter langs Hertugdømmernes Østkyst og så langt Nord efter, som denne maatte være besat af Fjenden, dels i Dækning af Femern- og Als Sunde mod fjendtlig Overgang.

Foreløbig vil der imidler kun være at tage Hensyn til Afspæringen af Fjordene ved Kiel, Ekernførde, Flensborg, Aabenraa og Slien, samt til Dækning af de ovennævnte Sunde, i hvilken sidste Anledning De vil konfere med Overkommandoen. Ministeriet antager, at dette vil kunne udføres med den Dem for Øjeblikket underlagte Styrke, der forhaabentlig vil være disponibel nu, da Armeen har indtaget sine Stillinger ved Dybbøl og Als.

Batteriet Rolf Krake vil forventelig allerede en af de første Dage af næste Uge kunne støde til Deres Kommando, ligesom der senere, naar det paa grund af aarstiden kan ske med Sikkerhed, vil blive afsendt Robaadsdivisioner."

I løbet af den 4. og 5. februar stødte Marstrand, Buhl og Willemoes, panserskonnerten Absalon, samt dampskibet Skirner til eskadren. Overkommandoen havde allerede ved krigsudbruddet ønsket at få panserbatteriet Rolf Krake stationeret på Ekernførde Fjord, for at det kunne beherske chausseen langs kysten. Skibet var på dette tidspunkt dog endnu under udrustning på orlosgværftet, og da Ekernførde blev rømmet af de danske tropper den 1. februar blev spørgsmålet uaktuelt. Samtidig med hærens indrykning i Dybbølstillingen anmodede overkommandoen eskadrechefen om støtte fra flåden til hærens venstre fløj ved Vemmingbund i tilfælde af fjendtligt angreb. Orlogskaptajn Muxoll indberettede dette til marineministeriet pr. telegraf og tilføjede iøvrigt, at det skib, der blev udset til denne tjeneste, efter al sandsynlighed ville blive udsat for kraftig artilleribeskydning. Han anmodede på denne baggrund ministeriet om at forstærke eskadren med Rolf Krake, da det var det eneste af flådens skibe, der ville kunne modstå en så kraftig ild. Marineministeriet gav derfor orlogskaptajn H.P.Rothe ordre til, så snart forholdene tillod det, at hejse kommandoen på Rolf Krake og afgå til Sønderborg, for at underlægge sig eskadrechefen i Østersøens vestlige del. Da skibet den 11. februar gik direkte fra værft til krigsskuepladsen, havde der ikke været lejlighed til nogen egentlig organisation eller indøvelse af besætningen. Chefen lod derfor skyde en del skarpe skud undervejs, for at mandskabet kunne blive nogenlunde fortrolige med betjeningen af tårnene og lære deres kanoners egenskaber at kende.

Midt i februar måned var eskadren stor nok til at bevogte de tidligere befalede steder, men Rolf Krake og Hekla måtte blive ved Sønderborg til støtte for hæren og overkommandoen. Dermed var styrken for lille til gennemførelse af en regel-

mæssig afløsning af enhederne, når de skulle fylde kul og proviantere, og dette forhold havde eskadrechefen påpeget overfor ministeriet. (Se bilag 20). Skruekanonbådene Thura og Schrødersee, der begge hejste kommando den 14. februar, blev derfor beordret til Sønderborg, for at tilgå eskadren. Efter telegrafisk ordre fra ministeriet til eskadrechefen blev Thura stationeret mellem Haderslev Fjord og Stenderup Hage, mens Schrødersee skulle bevogte kyststrækningerne ved Birkenakke og Kegnæs med særlig opmærksomhed mod Gelting Vig.

På grund af forskellige rygter om påtænkte fjendtlige planer om landsætning af tropper på Als, i ryggen på den danske hær, besluttede ministeriet endvidere, at stationere linieskibet Skjold ved Als. Selv om man i ministeriet betragtede det som højst usandsynligt, at fjenden ville forsøge en landgang dér, var man af den opfattelse, at linieskibets tilstedeværelse, om ikke andet så dog ville betyde en moralsk støtte for hæren. Ved sin ankomst til Als blev skibet stationeret indenfor Bredgrunden mellem Kegnæs og Birkenakke. Linieskibets chef orlogskaptajn I.P.F.Wulff var ikke underlagt eskadren (3).

VII.3. KYSTFORSVARET VED FREDERICIA OG FYN.

Kystbevogtningen på Fyn blev underlagt 3. Division uafhængigt af Fredericias kommandantskab. I sager angående kystbevogtningen stod divisionen således direkte under Overkommandoen, hvorimod den som besætning i Fredericia var underlagt Kommandantskabet. (Angående fordelingen af 3. Divisions enheder henvises til bilag 21).

Kommandanten i Fredericia, general Lunding, ønskede et panserskib til støtte for forsvaret og især til flankering af slugterne, der lå tæt nord for den befæstede lejr. Et panserskib kunne imidlertid ikke blive afgivet og Overkommandoen mente iøvrigt, at forholdene på stedet var ugunstige for flådens medvirken, idet kysten var høj, og farvandet ikke tillod en stilleliggende stationering.

På Stenderup Strand havde fjenden kørt skyts op, der var rettet mod Fænø, og i Kolding Fjord kunne der i skjul uhindret træffes forberedelser til en bådovergang. 3. Division ønskede derfor, at det halve kompagni, der lå på Fænø, enten blev forstærket med nogle piecer, eller at der endnu bedre blev stationeret et par kanonbåde ved øen. Kanonbåden Willemoes afgik i den anledning til Fænø natten til den 25. februar, hvor den blev underlagt major Bruhn. Den skulle fra Fænø Sund overvåge farvandet mellem Hindsgavl og Gamborg Fjord, fortrinsvis dog mellem Fænø og Fønsskov. (Se bilag 21). Ved aftalte signaler skulle den assistere

besætningen på øen og ved Fønsskov, men måtte ikke unødvendigt indlade sig i artillerikamp med det fjendtlige batteri på Stenderup Hage. Om natten skulle den udsende patruljebåde. Iøvrigt blev der ved Fænø stationeret et depotfartøj med kul til kanonbåden (4).

I begyndelsen af marts anmodede general Lunding igen om, at få Rolf Krake stationeret ved Fredericia. Hverken denne anmodning eller de andre tilsvarende anmodninger fra generalen, om stationering af hurtigtgående, velarmerede skibe kunne dog efterkommes. Willemoes, der skulle afgå til Hørup Hav den 14. marts, blev afløst af kanonbåden Hauch og 3 kanonchalupper.

Orlogskaptajn Muxoll, der ikke kunne forlade Als, overdrog til 3. Division i samråd med chefen for Hauch, løjtnant P.V.Bruun, at træffe de maritime dispositioner for kystbevogtningen og forsvaret af Fredericia.

Kanonchaluppernes besætning blev indkvarteret på Fænø, Fønsskov og i Fredericia. Den 18. marts ankom kanonbåden Schrødersee, der blev anvendt til rekognoscering af kysterne omkring Vejle Fjord. Endnu 1 kanonchalup ankom fra København den 19. marts.

Flotillen i Fredericia bestod da af Schrødersee, Hauch og 2 kanonchalupper, der alle blev underlagt kommandantskabet. 2 kanonchalupper ved Fænø var underlagt 3. Division. Fra samtlige skibe blev der patruljeret og pålidelige civile folk blev lejet til at patruljere langs kysten af Fyn, bl.a. for at forhindre det sydslesvigske mandskab i at desertere. Endvidere blev der etableret et signalsystem fra Fønsskov over Fænø og videre nordpå, for at kunne melde om anlæg af fjendtlige batterier (5).

Den 28. april om aftenen afgik de sidste transporter fra Fredericia, der dermed var rømmet. Kanonbåden Hauch blev stationeret i Fænø Sund, efter at have eskorteret dele af 9. Brigades transport til Sandbjerg Vig, mens Schrødersee blev stationeret mellem Æbelø og Bjørnsknude. 3. Division havde kystbevogtningen af Fyn fra begyndelsen af maj.

VII.4. KYSTBEVOGTNINGEN OG FORSVARET AF ALS.

Rolf Krake var, som tidligere nævnt, stationeret i Vemmingbund og fra den 14. februar var kanonbåden Buhl tillige stationeret ved Arnkilsøre. Orlogskaptajn Muxoll havde tidligere afvist en anmodning fra overkommandoen, om at få et større krigsskib stationeret ved Arnkilsøre, med den begrundelse, at det ville være for farligt. Ved en fjendtlig overgang over sundet med både eller ved broslagning, ville krigsskibet sandsynligvis blive ofret, ved at løbe på grund i røgen eller ved at blive skudt i sænk. Da overkommandoen fornyede sin anmodning, mente Muxoll derfor ikke, at turde påtage sig ansvaret på egen hånd. Han henvendte sig derfor telegrafisk til marineministeriet den 19. februar, for at blive nærmere instrueret både med hensyn til selve spørgsmålet, og med hensyn til hvilket skib, der i givet fald skulle anvendes. - Ministeriet erklærede sig den 21. februar enig i eskadrechefens synspunkt om det farlige ved et større skibs stationering. Da overkommandoen imidlertid anså sagen, for at være af største betydning for øens forsvar, og da ministeriet desuden mente, at en sådan stationering ville have gunstig moralsk virkning på tropperne, mente man, at den var absolut nødvendig. Valget af skib overlod ministeriet til eskadrechefen. Samtidig mente ministeriet dog, at det var ønskeligt, når man antog en fjendtlig overgang for nært forestående, at eskadrens næstkommanderende, orlogskaptajn Pedersen, tog ophold i nærheden af Arnkilsøre. Han skulle derfra overvåge, at der blev holdt skarp udkig med fjenden og være klar til at tage kommandoen, når tiden var inde. Da Rolf Krake ikke kunne undværes ved Vemmingbund, anså eskadrechefen panserskonnerterne, for at være bedst egnede. Absalon blev straks beordret til Arnkilsøre, men kun indtil Esbern Snare kunne afløse den, da eskadrechefen foretrak sidstnævnte til løsning af opgaven. Dampskibet Gejser overtog Esbern Snares plads udfor Kieler Fjord, og denne blev efter at have provianteret beordret til Arnkilsøre (6).

Overkommandoen anså det for ligeså nødvendigt at bevogte Als Fjord som Als Sund, og dette havde foranlediget eskadrechefen til at forstærke styrken ved øens nordlige del med Absalon og Thura. Absalon skulle patruljere med en letroende jolle mellem Hardeshøj og Sandvig, og med skibets egne fartøjer mellem Stegsvig og Hardeshøj. Efter at være ankommet til stationen, satte skibschefen sig i forbindelse med hærens detachement i Mels, for at træffe nærmere aftale om samvirket. Overkommandoen og eskadrechefen havde dertil approberet nogle aftalte signaler med raketter og blålys, der skulle anvendes, så snart noget mistænkeligt

blev observeret. Skibschefen var endvidere instrueret, om at gøre alt for at forhindre en overgang, ved at sejle og skyde de fjendtlige fartøjer i sænk. Endelig skulle Absalon være reserve for Esbern Snare og ile til hjælp ved Arnkilsøre, hvis sidstnævnte kom i ilden.

Den 18. februar fandt der en mindre episode sted ved Egernsund. Rolf Krake ankrede efter lodsens anvisning så tæt på landgrunden, som det var forsvarligt for skibets sikkerhed. Overkommandoen var dog ikke tilfreds med resultatet, fordi panserbatteriet fra sin position ikke virkningsfuldt havde kunnet beskyde broen over Egernsund (7).

I begyndelsen af marts afsendte marineministeriet en division kanonchalupper til krigsskuepladsen. Den første deling på 3 kanonchalupper gik med dampskibet Hertha til Nyborg. Herfra blev delingen af eskadrechefen pr. telegraf kaldt til Sønderborg, hvorfra den fordeltes med 1 chalup til Stegsvig og 2 mellem Hardeshøj og Sandvig. Besætningerne på ialt 75 mand fik anvist kvarterer i land.

Overkommandoen var i hele perioden fra februar til april forholdsvis vel underrettet om fjendens planer. Fra midten af marts tiltog rygterne om et angreb på Als, men angrebsstedet var man i uvished om. Den 19. marts blev flådens natlige patruljer i Als Sund derfor forlænget mod syd til Surløkke, efter anmodning fra overkommandoen. En samtidig anmodning om patruljering i Vemmingbund blev afslået af eskadrechefen, fordi Rolf Krake nu måtte holde sig i større afstand fra kysten på grund af fjendtlige batterier på stranden. Afslaget blev givet samtidig med modtagelsen af et telegram fra marineministeriet, der bortkaldte Gejser og Absalon fra eskadren. Muxoll beklagede sig til ministeriet den 20. marts over denne disposition og udbad sig assistance af 2 kanonchalupper eller kanonjoller snarest muligt.

Fra detachementet i Mels kom der sent om aftenen den 21. marts melding til overkommandoen, om at Absalon havde forladt Stegsvig. Under de aktuelle forhold med udsigt til en fjendtlig overgang til øen og uden melding fra eskadrechefen, blev overkommandoen i høj grad foruroliget. Man sendte nu telegrafisk anmodning til Muxoll, om at Absalon uopholdeligt måtte erstattes af et dampskib, der efter omstændighederne eventuelt kunne stationeres noget nordligere ved Hellesø Gård eller under sydkysten af Barsø. I skrivelse af 22. marts svarede Muxoll (Den dansk-tydske Krig 1864 II. p. 298):

"Absalon har forladt Stationen ved Stegsvig og er sendt til Kjøbenhavn efter Marineministeriets Ordre. Et andet Dampskib til at remplacere det haves for Tiden ikke. Kysten af Als fra Lundtofte Nakke til Sandvig er bevogtet af 1 Dampbaad og 4 Kanonchalouper, der foretage jevnlige Natpatrouiller. Esbern Snare ved Arnkilsøre observerer saavidt muligt foruden hele Als Sund ogsaa Snogbæk Bugten. Saasnart jeg faar en Skruekanonbaad til Disposition, vil den blive stationeret ved Stegsvig med Ordre til at observere Kysten der i Nærheden. Jeg maa bede Overkommandoen ikke at stole trygt paa den maritime Bevogtning, da denne i stormende Vejr og Tykning er tvivlsom."

Samtidig modtog både chefen for Esbern Snare og den midlertidige chef for flotillen i Als Sund skærpede instruktioner fra Muxoll, hvori det blev fremhævet, at alle efterretninger om fjenden tydede på en nært forestående overgang. I skrivelsen til Esbern Snares chef hed det bl.a. (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 298):

"Under disse Omstændigheder er det paatrængende nødvendigt, at Marinens Skibe af yderste Evne anstrænge sig for at forhindre en saadan Overgang hvilken, hvis den lykkedes, upaatvivleligt vilde lægges Krigsskibene til Last. Jeg maa derfor have Hr. Kapitainlieutenanten anmodet om, at De af yderste Evne anstrænger Dem for ved Observation baade Nat og Dag at gjøre Dem bekjendt med, hvor De med Pandserskonnerten Esbern Snare kan virke kraftigst til Fjendens Ødelæggelse."

Herefter diskuterede Muxoll i en skrivelse til ministeriet af 23. marts det ulige forhold mellem fjendens angrebsmidler og hans egen styrke. I denne skrivelse hed det bl.a. (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 299):

"Der fordres af mig, at jeg med den mig underlagte Styrke skal kraftigt understøtte Armeen i at forhindre en Overgang og derved redde Als; jeg anser det derfor for min Pligt underdanigst at udtale for Ministeriet, at jeg, efterat de kraftigste Skibe, Hekla, Gejser og Absalon, ere borttagne fra Eskadren, ikke antager det sandsynligt, at den Styrke, der nu er samlet i Als Fjord, vil være i Stand til at forhindre en Overgang der."

Efter eskadrechefens mening var styrken i Als Fjord, 4 kanonchalupper og dampskibet Hertha, så godt som magtesløs overfor et overgangsforsøg. Hertha var på grund af sin konstruktion ubeskyttet mod fjendtlige projektiler og kanonchalupperne, der på grund af bevogtningsopgaven måtte være spredt langs kysten, ville næppe kunne blive samlet i rette tid, især ikke hvis vejret var ugunstigt. Forholdet i Als Sund betragtede Muxoll på dette tidspunkt som værende lidt bedre, fordi Esbern Snare sammen med batterierne på Als måtte kunne forebygge en overgang dér. Skulle en overgang over Als Fjord imidlertid forhindres, ville kraftigere skibe være nødvendige, fordi skruekanonbåde på fjorden ikke ville have nogen betydning med deres artilleristiske værd mod fjendens riflede skyts (8).

To telegrafiske meddelelser fra overkommandoen var den 24. marts årsag til en fornyet drøftelse af spørgsmålet om eskadrens støtte til hæren. Ifølge fornyede og pålidelige efterretninger, forberedte fjenden overgang mod kysten mellem Sandvig og Stegsvig, og i Åbenrå Havn skulle fjenden have samlet så mange mindre fartøjer, at en styrke på 4000 mand kunne transporteres. Muxoll anmodede endnu engang overkommandoen om ikke at fæste for megen lid til marinens støtte, fordi fjenden formentlig ville iværksætte en eventuel overgang under blæsende og usigtbare vejrforhold, og sandsynligvis ville lade et overgangsforsøg udgå fra flere punkter. På den anden side forsikrede han overkommandoen, om at ville gøre alt, hvad han formåede med sin styrke, for at modarbejde et overgangsforsøg. Overkommandoen fandt det dog rigtigst, nu at pålægge 2. Division forsvaret af Als Sund fra Sønderborg til den nordlige del af Arnkilsøre uden hensyntagen til støtte fra eskadren. Divisionen skulle dog underrette Esbern Snare om posternes observationer (9). (Se bilag 22).

Iøvrigt delte Muxoll ikke overkommandoens anskuelser om sandsynligheden for en fjendtlig overgang, og heller ikke med hensyn til tid og sted. Han foreslog endda den 24. marts at fjerne Rolf Krake fra Vemmingbund i 3-4 dage, for at gå til Åbenrå og ødelægge, hvad der måtte være af fjendtligt transportmateriel. Dette modsatte overkommandoen sig, da den aldeles ikke havde nogen garanti med hensyn til tidspunktet for panserbatteriets anvendelse i Vemmingbund. Der blev derimod foretaget en rekognoscering med Hekla den 28. marts, men den fandt ikke noget mistænkeligt.

I samme tidsperiode foregik der en længere korrespondance mellem eskadrechefen og overkommandoen og de respektive ministerier. Udviklingen og forholdene i den sammenhæng er beskrevet i næste afsnit, hvorfor de lades uomtalt her.

I tidsrummet mellem den 30. marts og den 5. april indløb der fra overkommandoen til eskadrechefen en længere række meddelelser om fjendens forberedelser til en overgang. Det fremgår af korrespondancen fra eskadrechefen, at disse oplysninger af Muxoll blev betragtet som overflødige og uden stor betydning (10).

På baggrund af efterretninger den 5. april om de af fjenden anlagte batterier langs Als Fjord, udtalte Muxoll for ministeriet, at fjenden nu kunne afgive en uafladelig krydsild fra Snogbæk Bugt til Varnæshoved. Som følge heraf betragtede han chancerne for et heldigt forsvar fra eskadrens side som betydeligt forringede.

Efter Dybbølstillingens fald blev forsvaret af Als ordnet således, at 1. Division fik bevogtningen af kyststrækningen fra syd for Sønderborg til Arnkilsøre, mens 7. Brigade med 1. Batteri fik bevogtningen fra Stolbro Næs til Hellesøgård Færge. Iøvrigt henvises til bilag 23.

VII.5. FORHOLD MELLEM ESKADREN - OVERKOMMANDOEN - MINISTERIERNE.

Udførelsen af blokaden mod Neustadt fra begyndelsen af marts, havde marineministeriet overdraget til eskadren i Østersøens vestlige del, der i den anledning foreløbig havde detacheret dampskibet Hekla til opgaven. Oprettelsen af en eskadre i Østersøens østlige del og afgivelse af flere enheder til stationering i Nordsøen, ville imidlertid kunne tvinge ministeriet til at svække eskadren i Østersøens vestlige del, ved at frakommandere enkelte af skibene og erstatte dem ved en forøgelse af kanonchaluppernes antal.

Overkommandoen var ikke tilfreds med dette forhold og mente iøvrigt, at den flådestyrke, der havde til opgave at sikre hæren mod mulige angreb i ryggen, måtte underlægge sig hærens dispositioner. Episoden med Rolf Krake ved Egernsund den 18. februar (se afsnit 4.) styrkede denne opfattelse. Overkommandoen mente sig endvidere forbigået, ved ikke at have fået meddelelse om indholdet af instruksen til eskadrechefen (11).

Gennem krigsministeriet forelagde overkommandoen sagen for marineministeriet. Overkommandoen ønskede især at få at vide, hvorvidt chefen for flådeafdelingen var forpligtet til at efterkomme overkommandoens ønsker om støtte, uden hensyn til de indvendinger, lodserne måtte komme med. Krigsministeriet bemærkede hertil, at der kunne indtræde forhold, der måtte medføre, at overkommandoens beslutning måtte tages til følge af chefen for flådeafdelingen. I marineministeriets svarskrivelse hed det bl.a. (Den dansk-tydske Krig II p. 197):

> "..., at det i Regeln er ganske overordentligt vanskeligt endog for en Skibschef eller Eskadrechef at paastaa ligeoverfor en Lods i hans eget Farvand, at et Skib kan flyde eller har Plads til at dreie, naar denne paastaar det modsatte; for Overkommandoen vil det derimod være aldeles umuligt at afgjøre et saadant Spørgsmaal, da dertil udfordres ikke alene det allerhøieste Kjenskab til det paagjældende Farvand, men ogsaa en Manøvredygtighed, som alene erhverves ved lang Færden paa Søen.
> Hvorledes endogsaa Overkommandoens Stilling derfor maatte være til de Skibe, som ere stationerede ved Als Sund og bestemte til at operere ved et eventuelt Hovedangreb paa Stillingen, saa forekommer det Ministeriet aldeles aabenbart, at det vil være den kommanderende Søofficers Sag, at tage den afgjørende Bestemmelse om Maaden, hvorpaa de skulle benyttes, og om hvorvidt det ligger indenfor Mulighedens Grændser at bruge dem paa den af Overkommandoen ønskede Maade."

Eskadrens til- og afgang af enheder fremgår af bilag 20, og forholdene angående bevogtningen af Als er beskrevet i afsnit VII.4. Omkring månedsskiftet mellem marts og april var ministerierne imidlertid igen inddraget i meningsudvekslingerne mellem overkommandoen og eskadrechefen angående disses indbyrdes forhold.

I en skrivelse af den 24. marts til eskadrechefen ønskede overkommandoen at få en oversigt over fordelingen af de skibe, der var stationeret ved Jyllands og Slesvigs østkyst til støtte for hæren, samt hovedtrækkene af instruktionerne til skibscheferne med hensyn til samvirket. Endvidere ønskede man at få successiv underretning om forandringerne i disse forhold. Kendskab til de her nævnte forhold betragtede overkommandoen som en absolut nødvendighed som grundlag for dens dispositioner. Den 25. marts oplyste eskadrechefen i sin svarskrivelse, at kun Rolf Krake, kanonbådene Hauch og Schrødersee, samt 4 kanonchalupper for tiden var bestemt til støtte for hæren. Eskadrens øvrige enheder var enten fordelt på blokadeposter eller til bevogtning af kysterne mod fjendtlig overgang. Det sidste gjaldt især Esbern Snare ved Arnkilsøre og skibene på Als Fjord. Eskadrechefen indrømmede i sin skrivelse, at det var en selvfølge, at hæren blev underrettet om forandringer i fordelingen af de skibe, der udelukkende skulle støtte den. På den anden side fandt han ikke anledning til at give overkommandoen oplysning om omfordelingen af de øvrige skibe, fordi dette forhold alene vedrørte eskadren. - Overkommandoen indberettede nu dette svar til krigsministeriet og henviste til faren, der kunne opstå som følge af samarbejdsforholdene og den manglende enhed i disse forhold. Krigsministeriet henvendte sig derefter til marineministeriet for at høre dettes opfattelse af sagen.

Marineministeriet berørte i sit svar den 1. april ikke direkte samarbejdsforholdet, men kom kun ind på den hjælp, der kunne forventes fra flåden. Det hed i slutningen af skrivelsen fra marineministeriet (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 302):

> "Omendskjønt Ministeriet ikke tvivler om, at en passende Troppestyrke er paa rede Haand paa de Steder, hvor Overkommandoen frygter Landgangsforsøg, og navnlig ved Als Fjord bag Terrainafsnittet fra Stegsvig til Sandvig, har det dog ikke villet undlade at gjøre opmærksom paa Nødvendigheden heraf, idet Søstyrken, saaledes som paavist, under visse Veirforhold ikke vil være i Stand til at forhindre Expeditionen, som paa Grund af Farvandets Snæverhed kan foretages i aabne Baade og Pontoner.
>
> O. Lütken."

Den 4. april modtog eskadrechefen efterretninger fra styrken på Als Fjord, om at fjenden havde placeret 22 svære metalkanoner i 2 skanser ca. 1 km nord og syd for Snoghøj Færgegård, og at der var placeret kanoner på flere steder langs

kysten til Varnæshoved. Som følge heraf meddelte han overkommandoen, at flådestyrken på Als Fjord var aldeles intet overfor disse foranstaltninger, og at flåden ikke havde midler til at forhindre en overgang. Overkommandoen henvendte sig nu igen til krigsministeriet, for om muligt at tilvejebringe en kraftigere støtte fra flådens side. Derfra gik anmodningen videre til marineministeriet, der imidlertid svarede afvisende, under henvisning til, at kun Rolf Krake ville kunne bevæge sig frit i Sundet. Derimod mente marineministeriet, at skibene i Stegsvig og Arnkilsøre, under ikke alt for ugunstige vejrforhold, ville kunne forstyrre en ekspedition betydeligt, hvis en sådan virkelig skulle blive iværksat i den udstrækning, der var nødvendig for en landgang med infanteri (12).

Som følge af efterretninger om de fjendtlige batterier langs Als Fjord, udtrykte eskadrechefen sig endelig således (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 305):

> "Vil den nuhavende Søstyrke lægge sig imellem, saasnart Udskibningen paabegyndes, da vil der, forsaavidt den overhovedet slipper nogenlunde uskadt gjennem Krydsilden, selvfølgelig ikke hengå lang Tid, forinden den er totalt ødelagt uden til Gjengæld at kunne gjøre de forskandsede fjendtlige Batterier nogensomhelst væsentlig Skade. Naar saaledes Hindringerne paa Søen ere ryddede af Veien, og der paa Landjorden kun haves nogle faa smaa Feltpiecer, hvilket er Tilfældet, da skjønner jeg ikke rettere, end at en Overgang kan finde Sted med megen Lethed ved den lyse Dag." (13)

VII.6. FORSVARET AF DYBBØL.

a. Anlæggelse af fjendens 1. parallel.

Den 28. marts halvanden time før daggry, angreb fjenden Dybbølstillingen med henblik på at kunne anlægge 1. parallel (se ordliste) den følgende nat. På dansk side blev tropperne meget hurtigt alarmeret og begyndte en heftig skydning mod fjenden, især fra værkerne i midten af stillingen. Rolf Krake lettede fra sin ankerplads ved Sønderborg, for at kunne være klar til at støtte forsvaret, såsnart det aftalte signal blev givet af overkommandoen. På det givne signal gik panserbatteriet uden at løsne et skud, ind i Vemmingbund, forbi fjendens batterier ved Broager. Disse skiftede straks mål fra skanserne til skibet, men uden at have nogen synlig virkning, da de massive kugler blev slået i stykker mod skibets sider. Derefter kom Rolf Krake om foran slugten, der lå foran skanseliniens venstre fløj, og rettede en virkningsfuld ild mod de fjendtlige tropper. Efter 2 timers kamp forlod skibet Vemmingbund og havde ingen tab. På grund af den voldsomme danske ild måtte fjenden gå tilbage og havde ikke nået sit mål, men natten til den 30. marts byggede fjenden sin 1. parallel ca. 1000 m foran venstre fløj af stillingen.

b. Spørgsmålet om Rolf Krake i Vemmingbund.

Allerede den 7. april havde marineministeriet overfor eskadrechefen udtalt, at Rolf Krakes nærværelse i Vemmingbund aftog i betydning, i takt med at fjenden nærmede sig skanserne med sine løbegrave. Man mente, at skibet ville være til større nytte på Als Fjord, men understregede samtidig, at overkommandoen måtte have den afgørende stemme i denne sag. Overkommandoen ville imidlertid ikke på dette tidspunkt undvære Rolf Krake i Vemmingbund, da man påregnede samvirke mellem panserbatteriet og skanserne. Marineministeriet henvendte sig derefter til krigsministeriet med en skrivelse, hvori det bl.a. hed (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 367):

> "Det stiller sig saaledes for Ministeriet, at Dybbølstillingens endelige Skjæbne ikke vil være afhængig af Batteriet Rolf Krakes Nærværelse i Vemmingbund, hvorimod Batteriet i Als Fjord kan have en afgjørende Indflydelse paa Øens Bevarelse, navnlig saafremt Armeen ikke disponerer over de nødvendige Midler til at besætte den nordlige Del af Als med den tilstrækkelige Artilleristyrke."

Den 15. april modtog eskadrechefen telegram fra overkommandoen i Ulkebøl (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 369):

> "Overkommandoen anser det for rettest, at Rolf Krake forlægges til Als Fjord for at anvendes ved Fjordens og Sundets Forsvar, og at Dannebrog i Stedet for tager Station ved Vemmingbund for at virke som Flankebatteri for Stillingen i Tilfælde af Angreb. Det vilde være særdeles ønskeligt, da Fjenden arbeider med den flyvende Sape i c. 500 Alens Afstand foran venstre Fløi, at Rolf Krake, forinden den afgaar, gjorde Forsøg paa at fordrive Fjenden fra det betegnede Sted."

Panserkorvetten Dannebrog var ved sin ankomst til Als den 13. april blevet stationeret i den nordlige del af Als Fjord. Korvetten var imidlertid kun til disposition for eskadren i nogle få dage, fordi den skulle forstærke eskadren i Østersøens østlige del. Eskadrechefen mente derfor ikke, at kunne efterkomme overkommandoens ønske. Derimod blev Rolf Krake den 16. april, som ønsket, beordret ind i Vemmingbund. Senere på dagen var det imidlertid blæst op til hård kuling med sø, og skibschefen fik derfor ordre til, at tage vejret i betragtning med henblik på skydningens nøjagtighed, og at løsningen af den pålagte opgave eventuelt kunne udsættes til førstkommende gunstige lejlighed. Rolf Krake afsendte en officer til hovedkvarteret med melding om, at skibet intet kunne udrette, hvis vejret ikke blev bedre. Overkommandoen, der havde fået den opfattelse, at skibet ville blive sat på spil, opgav herefter opgaven (15).

c. Rolf Krakes deltagelse i kampen den 18. april. (Se bilag [illegible]).

Fra Rolf Krake havde man ved 1030-tiden bemærket, at danske tropper i usædvanligt stort tal trak op mod skanselinien. Selv om det aftalte alarmsignal til panserbatteriet ikke blev givet, blev der gjort klart skib og man lettede. Der blev observeret fjendtlige faner på skanserne I-II, men man hørte ingen skydning derfra. Skibet stod nu ind under Sundeved og blev beskudt af Broagerbatterierne og 2 andre fjendtlige batterier. En 24 pds. granat, der trængte igennem dækket og sprang i formessen, dræbte én og sårede 9 mand. I forreste tårn blev en mand hårdt såret af en granatstump.

Panserbatteriet afholdt sig imidlertid ikke fra at beskyde de fjendtlige troppemasser med granater, men fordi røgen drev ind over land, turde man ikke skyde hele tiden, af frygt for at ramme egne styrker. Ombord fulgte man begge parters bevægelser med største opmærksomhed, og forsøgte såvidt muligt, at undgå beskydningen fra fronten, ved at holde ind under venstre fløj af egne linier. Det lykkedes dog ikke hele tiden bl.a. på grund af liskenettene, der var blevet udlagt af fjenden efter den 28. marts. - Omkring kl. 12 var de danske tropper trængt ned til brohovederne, og eftersom der ikke blev observeret større samlede troppemasser, gik panserbatteriet udenfor skudvidde og holdt gående, indtil Sundeved var rømmet. Herefter gik skibet for anker kl. 1600 (16).

VII.7. EKSPEDITIONER FRA DANSK SIDE.

a. Femerns forhold og betydning på dansk side.

Allerede inden krigens udbrud havde øens befolkning vist tydelige tyske sympatier. Den danske regering ønskede derfor at give øen en militær besætning. Overkommandoen blev da af krigsministeriet anmodet om at sende et par kompagnier til øen, men mente sig ikke i stand til at afgive styrken og ønskede iøvrigt, at forehavendet blev opgivet på grund af øens ringe betydning for hæren. - Ministeriet for hertugdømmet Slesvig henvendte sig til marineministeriet for at få standset enhver kommunikation mellem øen og Holsten, der kunne være til fare for opretholdelsen af ro og orden. Derfor blev skruekanonbåden Krieger stationeret i Femern Sund ved krigens udbrud. Den ønskede opgave kunne dog ikke løses af kanonbåden alene, men krævede en militær styrke på selve øen.

Marineministeriet mente dernæst, at øen ikke havde ringe strategisk betydning under en fortsat krig med Tyskland, og at den under forudsætning af fremmed hjælp ville være et godt udgangspunkt for operationer med Holsten. Kort efter tilbagetoget fra Dannevirke anmodede krigsministeriet overkommandoen om at af-

give 1 bataljon til øen, men dér ønskede man fortsat, at sagen blev opgivet. Efter at de fjendtlige tropper havde overskredet Ejderen, blev stemningen blandt befolkningen på øen mere illoyal, og amtmanden bad derfor om hjælp. - I mellemtiden var kanonbåden Marstrand blevet beordret til øen - senere fulgte Buhl efter - og i slutningen af februar beordrede krigsministeriet 100 mand til øen. Føreren for detachementet skulle ved ankomsten til øen sætte sig i forbindelse med chefen for Krieger, løjtnant Braag, for at træffe aftale om detachementets eventuelle indskibning. I henhold hertil blev der truffet aftale om følgende foranstaltninger (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 201):

"1. Detachementet indkvarteres i Byen Burg med Poster ved Burgtiefe og ved Sundet ved Færgegaarden paa Femern.
2. Retraiten bliver under alle Omstændigheder til Burgtiefe.
3. Vagten ved Færgegaarden forsynes fra Kanonbaaden Krieger med en Haubitz og med Fyrværkerisager til Taageveirs- og andre Signaler.
4. Al Passage over Sundet, Post, Færge, bliver strængelig forbudt, og Fartøierne inddrages ved Vagten."

Kanonbådene kunne kun om dagen deltage i farvandets overvågning, idet deres ankerpladser for natten med forsæt var valgt uden for de grunde, der ligger i hver ende af Sundet, for at bådene kunne komme til udskibningsstederne.

b. Fjendens "Coup de main".

På fjendens side betragtede man Femern som værende af største betydning, fra det øjeblik man foruden Kiels havn også ønskede at benytte Heiligenhafen som nødhavn for krigsskibe.

Man besluttede at foretage en overgang natten til den 15. marts. - Der blæste denne nat en vestlig storm, men omkring kl. 05 iværksattes overgangen. Det lykkedes bådene at passere farvandet uden at blive opdaget fra Krieger, der lå vest for Stuknap Odde. Ombord i kanonbåden var 8 mand på udkig, men i den mørke stormfulde nat med sne og regn og sigtbarhed under 1 kabellængde (se ordliste) blev de fjendtlige både ikke bemærket, selv om de nærmeste formentlig passerede indenfor 250 m fra kanonbåden. Vagten ved Sundet blev omringet og overgav sig. Det ridende bud blev fanget inden manden nåede at komme afsted, og vagten og detachementet i Burg blev overrumplet. Vagten i Burgtiefe anede uråd, men kunne ikke komme i kontakt med Marstrand og blev taget til fange. Den 16 marts gik Krieger og Marstrand sammen til Nakskov, og Buhl til Hørup Hav med melding til eskadrechefen. Efter at marineministeren var underrettet, fik løjtnant Braag ordre til at lade Marstrand afgå til Femern, for at bringe alle fartøier, der ikke tilhørte neutrale magter, til Nakskov (17).

c. Offensive bevægelser.

I en fortrolig skrivelse til overkommandoen den 2. marts meddelte krigsministeriet, at fjenden ifølge pålidelige efterretninger havde koncentreret sin styrke foran Dybbølstillingen. I skrivelsen hed det bl.a. (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 152):

> "Ministeriet antager, at Expeditioner af Størrelse indtil 1 Infanteriregiment, maaske med et par Feltpiecer eller et Antal Kolonneespingoler, maa kunne udføres med de til Raadighed staaende Transportmidler, og anbefaler denne Sag ret indstændig til Overkommandoens Opmærksomhed med Tilføiende, at det ogsaa af andre Grunde turde være særdeles hensigtsmæssigt, at der spores en mere aktiv Optræden fra vor Side."

Allerede inden overkommandoen havde svaret modtog den følgende telegram fra ministeriet dateret 4. marts (Den dansk-tydske Krig 1864 II p. 152):

> "Til Overkommandoen i Sønderborg.
> 2 Kompagnier af Garden under Kapitain Holck afgaa idag Eftermiddag kl. 3 paa Postdamperen Freya, eskorteret af Dagmar til Colberg Bugten, gaa i Land ved Hohwacht, derfra til Lütjenburg og tilbage for muligen at gaa i Land paa andre Punkter."

Den 6. marts nåede Freya til Holstens kyst under ledsagelse af korvetten Dagmar og skruekanonbåden Marstrand med en transportbåd på slæb. På grund af dårlige vejrforhold kunne landgangen med de 2 kompagnier af Livgarden ikke foregå ved Hohwacht, men måtte flyttes et stykke væk derfra. Der blev landsat 50 mand. Eftersom man ikke fandt nogen fjendtlige tropper på egnen, og iøvrigt modtog rygter om, at der ikke var fjendtlige tropper i hele det nordøstlige Holsten, besluttede man ikke at landsætte flere mand. Da vejret lod til at tillade landsætning ved Hohwacht, blev tropperne taget ombord igen og man sejlede nu mod dette sted. Undervejs tiltog kulingen med regn og sne, således at både landgangen ved Hohwacht og Lütjenburg blev opgivet, hvorefter styrken returnerede til København.

VII.8. FJENDTLIGE PLANER OM LANDGANGSOPERATIONER.

a. Mål: FYN.

Allerede i marts måned nærede man på preussisk side planer om en landgang på Fyn. Man mente, at en samlet optræden af eskadren ved Swinemünde og kanonbådsflotillen ved Stralsund mod den danske blokadeeskadre, ville kunne åbne vejen på søen. Var den først åben, ville hæren og flåden sammen kunne rette et stød mod øerne, specielt Fyn. Et angreb på Fyn, mente man ikke, ville være vanskeligere end et angreb på Als, fordi besætningen på øen var meget svag, og man

forventede derfor et heldigt resultat, navnlig hvis det lykkedes at overraske danskerne. Endelig håbede man, at tanken om den preussiske flådes samvirke med hæren kunne blive til virkelighed her, forudsat at flåden ikke til den tid blev holdt fast af den danske blokadeeskadre. - General Moltke afleverede den 17. marts en fuldt udarbejdet plan for en landgang på Fyn.

Generalen mente i planen, at flåden ville kunne nå Lille Bælt på 30 timer, idet kanonbådene skulle gå igennem Grønsund (mellem Falster og Møn) og korvetterne gennem Store Bælt. Operationen ville være baseret på fuldstændig overraskelse. Flotillen ville derved, eventuelt om natten, sandsynligvis kunne stå forbi Fredericias svagt armerede strube og de for tiden uarmerede batterier ved Strib og Middelfart ind i Kolding Fjord. Herefter ville overgangen kunne ske fra Skærbæk til kysten mellem Middelfart og Gamborg Fjord. Hvis man mødte den danske flåde inden Store Bælt, ville egne batterier på kysten kunne yde tilstrækkelig støtte. - Planen belv af forskellige årsager ikke realiseret (18).

b. Mål: ALS.

En plan for et overgangsforsøg var blevet fremsat den 10. marts. Den preussiske flådes medvirken i planen var ønskelig, men måtte kunne undværes, hvis der blev opstillet 50-60 stykker svært skyts ved Ballegård. Disse ville i givet fald kunne hindre de danske skibe i at gribe ind. Planen gik herefter ud på, under belejringen af Dybbølstillingen, at føre pontontrainet til Ballegård i et passende øjeblik, og om natten at overføre en division og måske endnu en brigade til Nordlandet. I hver echelon skulle der overføres 1500 mand, hvilket man skønnede var tilstrækkeligt til, at fordrive den danske styrke ved Mels og til at holde brohovedet, indtil næste echelon ankom. Man gik ud fra, at danskerne ikke forventede et angreb ved Mels, og håbede at overraske styrken.

Kongen af Preussen gav sit samtykke til planen, der skulle iværksættes den 2. april.

Den 31. marts stod bromateriellet klart ved Alnor. På pontoner og i både kunne der på én gang overføres 1600 mand, og under gunstige vejrforhold ville de næste 1600 mand kunne blive overført inden 2 timer. Vejret var imidlertid så stormfuldt, at operaionerne blev udskudt i 24 timer.

Den 2. april skulle danskernes opmærksomhed afledes ved et bombardement af Sønderborg. Bombardementet blev iværksat kl. 14. og forstærkedes mellem kl. 17 og 19, for derefter at blive vedligeholdt natten over. kl. 19 påbegyndte man bygningen af batterier til 50 stykker skyts ved Ballegård, der kunne beherske Als Fjord over en strækning på 5,6 km. Også denne aften var vejret stormende med regn og sne, der bevirkede, at batterierne ikke kunne fuldføres i rette tid. Stormen tiltog endda så meget, at overfarten blev erklæret umulig, og operationen atter måtte opgives.

Den 3. april afventede man forgæves en bedring af vejret, og opgav derfor operationen endeligt, også fordi man formodede, at forberedelserne var erkendt (19).

VII.9. FORSVARET AF ALS EFTER DYBBØLSTILLINGENS FALD.

Rolf Krake blev den 19.april beordret fra sin tidligere ankerplads til Sandvig eller Augustenborg Fjord, så tæt ved Arnkilsøre, som det fjendtlige batteri ved Snogbæk Hage tillod. Skibschefen skulle sætte sig i forbindelse med hovedkvarteret for at aftale dag- og natsignaler.

Overfor eskadrechefen udtalte marineministeriet i en skrivelse, at man ikke var enig i hans betragtning, om at eskadren nu kun havde to alternativer, i tilfælde af at fjenden trængte over på Als, nemlig enten at blive ødelagt uden at have udrettet noget, eller at bjerge sig ud uden at have været i stand til andet end at demonstrere. Ministeriet indskærpede i samme skrivelse, at eskadrens skibe ikke måtte holdes tilbage, selv om der var stor sandsynlighed for deres ødelæggelse. Eskadrechefen bragte skrivelsens indhold til kendskab for den kommanderende officer på Als Fjord, og pålagde ham i givet fald, at handle i overensstemmelse med den.

I en skriftlig indberetning til ministeriet den 22. april gjorde eskadrechefen udførligt rede for sit syn på skibenes anvendelsesmuligheder og konstaterede heri, at skibene formentlig ville kunne forhindre ethvert overgangsforsøg fra fjendens side over Als Fjord, men at det ikke ville være tilfældet i Als Sund. Rolf Krake ville umuligt kunne navigere i Sundet under en artillerikamp og slet ikke i mørke. Der var derfor kun Esbern Snare tilbage, men dette skib ville efter al sandsynlighed være ukampdygtigt, hvis det nogensinde nåede frem til et eventuelt overgangssted, hvorved fjenden blot kunne fortsætte sit forehavende. - Eskadrechefen sluttede indberetningen således (Den dansk-tydske Krig 1864 III p. 62):

"-...jeg vover ikke at paatage mig det Ansvar at kommandere et Skib til en Tjeneste, hvor Ødelæggelsen af Skib og Besætning staar mig klart for Øie, naar Formaalet for en saadan Opofrelse ikke kan opnaas. Erfaring har allerede viist i mangfoldige Tilfælde, at Skibe ikke kunne bestaa mod Landbatterier og endnu mindre, naar disse ere besatte med riflet Skyts, hvis Akkuratesse og hurtige Skydning indtil nu har været ukjendt."

Den 23. april havde eskadrechefen et møde med chefen for 1. Division, general Steinmann, der samme dag tillige havde overtaget kommandoen over Als. Eskadrechefen erklærede, at ingen af skibene ville kunne løbe ind i Als Sund, og at støtten fra eskadren indskrænkede sig til, at skibene forsøgte at genere fjenden ved Arnkilsøre ved beskydning fra Augustenborg Fjord. - Divisionschefens indberetning til overkommandoen om mødet foranledigede, at denne overfor eskadrechefen påpegede, at dette ikke var i overensstemmelse med tidligere fremsatte erklæringer om skibenes støtte mod eventuelle overgangsforsøg. Overkommandoen gjorde endvidere opmærksom på, at skibenes støtte i Als Sund var af så stor betydning, at man om fornødent gennem ministeriet ville søge sikkerhed for tildelingen af denne støtte. - Eskadrechefen svarede hertil, at hans tidligere fremsatte erklæringer om skibenes anvendelse, var begrundet med de daværende forhold, der nu var væsentligt forandrede. Endvidere udtalte han sig i overensstemmelse med den tidligere nævnte indberetning til ministeriet og fastholdt iøvrigt sit standpunkt med hensyn til den støtte, der kunne ydes. Han gjorde endelig overkommandoen opmærksom på, at ministeriet var underrettet om hans anskuelser, og at det ikke havde haft indvendinger imod dem. Korrespondancen blev afsluttet med ovenstående erklæring fra eskadrechefen.

Divisionen mente nu, at kunne træffe foranstaltninger til øens forsvar på baggrund af, at eskadren garanterede mod ethvert landgangsforsøg på hele østkysten af Als og på strækningen langs Als Fjord og den brede del af Als Sund. Dette resultat blev fastslået i en skrivelse til eskadrechefen med en tilføjelse om, at man forventede, at ingen af skibene ville forlade deres stationer, før det var yderst nødvendigt.

Efter rømningen af Fredericia beordrede eskadrechefen 2 kanonchalupper derfra til Als, for at anvende dem til bevogtning og forsvar af den sydlige del af øen, sammen med en skruekanonbåd på Sønderborg Rhed.

Eskadrens virke i begyndelsen af maj indskrænkede sig til patruljeringer og overvågning af fjendens forberedelser langs kysten. Man observerede herved fortsat montering af batterier langs sundet og Als Fjord, samt stærk koncentration at tropper langs fjorden (20).

Overkommandoen var allerede den 19. april af den opfattelse, at forsvaret af Als kun kunne fortsættes en begrænset tid. Fjendens artilleri i Sundeved ville antagelig ødelægge de danske piecer på Als og gøre afdelingernes opstilling over en længere kyststrækning umulig. Forsvaret af øen ville bero på muligheden af, at kunne forstyrre selve fjendens broslagning på et vilkårligt punkt af strækningen mellem Sønderborg og Arnkilsøre og en bådovergang mellem Stolbro Næs og Hellesøgård. Man måtte herved kunne stole væsentlig på eskadrens medvirken, specielt med Rolf Krake. På baggrund af disse betragtninger mente man, at evakueringen af Als burde forberedes og til en vis grad effektueres, således at kun den nødvendige styrke blev tilbage.

Som følge af regeringens instrukser til overkommandoen, blev det pålagt general Steinmann ved dennes overtagelse af kommandoen over øen, at rette sine bestræbelser på at forhindre fjendens forberedelser til en overgang. Hvis fjenden forsøgte en overgang skulle den imødegås med den kraftigste modstand. Selv om fjenden skulle få fodfæste på øen, måtte forsvaret ikke opgives, men alt skulle sættes ind på at kaste fjenden tilbage, såfremt der viste sig mulighed for det. Såsnart de forskellige befæstningsarbejder og etableringen af faste batterier var skredet så langt frem, at troppestyrken kunne formindskes, forventede overkommandoen at blive underrettet.

Allerede den 27. april måtte 11. Batteri afgives til Fyn, og den 2.-3. maj afgik 10. Batteri, 5. Brigade og et halvregiment dragoner til Fåborg, efter anmodning fra overkommandoen (21). - Den 10. maj modtog general Steinmann telegrafisk meddelelse om, at der var sluttet våbenhvile fra midnat, natten til den 12. maj.

VII.10. FORHOLD UNDER VÅBENHVILEN.

a. Ved eskadren i Østersøens vestlige del.

I en skrivelse af 10. maj fra marineministeriet blev eskadrechefen instrueret om de dispositioner, han skulle træffe med hensyn til eskadrens skibe. Bevægelserne i den anledning og skibenes stationering fremgår af bilag .

Linieskibet Frederik VI fortsatte besætningens indøvelse, især i skydning med kanoner og geværer. - Fregatten Thetis påbegyndte øvelserne efter et par dages rekreation for besætningen. - Kanonbådene Buhl, Willemoes og Schrødersee foretog forskellige nødvendige eftersyn, og i kanonchalupperne indøvede man besætningerne under orlogskaptajn Pedersens kommando. - Kutteren Neptun og sluppen Larsens Plads blev anvendt som observationsfartøjer, den ene mellem Flensborg

Fjord og Ekernførde Fjord, den anden nord for Als. Ved 3. Division på Fyn var man utilfreds med størrelsen af den flådestyrke, der umiddelbart før våbenhvilen var ankommet til Fænø Sund, som støtte til bevogtning af kysten. Selv om spørgsmålet på grund af våbenhvilen ikke havde øjeblikkelig betydning, blev der indberettet om det til overkommandoen. Herfra svarede man, at Schrødersee ville blive stationeret ved Bogense eller Båring Vig efter omstændighederne. Divisionen følte sig imidlertid langt fra beroliget ved dette svar, idet man her forventede, at fjenden ville angribe Fyn ved fjendtlighedernes genoptagelse. Midt i juni gentog man derfor anmodningen til overkommandoen om stationering af en større flådestyrke ved Gjenner. Overkommandoen henvendte sig nu til krigsministeriet, der korresponderede med marineministeriet om sagen. Marineministeriet telegraferede så den 21. juni til eskadrechefen (Den dansk-tydske Krig 1864 III p. 132):

> "Foranlediget ved en Skrivelse fra Krigsministeriet om en bedre Bevogtning af Lille Bælt, dels fra Vadsnæs Batteri til Fønsskov, dels fra Tønnæs Odde Syd efter, henstilles til Hr. Orlogskapitainen, om der på førstnævnte Sted kan anvendes Kanonchalupper, i hvilket Tilfælde tre ville blive udrustede og oversendte. Til Bevogtning mellem Tønnæs Odde og Syd efter antager Ministeriet, at der kan tages en af de S. for Als stationerede Dampkanonbaade, og at en kan tages fra Femern Station, hvor man i saa Fald vil sørge for anden Forstærkning."

I en indstilling til krigsministeriet havde overkommandoen ytret ønske om, at man, når det var nødvendigt at konvojere og dække ud- og indskibning af landgangskorpset, kunne få stillet armerede skibe til rådighed. Disse skibe skulle tages fra de dele af flåden, der var fordelt til støtte for hæren. - Indstillingen foranledigede, at marineministeriet den 15. juni beordrede eskadrechefen til at afgive Esbern Snare og Gejser. Eskadrechefen protesterede under henvisning til, at forsvaret af Als ville blive svækket i betænkelig grad. General Steinmann på Als anmodede ligeledes overkommandoen om, ikke at formindske flådestyrken af hensyn til øens forsvar. - Overkommandoen mente dog ikke, at kunne give noget tilsagn i den henseende og fremhævede, at hverken hærens eller flådens størrelse ville kunne opfylde kravene, der blev stillet til dem forskellige steder i landet, hvis man ved hvert enkelt sted ville binde så mange kræfter, som det var hensigtsmæssigt at have ved hånden (22).

Begge skibe afgik fra eskadren, dog ikke til landgangsbrigaden, men til forstærkning af søforsvaret på Fyens Vestkyst. Eskadrens til- og afgang, samt skibenes stationering i dagene omkring våbenhvilens ophør fremgår af bilag .

b. Uoverensstemmende opfattelser af våbenhvilen på dansk side.

Kommandoen på Als opfattede betingelserne for våbenhvilen således, at samfærdsel med Hertugdømmerne ikke burde finde sted. Dette var også ønskeligt af militære grunde. Al forbindelse mellem Als og Sundeved blev således forbudt undtagen ved Sønderborg. Den 13. maj henvendte general Steinmann sig til eskadrechefen angående eskadrens medvirken til overholdelsen af disse bestemmelser. Eskadrechefen svarede hertil, at bestemmelserne for eskadrens forhold under våbenhvilen, ikke tillod den at kontrollere samkvem med Als, samt at de krigsførende magter ikke måtte lægge hindringer i vejen for samfærdselen under våbenhvilen. Steinmann udbad sig nu en erklæring fra overkommandoen om, hvorvidt eskadrechefen var i sin ret. - En fornyet henvendelse til eskadrechefen blev besvaret med henvisning til, at eskadren havde fået ordre til at ophæve blokaden af alle slesvigske og holstenske havne, og som følge deraf ikke kunne forbyde deres samfærdsel. - Steinmann henvendte sig igen til overkommandoen om sagen, men fik igen intet svar, hvorefter han henvendte sig direkte til krigsministeriet. Her konferede man med marineministeriet, og sagen blev afgjort ved, at kommandoen på Als, under øens belejringstilstand, var berettiget til at træffe alle nødvendige foranstaltninger til øens sikkerhed, under medvirken af alle øvrige autoriteter (23).

Med hensyn til våbenhvilens ophør havde der i Jylland verseret rygter om, at preusserne kun mente, den gjaldt i 4 uger og ikke 1 måned. I så fald ville man kunne forvente dens udløb natten til den 9. juni. For det tilfælde ønskede kommandoen på Als, at eskadrechefen skulle oplyse, hvilken fordeling eskadren ville have, med henblik på støtte til hæren. Fra overkommandoen blev eskadrechefen anmodet om, at træffe de nødvendige forholdsregler, til at skibene såsnart som muligt kunne indtage deres stationer. - Eskadrechefen delte imidlertid hverken overkommandoens eller divisionens ængstelse for, at noget uforudset kunne ske, og mente iøvrigt, at burde holde sig til en tidligere modtaget meddelelse, om våbenhvilens udløb den 12. juni (24).

c. Landgangskorpset.

Den 20. maj blev stabschefen ved overkommandoen kaldt til København til et møde med den nye krigsminister, oberstløjtnant Reich. Det blev her bestemt, at der skulle dannes et landgangskorps, der skulle samles ved Nyborg. Det skulle under våbenhvilen øve ind- og udskibning samt udførelse af landgange. Korpset skulle føres af oberst Max Müller, og være sammensat af 1 brigade infanteri, 1 dragoneskadron og 1 ingeniørkompagni. En transporteskadre blev samlet i Nyborg og øvelserne begyndte på Store Bælts kysten den 30. maj. - Overkommandoen havde tænkt sig, at Rügen under visse forhold kunne blive landgangsbrigadens første mål (25).

VII.11. TABET AF ALS.

a. Forholdene på dansk side.

I Als Sund stillingen skulle en sammenhængende løbegrav langs hele kysten skabe mulighed for et stærkt forsvar i første linie. En bagvedliggende kommunikationsgang tjente til reservernes opstilling, og artilleriet var fordelt på et stort antal batterier og stillinger, der tilsammen havde mulighed for at bestryge hele Sundet. General Steinmann havde ordnet forsvaret på baggrund af, at eskadren garanterede for kysten langs Als Fjord og den nordlige del af sundet. Derfor var denne kyststrækning forholdsvis svagt besat af tropper.

I perioden fra Dybbøls fald til fjendtlighedernes udbrud efter den 1. våbenhvile, var styrken på øen gradvist blevet svækket. Det samme var tilfældet for eskadrens vedkommende (se bilag 20). Både general Steinmann og eskadrechefen havde overfor overkommadoen og ministerierne gjort opmærksom på dette forhold.

b. Angrebet.

Kort før kl. 0200 den 29. juni overførte fjenden i 1. echelon ca. 2500 mand fra fire indskibningssteder mellem sydkanten af Storskoven og Snogbæk Hage. Efter preussiske oplysninger nåede bådene kun ca. 100 m frem, inden der blev åbnet ild fra dansk side. Ilden blev fra fjendens side besvaret livligt af batterierne i Sundeved og en bataljon på stranden. Efter at være kommet i land på Arnkilhalvøen lidt over kl. 02, rykkede fjenden frem til sydkanten af Arnkils Skoven. Noget efter kl. 0230 nåede 2. echelon i land. Kl. 0300 blev der overført heste til stabe og beredne officerer, og kl. 0330 stod fjenden med 7½ bataljon i eller på højde med sydkanten af Arnkils Skov (26).

c. Rolf Krakes og eskadrens forhold.

Med hensyn til Rolf Krakes deltagelse i selve kampen den 29. juni 1864 fremgår de nærmere enkeltheder af bilag 25, pkt. F. Bilaget omfatter præmisser og dom i sagen mod orlogskaptajnerne Muxoll og Rothe angående deres forhold som eskadrechef, henholdsvis skibschef det pågældende år. Præmisserne slutter ved Rolf Krakes passage af de fjendtlige batterier på Nordtang og Varnæs med Hertha, Willemoes og 2 kanonchalupper. - Panserbatteriet ankrede sammen med disse skibe ved Nørrelykke, for eventuelt at tage tropper ombord. Mellem kl. 0945 og kl. 1215 blev 4 kompagnier og nogle fæstningsartillerister indskibet.

Ved alarmeringen samlede kanonbådene Buhl og Thura, 2 kanonchalupper og en kanonjolle sig i nærheden af Sønderborg, for at kunne beskyde fjendtlige tropper, der eventuelt måtte komme til syne på kysten. Fartøjernes virksomhed indskrænkede

sig dog til optagelse af en del forsprængte folk, der fra tid til anden dukkede op. En Kanonchalup, der var stationeret i Sandvig, og en kanonjolle ved Hardeshøj blev begge sprængt, for ikke at falde i fjendens hænder. En transportjagt, der var lastet med kul til dampskibene og proviant til kanonbådsdelingen, blev boret i sænk i Stegsvig, hvor den var forladt af skipper og mandskab (27).

d. Forhold efter tabet af Als.

Umiddelbart efter at overkommandoen den 29. juni havde fået underretning om tabet af Als, anmodede den eskadrechefen om at sende alle disponible fartøjer til forstærkning af kystforsvaret af Fyn. Denne anmodning blev gentaget den 2. juli, hvor overkommandoen gjorde specielt opmærksom på nødvendigheden af, at flåden sikrede mod en overgang fra Als til Fyn. Den anmodede endvidere om at patruljere flittigt med både, især om natten. Bådene skulle nærme sig mest muligt til den fjendtlige kyst, for at søge oplysninger om fjendens virksomhed, idet dette på grund af afstanden, ikke kunne iagttages fra den fynske kyst. Endelig skulle skibscheferne beordres til at løbe ud på det første tegn på en overgang, for at imødegå den på søen. - Eftersom der fortsat ikke indløb noget svar fra eskadrechefen, (der var fraværende fra den af ham opgivne position), henvendte overkommandoen sig igen. Samtidig underrettede den krigsministeriet, ved følgende telegram (Den dansk-tydske Krig 1864 III p. 295):

> "Da Bevogtningen af Lille Bælt paa Strækningen fra Assens til nedad mod Orø saavelsom af Farvandet mellem Jyllands Kyst og Fyens Nordkyst fra Kasserodde til Æbelø er aldeles utilstrækkelig, saaledes som den for Tiden besørges fra Marinens Side, anmodes Ministeriet indtrængende om at bevirke yderligere Foranstaltninger trufne i saa Henseende."

Alle eskadrens disponible enheder var afgået til kystforsvaret af Fyn umiddelbart efter, at Als var faldet. Skibenes fordeling fremgår af bilag . Flådestyrken ved Fyn var svag, både i Lille Bælt og især ved nordkysten. Ifølge en skrivelse fra marineministeriet den 6. juli ville styrken ikke blive forøget, idet hverken denne eller en meget større styrke ville være betryggende mod en dristig fjendes bådekspeditioner under gunstige omstændigheder. Overkommandoen gik derfor i sine forsvarsdispositioner udfra, at Fyns forsvar hovedsagligt var overladt til hæren alene (28).

Den 20. juli kl. 1200 indtrådte den 2. våbenhvile, den 1. august blev våbenstilstandsprotokollen undertegnet, og endelig den 16. november blev ratifikationerne af fredstraktaten udvekslet i Wien.

VII. Kapitel. NOTER

(1) G.S. 1864 I. p. 201
(2) G.S. 1864 I p. 217
(3) G.S. 1864 II p. 4 ff.
(4) G.S. 1864 II p. 54 ff.
(5) G.S. 1864 II p. 112
(6) G.S. 1864 II p. 125 ff.
(7) G.S. 1864 II.p. 197
(8) G.S. 1864 II p. 299
(9) G.S. 1864 II p. 300
(10) G.S. 1864 II p. 304
(11) G.S. 1864 II p. 197
(12) G.S. 1864 II p. 301 ff.
(13) G.S. 1864 II p. 305-306
(14) G.S. 1864 II p. 271 ff.
(15) G.S. 1864 II p. 367 ff.
(16) G.S. 1864 II p. 420-421
(17) G.S. 1864 II p. 198 ff.
(18) G.S, 1864 II p. 213-214
(19) G.S. 1864 II p. 293-295
(20) G.S. 1864 III p. 60 ff.
(21) G.S. 1864 III p. 65 ff.
(22) G.S. 1864 III p. 136
(23) G.S, 1864 III p. 118 ff.
(24) G.S. 1864 III p. 128
(25) G.S. 1864 III p. 122
(26) G.S. 1864 III p. 200 ff.
(27) G.S, 1864 III p. 215 ff.
(28) G.S. 1864 III p. 294 ff.

VIII. Kapitel. Krigen på Vestkysten.

VIII.1. FORHOLDENE I 1848.

På foranledning af krigsministeriet beordrede marineministeriet den 3. april oprettelsen af en eskadrille på Vestkysten. Kommandørkaptajn Ellbrecht rejste til Fanø, for at samle de toldkrydsfartøjer og andre skibe, der kunne bruges. Med disse skibe, der skulle bevæbnes og bemandes på stedet, skulle kommandørkaptajnen forsøge at håndhæve kongens myndighed på vestkysten af Jylland og hertugdømmet Slesvig.

Efterhånden blev der samlet ialt 5 toldkrydsfartøjer på Fanø, hvorfra der blev holdt forbindelse med de sydligere øer. Efter anmodning fra herredsfogeden blev der i begyndelsen af juni foretaget en patrulje mellem Rømø, Højer, List og Amrum. Rygter om, at fjenden ville sætte sig i besiddelse af krydsfartøjerne, bevirkede, at eskadrillen i midten af juni gik først til Nymindegab og derefter til Ringkøbing, for at proviantere og være i sikkerhed (1).

Da marineministeriet blev underrettet herom, blev eskadrillen straks beordret tilbage til Fanø, for at bidrage så meget som muligt til øens forsvar. Stiftamtmanden i Ribe blev samtidig underrettet om denne ordre og fik at vide, at man kunne få håndvåben til øens befolkning, hvis man ønskede det. Kommandørkaptajn Ellbrecht begav sig til Fanø, og i slutningen af juni var eskadrillen og skonnerten Hermoder, der var ankommet fra København med 8 4-pds. kanoner og 100 geværer, samlet ved Fanø. - Eskadrillens virksomhed koncentreredes under resten af felttoget hovedsagligt om Fanøs forsvar, bl.a. fordi flere af fartøjerne efterhånden blev beordret afgivet til andre formål. Øen havde iøvrigt fået større betydning for flåden, idet depecher til og fra eskadren ved Helgoland blev befordret denne vej.

VIII.2. FORHOLDENE OG BEGIVENHEDERNE I 1849.

Ifølge instruksen til kommandørkaptajn Ellbrecht skulle de rekvirerede fartøjer igen dette år bemandes med det udskrevne mandskab fra Fanø. Omkring den 26. marts skulle øerne Sild og Föhr besættes med landtropper. Der skulle handles med størst mulig kraft og hurtighed, og man måtte ikke vige for en selv noget stærkere fjende. Skulle fjenden sætte stærkt overlegne kræfter ind, skulle man langsomt vige ud til Fanø, der skulle forsvares til det sidste.

Den samlede landstyrke, der var til rådighed fra slutningen af marts, bestod af 2 depotkompagnier (se ordliste) på ialt 453 mand og 4 espingoler. Ved udvælgelsen af eskadrillens fartøjer, var der blevet taget hensyn til, at de skulle kunne passere de indre sejlløb, hvor det var nødvendigt. Korvetten Valkyrien blev i midten af marts beordret til Listerdyb, for at underlægge sig kommandørkaptajn Ellbrecht, der iøvrigt rådede over 4 bevæbnede Everter (se ordliste), 2 bevæbnede toldkrydsfartøjer og 10 transportfartøjer.

Den 31. marts afgik eskadrillen fra Fanø med henblik på besættelsen af de omtalte øer. Efter at have været i søen i 2 dage under dårlige vejrforhold uden at kunne komme frem, returnerede skibene imidlertid til Fanø, og da det dårlige vejr fortsatte blev ekspeditionen udsat (2). Først den 8. april kunne man landsætte 55 mand af landtropperne ved List på Sild. Samtidig blev der landsat 43 mand af Valkyriens besætning. Da korvetten dog skulle afgå til eskadren ved Elben, blev styrken dagen efter erstattet af landtropper. Den 11. april blev Føhr besat af 330 mand.

Fjenden havde allerede igennem nogen tid opereret i farvandene mellem øerne med kanonbåde, da eskadren den 30. april fik efterretning om at fjenden skulle have sendt 16 kanonbåde gennem Ejderkanalen fra Kiel. Kommandørkaptajn Ellbrecht forlod nu Föhr med hele den landsatte styrke og gik ud gennem Smaldybet, hvorefter styrken blev taget ombord i Valkyrien. Senere blev landtropperne overført til fregatten Bellona, der afsejlede til København.- Da man på Sild den 26. april havde observeret de fjendtlige kanonbåde, trak eskadrillen sig tilbage til Fanø i henhold til sin instruks. Forinden var et fjendtligt forsøg på, at fjerne 10 kulskibe fra odden ved List, blevet afvist af den landsatte styrke under major Kierulff. De følgende dage forløb roligt, men da man bemærkede, at fjenden samlede småfartøjer, formentlig for at forsøge en landgang, besluttede majoren at gå tilbage til Fanø (3). Hele styrken var således på Fanø fra begyndelsen af maj.

Den 8. august fik eskadrillen ordre til at overføre major Kierulffs styrke til fastlandet, og i begyndelsen af september blev de sidste skibe oplagt.

VIII.3. FORHOLDENE OG BEGIVENHEDERNE I 1850.

Kommandørkaptajn Ellbrecht havde indgivet en betænkning om, hvorledes forsvaret af Fanø bedst kunne ordnes. Han hævdede deri, at et fuldstændigt forsvar af øen kun kunne gennemføres ved hjælp af kanonchalupper. Havde man til gengæld et tilstrækkeligt antal af dem, - han mente 10, - ville man også kraftigt kunne støtte en fremrykning mod de andre øer mod syd. Desuden var nogle mindre ro og sejlfartøjer nødvendige til rekognoscering af sejlløbene, og på selve øen var det til forsvaret nødvendigt, at have 300 mand infanteri, nogle espingoler og nogle få kavalerister. - Kommandørkaptajnen overtog kommandoen på Fanø den 27. maj.

Ved fjendtlighedernes begyndelse rådede han over 1 chalup, 5 everter og 4 6-pds. feltpiecer på Fanø, samt 1 chalup og 2 everter i Højer under kommando af løjtnant Hammer. Endvidere lå korvetten Flora i farvandene ved Vestkysten. Det var blevet pålagt kommandørkaptajnen, at underlægge sig den kommanderende general og forberede sig på, at følge hæren når den rykkede ind i Slesvig (4). Samtidig med insurgenternes indrykning i Slesvig var dampskibet Kiel og 3 kanonbåde blevet sendt gennem Ejderkanalen til Vesterhavet, og løjtnant Hammer fik nu 20. juli melding om, at de befandt sig ved Husum.

Ved operationernes begyndelse mente overkommandoen, at det var utilrådeligt, at afgive en fast styrke til Vestkysten af Slesvig. Derimod forekom det mindre betænkeligt, at afse en styrke til en ekspedition af nogle få dages varighed. Den 21. juli blev der derfor sendt 2 kompagnier jægere og 1 eskadron frem over Læk til Tønder, for derfra at detachere en styrke til Højer, for at søge forbindelse med eskadrillen. Den 23. juli ankom detachementet på 100 mand til Højer. Ret ud for havnen lå de 3 fjendtlige kanonbåde og dampskibet, mens rygterne sagde, at fjenden ville gå i land med et par hundrede mand, for at tage byen sammen med de oprørske frisere. Løjtnant Hammers styrke alene ville være tvunget til at trække sig tilbage overfor et sådant angreb, hvilket bevirkede, at styrken i Tønder og Højer skulle blive, hvor de var, indtil videre. Nogle dage senere, efter at hærens hovedstyrke var nået syd for Slesvig By, blev styrken beordret tilbage til hovedstyrken, men skulle efterlade 1 kompagni i Tønder, for at opretholde forbindelsen med eskadrillen(5). Et depotkompagni, der var underlagt eskadrillen, blev den 1. august overført til Sild. Kommandørkaptajn Ellbrecht havde på dette tidspunkt fremsat ønske om, at Tønder-detachementet foretog en ekspedition langs kysten til Husum, for at hindre de fjendtlige kanonbådes forbindelse med land. Chefen for detachementet, kaptajn Thalbitzer mente imidlertid ikke, at kunne gå ind på forslaget, der ville splitte hans styrke.

Dette standpunkt støttede overkommandoen. I løbet af den følgende tid blev der udsendt mindre styrker til Sydvesthjørne, Dagebøl og Niebüll, der foruden at støtte de civile autoriteter i området, også skulle forstyrre de fjendtlige kanonbådes kommunikation med land. Midt i september blev detachementet i Tønder kaldt tilbage til sin stamenhed, men blev i Tønder erstattet af 100 mand (6).

Overkommandoen havde i sidste halvdel af juli stillet et depotkompagni til rådighed for eskadrillen. Kompagniet blev den 27. juli fordelt på Rømø og på Fanø. - Den 1. august blev 200 mand fra Rømø overført til List på Sild. - Korvetten Flora var søgt op til List og havde dampskibet Gejser med. Det var Ellbrechts tanke, at overføre tropper til Amrum og Föhr under dække af disse større enheder. Når Husum og Tønning, samt muligvis Nordstrand og Pelworm samtidig blev taget af oberst Schepelerns korps, mente han, at de fjendtlige kanonbåde var nødt til at gå tilbage til Elben. Eskadrillens fremrykning måtte i første omgang udsættes på grund af storm og vanskeligheder med lodsen, der skulle føre Flora og Gejser ind til øerne.

Den 9. september tilgik dampskibet Vildanden og 3 kanonbåde eskadren, og nogle dage senere afgik Flora til København. Den 16. september blev Föhr besat. Den 17. september havde Gejser en træfning med det fjendtlige dampskib Kiel og 3 kanonbåde ud for Hevermundingen (7).

Forskellige underretninger fra Vestkysten gjorde overkommandoen urolig for, at kommandørkaptajn Ellbrecht ville lægge mere vægt på en besættelse af Föhr, end på en tilintetgørelse af de fjendtlige stridskræfter. Søofficeren ved hovedkvarteret, kaptajn Dirckinck-Holmfeld, blev derfor den 17. september sendt afsted, for at konferere med Ellbrecht og om nødvendigt befale ham til, at lægge hovedvægten på de fjendtlige stridskræfters tilintetgørelse. På given foranledning udtalte Ellbrecht sig under mødet imod, at sende kanonbådene ind på Ejderen, da han ikke kunne indse nødvendigheden deraf og iøvrigt mente, at kanonbådene, på grund af årstiden og forholdene på Ejderen, ville være meget udsat. På baggrund af et forslag fra løjtnant Hammer, blev eskadrillen den 22. september af overkommandoen beordret til, foruden at placere 4 kanoner på nærmere angivne steder ved Ejdermundingens nordlige kyst, at lade kanonbådene afgå til Ejderen ved første gunstige lejlighed, efterfulgt af Gejser. Endvidere skulle Ellbrecht, såfremt eskadrillens øvrige opgaver gjorde hans nærværelse på Föhr nødvendig, overdrage kommandoen over styrken til chefen for Gejser. Foruden samvirket med hærens højre fløj, havde overkommandoen til hensigt, at ødelægge

fjendens angrebsmidler. Den havde specielt et angreb på de fjendtlige kanonbåde ved Büsum for øje, og sendte derfor kaptajn Dirckinck-Holmfeld til Tønning, for at medvirke ved de forestående operationer.

Efter en del vanskeligheder med vejr- og strømforholdene ankom de 6 kanonbåde til Ejdermundingen den 27. september, hvorefter Gejser gik til Föhr, for at fylde kul. - I løbet af de kommende dage kom Dirckinck-Holmfeld til det resultat, at et angreb på den fjendtlige søstyrke, selv med de nødvendige lodser og Gejsers medvirken, ville være forbundet med for stor risiko. Herom indberettede han til overkommandoen. - Marineministeriet havde overfor Ellbrecht givet udtryk for, at man, trods risikoen ved kanonbådenes stationering på Ejderen, forventede, at han med sin styrke stræbte efter at skade fjenden i enhver henseende og i den anledning arbejdede nøje sammen med oberst Irmingers korps. - Foranlediget heraf begav kaptajn Dirckinck-Holmfeld sig den 29. september til Irminger (8).

Samtidig med fjendens angreb på Frederiksstad den 29. september blev der foretaget en demonstration mod Tønning. En indgriben fra de danske kanonbådes side mod overgangen over Ejderen var hovedsaglig umulig, fordi de under den begyndende ebbe, ikke kunne nå til Tønning i rette tid (9). De fjendtlige dampskibe og kanonbåde, der deltog i kampen ved Frederiksstad, kom fra Rendsborg og Süderstapel.

Det blev senere den 1. oktober overvejet, om kanonbådene kunne føres op ad Ejderen, for at beskyde nogle fjendtlige fartøjer med tropper ved Wollersum, men det mente man ikke kunne lade sig gøre. Derimod besluttede man at sende kanonbådene op ad strømmen ved mørkets frembrud, for at de kunne imødegå en eventuel landgang og tillige kunne kaste nogle bomber mod færgehuset overfor Tønning. På grund af flodforholdene kom bådene dog først op ad strømmen om morgenen den 2. oktober, men tvang den fjendtlige observationspost i færgehuset tilbage.

Kanonbådsdivisionen vendte tilbage til Föhr i slutningen af oktober, og midt i november rejste kommandørkaptajn Ellbrecht til København.

VIII.4. FORSVARET AF VESTERHAVSØERNE 1864.

Kaptajnløjtnant O.C.Hammer blev ved en skrivelse af 6. februar beordret til at tage kommandoen over stationen på Fanø, hvor der var oplagt 8 kanonjoller. Kommandoforholdene blev ordnet på den måde, at Hammer havde kommandoen over flotillen på Vestkysten, mens kommandoen over selve kanonjolledivisionen blev givet til premierløjtnant Holbøl. Den 4. marts meddelte marineministeriet, at et detachement på 100 mand ville blive afsendt til Fanø ved krigsministeriets foranstaltning. Detachementet ankom imidlertid først til Föhr den 31. marts, på grund af forskellige vanskeligheder ved afgivelsen.

Under den 1. våbenhvile var Hammer i København, hvor han indgav flere forslag til marineministeriet angående en forstærkning af forsvarsmidlerne på Vestkysten. Ingen af hans forslag gav noget resultat, og først den 25. juni fik han en meddelelse om, at krigsministeriet ved førstkommende lejlighed ville afgive en mindre fodfolkstyrke som forstærkning. I begyndelsen af juli blev 60 infanterister og noget artilleri til opstilling i værkerne på Fanø, overført med dampskibene Freja og Vidar. Hele infanteristyrken på 165 mand var nu samlet på Fanø.

Den 12. juli blev to fjendtlige landgangsforsøg mod Föhr og Sild imødegået af kanonjoller. Den 13. juli ankom en parlamentær fra Dagebøl med opfordring til overgivelse. Opfordringen blev afslået, men efter et krigsråd besluttede man at opgive Föhr, mod frit at kunne afsejle med transportskibene. Dette blev afslået den 15. juli.

Den 17. juli ankom 4 fjendtlige dampkanonbåde til Smaldybet og stod ind mod Amrum. Hammer, der ved en privatdepeche var blevet underrettet om våbenhvilen, stod ud mod kanonbådene med dampskibet Limfjorden under parlamentær-flag, for at protestere mod den fjendtlige fremtrængen. Chefen for den fjendtlige styrke kendte intet til våbenhvilen, men indvilgede i afsendelsen af en stafet, for at klarlægge sagen. Natten til den 18. juli kom stafetten tilbage. Hammer opdagede herefter, at de fjendtlige skibe allerede havde landsat tropper på Föhr. Som svar på sin protest, blev han opfordret til at overgive sig med sin styrke og fik at vide, at fjendtlighederne ville blive genåbnet kl. 06, såfremt han ikke havde overgivet sig.

Hammer gik nu igang med at trække sine fartøjer bort fra Wyk. En kanonjolle blev brændt, fordi den sad fast i mudderet. Fra kl. 06 blev den danske flotille, der indtog en stilling mellem Sild, Föhr og fastlandet, beskudt. Her modtog Hammer den 19. juli en ny opfordring til overgivelse. Under et sammenkaldt krigsråd

besluttede man at overgive sig med besætningerne, når alle krigsfartøjerne var boret i sænk og materiellet ødelagt.

Da våbenhvilen trådte i kraft dagen efter, var Vesterhavsøerne i fjendens besiddelse med undtagelse af Fanø, der var besat af infanteristyrken, som tidligere anført (10).

VIII. Kapitel. NOTER

(1) G.S. 1848 III p. 1017 ff.
(2) G.S. 1849 I p. 348 ff.
(3) G.S. 1849 II p. 613 ff.
(4) G.S. 1850 I p. 389 ff.
(5) G.S. 1850 II p. 472 ff.
(6) G.S. 1850 III p. 741 ff.
(7) G.S. 1850 IV p. 1359 ff.
(8) G.S. 1850 IV p. 1096 ff.
(9) G.S. 1864 III p. 307 ff.

IX. Kapitel. Historien lærer, at den intet lærer.

IX.1. SAMMENFATNING.

a. Den 1. slesvigske krig.

Ved oprørets udbrud i 1848 var Danmark midt i en politisk omvæltning. Landet var på ingen måde forberedt på en krig. Ved hæren manglede reserver og beholdninger, og ved flåden var kun få enheder udrustet.

Efter de indledende foranstaltninger til bekæmpelse af oprøret, støttede flåden hærens fremrykning mod Bov og Flensborg. Ved forsvaret af Slesvig fik hærens flanke ved Ekernførde ved flere lejligheder støtte fra flådens enheder, der også under tilbagetoget fra Slesvig By støttede hærens enheder ved kysten. Senere deltog flådens enheder i bevogtningen af Lille Bælt og Fyns kyster, samt i bevogtningen af Als. Ved hærens fremrykning fra Als støttede flåden igen operationerne. Denne støtte fortsatte i den følgende tid bl.a. ved Egernsund og Gråsten.Krigsministeren forbød yderligere offensive operationer og den 1. september trådte våbenhvilen i kraft.

I våbenstilstandsperioden skete der på dansk side forskellige ændringer, bl.a. blev regeringen udskiftet og landet fik ny krigsminister, mens marineministeren fortsatte i det nye ministerium. Man påtænkte en mere offensiv optræden end i 1848. Ved iværksættelsen af den endelige operationsplan rekognoscerede enheder af flåden i Flensborg Fjord og støttede hærens fremrykning fra Sundeved, mens Det nørrejyske Armékorps rykkede frem fra den jyske grænse. Nu greb krigsministeren ind og befalede operationerne ændret. Det planlagte angreb mod Åbenrå og ekspeditionen mod Ekernførde blev dog gennemført, men ved Ekernførde mistede flåden linieskibet Christian VIII og fregatten Gefion. Herefter greb krigsministeren ind og befalede hæren tilbage til Als, og kort tid efter blev hærens overkommando ændret, idet general Krogh og oberstløjtnant Læssøe blev forsat til andre poster og blev erstattet af general Bülow og oberstløjtnant Flensborg. Under resten af felttoget dette år deltog enheder af flåden i bevogtningen af Als. En kanonbådsdivision blev stationeret i Lille Bælt for at deltage i sikringen af Fyn, mens en mindre søstyrke støttede hærens operationer ved Århus. Under sikringen af Fyn og Fredericia støttede flåden bl.a. kampen ved Gudsø og senere selve udfaldet fra Fredericia. Våbenstilstandsaftalen blev ratificeret i juli.

Under våbenstilstanden forberedte man sig i Danmark på en genoptagelse af krigshandlingerne, og i maj blev der givet endelig ordre til mobilisering. Operationerne blev indledt med besættelsen af Femern midt i juli, og kort tid efter fandt slaget ved Isted sted. Besættelsen af Femern fortsatte og ved

Ekernførde og på Slien støttede flådens enheder hærens flanke under de videre begivenheder, bl.a. i forbindelse med kampen ved Mysunde. Efterhånden som flådens større enheder blev kaldt til København for vinteren, indskrænkede støtten sig til bevogtningen af Slien indtil våbenstilstanden i 1851.

b. Den 2. slesvigske krig.

I mellemkrigsperioden skiftede de politiske forhold meget. På det militære område arbejdede flere kommissioner med planer om ordninger for værnene, men det lykkedes ikke at skabe politisk enighed om en endelig ordning. I krigsledelsens organisation skete der ingen ændringer mellem de to krige. I periodens første del indgik nogle skruedampskibe i flådens tal. I periodens anden del skete der en del forbedringer bl.a. ved artilleriet og hestevæsenet. Dubleringssystemet og en ny værnepligtslov blev indført, men i officerskorpsets størrelse og uddannelse skete der kun mindre ændringer. I 1861 truede Det tyske Forbund første gang med eksekution og Danmark udrustede for en kortere periode en større flådestyrke. Samme år anskaffede man to pansrede skrueskonnerter til flåden og påbegyndte pansringen af nogle skibe under bygning. Samme år påbegyndte man de fortifikatoriske arbejder ved Dannevirke- og Dybbølstillingen, men efter at pengene slap op lå arbejdet stille indtil 1863.

I løbet af 1863 blev der holdt store øvelser med hæren, og i efteråret begyndte Danmark at mobilisere, efter at Det tyske Forbund havde truet med eksekution for anden gang. Ved krigsudbruddet den 1. februar 1864 stod hæren ved Dannevirke og flåden havde nogle få enheder stationeret ved Ekernførde og på Slien. Få dage efter krigsudbruddet gik hæren tilbage fra Dannevirke til flankestillingerne ved Dybbøl og Fredericia. Der blev udrustet en eskadre i Østersøen vestlige del, og denne støttede hæren ved Fredericia-Fyn og ved Als i forbindelse med bevogtningen af kysterne. Eskadrens enheder ved Fredericia-Fyn blev direkte underlagt hærens kommandoer på stedet, mens eskadrechefen selv førte resten af eskadren. Ved Als var der mange og lange forhandlinger om støttens udførelse. I perioden indtil den første våbenhvile deltog flådens enheder både i forsvaret af Dybbøl, bevogtningen af Als og i ekspeditionerne mod Femern og Holstens kyst. Efter våbenhvilen deltog eskadrens enheder i bevogtningen, forsvaret og evakueringen af Als, samt efter tabet af Als i bevogtningen af Fyn,

c. Krigen på Vestkysten.

I 1848 blev der ikke sendt nogen egentlige krigsskibe eller tropper af hæren til Vesterhavsøerne, men nogle få civile fartøjer blev armeret og var stationeret på Fanø.

I 1849 var der stationeret en korvet i området, og der blev sendt en mindre hærstyrke til Vesterhavsøerne, hvor den blev underlagt eskadrillechefen. Eskadrillen bestod endvidere, ligesom året før, af armerede civile fartøjer. I begyndelsen af april blev Sild besat, men i slutningen af måneden blev besættelsen opgivet.

I 1850 blev der sendt nogle kanonbåde til området, og eskadrillen var dette år underlagt hærens overkommando. En række af Vesterhavsøerne blev besat, og hæren sendte et detachement til Vestkysten. Eskadrillen blev senere forøget med nogle flere kanonbåde, og i forbindelse med forsvaret af Frederiksstad blev eskadrillen stationeret ved Ejdermundingen.

I 1861 blev der i forbindelse med udrustningen af den tidligere omtalte større flådestyrke sendt nogle kanonbåde til Vesterhavsøerne, hvor de kort tid efter blev oplagt. I 1864 blev disse kanonbåde udrustet, og et detachement af hæren blev underlagt flådestyrken i området. Umiddelbart før den 2. våbenhvile måtte kanonbådenes besætninger overgive sig til en preussisk flådestyrke, efter at bådene var blevet ødelagt eller sænket, og ved krigens slutning var kun Fanø på danske hænder.

IX.2. VURDERING AF SAMARBEJDET UNDER DE SLESVIGSKE KRIGE.

Ved vurderingen af samarbejdet mellem hæren og flåden under de slesvigske krige må det indledningsvis erindres, at dette samarbejde kun var én del af den samlede krigsføring. Det er derfor klart, at visse faktorer ikke kan vurderes uddybende på baggrund af samarbejdet alene, men må ses i sammenhæng med vurderinger af krigsføringens andre dele.

Når dette forhold tages i betragtning, er det dernæst bemærkelsesværdigt, at samvirket kun i to tilfælde forekommer at have været effektivt som større helhed, nemlig ved de indledende operationer i 1848 og under felttoget i 1850. I 1848 var eskadren på østkysten af Hertugdømmerne, jævnfør den hemmelige instruks, pålagt at støtte hærens operationer, mens eskadren i 1850 var direkte underlagt overkommandoen, der endvidere havde eskadrillen på Vestkysten underlagt. I begge tilfælde fungerede samvirket som en sammenhæng og med en effektivitet, der må betragtes som rimelig, når de rådige kræfter tages med i betragtningen. Netop de rådige kræfter var da også den faktor, der her var direkte afgørende for de opnåede resultater, hvilke i 1848 ved Bov-Flensborg var gode i bemærkelsesværdig grad, mens resultaterne på Vestkysten både i 1848 og 1850 afspejler, de derværende styrkers utilstrækkelighed. De

espektive ministeriers indflydelse på de taktiske og operative dispositioner var i begge tilfælde meget begrænset, idet krigsministerens indblanding på dette område i 1848 hovedsagligt svarede til de dispositioner, der allerede var truffet af de operative chefer. I 1850 var krigsministerens indblanding generelt set mindre, til en vis grad formentlig på grund af udviklingen ved hæren under felttoget i 1849. Det skal endelig bemærkes, at forglemmelserne fra overkommandoens side med hensyn til anvendelsen af støtten i flanken i begyndelsen af felttoget i 1848, i stort omfang blev opvejet af aftaler mellem førere på lavere niveauer, ligesom der i 1850 ofte blev draget nytte af initiativer fra lavere taktiske førere i forbindelse med koordination mellem overkommandoen og eskadrechefen. - Det synes hermed klarlagt, at samvirket på det operative niveau mellem hærens og flådens enheder og kommandoer i virkeligheden kunne fungere i den daværende tidsperiode, både ved et direkte underlæggelsesforhold som i 1850 og ved et almindeligt støtteforhold som i 1848.

Betragter man nu den øvrige del af operationerne under de slesvigske krige, må det i første omgang bemærkes, at der her var tale om et hovedoperationsområde på østkysten af Jylland og Slesvig og flere selvstændige operationsområder, dels på Vestkysten og dels ved den holstenske kyst og Femern. Både i 1849 og i 1864 hørte operationerne på Vestkysten under selvstændige chefer af flåden og var uden væsentlig betydning for de øvrige operationer. Dette skyldtes dels at operationerne hovedsagligt drejede sig om hævdelse af dansk herredømme over de forskellige øer, og dels at der kun var stationeret svage kræfter i området, der iøvrigt var vanskeligt at operere i rent geografisk. Det taktiske samvirke fungerede efter omstændighederne godt. I modsætning hertil havde både ekspeditionen mod Femern i 1850, besættelsen af øen i 1864, samt til en vis grad ekspeditionen mod Hohwacht i 1864, indvirkning på de øvrige operationer, eftersom de fleste kræfter, der blev anvendt til disse operationer, også var bestemt til anvendelse i forbindelse med hovedoperationsområdet og således manglede dér. At man fra ministeriernes side endvidere indblandede de operative kommandoer i hovedoperationsområdet i forholdene omkring ekspeditionerne, medvirkede på uheldig vis til at tvinge disse kommandoer til at beskæftige sig med forhold, der lå langt udenfor deres kompetenceområde. Uanset de også strategisk set uheldige forhold omkring ekspeditionerne, kan det ikke bortforklares, at der fandt et vist samvirke sted mellem de deltagende taktiske førere. Dette samvirkes muligheder var imidlertid stærkt præget af manglende forståelse for forholdene i området hos de udenforstående instanser af begge værn, der i sidste ende også her kom til udtryk i utilstrækkelig tildeling af styrker til løsning af de pålagte opga-

ver. Dette forekommer da også at være den dybere årsag til samvirkets svigten ved fjendens overgang til Femern i 1864. Det kan synes tvivlsomt, hvorvidt disse ekspeditioner havde afgørende betydning for operationsmulighederne iøvrigt, men deres gennemførelse var i alle tilfælde en faktor, der spillede en rolle for de operative kommandoer, fordi ansvaret for ekspeditionerne ikke var klart pålagt nogen myndighed, og fordi der på den anden side heller ikke var fastlagt en entydig befalingsret over styrkerne.

I anden omgang må det bemærkes, at der efter hærens tilbagetog til flankestillingerne i 1848 kun forekom samvirke i stærkt begrænset og meget lokalt omfang med et resultat, der var tilsvarende begrænset. Samarbejdet omkring bevogtningen af Fyns kyst og forsvaret af Fredericia forekommer at have været forholdsvis problemfrit. Selvom flådens støtte til forsvaret af Fredericia i flere tilfælde havde en vis virkning, lader det til at koordinationen var mangelfuld. Således tyder episoden den 8.maj 1848, hvorunder landbatterierne på Fynssiden virkede meget uforberedt, på, at man ikke havde samarbejdet tilstrækkeligt om forhold udover bevogtningen af kysten. Også ved Als var samarbejdet præget af ringe koordination, idet kun støtten til fremrykningen i Sundeved virkede koordineret i rimeligt omfang. Hverken episoderne i Alssund, ved Egernsund eller ved Gråsten virkede koordinerede med de operative kommandoer, og deres betydning for operationerne iøvrigt virker ubetydelig. Det skal dog i denne forbindelse bemærkes, at der var tale om et ret effektivt taktisk samvirke i disse tilfælde. Selvom general Hansen var meget interesseret i at få eskadrens styrke til bevogtningen af Als forøget, virker det ikke, som om hans samarbejde med eskadrechefen i denne anledning var særlig godt, eftersom han oftest fremsatte sine ønsker overfor krigsministeren. Dette udelukker selvfølgelig ikke i sig selv, at han muligvis også konfererede med eskadrechefen om sagerne, men hans forhold til overkommandoen og hans særegne stilling iøvrigt, fremmer formodningen om, at det ikke var tilfældet og fremmer således også vurderingen af samarbejdet. Derimod tyder flere forhold på, at samarbejdet mellem overkommandoen og eskadren var bedre, f.eks. eskadrechefens dislocering af sine styrker i forhold til overkommandoens bevægelser med hærens styrker. På den anden side er det imidlertid tydeligt, at der manglede koordination. Dette var f.eks. ved Åbenrå årsag til samvirkets svigten, mens overkommandoens senere afslag om dannelsen af et brohoved ved Årø-Færgegård, var en direkte følge af krigsministerens forbud mod offensive operationer. Den således tilsyneladende generelt manglende koordination var i væsentlig grad forårsaget af de uordnede og vanskelige forhold ved hærens føring og den deraf følgende uklarhed omkring operationsplanlægningen. Samvirkets effektivitet var også begrænset af marineministerens tilbageholdenhed med tildeling af enheder til eskadren. Det er på denne baggrund ty-

deligt, at grundlaget for et samvirkeforhold var ret sparsomt. Samtidigt virker det ikke usandsynligt, at et direkte kommandoforhold mellem overkommandoen og eskadrechefen under de givne forhold ville have føjet yderligere problemer til dem, der var der i forvejen, især i forbindelse med general Hansens særegne stilling.

Trods de meget vanskelige forhold omkring hele planlægningen og forberedelsen af operationsplanen for 1849, var grundlaget for et effektivt samvirke tilsyneladende betydeligt bedre. Den endelige plan beskrev samvirket forholdsvis nøje, og eskadrens styrke var blevet væsentligt forøget. Ved operationernes indledning forløb samvirket da også planmæssigt. Planen var omfattende og måtte på grund af den forholdsvis store spredning mellem udgangsområderne for hærens styrker, naturligt nok være særlig afhængig af den planmæssige samling af disse styrker. Det er derfor tydeligt, at krigsministerens ændring af planen var uhyre uheldig, og at den blev beordret iværksat på et særdeles vanskeligt tidspunkt, hvor den var næsten umulig at gennemføre. Overkommandoens motivering for under disse forhold og under indtryk af, at standsningen kun var midlertidig, alligevel at gennemføre ekspeditionerne mod Åbenrå og Ekernførde, forekommer derfor at have været realistisk nok. At selve udfaldet af Ekernførde-affæren i væsentlig grad var forårsaget af misforståelser, uklare ordrer, uheldige manøvrer og rene uheld, er en anden sag, der ikke forekommer at have væsentlig årsag i overkommandoens beslutning. Udskiftningen af overkommandoen løste umiddelbart en del problemer omkring hærens føring, men grundlaget for samvirket var ved opgivelsen af den oprindelige operationsplan og tilbagtrækningen til Als blevet væsentligt ændret, idet man nu igen stod uden plan og samtidig havde operationsområdet delt i mindre afsnit ved flankestillingerne. Krigsministerens anvendelse af Ekernførde-affæren som officiel begrundelse for udskiftningen af overkommandoen var uden relation til de virkelige forhold, og må snarere betragtes som et kærkomment påskud til løsningen af et problem med helt andre årsager. Som det fremgår af præmisserne til dommen i Ekernførde-sagen, var eskadrechefen dette år underlagt overkommandoen, men tilsyneladende har dette forhold været ret uklart, ikke mindst for hærens instanser. Omkring samvirket ved Fredericia-Fyn og ved Århus var der således ofte tale om samråd og aftaler, men ikke om beordring fra overkommandoens side. Samarbejdet resulterede i en hel del operationer med godt samvirke, bl.a. ved Århus, Gudsø og ved forsvaret af Fredericia, samt særligt ved udfaldet fra fæstningen. Samarbejdet mellem overkommandoen og eskadrechefen var dog præget af visse mindre vanskeligheder, der skyldtes, at generalkommandoen på Als, sammen med eskadrechefen og marineministeren, beskæftigede sig med tanker om landgangsdiversioner mod Hertugdømmernes østkyst og med henblik

herpå arbejdede kraftigt på at beholde tilstrækkelige styrker ved Als. Mens disse vanskeligheder ikke fik direkte indflydelse på samvirket mellem overkommandoen og eskadrechefen, var de stærkt medvirkende til at forhale udfaldet fra Fredericia, mens de på den anden side var medvirkende til, at marineministeren forøgede flådestyrken ved Als. - Selvom man ikke fulgte det egentlig fastlagte kommandoforhold, var samvirket i 1849 mere effektivt, bl.a. fordi tildelingen af enheder til eskadren var generelt større,og fordi koordinationen mellem de operative kommandoer var bedre. Opgivelsen af operationsplanen ændrede ganske vist grundlaget for samvirket, men hverken dette forhold eller Ekernførdeaffæren fik tilsyneladende nogen virkning på samvirket dette år.

Ser man herefter på samvirket mellem overkommandoen og eskadrechefen i 1864, er det iøjnefaldende, at forholdene var anderledes vanskeligere end under den 1. slesvigske krig. Opgaven til eskadren var for det første langt mere omfattende, og store dele af eskadrens enheder var nye skibstyper, som man dels havde meget får erfaringer med, og som dels var vanskelige at indsætte sammen med de ældre skibstyper. Der var igen ikke tale om noget direkte underlæggelsesforhold mellem eskadrechefen og overkommandoen, men eskadrechefen afgav dog på eget initiativ en del af eskadrens skibe til bevogtningen af Fyns kyst og til forsvaret af Fredericia, hvor de blev underlagt hærens kommandoer på stedet. Samvirket i denne forbindelse fungerede tilsyneladende tilfredsstillende, når man ser bort fra flådestyrkens utilstrækkelighed i forhold til ønskerne fra hærens side. På hærens side får man her bl.a. i forbindelse med ønskerne om stationeringen af et panserskib ved Fredericia indtryk af taktisk gennemtænkte overvejelser for støttens anvendelse, i hvilken forbindelse det imidlertid ikke inden for rammerne af dette studie er muligt, at afgøre overkommandoens afslags relation til de virkelige forhold på stedet. I betragtning af den senere udvikling kan man dog forholdsvis let forledes til at tro, at overkommandoen ikke i dette tilfælde var ligeså velovervejet som føreren på stedet. At eskadrechefen var afskåret fra at efterkomme ønsket om den nævnte stationering af et panserskib i Lille Bælt, var tydeligt forårsaget af hærens samtidige behov for støtte ved Als og Dybbøl, foruden marineministerens direkte båndlæggelse af de enheder, der tilgik eskadren, til andre opgaver. Under de aktuelle forhold må samvirket ved Fredericia - Fyn betegnes som rimeligt, uden at det dermed er påstået, at forholdet var det bedst tænkelige. Ved Als så det ganske anderledes ud, idet samarbejdet her udviklede sig til et næsten fjendtligt forhold, der kun gav samvirket ringe muligheder. Den væsentligste årsag til dette forhold var åbenbart de meget urealistiske forventninger fra overkommandoens side til de få og trods alt

forholdsvis let pansrede enheder og panserbatteriet Rolf Krake, kombineret med en overdreven tilbageholdenhed fra eskadrechefens side, med hensyn til at vove netop disse enheder. Irritationen over den gensidige manglende imødekommenhed er klar nok, men overkommandoens deraf følgende krav om ubetinget støtte viser en fuldstændig misforståelse af flådens forhold og en i væsentlig grad manglende respekt for søofficerernes fagligt begrundede anskuelser af skibenes anvendelsesmuligheder. Udviklingen antyder endvidere til en vis grad, at disse forhold medførte en stadigt stigende mistillid til eskadrechefens samarbejdsvilje, hvilket indledningsvis dog forekommer at have været uberettiget. Imidlertid er det klart, at marineministerens krav til eskadrechefen om at vove de bedste af hans skibe ved opgaver, som eskadrechefen i forvejen tillagde ringe muligheder for en heldig løsning, var årsag til den stigende grad af reservation, som eskadrechefen lagde for dagen overfor overkommandoens hensigter i forskellig retning. Denne reservation var, som den senere udvikling viser, tilsyneladende også begrundet med en fejlagtig vurdering af fjendens muligheder og hensigter fra eskadrechefens side og irritation over de stadige, efter hans opfattelse ubetydelige meldinger om fjendens forhold. Det bliver i sammenhæng med denne stigende irritation hos eskadrechefen klart, at overkommandoens gentagne forsøg på at gennemtvinge sine krav til eskadren, ved at indblande ministerierne, på ingen måde kunne fremme samvirket. Men netop denne fremgangsmåde tyder i sig selv på, at man dengang kun havde meget ringe forståelse for problemernes årsager, måske endda slet ikke erkendte disse årsager, fordi man var mest optaget af forholdene set fra ens eget standpunkt. Denne anskuelse underbygges af den kendsgerning, at det var overkommandoen, der foreslog, at eskortestyrken for landgangskorpset skulle tages fra de enheder af eskadren, der iøvrigt støttede hæren. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at der trods disse mange vanskeligheder i flere tilfælde fandt et lokalt samvirke sted. Dette var f.eks. tilfældet ved Dybbøl under fjendens første forsøg på at anlægge den 1.parallel og igen ved slaget om Dybbøl, samt senere ved forsvaret og evakueringen af Als. At det i disse tilfælde ofte var initiativer på det taktiske niveau, der gav samvirket den grad af effektivitet, der i de enkelte tilfælde må betegnes som tilfredsstillende, men ved betragtningen af helheden må betegnes som forholdsvis ringe, var et tydeligt udtryk for samvirkets ineffektivitet på det operative niveau. At samvirket svigtede i forbindelse med den fjendtlige overgang til Als, kan umiddelbart tilskrives chefen for Rolf Krake, der med sin vurdering, af skibets virkemuligheder under de aktuelle forhold i sammenhæng med de øvrige opgaver, der var pålagt panserbatteriet, sådan set direkte afbrød det taktiske samvirke på stedet. Det må imidlertid på baggrund af skibschefens manglende kendskab til de virkelige forhold i land, som han tydeligt nok ikke havde mulighed for at forøge under kampen, og de iøvrigt store vanskelighe-

der ved manøvrering i det snævre farvand med et skib, hvis dimensioner stort set svarede til et linieskibs, betegnes som en akseptabel afvejning af mulighederne i den givne situation. Beslutningen om at afbryde kampen bliver selvfølgelig på ingen måde mere heldig af denne grund, men det er kun ved en overfladisk medinddragelse af bagklogskaben muligt at bebrejde skibschefen dette forhold. - De meget sparsomme resultater af samvirket i 1864 kan tilsyneladende forklares med en meget alvorlig mangel på forståelse af problemerne på det operative niveau, samt en gensidigt manglende tolerance og respekt for det andet værns synspunkter og vurderinger. Det er i den forbindelse særligt interessant at sammenholde overkommandoens forestillinger om de pansrede skibes anvendelse med de pågældende skibes tidsmæssige data. Det viser sig nemlig da, at overkommandoen næppe kan have haft en tilnærmelsesvis realistisk baggrund for at fremsætte så detaljerede krav, som den gjorde, eftersom skibene kun havde været få år i flådens tal og iøvrigt kun havde været igennem indledende sejlprøver. Både dette forhold og overkommandoens senere omfattende ønsker om bevogtningen af Als, tyder på en generel manglende forståelse for eskadrens forhold fra hærens side. Set på denne baggrund, virker det usandsynligt, at et underlæggelsesforhold mellem eskadrens enheder til støtte for hæren og overkommandoen, ville have mindsket samvirkeproblemerne. Tværtimod virker det som om, det her anvendte støtteforhold i kombinationen med det lokale underlæggelsesforhold ved Fredericia-Fyn, var noget nær det mest ideelle samvirkeforhold under de givne forhold, idet man således overlod ansvaret for det taktiske samvirke til førere med kendskab til forholdene på stedet, mens man på den anden side overlod det til de operative chefer, at træffe afgørelse om støttens fordeling og tyngde i operationsområdet som helhed. Udover de allerede anførte vanskeligheder ved, at få samvirket på det operative niveau til at fungere, var det også tydeligt at eskadrens styrke var for lille til at løse de pålagte opgaver som helhed, hvilket jo imidlertid lå udenfor de operative chefers umiddelbare indflydelsesområde.

Ved vurderingen af samvirket under de slesvigske krige som helhed viser det sig tydeligt, at de væsentlige årsager til de begrænsede resultater dybest set lå i forhold udenfor det operative niveau. Således var det et gennemgående træk, at styrkerne, der blev bestemt til samarbejde, var for svage i forhold til ønskerne om støtte og andet samvirke. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at man både i krigsministeriet og marineministeriet flere gange under begge krige brød med krigsføringens princip om kræfternes koncentration, dels ved planlægningen og gennemførelsen af de langtudgående diversioner, dels ved at pålægge flådens enheder ved østkysten af Hertugdømmerne omfattende opgaver ved siden af samvirkeopgaven, samt til en vis grad også ved at undlade at for-

øge eskadrens styrke i muligt omfang i takt med spredningen af hærens styrker i hovedoperationsområdet. Disse forhold kunne umiddelbart tyde på, at man ikke tillagde samvirket mellem eskadren og hærens styrker tilstrækkelig betydning. Dernæst er det bemærkelsesværdigt, at begge ministerier blandede sig direkte i både taktiske og operative forhold udenom de operative chefer, hvorved man ofte tilsidesatte disse chefers dispositioner. Dette var under den 1. slesvigske krig særligt udpræget for krigsministeriets vedkommende, mens det under krigen i 1864 i højere grad var marineministerens indblanding, der var tydelig i forbindelse med samvirket. Det viser sig tilmed, at der i høj grad manglede koordination i krigsledelsen, hvilket underbygges yderligere af den kendsgerning, at der kun i foråret 1849 var tale om en direkte værnsfælles operationsplanlægning. Betragter man i denne sammenhæng endvidere de forskellige ministres anskuelser angående landgangsdiversionernes strategiske betydning, når man let til det synspunkt, at ministrenes erkendelse og forståelse for strategien var ret mangelfuld. Dette synspunkt kan yderligere begrundes med en betragtning af ministrenes militære kariere, og dermed deres forudsætninger for at bestride posten som minister og de respektive værns højeste fører. Det er i den forbindelse interessant, at Tscherning, der i 1848 enerådende lagde rammerne for krigsministrenes virke, var den af samtlige højere førere ved hæren, der havde den dårligste militære karriere. For både krigs- og marineministrene iøvrigt, er det karakteristisk, at deres forudsætninger som taktisk-operative førere ikke adskilte sig væsentligt fra forudsætningerne hos de officerer, der fungerede som værnenes højere chefer i operationsområderne, tværtimod var de i flere tilfælde yngre. Når man samtidig kan konstatere, at der mellem de to krige, hverken skete ændringer med hensyn til en koordineret krigsledelse eller med hensyn til udnyttelsen af generalstaben, forekommer det, at der på det politiske niveau og blandt værnenes højere officerer var en udbredt manglende erkendelse af disse forholds betydning for en effektiv og samlet udnyttelse af landets militære kræfter. Få tilfælde viser dog, at enkelte af hærens højerestående officerer i stigende grad erkendte koordinationens betydning i forbindelse med landets strategi. Det fremgår f.eks. af oberstløjtnant Læssøes overvejelser angående et eventuelt vinterfelttog i 1848 og af overkommandoens (Krogh - Læssøe) udkast til operationsplaner i 1849, samt til en vis grad også af general Kroghs krav til operationsplanen i 1850 om støtte fra flåden. Forholdene tyder således på, at man til en vis grad havde muligheden for løse krigsledelsens problemer, men at man under den givne udvikling ikke formåede at erkende problemernes virkelige årsag, måske fordi man var forholdsvis ensidigt koncentreret om forholdene og problemerne indenfor hvert af værnene for sig. Det forekommer derfor ikke usandsynligt, at ministrenes utilstrække-

lige forudsætninger som militære førere på så højt niveau, som de i virkeligheden befandt sig på som ministre under datidens forhold, var den mest afgørende årsag til især krigsministrenes ubændige indgriben på de lavere føringsniveauer, og formentlig også var den egentlige årsag til den manglende erkendelse af stagnationen i krigsledelsens udvikling. - Under de således givne forhold virker det ikke, som om en fast underlæggelse af flådens enheder under hærens kommandoer i operationer med deltagelse af begge værn, ville have givet noget væsentligt forskelligt slutresultat. Et underlæggelsesforhold ville ganske vist have elimineret en del problemer, men det utilstrækkelige kendskab til flådens forhold hos mange af hærens operative chefer ville utvivlsomt have skabt nye problemer. Til gengæld kunne en nøjere fastlæggelse af koordinationen mellem ministerierne have givet samvirket større styrke, alene ved en koncentration af kræfterne, og en blot lidt klarere erkendelse af kompetenceområdernes begrænsning indenfor de to værn og dermed lidt større respekt fra ministrenes side overfor de operative chefers standpunkter angående forholdene i operationsområdet.

Det forekommer hermed givet, at en entydig placering af ansvaret for samvirkeresultaterne på et af værnene er urimelig i ligeså høj grad, som en tilsvarende placering af ansvaret på et enkelt føringsniveau er det. Samvirket bør afgjort betragtes som helhed, eftersom ingen enkelt-situation kan siges at have været typisk for helhedsbilledet. De gentagne svigt i samvirket på det operative, kan som helhed betragtet begrundes med fejltagelser og mangler, som alle kunne være undgået ved en klarere erkendelse eller måske bare vilje til erkendelse af problemerne, selv udfra datidens forudsætninger, hvilket eksemplerne på det effektive samvirke viser. Derimod var forholdene på det politiske niveau oftest så komplicerede, at løsningen af problemerne på dette niveau ikke forekommer at have været helt så nærligggende. Koordinationsproblemerne i krigsledelsen forekommer dog at have været så elementære, at måske andre personer på de ledende poster havde haft gode chancer for at skabe større effektivitet på dette område. Fra 1848 til 1864 lærte man kun lidt af erfaringerne om samvirket, og dette sammenholdt med ovenstående synspunkter viser en meget tydelig undervurdering af samvirkets betydning for udnyttelsen af landets militære kræfter som helhed; - men det leder også tanken i retning af Bismarcks paradoks

"Historien lærer, at den intet lærer!"

TILLÆG A

Data for officerer af hæren og flåden.

Introduktion

Tillægget er tænkt som støtte for vurderingen af de respektive værns ministre og øverste operative chefer. De anførte oplysninger om de enkelte personer er uddrag af de oplysninger, der for hærens officerers vedkommende findes i "Den danske Landmilitæretat 1801-94" og for søofficerernes vedkommende findes i "Den dansk-norske Søetat 1660-1814 og Den danske Søetat 1814-1932". Udvælgelsen af de anførte oplysninger er sket med henblik på vurderingen af de pågældende officerers stabs- og føringsmæssige baggrund. Ved de enkelte personer er den funktion, der er anvendt som kriterium for den pågældende officers optagelse i oversigten, understreget - "xxxxx" -.

Hærofficerer

Bülow, F.R.H.

Født 1791.

Fenrik 1805 - Sekondløjtnant ved 2. Jyske Infanteriregiment 1808 - Premierløjtnant 1811 - Stabskaptajn 1815 - Kompagnichef 1827 - Major 1836 - Oberstløjtnant og kommandør for 2. bataljon 1842 - Oberst 1847 - Generalmajor 1848 - Chef for den aktive armé 1849 - Generalløjtnant 1849.

Flensborg, C.J.

Født 1804.

Sekondløjtnant i artilleriet 1822 - Premierløjtnant 1832 - Adjoint i generalkvartermesterstaben 1834 - Divisionskvartermester 1839 - Kaptajn 1839 - Major 1848 - Direktør for armeens personel - Oberstløjtnant 1848 - Stabschef ved Det nørrejyske Armékorps 1849 - Oberst 1849 - Generalmajor 1850 - Krigsminister 1851-52 - Død 1852.

Gerlach, G.D.

Født 1798.

Kadet 1808 - Sekondløjtnant i infanteriet 1813 - Premierløjtnant 1822 - Stabskaptajn 1830 - Major 1847 - Oberstløjtnant 1848 - Oberst 1850 - Generalmajor 1856 og kommandør for 2. Infanteribrigade, senere s.å. 1. Infanteribrigade - Medlem af den rådgivende kommission under krigsministeren i 1858 - Generalinspektør for infanteriet 1859 - Kommandør for 1. Division 1863 - Generalløjtnant 1863 - 3/3-4/7 1864 kommanderende general for den aktive armé.

Hansen, C.F.

Født 1788.

Fenrik ved Sjællandske Jægerkorps 1808 - Sekondløjtnant 1809 - forsat til Kronens Regiment 1810 - Premierløjtnant 1812 - Landmåler 1812 - Adjoint ved generalkvartermesterstaben 1813 - Sjællandske Jægerkorps 1814 - Stabskaptajn ved Holstenske Jægerkorps 1817 - forsat til Holstenske Infanteriregiment 1820 - Divisionsadjudant i generaladjudantstaben 1822 - Major og undervisningsdirektør ved Landkadetakademiet 1831 - Oberstløjtnant 1833 - Divisionskvartermester 1835 - Overadjudant 1839 - Oberstløjtnant i generalstaben 1839 - Medlem af kommissionen angående armeens organisation 1840 - Oberst 1841 - Militærdeputeret i generalkommisariatskollegiet 1841 - Medlem af kommission angående almindelig værnepligt 1841 - Departementchef i krigsministeriet 1848 - Generalmajor 1848 - Krigsminister fra 16/11 1848 - Generalløjtnant 1849.

Hedemann, H.C.G.F.

Født 1792.

Kadet 1803 - Fenrik ved Slesvigske Infanteriregiment 1808 - Sekondløjtnant ved Kronens Infanteriregiment 1809 - Premierløjtnant i Holstenske Infanteriregiment 1809 - 1. Jyske Infanteriregiment 1812 - Stabskaptajn 1819 - Oberstløjtnant i 1. Jægerkorps 1842 - Oberst 1847 - Generalmajor 1848, overgeneral for hæren - Formand i den rådgivende kommite under krigsministeren fra 8/8 1848 - Kommandant i Kastellet.

Krogh, G.C.

Født 1785.

Sekondløjtnant i Kronprinsens regiment - Premierløjtnant 1803 - Stabskaptajn 1807 - Major 1829 - Bataljonskommandør 1832 - Oberstløjtnan 1833 - Oberst 1842 - Kommandør for 5.bataljon 1842 - Generalmajor og kommandør for 1.Brigade 1847 - Overgeneral 1849 og igen 1850.

Lunding, N.C.

Født 1795.

Sekondløjtnant i Kongens Regiment 1810 - Ingeniørkorpset 1812 - Premierløjtnant 1820 - Kaptajn 1828 - Stabskaptajn 1829 - Major 1844 - Oberstløjtnant 1848 - Oberst 1849, kommandant i Fredericia 1849 - Kommandant i Kastellet(Kbh.) (Citadellet Frederikshavn) 1853 - Kronborg 1856 - Generalmajor 1856 - Kommandant i Fredericia 1863 - Generalløjtnant 1864

Læssøe, V.H.F.A.

Født 1811.

Kadet 1827 - Sekondløjtnant i Kongens Regiment 1830 - Adjoint ved Generalkvartermesterstaben 1836 - Premierløjtnant 1837 - Adjoint i generalstaben 1839 - Kaptajn 1842 - Medlem af defensionskommissionen. - Stabschef ved overkommandoen 1848 og 1849. - Major 1848 - Oberstløjtnant 1848 - 24/4 1849 kommandør for 12. Bataljon - Oberst 1850 - Faldt ved Isted 1850.

Lundbye, C.C.

Født 1812.

Artillerikadet 1822 - Sekondløjtnant i artilleriet 1830 - Premierløjtnant 1838. - Skoleofficer og lærer ved Landkadetakademiet 1840 - Kaptajn 1841 - Konstruktør ved artlilleribrigaden 1844 - Direktør for armeens materiel, og major 1853 - Krigsminister 1856 - Oberstløjtnant af generalstaben 1856 - igen krigsminister 1857 og 1858 - tillige marineminister 1858 - Oberst 1858 - afsked som minister 1859 - stabschef ved artilleriet 1861 - krigsminister igen 1863 - afsked i 1864

De Meza, C.J.

Født 1792.

Sekondløjtnant i artilleriet 1808 - Lærer ved artillerikadetinstituttet 1811 - Premierløjtnant 1816 - Stabskaptajn 1826 - Chef for minør- og sapør kompagniet 1836 - Major 1842 - Oberstløjtnant 1848 - Oberst 1848 - Kommandør for flankekorpset, s.å. generalmajor - Chef for artilleribrigaden 1849 - Gneralinspektør for artilleriet og armeens håndvåben Kommanderende gneral i 2. Generalkommmandodistrikt 1858 - gneralløjtnant 1860 - Kommanderende general i 1. Generalkommandodistrikt 1863, s.å. kommandrende gneral over den aktive armé - Fratrådt 3/3 1864.

Schleppegrell, F.A.

Født 1792.

Norsk premierløjtnant - Premierløjtnant ved 3. Jyske Infanteriregiment 1815 - Kaptajn 1819 - Stabskaptajn 1820 - Kompagnichef 1828 - Major 1839 - Oberstløjtnant og kommandør for 6.Bataljon - Kommandør for 2. Jægerkorps 1842 - Oberst 1848 generalmajor og kommandør for 2. Infanteridivision. - Såret ved Ited og død af sine sår 1850.

Steinmann, P.F.

Født 1822.

Artillerikadet 1822 - Sekondløjtnant i artilleriet 1830 - Premierløjtnant og adjoint ved generalkvartermesterstaben 1839 - Kaptajn af generalstaben 1842 -

Major 1848 - Oberstløjtnant og stabschef ved Rye's korps 1849 - Oberst 1854 - Stabschef ved 2. Generalkommando 1860 - Generalmajor 1862 - Kommandør for 4. Infanteribrigade 1863 - Kommandør for 3. division infanteri - Kommanderende general for den aktive armé og generalløjtnant fra 4/7 1864.

Tscherning, A.F.

Født 1795.

Kadet 1809 - Sekondløjtnant i artilleriet 1813 - Premierløjtnant 1820 - Kaptajn og skoleofficer ved højskolen 1830-33 - Batterichef 1841 - afsked s.å. - krigsminister 24/3 - 16/11 1848 - medlem af folketinget.

Søofficerer

Bille, Steen A.

Født 1797.

Søkadet 1809 - Sekondløjtnant 1816 - I fransk tjeneste 1819-22, og igen 1823-25, deltager herunder i krigshandlinger i Middelhavet - Chef for dampskibet Kiel 1826 - Næstkommanderende i briggen St. Jan til Vestindien 1827-26 - Lærer ved Søkadetakademiet 1828-29 - Med linieskibet Skjold 1836 - Chef for dampskibet Kiel til disposition for kongen 1837 - Næstkommanderende i fregatten Bellona til Sydamerika 1840-41 - Chef for korvetten Flora 1844 - Chef for korvetten Galathea på jordomsejling 1845-47 - Næstkommanderende ved eskadren på Hertugdømmernes østkyst fra marts-6/8 1848, derefter chef for blokadeeskadren i Nordsøen - 1849 atter chef for Nordsøeskadren - Chef for eskadren på Hertugdømmernes østkyst 1850 - Kommandørkaptajn 1848 - Marineminister 1852-54 - Kommandør 1852 - Medlem af folketinget 1852 - Kontreadmiral s.å. - Chef for søværnets officerskorps 1856 - Marineminister 1860-63 - Præses i generalkrigsretten i anledning af overgangen til Als 1866.

Garde, H.G.

Født 1790.

Søkadet 1802 - Sekondløjtnant 1805 - Med fregatten Fylla til Vestindien 1806-07 - Chef for kanonchaluppen Næstved, under Københavns defension, august-september 1807 - På batteriet Trekroner 1808-09 - Kommando over 2 kanonchalupper i Femern Sund 1809 - Fører i april 1814 ialt 8 kanonchalupper og 4 kanonsnekker fra Tønningen til Glückstadt, hvor de blev oplagt - Chef for karantænefartøjet i Ejderens munding 1814-19 - Kaptajnløjtnant 1819 - Næstkommandrende i briggen St.Croix til Vestindien, hvor han afgik som interimchef for korvetten Najaden, da chefen og næstkommanderende var døde af klimatfeber (1819-21) - Førte Najaden til København med 22 mand af besætningen - Chef for skonnerten Atalante 1825, vagtskib på Elben - Kaptajn 1829 - Chef

for briggen Møen 1829, vagtskib i Sundet - Næstkommanderende i linieskibet Skjold 1836 - Chef for korvetten Diana - Kommandørkaptajn 1840 - Chef for fregatten Gefion 1844, og som sådan tillige chef for eskadren til Marokko bestående af fregatterne Gefion og Thetis, dampskibet Hekla og briggen Mercurius - Kommandør 1845 - Chef for eskadren i Østersøens vestlige del 1849 - 13/4 1850 idømt 2 måneders fæstningsarrest af 2. grad på grund af Ekernførde affæren - Afsked i nåde 1851.

Ellbrecht, C.L. von

Født 1796.

Søkadet 1808 - Sekondløjtnant 1813 ved kanonbådsdelingen ved Taars - Med briggen Bornholm til Middelhavet og Vestindien 1815-17 - Premierløjtnant 1820 - Med korvetten Diana til Vestindien 1825-26 - Næstkommanderende i briggen Møen 1828, vagtskib i Sundet - Kaptajnløjtnant 1831 - Chef for hjuldampskibet Kiel 1833 og 1836, til disposition for kongen - Næstkommanderende i korvetten Najaden til Island 1834 - Meddommer i kadetskibet, korvetten Flora 1837 - Chef for briggen Allart til Vestindien 1838-39 - Chef for skonnerten Elben 1840, vagtskib på Elben - S.å. kaptajn - Chef for korvetten Flora 1847, kadetskib - Chef for eskadrillen på Vestkysten 1848-50 - Kommandør 1851 - Orlogskaptajn 1858 - Afskediget 1861.

Hammer, O.C.

Født 1822.

Søkadet 1837 - Sekondløjtnant 1843 - Med briggen Ørnen til Marokko, Guineakysten og Vestindien 1845-46, blev alvorligt syg i Vestindien - Permission i 2 år for at gå i koffardifart 1847 - Med fregatten Thetis i Nordsøen 1848 og 1849 - Chef for det armerede skib Larsens Plads fra april 1849 - Næstkommanderende ved eskadrillen på Vestkysten 1850 - Premierløjtnant 1851 - Fyr- og vagerinspektør på Vestkysten fra 1851 - Afsked fra flåden 1854, civilt ansat i o.n. stilling - Kaptajnløjtnant 1858 - Chef for tønde-, vager-, og fyrvæsenet på Ejderen 1862 - Chef for Vesterhavsøernes forsvar 1864. 19/7 - august s.å. i tysk fangenskab. Modtog æressabel af den dansksindede befolkning på Vesterhavsøerne.

Irminger, C.L.C.

Født 1802.

Søkadet 1813 - Sekondløjtnant 1822 - Permission i 1823 - Med korvetten Najaden til Vestindien 1824-25, opbragte sørøverskibet Adolpho ved Culebra - Permission 1826-30, bl.a. for at søge fransk tjeneste - Premierløjtnant 1830 - Med briggen St.Thomas til Vestindien 1830-31 - Fører af kanonchalup Nr. 5 som karantænevagtskib ved Glückstadt 1831 - Adjudant hos prins Frederik Carl

Christian 1832 - Kaptajnløjtnant 1841 - Næstkommanderende i fregatten Thetis til Middelhavet 1842 - Chef for briggen St.Jan 1843, da denne sprang læk i Nordsøen og måtte returnere til København. Besætningen overgik til dampskibet Hekla. Herefter togt til Nordsøen og Østersøen. - Chef for briggen Ørnen til Guineakysten og Vestindien 1847-49. Modtog æressabel af plantageejerne på St.Croix, som bevis på den agtelse, han ved sin konduite og iver under oprøret på øen i 1848 havde vundet. - Ørnen kom tilbage til København 1849 og indgik fra 19/5 i blokadeeskadren i Østersøen - Medlem af generalkrigsretten efter Ekernførde affæren 1849-50 - generaladjudant for søetaten og jagtkaptajn 1850-52 - Marineminister ad interim i efteråret 1850 - Kommandørkaptajn 1855 - Chef for fregatten Niels Juel på prøvetogt i Nord- og Østersøen 1856 - Orlogskaptajn 1858 - Kontreadmiral 1865 - Chef for den eskadre, der 1866 eskorterede kongeskibet til Rusland i anledning af prinsesse Dagmars formægling med storfyrsttronfølger Alexander. - Afsked 1872.

Lütken, O.H.

Født 1813.

Søkadet 1825 - Sekondløjtnant 1831 - Med briggen St.Croix til Vestindien 1832-33 - Med fregatten Bellona til Middelhavet 1835 - Flere gange permission 1835-38 - Med briggen St.Croix til Vestindien 1838-39 - Permission 1839, 1840-42 - Premierløjtnant 1840 - Chef for dampskibet Ægir 1842-43 - Permission 1844 - Fører af dampskibet Gejser i postfart på Stettin 1845-47 - Næstkommanderende i korvetten Valkyrien til Rio, Ostindien og Nikobarøerne 1848 - Kaptajnløjtnant 1849 - Chef for dampskibet Ejderen 1849 og 1850 - Chef for korvetten Thor under besejlingstogt 1851 - Medlem af folketinget 1852-61 - Adjudant hos marineministeren 1853 - Chef for briggen St.Croix 1854, vagtskib i Sundet - Chef for skonnerten Elben 1855, vagtskib ved Altona - Chef for vagtskibsstationen på Trekroner 1856 - Kaptajn 1857 - Orlogskaptajn 1858 - Medlem af kommissionen angående orlogsværftet 1860 - Chef for fregatten Niels Juel 1861 og 1863 - Marineminister 31/12 1863- 6/11 1865 - Afsked fra søværnets officerskorps 6/11 1865.

Muxoll, F.C.G.

Født 1804.

Søkadet 1820 - Sekondløjtnant 1824 - Med korvetten Fortuna til Nordamerika 1826-27 - Premierløjtnant 1833 - Med korvetten Galathea til Middelhavet s.å. - Med linieskibet Dronning Maria 1834 - Med krovetten Najaden 1835, kadetskib - Næstkommanderende i briggen Allart til Vestindien 1835-37 - Krydskontrollør ved Hertugdømmernes vestkyst 1838, i krydstoldvæsenet 3 år, senere forlænget med et år - Kaptajnløjtnant 1841 - Chef for kronprinsens lyst-

jagt Neptun 1843 - Næstkommanderende i fregatten Gefion til Middelhavet fra 19/5 1844 - Meddommer med kadetskibet, korvetten Flora 1845 - Tjenstgørende søofficer ved hovedkvarteret 1848-49 - Chef for briggen Ørnen under krigsudrustning 1850 - Chef for korvetten Najaden 1851, vagtskib i Sundet - 1851-54 Takkelmester - Chef for korvetten Najaden til Vestindien 1854-55 - Kommandørkaptajn 1857 - Orlogskaptajn 1858 - Chef for fregatten Thetis 1859 - Chef for eskadren på Slesvigs vestkyst 1861 - Chef for eskadren i Østersøens vestlige del 1864 - 1865 nedsættes en kommission for at undersøge hans forhold ved forsvaret af Als. Ved domsafsigelsen blev han idømt 1 måneds fæstningsarrest, der blev nedsat til 14 dage - Kommandør 1868 - afskediget 1870.

Zarhtmann, C.C.

Født 1793.

Søkadet 1805 - Månedsløjtnant 1808 - I linieskibet Pultusk (fransk) i auxiliærstyrken på Schelden 1808-09 - Ved kanonbådsflotillen ved København 1809 - Med briggen Kiel ved Norge 1809-12 - Sekondløjtnant 1810 - Med fregatten Najaden under kampen ved Lyngør 1812 - Med fregatten Minerva til Middelhavet og Vestindien 1817-18 - Ansat ved gradmålingen 1819 - Premierløjtnant 1818 - Tjeneste ved gradmålingen 1819-23 - Med fregatten Freja 1824, kadetskib - Næstkommanderende i briggen St.Jan til Vestindien 1825-26, overtog posten som interimchef, da chefen døde i Venezuela 1826 - Kaptajnløjtnant 1826 - Tjeneste ved søkortarkivet 1826-32 - Chef for den ny rokanonchalup med bombekanon på sammenlignende besejling 1832 - Chef for briggen Allart til Vestindien 1833-34 - Permission til udlandsrejse af helbredshensyn 1835 - Chef for skonnerten Elben 1836, vagtskib på Elben - Chef for korvetten Diana 1838 vagtskib i Sundet - Adjudant hos kongen 1839-48 - Chef for fregatten Thetis til Middelhavet 1842 - Marineminister 4/4 1848-10/8 1850 - Kommandør 1849 - Permission af helbredshensyn 1851 - Kontreadmiral s.å. - Flådeinspektør 1852 - Viceadmiral s.å. - Død 15/4 1853.

TILLÆG B

Data for flådens skibe.

Introduktion

På flådemateriellets område gik teknikken frem med stormskridt i perioden 1848-64. Fra at være forholdsvis ensartet under den 1. slesvigske krig udviklede flådens materielle sammensætning sug til at være højst forskelligartet i 1864. Det forekommer hensigtsmæssigt både af den nævnte årsag og for forståelsen af skibenes anvendelsesmuligheder under krigene, at kunne drage sammenligninger mellem data for de enkelte skibe. Oversigten begrænser sig til de enheder, der var tilkommanderet eskadrene i Østersøens vestlige del, men giver iøvrigt et forholdsvis dækkende billede af det samlede materiels udvikling i perioden.

Typebetegnelserne - linieskibe, fregatter, korvetter, brigger og skonnerter - var bestemt af armeringen, der var anbragt på et eller flere dæk ved kanonporte i skibssiden. Skibenes dimensioner var afgørende for, hvor mange dæk der kunne bære kanoner. De nævnte typer førte kanoner på det øverste, åbne dæk. Skonnerter, brigger og korvetter førte kunkanoner på dette dæk, mens fregatterne endvidere førte kanoner på et lukket dæk og linieskibe på to lukkede dæk. Kanonerne var i de nævnte typer anbragt med halvdelen i hver skibsside, det såkaldte lag, og almindeligvis kunne man under kamp kun bruge det ene lag ad gangen. - Rolf Krake, som kun havde ringe sejlføring, blev det første af flådens skibe, hvis skyts var opstillet i diametralplanet med skydefrihed til begge sider. - De fleste af skruekanonbådene førte deres kanoner på hver side af skibet i en udbygning, hvilket tillod en meget stor skydefrihed for- og agterefter. - Rokanonbådene, de såkaldte bombekanonchalupper og bombekanonjoller, var store delvis åbne træbåde, hvis fremdrivningsmidler var sejl og årer. Kanonchalupperne var ca. 21 m lange, ca. 5 m brede og havde 30 årer og ca. 63 mands besætning. Kanonjollerne var ca. 12 m lange ca. 3 m brede og havde 14 årer o- ca. 37 mands besætning.

Foruden kanoner og haubitser fandtes der i flåden 2 særlige skytstyper, nemlig karronaden og falkonetten. Karronaden var en kort kanon. Falkonetten var et sværere håndskydevåben, som under skydning anbragtes i gafler på skibets lønning.

Skibslisten giver uddrag af skibenes data fra H. Degenkolv "Flådens Skibe i sidste Århundrede." Der er hovedsagligt kun medtaget de data, der har betydning for fremstillingen af skibenes anvendelse under de slesvigske krige, herunder deres udrustninger før krigene.

Skibene i eskadrene i Østersøens vestlige del 1848-64.

Sejlskibene

Linieskibet Christian VIII

Bygget 1840. - Længde: 181 fod - Bredde: 46 fod - Drægtighed: 1398 Lst.

Armering: 30 stk 30-pund og 54 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1841 og 1849.- Sprang i luften ved Ekernførde 1849.

Linieskibet Skjold

Bygget 1833. - Længde: 180 fod - Bredde: 46 fod - Drægtighed: 1344 Lst.

Armering: 30 stk 30-pund og 54 stk 18-pund kanoner, samt 10 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1836, 1849 og 1850. - Senere omdannet til skruelinieskib og som sådant udrustet 1861 og 1864.

Linieskibet Frederik VI

Bygget 1831. - Længde: 180 fod - Bredde: 46 fod - Drægtighed: 1344 Lst.

Armering: 30 stk 30-pund og 54 stk 18-pund kanoner, samt 10 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1861 og 1864. - Udgået af flådens tal s.å.

Fregatten Freya

Bygget 1819. - Længde: 153 fod - Bredde: 37 fod - Drægtighed: 705 Lst.

Armering: 28 stk 18-pund og 8 stk 8-pund kanoner, samt 10 stk 32-pund karonader, senere 46 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1824, 1848 og 1849. - Solgt 1853.

Fregatten Dronning Maria

Bygget 1824 som linieskib. - Længde: 180 fod - Bredde: 46 fod - Drægtighed: 1344 Lst. - Udrustet som linieskib i 1834. - Omdannet til fregat 1849.

Armering som fregat: 30 stk 30-pund og 30 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1850. - Udgik af flådens tal 1862.

Fregatten Havfruen

Bygget 1825. - Længde: 153 fod - Bredde: 37 fod - Drægtighed: 705 Lst.

Armering: 46 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1832, 1848, 1849, 1850, 1853. - Udgik af flådens tal 1864.

Fregatten Thetis

Bygget 1840. - Længde: 155 fod - Bredde: 38 fod - Drægtighed: 713 Lst.

Armering: 48 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1842, 1844, 1848, 1849, 1850-51, 1854, 1857, 1859, 1860, 1861, 1862 og 1864. - Udgik af flådens tal 1864.

Fregatten Gefion

Bygget 1843. - Længde: 165 fod - Bredde: 41 fod - Drægtighed: 855 Lst.

Armering: 48 stk 24-pund kanoner.

Udrustet: 1844, 1846, 1848 og 1849. - Strøg flyet ved Ekernførde 1849.

Korvetten Najaden

Bygget 1820. - Længde: 119 fod - Bredde: 29 fod - Drægtighed: 266 Lst.

Armering: 20 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1820-21, 1822-23, 1824-25, 1826, 1827. 1828, 1829, 1830, 1831, 1833, 1834, 1835, 1836, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, og 1851.

Korvetten Flora

Bygget 1826. - Længde: 119 fod - Bredde: 29 fod - Drægtighed: 266 Lst.

Armering: 20 stk 18-pund kanoner og 6 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1830, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854 og 1855.

Korvetten Galathea

Bygget 1831. - Længde: 138 fod - Bredde: 46 fod - Drægtighed: 408 Lst.

Armering: 26 stk 18-pund kanoner og 6 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1833, 1837,1839, 1845-47, 1848, 1849, 1852 og 1854.

Korvetten Valkyrien

Bygget 1846. - Længde: 125 fod - Bredde: 31 fod - Drægtighed: 331 Lst.

Armering: 20 stk 18-pund kanoner og 6 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1847, 1848, 1849, 1850-51, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856,1857, 1858, 1859, 1861, 1863, 1864 og 1865.

Briggen St. Thomas

Bygget 1827. - Længde: 101 fod - Bredde: 26 fod - Drægtighed: 190 Lst.

Armering: 16 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1828-29, 1830-31, 1834-35, 1837-38, 1839-40, 1847, 1848-50, 1859-60, 1863 og 1864.

Briggen St. Croix

Bygget 1835. - Længde: 95 fod - Bredde: 25 fod - Drægtighed: 148 Lst.

Armering: 12 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1836-37, 1838-39, 1840-41, 1842-43, 1844-45, 1846, 1848, 1849, 1852 og 1854. - Ophugget 1860.

Briggen Mercurius

Bygget 1837. - Længde: 95 fod - Bredde: 25 fod - Drægtighed: 148 Lst.

Armering: 12 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1839-41, 1843-45, 1845, 1846-47, 1848-49, 1850-51, 1852-53, og 1854. - Udgik af flådens tal 1861.

Briggen Ørnen

Bygget 1842. - Længde: 101 fod - Bredde: 28 fod - Drægtighed: 202 Lst.

Armering: 16 stk 18-pund kanoner.

Udrustet: 1843-44, 1845-46, 1847-49, 1849, 1850, 1851-52, 1855-56, 1857-58, og 1859. - Udgik af flådens tal 1866.

Skonnerten Delphinen

Bygget 1827. - Længde: 54 fod - Bredde: 16 fod - Drægtighed: 20 Lst.

Armering: 1 stk 6-pund kanon og 4 stk 1-pund falkonetter.

Udrustet: Hvert år fra 1828-42. Endvidere 1848, 1849, samt årligt fra 1851-54. Sidst i 1859. - Udgik af flådens tal 1861.

Bombekanonchalupperne Nr. 1 - 23.

Armeringsstandard: 1 stk 60-pund bombekanon, 1 stk 24-pund kanon og 4 stk 4-pund haubitser.

- Nr. -	Byggeår	- Udrustninger -
1	1831	-
2	1834	1834, 1848, 1849.
3	1836	1848, 1849
4	1836	1848, 1849, 1864.
5	1836	1848, 1849, 1864.
6	1837	1848, 1849.
7	1837	1848, 1849.
8	1837	1848, 1849.
9	1837	1849.
10	1838	1848, 1849, 1850.
11	1838	1849, 1850.
12	1839	1848, 1849, 1850.
13	1839	1848, 1849, 1850.
14	1839	1849, 1850, 1864.
15	1841	1849, 1850, 1864.
16	1841	1849, 1850, 1855, 1861, 1864.
17	1842	1849, 1850, 1855, 1861, 1864.
18	1842	1848, 1850, 1861, 1864.
19	1843	1848, 1850, 1861, 1864.
20	1843	1850, 1861, 1864.
21	1843	1850, 1855, 1861, 1864.
22	1843	1850, 1855, 1864
23	1845	1848, 1850, 1855, 1864.

Bombekanonjollerne Nr. 1 - 17.

Armeringsstandard: 1 stk 60-pund bombekanon og 2 stk 4-pund haubitser.

- Nr. -	Navn -	Byggeår -	Udrustninger	Bemærkninger
1	Alssund	1831	1831, 1832, 1850, 1864.	
2	Barsø	1834	1848, 1849, 1850, 1852, 1861,1864.	Vestk. 1864
3	Aarøsund	1836	1848, 1849, 1850, 1861, 1864.	Vestk. 1864
4	Baagø	1836	1848, 1849, 1850, 1861, 1864.	Pansr. 1862
5	Brandsø	1836	1848, 1849, 1850, 1860, 1861, 1864.	
6	Fænø	1837	1850, 1861, 1864.	Vestk. 1864
7	Ekernsund	1838	1860, 1861, 1864.	Vestk. 1864
8	Hørup	1838	1860, 1861, 1864.	Vestk. 1864
9	Middelfart	1838	1848, 1849, 1850, 1860, 1861, 1864.	Vestk. 1864
10	Snoghøj	1838	1861, 1864.	Vestk. 1864
11	Kolding	1838	1861, 1864.	Pansr. 1862
12	Ærø	1839	1861, 1864.	Pansr. 1862
13	Lyø	1839	1861, 1864.	Pansr. 1862
14	Hejlsminde	1839	1864.	Pansr. 1863
15	Gjennerfj.	1839	1864.	Pansr. 1863
16	Helgenæs	1845	1864.	Pansr. 1863
17	Treldenæs	1845	1864.	Pansr. 1863

(1) Den nævnte pansring bestod i en beklædning af pontondækket med 1/4 tomme jernplade.

(2) Indtil 1860 havde jollerne kun numre.

Damp- og panserskibene

Hjuldampskibet Ægir

Bygget i England 1841. - Maskine 80 HK - Længde: 140 fod - Bredde: 18 fod
Drægtighed: 116 Lst.
Armering: 2 stk 24-pund Kanoner og 1 stk 4-pund haubits, senere 2 stk 18-pund kanoner og 8 stk 1-pund falkonetter.
Udrustet: 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1853, 1854, fra 1856 i postfart til 1862, krigsudrustet 1864, på opmåling 1865-71 i danske farvande. - Udgik af flådens tal 1871.

Hjuldampskibet Hekla

Bygget i England 1842. - Maskine 200 HK - Længde: 159 fod - Bredde: 27 fod
Deplacement: 637 t.
Armering: 2 stk 60-pund bombekanoner, 4 stk 24-pund kanoner og 2 stk 4-pund haubitser.
Udrustet: 1842, 1843, 1844-45, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1854, 1855, 1856, 1858, 1861, 1862, 1863-65, 1872, .1873, 1874, og 1875. - Udgik af flådens tal 1879.

Hjuldampskibet Gejser

Bygget på Nyholm 1844. - Maskine 160 HK - Længde: 150 fod - Bredde: 25 fod
Deplacement: 550 t.
Armering: 2 stk 60-pund bombekanoner og 6 stk 18-pund kanoner.
Udrustet: 1845-47 for postvæsenet, 1848, 1849, 1850, 1851-60 i postfart,1861, 1863, 1863-65, 1865, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876. - Udgik af flådens tal 1879.

Hjuldampskibet Skirner

Bygget på Nyholm 1847. - Maskine 120 HK - Længde: 139 fod - Bredde: 22 fod
Drægtighed: 198 Lst.
Armering: 2 stk 24-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.
Udrustet: 1848-50, 1850-51, 1863, 1864. - Udgik af flådens tal 1871.

Hjuldampskibet Holger Danske

Bygget på Nyholm 1849. - Maskine 250 HK - Længde: 170 fod - Bredde: 28 fod
Deplacement: 765 t.
Armering: 1 stk 60-pund bombekanon, 6 stk 30-pund kanoner og 6 stk 4-pund haubitser.
Udrustet: 1850-51, 1851, 1853, 1854,1855, 1861, 1862,1864, 1870, og 1872. - Udgik af flådens tal 1873.

Hjuldampskibene Slesvig, Valdemar, Caroline Amalie og Ejderen.

Blev anvendt af flåden under krigene, men tilhørte postvæsenet. Slesvig blev i 1855 købt af flåden og indrettet til brug for kongen.

Hjuldampskibet Hertha

Bygget for postvæsenet, men blev 1849 og 1850 anvendt af flåden. I 1857 blev skibet helt overladt flåden.

Længde: 100 fod - Bredde: 19 fod - Drægtighed: 47 Lst. - Maskine: 90 HK.

Armering: 2 stk 24-pund kanoner.

Udrustet: 1857, 1858-59 for fyrvæsenet,igen i 1859-60, 1861,1862, 1863, 1864 og blev solgt i 1865.

Panserbatteriet Rolf Krake

Bygget i Skotland 1863. - Maskine 700 HK - Længde: 180 fod - Bredde: 37 fod

Deplacement: 1350 t - Panser: 4½ inch. på skibssider og tårne.

Armering: 4 stk 60-pund kanoner i 2 bevægelige tårne.

Udrustet: 1863 Prøvetogt, 1864.

Panserskonnerten Absalon

Bygget i England 1862. - Maskine 500 HK - Længde: 46 m - Bredde: 8 m -

Deplacement: 533 t - Panser: 64 mm.

Armering: 1 stk 60-pund kanon og 2 stk 5 3/4 tomme riflet metalkanon.

Udrustet: 1863, 1863-64.

Panserskonnerten Esbern Snare

Bygget i England 1862. - Maskine 500 HK - Længde: 46 m - Bredde: 8 m -

Deplacement: 597 t - Panser: 64 mm.

Armering: 1 stk 60-pund kanon og 2 stk 5 3/4 tomme riflet metalkanon.

Udrustet: 1863, 1863-65.

Skruekorvetten Thor

Bygget 1851. - Maskine 650 HK - Længde: 160 fod - Bredde: 30 fod -

Deplacement: 803 t

Armering: 14 stk 30-pund kanoner.

Udrustet: 1851, 1852, 1854, 1855, 1856, 1858, 1859, 1863-64 og 1869-70. Udgik af flådens tal 1877.

Skruekorvetten Dagmar

Bygget på orlogsværftet 1861.- Maskine 500 HK - Længde: 173 fod - Bredde: 32 fod - Deplacement: 1222 t.

Armering: 16 stk 30-pund kanoner og 2 stk 18-pund riflede kanoner.

Udrustet: 1862-63, 1864.

Skruekanonbåden Thura

Bygget 1857. - Maskine 170 HK - Længde: 110 fod - Bredde: 16 fod - Deplacement: 145 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1864-65, 1866-76 til brug for Fyr- og Vagervæsenet. - Udgik af flådens tal 1881.

Skruekanonbåden Schrødersee

Bygget 1859.- Maskine 170 HK - Længde: 111 fod - Bredde: 16 fod - Deplacement: 145 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1860, 1861, 1864-65, 1867, 1868, 1869, 1870. - Udgik af flådens tal 1894.

Skruekanonbåden Willemoes

Bygget 1861. - Maskine 170 HK - Længde: 35 m - Bredde: 5 m - Deplacement 162 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1861, 1863, 1863-64.

Skruekanonbåden Buhl

Bygget 1861. - Maskine 170 HK - Længde: 111 fod - Bredde: 16 fod - Deplacement: 145 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Skruekanonbåden Krieger

Bygget 1861.- Maskine 170 HK - Længde: 35 m - Bredde: 5 m - Deplacement 172 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1861, 1863, 1863-64.

Skruekanonbåden Marstrand

Bygget 1861. - Maskine: 170 HK - Længde: 35 m - Bredde: 5 m - Deplacement: 172 t.

Armering: 2 stk 30-pund kanoner og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1863, 1863-64.

Skruekanonbåden Hauch

Bygget 1862.- Maskine 150 HK - Længde: 87 fod - Bredde: 16 fod - Deplacement: 112 t.

Armering: 1 stk 30-pund kanon og 4 stk 4-pund haubitser.

Udrustet: 1863, 1864.

TILLÆG C

Ordliste.

Depotkompagnier: Reserve enheder.

Eksekution: Militær besættelse.

Eskadrille: Lille eskadre.

Evert: Mindre skibstype af frisisk oprindelse. Særlig velegnet til sejlads i de lave farvande på Vestkysten. Havde rorene anbragt på side af skibet.

Frilodsmandskab: Værnepligtige, der egentlig havde frilod (frinummer), men som blev indkaldt under krigen.

Holmens faste stok: Det faste personel i flåden på langtidskontrakter. Bestod af Artillerikorpset, Håndværkerkorpset og Matroskorpset. Holmens faste stok blev rekruteret fra Drengekorpset, der var en del af den.

Isning: Holde en rende åben i islagt farvand eller vandløb.

Jægerkorps: En let infanteri-enhed, der baserede sin kamp på den spredte fægtning.

Kabellængde: 1/10 sømil. 1 kabellængde = 185,2 meter.

Let infanteri: Videreudvikling af og erstatning for jægerkorpsene.

Parallel: Fremskudt skyttegravslinie, som forberedelse til storm af fjendtlige anlæg.

Tiralleurer: Skytter (skarpskytter).

Troppesamling: Øvelser med hele hæren samlet.

Udenværk: Anlæg eller våbenplatform udenfor den egentlige fæstningslinie.

Vedetlinie: Linie af sikrings- og overvågningsposter.

Falkonet: Tungt håndvåben, der blev anvendt i flåden. Under kamp blev falkonetterne anbragt på skibenes lønninger og andre steder ombord.

TILLÆG D

BIBLIOGRAFI

Hovedkilder

Generalstaben: (G.S.)

Den dansk-tydske Krig 1848-50. 1 Del Krigen 1848.
Trydes Boghandel, København 1867.

Den dansk-tydske Krig 1848-50. 2 Del Krigen 1849.
V. Schønemanns Forlag, Nyborg 1873.

Den dansk-tydske Krig 1848-50. 3 Del Krigen 1850.
J.H. Schultz's Bogtrykkeri, København 1880.

Den dansk-tydske Krig 1864. I Del.
J.H. Schultz's Bogtrykkeri, København 1890.

Den dansk-tydske Krig 1864. II. Del.
J.H. Schultz's Bogtrykkeri, København 1891.

Den dansk-tydske Krig 1864. III. Del.
J.H. Schultz's Bogtrykkeri, København 1892.

Der er her tale om den officielle fremstilling af de slesvigske krige fra dansk side. Fremstillingen er særdeles grundig og detaljeret, men er ikke særlig overskuelig.

Supplerende Kilder

Bjerre, T: (A.Ek.)

Ekernførde.
Dansk-Nordisk Forlag, København 1940.
Anvendt som støtte for belysningen af problemerne omkring Ekernførde-affæren. Bogen er stort set objektiv i sin fremstilling, men virker lidt tendensiøs med hensyn til fremstillingen og vurderingen af årsagen til Christian VIII eksplosion.

Bjørke, S: Krigen 1864.
Strubes Forlag, København 1968.
Anvendt som støtte for beskrivelsen af perioden mellem krigene. Bogen virker overvejende objektiv og er forholdsvis detaljeret i sin fremstilling, der iøvrigt er overskuelig.

Degenkolv, H: Den danske Flådes Skibe i sidste Aarhundrede.
Lehmann og Stages Boghandel, København 1906.
Udarbejdet på grundlag af orlogsværftets arkiver alene.

Richter, V.: Den danske Landmilitæretat 1801-94. Del 1 og 2.
Chr.J. Taubers Bogtrykkeri, København 1896.

Schaffalitzky-de Muckadell: Haandbog i Nordens Søkrigshistorie.
(M.Sk.H.) J. Cohens Bogtrykkeri, København 1911.
Anvendt som lærebog ved Søofficersskolen. Forekommer at være forholdsvis objektiv, men anvender en typisk lærebogsform, der ikke gør bogen anvendelig som primær kilde. - Her anvendt som indgangsværdi til tidsperioden.

Topsøe-Jensen,T.A.: Den dansk-norske Søetat 1660-1814 og Den danske Søetat 1814-1932.
H.Hagerups Forlag, København 1935.

Tscherning: Tschernings efterladte Papirer.
P.G. Philipsens Forlag, København 1877.
Udgivet af Tschernings familie. Bogen indeholder en række optegnelser og breve fra Tscherning. Fremstillingen af forholdene er således stærkt subjektiv, men værdien som primær kilde er god, og bogen giver et tydeligt billede af Tschernings opfattelse af sig selv og sin rolle i forhold til mange interessante datidige forhold.

Vesterdal, M: De slesvigske Krige 1848-50 og 1864.
(D.S.K.) Hærens Officersskole, København 1955. Genoptrykt 1980.
Anvendt som oversigtskilde og som indgangsværdi. Bogen er imidlertid til tider ret tendensiøs og meget ensidig i fremstillingen. Kildeværdien er derfor ret ringe.

Zahrtmann, M.K.: Admiral C.C. Zahrtmann.
Gyldendal, København 1927.
En slægtshistorie skrevet af en af slægtens egne og derfor gennemgående subjektiv. Citerer imidlertid flere gange primære kilder og kan således i et vist omfang anvendes som primær kilde.

Tidsskriftsartikler

Tidsskrift for Søvæsen
Årgang 1850, p. 134: Generalkrigsrettens dom i Ekernførde-sagen.
Årgang 1914, p. 393: Wenck, "Krigsledelsen 1864."
Årgang 1964, p. 249: Saabye,E.J. "Rolf Krake 1864."
Årgang 1974, p. 97: Bjerg, H.C. "Affæren i Eckernförde 5.april 1849 - et 125 års minde."

Kontrol og oversigtskilder

Steen Steensen, R: Flåden gennem 475 år. Del 1 og 2.
Martins Forlag, København 1974.
Bogen fremstiller flådens historie som helhed og detaljerne i fremstillingen er derfor begrænset, uden at bogen mister objektivitet på denne baggrund. Her anvendt som oversigtsværk og indgangsværdi.

Jungersen, K.: Danmarks Søkrigshistorie.
Centraltrykkeriet, København 1945.
Bogen er fremstillet som lærebog på Søværnets Officersskole. En passende karakteristik af bogen kunne være, "Jungersens omskrivning og nyudgave af 'Nordens Søkrigshistorie' af Schalfalitzky de Muckadell. Jungersen giver en ret subjektiv fremstilling af historien. Bogen kan dog udemærket anvendes som oversigtsværk, når læseren tager forbehold mod den kildemæssige værdi.

Det Kgl.Admiralitets og Commisariats Collegii : Kong Friderich den Femtes Søe-Krigs-Artikels-Brev.
Brünnich, København 1811 2.oplag.

Marineministeriet: Tjenesten paa de kongelige Skibe.
J.H. Schultz, København 1849.

TILLÆG E

STIKORDSREGISTER

A.

Absalon, panserskonnert 84, 87 ff., 138 (data) B.20

Almindelig værnepligt, 73

Almind-Gudsø 45 ff., B.14

Armekorps, Det nørrejyske 17 ff., 36, 43

Arnkilsøre 24, 44 ff., 87 ff., 99 ff., 104, B.5, B.6, B.13, B.22, B.23, B.24, B.25

B.

Bille, Steen, søofficer 13, 17 ff., 22 ff., 27 ff., 55 ff., 59 ff., 129 (data)

Bov, slaget v. 1848, 9, B.2

Bülow, hærofficer, 11, 43 ff., 126 (data)

D.

Dampkanonbåde, 83 ff., 85 ff., 92 ff., 95 ff., 97, 101 ff., 138 ff., B.20

Dannevirke, 57, 76, 78 ff., B.19

Dybbøl, 76, 84, 93, B.5, B.6, B.13, b.22, B.23, B.24

E.

Egernsund, 25 ff., 39, 41, B.7

Ekernførde, 20 ff., 35 ff., 51, 55 ff. 60, 63 ff., 81, B.3, B.11, B.18

Ekernførde-ekspeditionen 1849, 40 ff., B.11

Ellbrecht, søofficer, 107 ff., 138 (data)

Esbern Snare, panserskonnert, 82, 87 ff., 99, 102, B.20

F.

Femern, 35, 51, 55, 59 ff., 95 ff.,

Fjendens flådestyrker, 34, 58

Fjendens planer 1864, 81, 96, 97 ff.

Flankekorpset, 17 ff., 27 ff., 36, 43

Flensborg, hærofficer, 11, 56, 126 (data)

Flensborg By, 17, 44, B.2

Flensborg Fjord, 18 ff., 39, B.2, B.8, B.16, B.17, B.20

Fredericia, 23, 45 ff., 47 ff., 51, 76, 85 ff., B.15, B.21

Frederiksstad, 82, 111

Flådens ledelse, 12, B.1

Flådeplaner, 13, 73

Flådens personel, 14, 73

Fænø, 24, 46, 86, B.15, B.21

G.

Garde, søofficer, 12, 38, 44, 48, 50, 129 (data)

Gejser.hjuldampskib, 16, 25 ff., 27 ff., 59 ff., 66, 137, B.8, b.16, B.17

Generalkommando Fyn, 23

Generalstaben, 72, B.1

Gerlach, hærofficer, 82, 126 (data)

Gråsten, 19, 27, 39, B.7

H.

Haderslev, 17, 27

Hansen, C.F., hærofficer, 8, 11, 22 ff., 29, 127 (data)

Hedemann, hærofficer, 10, 18, 22, 127 (data)

Hekla, hjuldampskib, 17 ff., 27 ff., 45 ff., 59 ff., 68, 84, 137, B.8, B.16, B.17, B.20

Holdnæs, 18, 20 ff., 28, 35, 44, 56, B.2

Hovedkvarteret, 19 ff., 43 ff.,
Hærens ledelse, 10, 33, B.1
Hærplaner, 8, 72 ff., 75

I.
Ingeniører, 27 ff., 59 ff., 65
Ingeniørkorpset, 8, 76
Insurgenttropper, 17, 35, 56
Irminger, C.L.C., 13, 130 (data)

J.
Jægerkorps, 17, 46, 72

K.
Kanonbåde, chalupper og joller, 13, 19 ff., 22 ff., 24 ff., 27 ff., 29 ff., 39 ff., 44 ff., 52, 55 ff., 59 ff., 61 ff., 77, 88 ff., 92 ff., 100, 109 ff., 136, B.8, B.16, B. 17, B. 20
Kappel, 28, 36, 62
Kiel, 7, 8, 29, 51
Kieler Fjord, 37 ff., 55
Kolding, 18, 45 ff., 56, B.4, B.14
Krigsministeriet, 10 ff., 16 ff., 18 ff., 22 ff., 28, 33 ff., 56 ff., 68, 72 ff., 91 ff., 95 ff., B.1
Krigsråd, 43, 49, 82
Krimkrigen, 73
Krogh, hærofficer, 11, 35 ff., 56 127 (data)
Københavns befæstning, 77

L.
Landgangsdemonstartioner, 49 ff., 51, 97
Landgangskorps, 17, 102 ff.,
Læssøe, hærofficer, 11, 18, 22, 33 ff., 128 (data)

M.
Maasholm, 28, 35, 51
Marinekorpset, 67
Marineministeriet, 12, 30, 34 ff., 51, 56, 61 ff., 66 ff., 68, 77, 83 ff., 91 ff., 95 ff., 99 ff., 107 ff., B.1
Mercurius, brig, 25, 135, B.8, B.16
deMeza, hærofficer, 48 ff., 78, 82, 128 (data)
Middelfart, 24, 44 ff., B.4, B.15
Mobilisering, 9, 56 ff., 77 ff.,
Muxoll, søofficer, 49 ff., 83, 131 (data), B.25
Mysunde, 20, 36, 61 ff., 64, 81 ff.,B.19

N.
Najaden, korvet, 16, 21, 25 ff., 62, 135, B.8, B.16
Neustadt Bugten, 55, 91

O.
Operationsplaner, 16, 17, 35 ff., 38, 40, 57 ff., 83 ff.,
Overkommandoen, 22, 37 ff., 58, 59 ff., 66, 84 ff., 91 ff., 101
Oxe-øerne, 19, B.2

P.
Paludan, søofficer, 16, 19, 22, 29 ff., 60 ff.,
Preussisk eksekution, 72, 75

R.
Rolf Krake, panserbatteri, 84 ff., 94 ff., 104 ff., 138, B.20
Rothe, søofficer, 84, B.25
Russiske flådeenheder 1850, 68

S.
Sandkrug, 21, 82, B.3, B.11, B.18
Schleppegrell, hærofficer, 18 ff., 48 ff., 128 (data)

Slesvig By, 20 ff., 36, 60, B.19
Slien, 30, 61 ff., 63 ff.,
Svensk-norske tropper, 68
Sundeved, 18, 23, 39 ff., 44 ff.,
83,
Soldatesque, 14, 20, 62, 65

T.
Thestrup, hærofficer, 75 ff.,
Troppesamling, 12, 77
Tscherning, A.F., hærofficer
10, 33 ff., 129 (data)

V.
Vemmingbund, 25 ff., 84, 90, 93,
B.5, B.6, B.13, B.22, B.23, B.24
Våbenstilstand, 29 ff., 50, lol ff.

Z.
Zahrtmann, søofficer, 12, 62, 132

Å.
Åbenrå, 16, 27, 36, 40 ff., 44, 90
Århus Bugt, 46
Årø/Orø, 28, 36, 44, B.4

Samarbejdet

mellem

Hæren og flåden

under de slesvigske krige

Bilag

Sekondløjtnant C. Wessel-Tolvig

HÆRENS OFFICERSSKOLE

1981

DEPOT 2248

948.904.5/.6
(bilagsbind)

Depot I - 2248

Eks. 2

Signaturforklaring til kortbilag:

Enhed i linieopstilling (ældre kort).

Artilleripiece.

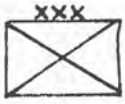

Armékorps

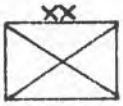

Division.

Brigade.

Regiment.

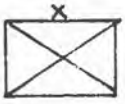

Bataljon.

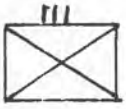

Kompagni.

Fjendtlig enhed.

Fjendtlig fremryknin.

Bataljonsstilling.

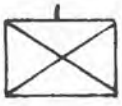

Kompagnistilling.

Skib/kanonbåd. (Anført i hvert enkelt tilfælde).

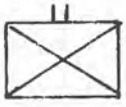

Forsvarets Bibliotek

UDGÅET AF
BIBLIOTEKETS
SAMLING

Bd II / Ex. 2
SYS: 83337

Det Kongelige Garnisonsbibliotek
100000495152

348/88

BIBLIOTHEK I KIØBENHAVN DET KGL. GARNISONS

gave fra forfatteren 19/2 88

Bilag 1.

Krigsledelsens organisation.

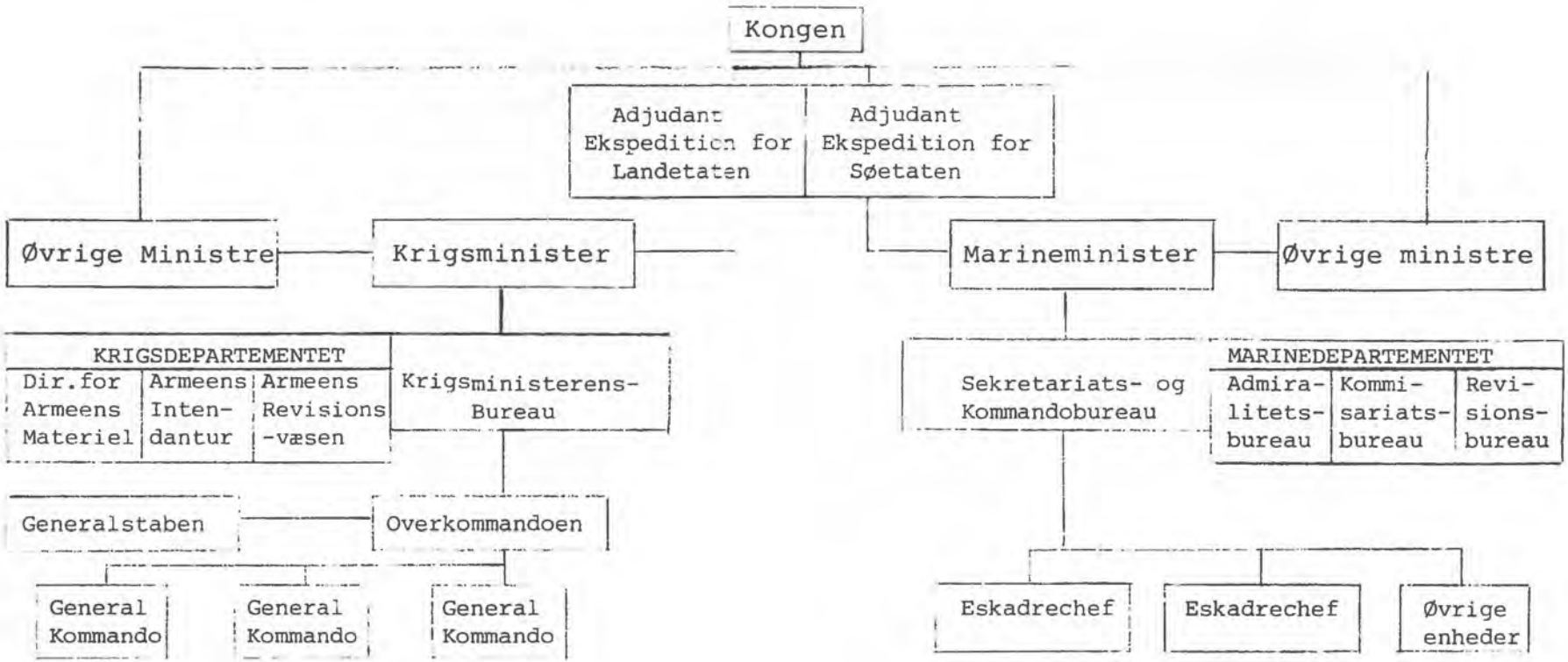

Kilder: "Den øverste danske krigsledelse i 1848". Tekster til De slesvigske Krige, Hærens Officersskole APR 1968.

"Den dansk-tydske Krig 1848-50" Bind I 1843. Generalstaben 1867.

BILAG 2.

Dislocering af de danske styrker ved Flensborg april 1848.

BILAG 3

EKERNFORDE.

FELTTOGET 1848.

Plan II

BILAG 4.

Bevogtningen af Lille Bælt 1848

BILAG 5.

Kystbevogtning Als 1848.

AUGUSTENBORG FJORD
SONDERBORG
Lysabild
Kegenæs Kirke
Sønderby
Østerby
Skovby
Nybøl
Nybøl Gård
Tandslet
Tandslet Kirke
Sarup
Nommark
Nommarkskov
Tandslet Skov
Lambjerg
Lambjergskov
Nordrup
Nordrup Kirke
Tallerup
Sandbjerg
Sandbjerg Kirke
Slot
Sebel
Sebel Kirke
Hammelgaard
Hammelgaard Kirke
Ellisbjerg
Ellisbjerg Skov
Ellisbjerg Kirke
Ellisbjerg Slot
Ellisbjerg Mølle
Ellisbjerg Gård
Ellisbjerg Skovhus
Ellisbjerg Skovhuset
Ellisbjerg Skovhuset Kirke
Ellisbjerg Skovhuset Skov
Ellisbjerg Skovhuset Mølle
Ellisbjerg Skovhuset Gård
Ellisbjerg Skovhuset Slot

BILAG 6.

Flådens støtte til fremrykningen fra Als 1848.

NORDBORG
AUGUSTENBORG FJORD
SØNDERBORG
Augustenborg
Sønderborg
Lysabild
Skorby
Kegnæs
Sønderby
Østerby
Ulkebøl
Hostrup
Notmark
Notmarkskov
Thorshavn
Tandslet
Nybøl
Dybbøl
Broager
Skjellerup
Dynt
Oxbøl
Hagenbjerg
Elsmark
Nordmark
Klingbjerg
Svenstrup
Broskelle
Stalbro
Figea
Elstrup
Sandbjerg
Ulkebøl Vestermark
Ulkebøl Østermark
Kjær Vestermark
Kjær Østermark
Sønderhoved
Kliplinge
Sønderhalt
Lysabildskov
Fjelby
Skovbjerg
Kegnæskoved
Ragkoved
Sønderskoved
Ragbøl
Ragmark
Kjærbøl
Kjærbøl Gaard
Lehoftokke
Hjarthøl
Hjarthøl Mark
Kjærbøl Mark
Kjærbøl Kjærbøl
Kjærbøl Skoven
Kjærbøl Bjerg
Kjærbøl Bjerg
Kjærbøl Bjerg

BILAG 7.

Episoden ved Egernsund 28. maj 1848.

Bilag 8.

Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1848.

Kilde: G.S. 1848 - 50.

Eskadren på Slesvigs østkyst 1848.

Skibstype - Navn -	8. April	Ultimo april	Medio juni	Juli	August	Vinteren 1848-49
Korvetter						
Galathea	Flensborg Fj.	Kieler Fj.	Kieler Fj.	Kieler Fj.	Kieler Fj	-
Najaden	Flensborg Fj.	Holdnæs	Holdnæs	Holdnæs	Holdnæs	-
Flora	-	-	Sønderborg	Åbenrå Fj.	Åbenrå Fj.	-
Brigger						
Mercurius	-	Sønderborg	Sønderborg	Årø	f. Slien	v. Als
St. Thomas	Flensborg Fj.	- afgået -	-	-	-	-
Skonnerter						
Delphinen	-	-	Årø	N f. Als	N f. Als	-
Dampskibe						
Hekla	Flensborg Fj.	t. disp.	t. disp.	Lille Bælt	Lille Bælt	-
Gejser	Flensborg Fj.	t. disp.	t. disp.	t. disp.	- afgivet -	v. Als
Skirner	Flensborg Fj.	t. disp.	t. disp.	t. disp.	t. disp.	v. Als
Kutter Neptun	-	t. disp.	t. disp.	N f. Als	N f. Als	-
Kanonchalupper/ kanonjoller	2+1 Holdnæs	4+3 Årø Åbenrå Als Flensborg Fj	10+4 2 v. Årø 4 Sønderbg. 4 Arnkilsøre 4 Ll.Bælt	10+4 2 v.Årø 4 Sønderbg. 4 Arnkilsøre 4 Ll.Bælt	10+6 2 v. Årø 4 Sønderbg. 4 Arnkilsøre 4 Ll.Bælt 2 v. Holdnæs	0+6 Svendborg (oplagt)

Bilag 9.

Bestemmelser for Officerers Ansættelse ved de forskellige Hovedqvarterers Stabe, 6te Februar 1849.

1. Det nørrejyske Armeecorps's Hovedqvarter skal bestaae af:

Den commanderende General

Staben

1 Stabschef,
1 Souchef,
3 Adjudanter
1 Søofficer
1 Ingenieurofficer,
1 Artilleriofficer,
1 Stabsofficer af Cavaleriet

Commandeuren for Ordannantscorpset, tillige Commandant i Hovedqvarteret; de øvrige ved Ordannantsafdelingen ansatte Officerer, der tillige gjøre tjeneste som Ordannantsofficerer;
1 Trainofficer, som tillige fører Commando over Hovedqvarterets Bagage.

2. Flankecorpsets Hovedqvarter:

Den commanderende General

Staben

1 Stabschef,
1 Souchef,
2 Adjudanter,
1 Ordannantsofficer,
1 Søofficer,
1 Ingenieurofficer,
1 Artilleriofficer,

Commandeuren for Ordannantsafdelingen, tillige Commandant i Hovedqvarteret; ere flere Officerer af denne Afdeling tilstede, forrette de Tjeneste som Ordannantsofficerer;
1 Trainofficer, som tillige fører Commando over Hovedqvarterets Bagage.

Kilde: G.S. 1848-50, 2. Del Krigen 1849, p. 267 ff.

Den 26de Marts bør over Assens med saa lidt Opsigt som muligt være concentreret paa Als omtrent 28000 Mand, hvorimellem 7 Batterier Artilleri, men ikkun 2 til 4 Escadroner Cavaleri. Ved Kolding vil staae hele Cavaleriet. 1 Brigade Infanteri og 1 Batteri, tilsammen 6 til 7000 Mand. Af Marinen bør der være samlet ved Als Gefion, Havfruen, Galathea, Najaden, Mercurius, St. Croix, 12 Kanonchalouper, 6 Kanonjoller og følgende Dampskibe: Hekla, Gejser, Hertha, Skirner, Ægir, Valdemar, Slesvig og Caroline Amalie, samt af Armeens: Ophelia og Odin. Paa Bugten imellem Langeland og Kiel Commandeurcapitain Bille med Rota og Bellona. Paa Vejen hen Linieskibet Christian den 8de.

Det kan ej undgaae Fjendens Opmærksomhed, at Hovedstyrken har samlet sig paa Als. Det antages for afgjort, at hans Plan er med sin hele Styrke at indtage en fast Position ved Bov og Krusaa. Broslagningen og alle de Dispositioner, som træffes, bør tilsammen udføres saaledes, at han bestemt venter Angrebet igjennem Sundeved, understøttet af et Angreb fra Søen i Flensborg Fjord, samt en Diversion over Holdnæs igjennem Angel til Flensborg. Han maa muligst forhindres i at beholde Vejen nordefter over Aabenraa aaben, forat han ej skal kaste nogen overlegen Styrke imod det jydske Cavalericorps. I dette Øjemed bør 1 Skib, f. Ex. Najaden, med 2 Kanonchalouper om Natten til den 27de besætte Aabenraa Fjord, bestryge Chausseen, efter Omstændighederne besætte Byen, røre den danske Befolkning, forjage eller fange de oprørske Embedsmænd, indsætte medhavende Overembedsmænd og en Postmester, og hvis Fjenden har ladet Vejen nogenledes ubesat, da ved Stafet eller sikkert dansk Bud til Haderslev underrette det fremrykkende Corps om Tilstanden. Søfolk udskrives ikke, men bevæbnes tilligemed Tømmermændene til Stadens Forsvar. Capitain Dirckinck ansees meget skikket hertil, og han bør søge saavidt muligt at oplive Omegnens Befolkning til at rejse sig en masse for Kongen og Retfærdighedens Sag og bør i dette Øjemed medgives Proclamationer.

Til Bedækning i Als Sund forblive ved Broen 2 Kanonchalouper og 2 Joller.

Allerede den 26de indtage Havfruen, Mercurius og 2 Kanonchalouper Stationen ved Holdnæs. Disse Skibe gjøre ved Daggry den 27de et Angreb i Flensborg Fjord, beregnet paa at gjøre megen Spektakel og at allarmere den ved Bov og Krusaa staaende Fjende, for hvem Hovedoperationen forhaabenlig herved saalænge som muligt skal blive skjult.

Denne Hovedoperation skal bestaae i, fra Als at kaste omtrent 24000 Mand med 6 Batterier og 2 Escadroner hurtigst muligt i Land ved Ekernførde, og

da denne Armee skal have sin eventuelle Retraite igjennem Svansen, da ligetidigt hermed at bemægtige sig Sliminde, befæste begge Halvoerne paa Siderne af Sliens Munding og trænge med Kanonflotillen op til Slesvig og Gottorp for saaledes at dække Armeens Flanke, sikkre sig Slien og Overgangen ved Gottorp samt den ildesindede Stad Slesvig og fange eller forjage alle Oprørets derboende Overautoriteter og Ledere.

Til denne Sideattaque i Slien er bestemt Dampskibet Ægir med 6 Kanonchalouper, 4 Joller og 1 Bataillon Infanteri samt de fornødne Pionerer og Sappeurer. Disse lande strax ved Sliminde og begynde der at forskandse under Dækning af 2 Kanonjoller. Den øvrige Flotille gaaer rask opefter og lader de 2 andre Joller blive ved Kappel, hvorfra alle Jagter og Fartøjer sendes udefter til Maesholm, eller, hvis Modstand gjøres, øjeblikkeligen brændes, thi paa Sliens Nordside, i Angel, maa ikke forblive en eneste Jolle. Ved Arnæs efterlades paa samme Maade 1 Kanonchaloupe, og ved Mysunde 1 Kanonchaloupe, der holder Færgen paa Svansener Siden. Med de 4 øvrige Kanonchalouper og Bataillonen gaaer Ægir rask op til Slesvig, Soldaterne i Jagter paa Slæbetoug om fornødent. Bataillonen landsættes under Kanonbaadenes Ild, besætter Gottorp og afkaster Broen dertil. 1 Kanonchaloupe iagttager Chausseen over Hadeby Nor, de 3 andre Passet ved Gottorp. Alle Jagter og Baade hales ud eller ødelægges; det lille Dampskib paa Slien besættes. De rebelske Autoriteter fanges eller forjages. Staden skydes i Brand, saafremt den ikke inden 1 Qvarter efter Opfordring sender sin Magistrat for at sværge Kongen Troskab og udlevere alle Vaaben, inclusive Borgervæbningens. Politimester Eggers indsættes med Magt, de offenlige Kasser tommes; alle Magasiner ryddes i Besiddelse og brændes, saafremt Fjenden kommer hurtigere fra Flensborg,

end vore Tropper fra Ekernførde, hvorhen strax sendes Stafet med Efterretning om Besættelsen. Her gaaes frem med al Krigens Strenghed og Opmærksomhed paa enhver Gjenstand; ved mindste Gjenstridighed et Par Bomber midt ind i Staden.

Hovedexpeditionen gaaer imidlertid fra Als, hvor Indskibningen bør skee paa engang fra Sønderborg, Hørup Hav og Mommark, om Aftenen den 26de til Ekernførde, hvor Udskibning bør skee om Morgenen ved Daggry den 27de og, forsaavidt muligt, i selve Havnen. Man antager, at der paa engang kan overføres mindst 10000 Mand Infanteri med 3 bespændte Batterier og 1 Escadron, da nemlig de 10 Dampskibe kunne tage omtrent 3500 Mand og slæbe dobbelt saa mange, og da Transport-Kanonfartøjerne kunne tage 3 Batterier Artilleri og noget Cavaleri, hvoraf Resten vil gaae i de bedst dertil passende Baade og Fartøjer. Af Vind og Omstændigheder vil det afhænge, hvilken Del Gefion, Galathea og St. Croix kunne tage heri. Det forudsættes, at der ved Ankomsten til Ekernførde forefindes Commandeurcapitain Bille med Fregatterne Rota og Bellona, da han vil være beordret til om Natten at løbe ind for at forjage Fjenden fra Byen og ødelægge Batteriet paa Sydsiden af Fjorden. For at sikkre dette bør den 26de fra Sønderborg et Krydsfartøj sendes ned at lægge sig paa Middelflakket og der om Natten at vise en Lanterne til Advarsel for Fregatterne.

Af allerydersta Vigtighed vil det være, at Debarqueringen udføres med muligste Hurtighed og Orden, og at alle Dampskibe og Transportskibe øjeblikkeligen retournere til Als for med muligst Hurtighed at overføre den næste, liggende Transport, thi af denne Hurtighed afhænger mest det hele Foretagendes Udfald. Denne anden Transport vil følges af flere Transporter, dels til Ekernførde, dels til Sliminde, men disse maa

skee efter Aftale med den commanderende General, og kan derfor herfra ingen Forholdsregler gives.

Naar denne Hovedoperation er udført, ville de Heste Transportmidler formentligen hensigtsmæssigst kunne henlægges indenfor Sliminde, hvorimod de store Skibe, der ej kunne cooperere med Armeen eller harassere den fjendlige Armee, ville kunne foretage nyttige Diversioner især til Kiel for at bemægtige sig det Søværn, Fjenden der har begyndt at danne. Denne Operation vilde De derfor behage at udfore med Linieskibet, hvis det til den Tid er ankommet, og ellers med Fregatter alene i Forbindelse med Dampskibe. Efter paalidelige Efterretninger staaer der endnu ikkun 16 Kanoner paa Frederiksort, hvoriblandt 2 Stkr. 84 Pds. Bombekanoner, og paa Labo et Blokhus med 4 Kanoner. Fjenden har omtrent 12 Stkr. Kanonbaade, deraf 6 bevæbnede, hver med 2 60 Pds. Bombekanoner, af hvilket Skyts endvidere endel ligger paa Banegaarden i Kiel. Dette er Maximum af hans Kanonfartøjer.

Det vil være overflodigt at anfore, at der i Kiel optrædes med i det Mindste samme Strenghed som i Slesvig, altid truende med Stadens Ødelæggelse. Her bliver at bemægtige sig alle Forraad og Vaaben, Kanonfartøjerne og Dampskibet Løven; paa Stabelen staaer en Damp-Kanonchaloupe, som maa ødelægges, og Dampskibet Christian VIII til Ombygning, hvilket maa medtages eller ødelægges. I Houwalds Maskinværksted har man støbt Kanoner, hvorfor det maa ødelægges, ligesom efter Omstændighederne Jernbanen og Banegaarden for at hemme Forbindelserne. Naar Modstand gjøres mod Udleveringen af at offenlig Ejendom, saa maa dette fremtvinges ved nogle Bomber ind i Byen efter passende Betænkningstid. Opmærksomheden maa strax være rettet paa Mundingen af Schwentinen og Kanalen som Steder, hvor Kanonfartøjerne kunne søge

Tilflugt. Bliver man Herre af Frederiksort og Labø, saa vil Skytset der efter Omstændighederne være at bortføre eller ødelægge, navnlig Lavetterne at brænde.

Det er en Selvfølge, at i hvor ønskelig Hurtighed i Udførelsen af Angrebsplanen end er, hvorfor ogsaa den 27de er berammet som Dagen, saa maa Udførelsen dog afhænge af, at Alt er fuldstændigt forberedt, og at Omstændighederne ved Vind og Vejr ere gunstige, og maa derfor udsættes herefter ifølge Raadslagning med den commanderende General. Commandeurcapitain Bille vil derfor ogsaa blive beordret til ikke at gaae imod Ekernførde, førend han har Efterretning fra Dem, der da kan gives ham paa Bugten med et Dampskib eller en let Krydser.

Opsættes imidlertid Expeditionen, saa maa desuagtet den forkyndte Blokade træde i Kraft den 27de, og Briggen St. Croix maa da detacheres til Neustadt Bugten for der at blokere Neustadt og tillige iagttage Femern Sund. Kiel med hele Kysten af Slesvig vil være fuldkomment blokeret ved Deres hele, derfor posterede Styrke, og det indskjærpes, at Blokaden opretholdes paa den allerstrengeste Maade uden engang at taale Baadefart langs Kysten. Ligeledes gjøres fra den 27de Fjenden ethvert Slags Afbræk langs Hertugdømmernes Kyster, navnlig ved Udskjæring af Fartøjer, Landgang o. s. v.

Zahrtmann.

EKERNFÖRDE.

FELTTOGET 1849.

Plan II.

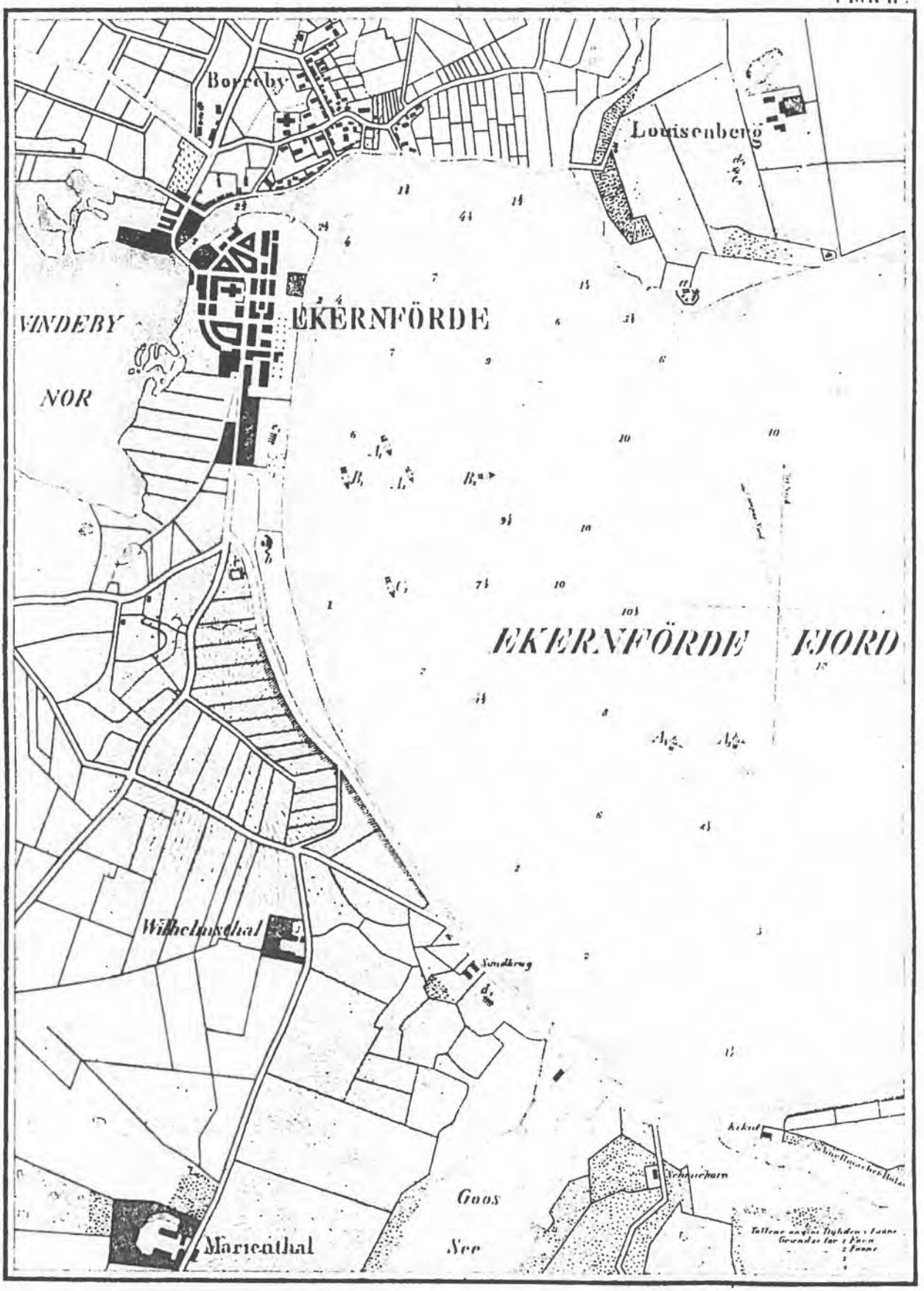

Danske Stridskræfter

A_1 A_1 Antydning af Linieskibets, Fregattens, Heklas og Gejsers Beliggenhed i Begyndelsen af Kampen Kl. henad 8½ Formd

Generalkrigsrettens Dom i den mod Commandeur H. G. Garde, Commandeur-Capitain F. A. Paludan og Capitain J. A. Meyer, efter Marineministeriets Ordre, for deres ved Expeditionen til Eckernførdefjord den 5. April f. A. udviste Forhold, anlagte Sag; samt denne Doms Præmisser.

Efterat Marineministeriet, i Anledning af de ved et Overkrigsforhør tilveiebragte Oplysninger om Expeditionen til Eckernførde-Fjord den 5te April f. A., havde beordret Commandeur H. G. Garde, Commandeurcapitain F. A. Paludan og Capitan J. A. Meyer tiltalte ved en Generalkrigsret for deres ved bemeldte Leilighed udviste Forhold*), er der i denne Sag under 13de April sidstleden af Generalkrigsretten bleven afsagt følgende

Dom:

Under nærværende Sag har Søkrigsprocureur, Etatsraad Salicath, ifølge den ham af Marineministeriet den 22de Januar d. A. tillagte Ordre, paa Embeds Vegne, i Anledning af Expeditionen til Eckernforde-Fjord den 5te April f. A., hvorved Linieskibet Christian den Ottende og Fregatten Gefion tabtes og Dampskibene Hekla og Geiser beskadigedes, saggivet Commandeur Hans Georg Garde, Commandeurcapitain Frederik August Paludan og Capitain Johan Anton Meyer, til Ansvar i Anledning af det Forhold, som enhver af dem, Førstnævnte som Escadrechef, den Anden som Chef for Linieskibet Christian den Ottende, og den Sidstnævnte som Chef for Fregatten Gefion, har udviist.

*) Cfr. d. Tdskr. Officielle-Deel Pag. 33.

De Omstændigheder, som ved denne Sags Paakiendelse væsentligen komme i Betragtning, ere følgende:

Ved en under Sagen i Afskrift fremlagt, Escadrechefen, Commandeur Garde, fra Marineministeriet den 19de Marts 1849 tillagt Instrux, blev Underretning meddeelt ham om Foretagender, som ved Udløbet af den i Malmø afsluttede Vaabenstilstand, den 26de Marts f. A., agtedes udførte af Armeen i Forbindelse med Flaaden. Det blev derhos Commandeur Garde, der som Escadrechef havde sin Station i Sønderborg, under s. D. ved Skrivelse fra Marineministeriet tilkiendegivet, at da hans Commando var bestemt til at cooperere med Armeen, havde han at anse sig som staaende under Commando af den høistcommanderende General, som var Generalmajor v. Krogh, med Tilføiende: „og er man overtydet om, at De under alle Omstændigheder vil med Deres Commando yde ham og Armeen den allerkraftigste Bistand."

Overeensstemmende hermed har Commandeur Garde den 22de Marts næstefter tilskrevet Generalmajor v. Krogh, at han havde overtaget Commandoen over Escadren paa Hertugdømmernes Østkyst, at han anteg i de Dage at have 2 Fregatter, 2 Corvetter, 2 Brigger, 12 Kanonchaloupper og 6 Kanonjoller samlede m. v., hvorefter i Skrivelsen er tilføiet: „Med denne Styrke er jeg beordret at cooperere med Landtropperne, og vil til enhver Tid af yderste Evne bestræbe mig for at udføre de Ordrer, Hr. Generalen i denne Anledning maatte bære mig med."

Den 2den April f. A. var Commandeur Garde, ifølge hans Forklaring i Overkrigsforhøret den 12te Octbr. f. A., efter Anmodning af Generalmajor v. Krogh, i Hovedqvarteret i Sønderborg, samlet med Generalen og dennes Stabschef, Oberstlieutenant v. Læssøe. Ved denne Samling forelagdes af Generalmajor v. Krogh en Plan til Escadrens Cooperation med Armeecorpset, og Commandeur Garde, som i sit Indlæg til Generalkrigsretten af 19de Marts d. A. har bemærket, at Planen for Armeens Operationer formodentlig allerede var bestemt, da han blev tilsagt til Conferencen, har under det optagne Overkrigsforhør den 12te Octbr. f. A.

BILAG 11, side 2-22
Kilde: Tidsskrift for Søvæsen 1850

erkiendt, at han fandt Intet derved at erindre, i hvilken Henseende han har bemærket, at han maatte antage, at han med den ham underlagte Styrke vilde være istand til at udføre hvad der af den commanderende General var forlangt, og at han anfaae sig, ifølge den ovennævnte ham givne Ordre, forpligte til at udføre hvad der blev forlangt, hvortil han har føiet, at det ei heller kunde falde ham ind, med en saadan Ordre for sig, strax i Begyndelsen af Felttoget at giøre nogen Indvending herimod. I det under 29de Novbr. f. A. optagne Reassumtions-Forhør er det derhos af Commandeur Garde ytret, at han i denne Samling bestemte, at den der aftalte Expedition til Eckernførde skulde udføres med et Linieskib og en Fregat, istedetfor at tidligere 2 Fregatter havde været bestemte dertil. Overeensstemmende med hvad der ved bemeldte Leilighed var aftalt, blev en Skrivelse fra Generalmajor v. Krogh til Commandeur Garde, dateret 2den April f. A., conciperet af Oberstlieutenant v. Læssøe, samt gienneemseet og reenskrevet af Capitainlieutenant Muxoll, der den 9de Februar 1849 af Marineministeren var beordret til Tjeneste ved Generalcommandoen for Nørrejylland og ved Felttogets Begyndelse fulgte med Hovedqvarteret til Als og gjorde Tjeneste derved paa Søetatens Vegne. Ved Overleveringen af Udkastet til denne Skrivelse spurgte Oberstlieutenant v. Læssøe, om han derved havde noget at bemærke med Hensyn til det Sømandsmæssige i samme, hvilket han benægtede. Af ham blev ogsaa Skrivelsen, efterat den af Generalmajor v. Krogh var underskreven, samme Dag overbragt til Commandeur Garde, som Intet derved fandt at erindre.

Bemeldte Skrivelse var af følgende Indhold:

„Den 3die April om Morgenen Kl. 4½ rykker Armeen frem fra Sønderborg i Sundeved. Hr. Commandeuren anmodes om samtidigt at lade foretage en Recognoscering i Flensborg- og Aabenraa-Fjorde. Da det er sandsynligt, at de Batterier, der muligen maatte findes ved disse Fjorde, senere kunne tages ved Armeens Hjælp, vilde det neppe være hensigtsmæssigt i Morgen at giøre noget saa alvorligt Angreb paa disse Batterier, at Marinen der-

ved kunde udsættes for betydeligt Tab. Under Recognosceringen ønskes om muligt Efterretninger indhentede fra Kystbeboerne. Armeen antages, i Morgen Eftermiddag at have Position med venstre Fløi ved Atsboll og ved Streifpartier at naae til Warnitzhoved. General Rye antages at komme i Besiddelse af Hadersleb i Morgen den 3die April. En Dampbaad ønskes i Morgen Eftermiddag Kl. 4 ved Snoghøi, for at modtage Depecher fra General-Rye. Efter at have modtaget disse kunde Dampbaaden anløbe Aarøsund, for der at indhente Efterretning om hvorledes Sagerne staae ved Hadersleb og modtage Depecher, som General Rye muligviis sender dertil. Dampbaaden maatte i hvert Fald være tilbage i Sønderborg den 4de April om Morgenen tidlig."

„Den 4. April vil Armeen i Sundeved forsøge at skyde den høire Fløi frem mod Aabenraa. General Rye vil nordfra rykke frem henimod Aabenraa. Det var ønskeligt at Marinen søgte at sætte sig i Besiddelse af Byen."

„Samme Dag den 4. April ønskes en Expedition, bestaaende af 2 Dampbaade med nogle Transportfartøier, afsendt fra Horupbav, saa tidligt, at Expeditionen kan indtræffe i Skumringen i Eckernførde Fjord, hvor den kunde løbe ind i Forbindelse med Linieskibet og en Corvet, muligen landsætte nogle Tropper paa forskiellige Steder, hvilke Tropper dog maatte tages ombord igien efterat have alarmeret, angribe og om muligt tilintetgiøre de fiendtlige Strandbatterier og forsøge at sætte sig i Besiddelse af Eckernførde, hvor Efterretning om Fienden indhentes, og alt Forraad, som Fienden maatte have der, tilintetgiøres eller medtages. Hensigten maatte være at alarmere saameget som muligt og at bringe Fienden til at troe, at en betydelig Styrke vil lande i Eckernførde. Alarmeringen maatte helst foregaae saaledes, at Efterretningen om den indtræffer ved Daggry den 5te i Flensborg. Den bedste Tid vil altsaa være ved Midnat, men da det maaskee er umuligt at foretage noget i Nattens Mørke, kunde maaskee Alarmeringen begynde om Aftenen sildigt og fortsættes saasnart

det gryer ad Dag. Den 4de April efter Middag behøves en Dampbaad til Gienner Bugt. Det er muligt, at Stafettjenesten saavel den 3die som den 4de vil kunne besørges af Ophelia og Odin. Capitainlieutenant Muxoll har Ordre til at underrette Hr. Commandeuren om hvorvidt nogen Assistance til Stafettjenesten maatte blive fornøden, som ikke kan besørges af ovennævnte Dampbaade. Et Compagni vil blive stillet til Disposition den 4de for at afgaae med Transporten til Eckernførde.

Af denne Ordre sees, at det ved sammes Udfærdigelse har været paatænkt, at et Armeecorps fra Als den 3die April skulde rykke ind i Sundeved, for samme Dag at naae til Atsbøll, og at General Rye til samme Tid vilde kunne komme i Besiddelse af Haderslev, samt at begge Armeecorps skulde nærme sig Aabenraa den 4de, for at Fremrykningen med den forenede Styrke derpaa kunde skee sydpaa. Ifølge hvad der af Generalmajor v. Krogh er bemærket i den i Overkrigsforhøret under Nr. 31, og her for Retten under Nr. 4 q, acterede, af ham til Krigsministeren den 26de Novbr. 1849 afgivne Erklæring, tilsigtedes det den 3die Dag ved et Skinangreb i Fiendens Ryg at betænkeliggiøre ham den offensive Bevægelse, som man paa denne Dag ventede.

Expeditionen til Eckernførde havde ifølge Generalens Bemærkning, under disse Forhold, et almindeligt og et særskilt Øiemed. Det almindelige var, at nøde Fienden til at efterlade en Deel af sin Styrke i det sydlige Slesvig, naar han vilde vide sin Operationslinie sikret her; det særskilte var, at bringe Fienden til at troe, at en Landgang udførtes ved Eckernførde-Fjorden Natten imellem den 4de og 5te April, og, da Efterretning herom vilde indtræffe i det fiendtlige Hovedqvarteer om Morgenen tidlig den 5te, at giøre ham betænkelig ved at gribe Offensiven paa denne Dag.

Eskadrechefen, Commandeur Garde, overdrog Udførelsen af Expeditionen til Eckernførde til Chefen for Linieskibet Christian den Ottende, Commandeurcapitain F. A. Paludan, der med bemeldte Skib var gaaet fra Kiøbenhavns Rhed den 31te Marts og laae til Ankers paa den østlige Kyst af Als udfor Mommark,

hvorimod Escadrechefen overtog selv at udføre den øvrige Deel af Ordren. I forbemeldte Henseende tillagde han den 3die April f. A. Commandeurcapitain F. A. Paludan en skriftlig Ordre, hvis Begyndelse er saaledes lydende:

„Ifølge Ordre fra den commanderende General foretages d. 4de April en Expedition bestaaende af 2 Dampbaade med nogle Transportfartøier, afsendte fra Høruphav, saa tidligt, at Expeditionen kan indtræffe i Skumringen i Eckernførde Fjord, hvor den kunde løbe ind i Forbindelse med Linieskibet og Fregatten Gefion, muligen landsætte nogle Tropper paa forskiellige Steder", og er derefter ordlydende med den tilsvarende Deel af Generalmajor v. Kroghs Skrivelse af 2den April f. A. til Eskadrechefen indtil de Ord, „saasnart det gryer ad Dag," hvorefter er tilføiet:

„Hr. Commandeurcapitainen overdrages det at udføre denne Expedition, som har til Hensigt at hendrage Fiendens Opmærksomhed mod Syd, hvorfor der bør søges at vække saamegen Alarm som muligt. Chefen af Dampskibet Hekla er beordret at underlægge sig Dem, og være til Linieskibets Assistance paa Reisen til Eckernførde. Henimod Mørkningen er Fregatten Gefion med Dampskibet Geiser beordret at være udenfor Eckernførde-Fjord, og Cheferne ere paalagte at underlægge sig Deres Commando. I tre Jagter er et Compagni Infanteri til Disposition ved disse Skibe."

„Dampskibene bør ikke uden den høieste Nødvendighed udsættes for de fiendtlige Batteriers Ild."

„Under Expeditionen besørger Corvetten Galathea Blokaden for Kieler Fjord. Naar Expeditionen den 5te er endt, afgaaer Corvetten Galathea hertil efter den Chefen for dette Skib meddeelte Ordre. De ville behage at lade et af Dampskibene assistere Galathea hertil. Det andet Dampskib sender De derimod efter endt Expedition hertil med Rapport om denne."

Commandeur Garde tilskrev, efter hvad han har opgivet, under s. D. Commandeurcapitain Paludan saaledes:

„Da Fiendtlighederne idag ere begyndte, bliver det heraf en

Følge, at De af yderste Evne med de Dem underlagte Kræfter søger at bibringe Fienden al den Skade, Afbræk og Foruroligelse, som man kan vente sig af en saa ærekiær og duelig Officier, som Hr. Commandeuren," og længere hen i denne Skrivelse hedder det:

„Naar den Demonstration, hvortil hermed følger en Ordre, er tilendebragt, ville Hr. Commandeuren behage med Linieskibet Christian den Ottende at tage Station for Kieler Fjord, og der begynde Blokaden."

„Jeg ønsker, naar noget af Vigtighed forefalder, saa hurtigt som muligt at erholde Rapport derom, for at kunne træffe de fornødne Foranstaltninger."

Commandeurcapitain Paludan har, med Hensyn til denne Skrivelse, bemærket, at han vel ikke kan modsige, at Ordet „Demonstration" er forekommet i den ham tilhændekomne Original, men at han ikke troer at det har været Tilfældet. Han har derhos gjort opmærksom paa, at i en Concept til Skrivelsen, som er kommen tilstede og acteret under Nr. 28 a, findes ved dette Ord Rettelser, idet der over et udslettet Ord, som formeentlig er „Expedition," findes et andet Ord, nemlig „Diversion".

For Overkrigsforhøret har Commandeur Garde foreviist sin Copibog, hvori Ordren findes, som anført, uden nogen Rettelse.

Angaaende at Gefion blev medgivet til Expeditionen, har Commandeur Garde i sin Rapport til Marineministeren af 6te April f. A. ytret, at han beordrede Fregatten Gefion til Demonstration mod Eckernforde istedetfor den af den commanderende General reqvirerede Corvet, fordi han ansaae dette Skib for mindre stikket mod de fiendtlige Batterier end Gefion, og meente at burde holde Galathea seilklar til Blokadestationen for Danzig. I denne Rapport har han tillige ytret, at han, da han selv var beskieftiget i Sønderborg, ved Aabenraa og Holnis, overdrog Commandeurcapitain Paludan Demonstrationen mod Eckernforde. Med Hensyn hertil bemærkes, at det er oplyst, at Commandeur Garde den 4de April Kl. 12¾ Middag med Skirner afgik til Aabenraa, og at han vendte tilbage til Sønderborg samme Dags Aften Kl. 9¼

Den 3die April f. A. havde Commandeur Garde, efter hvad han har ytret, saa mange paatrængende Forretninger at varetage, at fornævnte Ordre og Skrivelse først bleve færdige til at afgaae til Commandeurcapitain Paludan ud paa Aftenen, og han havde først om Aftenen et Dampskib til Disposition til deres Afsendelse. Den 4de, om Morgenen Kl. 5½, afgik Capitain Aschlund med Dampskibet Hekla for at overbringe Commandeurcapitain Paludan Ordren og Skrivelsen, og ankom til Mummark bemeldte Dag Kl. 8. Da Commandeur Garde den 4de April, om Morgenen Kl. 12½, leverede Capitain Aschlund bemeldte Papirer, sagde han til ham, at den Ordre, han skulde overbringe, angik en Demonstration til Eckernførde-Fjorden, for at Capitain Aschlund kunde være vidende derom og sige det, hvortil han dog ikke gav ham Ordre.

Capitain Aschlund har ytret, at han har gjort Commandeurcapitain Paludan opmærksom paa, at Commandeur Garde havde udladt sig saaledes; men dette er mod Commandeurcapitain Paludans Benægtelse ikke beviist. Derimod er det af Commandeurcapitain Paludan paaberaabt og af Capitain Aschlund vedgaaet, at Sidstnævnte, da han bragte Ordrene, udlod sig med, at vor Krigsmagt havde slaaedes hele den foregaaende Dag i det Sundevedske, samt i Flensborg Fjord, og at den nu rykkede frem.

Angaaende de fiendtlige Strandbatteriers Stilling og Styrke i Eckernførde-Fjord, havdes Efterretning ved de tidligere foretagne Recognosceringer. I Henseende til disse bemærkes, at der ved Overkrigsforhøret under Nr. 12 er fremlagt Uddrag af en Rapport til Marineministeriet fra Capitain Aschlund, dateret 14de Marts 1849, og i Reassumtions-Forhøret under Nr. 44 acteret den i Generalkrigsretten under Nr. 4 dd fremlagte, af Capitain Prosilius under 23de Marts f. A. indgivne Rapport. Ifølge det førstnævnte Actstykke forefandt Capitain Aschlund ved Recognosceringen den 14de Marts f. A. i Eckernførde-Fjord 2 Batterier opkastede, af hvilke det ene var anlagt paa den „høie Kyst" ⅛ Miil søndenfor Byen, imellem Chausseen og Strandbredden. Dette Batteri var monteret med 4 svære Kanoner, der saae ud til at

være Bombekononer, men dets Stilling syntes Capitain Aschlund at være saadan, at det maatte være meget let at tage det fra Landsiden, da Artilleri fra de bagved liggende Høie vilde aldeles dominere det, ligesom det ogsaa vilde kunne angribes i Flanken af Kanonbaade. Han har hertil føiet: „Mod Seilskibe aldeles anseer jeg det for et meget farligt Batteri.“ Endeel Mennesker saaes at arbeide paa Forskandsninger. Omtrent i samme Afstand fra Byen var et andet Batteri opkastet paa Nordsiden af Fjorden, men her saaes paa den Tid ingen Kanoner. — Den af Capitain Præsilius under 23de Marts f. A. indgivne Rapport indeholder, angaaende den omhandlede Gienstand, kun, at der paa den Ore, som gaaer ud i Eckernførde-Fjord østenfor Byen, var anlagt en Skandse, hvorfra man, da de ham underlagte Skibe, Corvetten Najaden og Briggen St. Croix, vare paa ½ Miil derfra, fyrede et Par løse Skud, der syntes af svært Skyts. Da Byen var skjult af en tyk Tiis, kunde det ikke opdages, om der var anlagt flere Værker. — Commandeurcapitain Paludan har bemærket, at han vidste, hvorledes Batterierne i Fjorden vare beliggende det foregaaende Aar, men at han ikke havde nogen yderligere Underretning om samme, og at Capitain Aschlund kun havde talt om, at han omtrent 8 Dage forud havde været i Fjorden og lagt Mærke til 2 Batterier, hvoraf han ansaae Batteriet B for det værste, hvilket stemmer med Capitain Aschlunds Forklaring. Recognoscering har han ikke selv fundet Anledning til at foretage, da han om Morgenen den 5te April med Kikkert kunde skionne Batteriets Beskaffenhed. Paa den under Sagen fremlagte, i Generalkrigsretten under Nr. 4 c β acterede, af Capitainlieutenant P. Wulf forfattede Skizze P, samt paa det med W betegnede, her i Retten under Nr. 4 g acterede, med Opmaalinger fra 1810 af Premierlieutenant (nu Capitainlieutenant) Bocher forsynede Kort,*) findes Batteriet paa den nordlige Side betegnet med A og det søndenfor Byen anlagte givet Mærket B. Ogsaa findes Batterierne saaledes afsatte paa den af Commandeurcapitain F. A. Paludan indleverede Tegning, mærket ad K og acteret heri Retten under Nr. 4 c, α. Ifølge den Oplysning, som de under Sagen afgivne Forklaringer give, var det nordlige Batteri A, der maatte passeres ved Indseilingen og havdes paa Styrbordside, et lavt paa Stranden opført Jordbatteri, besat med 1 eller 2 Stkr. 84pundige og 4 Stkr. 18 eller 24pundige Kanoner, men det søndenfor Eckernførde beliggende, af Jordvolde bestaaende Batteri B, af Høide som Batteriet Sextus, samt monteret med 4 Stkr. 18 eller 24pundige Kanoner. I Henseende til Høiden af det sidstnævnte Batteri gaaer dog Commandeurcapitain Paludans Forklaring kun ud paa, at det var 5—6 Fod høiere end A. Mellem disse, til at beskytte Indseilingen til den indre Deel af Bugten og Byen, anlagte Batterier er efter Kortene 2800—2850 Alen; begge vare anlagte til at skyde over Bank.

*) Hvilket sidste er benyttet ved medfølgende „Positionskort“.

Udg.

Til Expeditionen i Fjorden bleve beordrede:

1) Linieskibet Christian den Ottende paa 84 Kanoner, under Commando af Commandeurcapitain F. A. Paludan, hvem tillige, som Chef for Expeditionen, dens Udførelse var betroet;
2) Fregatten Gefion paa 48 Kanoner, under Commando af Capitain J. A. Meyer;
3) Dampskibet Hekla, monteret med tvende 60pundige og sex 24pundige Kanoner, under Commando af Capitain Aschlund, specielt underlagt Linieskibet, og
4) Dampskibet Geiser, monteret med tvende 60pundige og sex 18pundige 13 Caliber Kanoner, under Commando af Capitainlieutenant P. Wulff, specielt underlagt Fregatten.

Derhos var et Compagni, omtrent 250 Mand Infanteri, fordeelt paa 3 Jagter.

Efterat Capitain Aschlund havde overbragt Commandeurcapitain Paludan de fornævnte Ordrer, lettede Linieskibet saa betids, at det traf sammen med de øvrige Skibe udfor Eckernførde-Fjord hen paa Eftermiddagen.

Forud havde Commandeurcapitain Paludan ved en Tiltale til det forsamlede Mandskab tilkiendegivet, at de snart kunde vente at komme mod Fienden, for at understøtte Kameraterne paa Landjorden, og opmuntret dem til som Mænd at opfylde deres Pligt, lovende, at han med Mod og Dristighed vilde anføre dem i den gode Sag for Konge og Fædreland. Hertil føiede han, at han, da Flere af dem vare ubekiendte med Lyden af det glatte Lag, vilde lade det blive affyret for at vænne dem til Lyden. Der blev derpaa gjort klart Skib og flere Kanoner affyrede med løse Skud.

Tidligere paa Togtet havde der ikke været foretaget nogen Øvelse i Skydning, da Mandskabet ikke var fuldkommen indexerceret, hvortil der ikke havde været Leilighed i den korte Tid af 13 Dage, i hvilke de havde været ude, og af hvilke det i 7 Dage var saa stormende og koldt, at der ikke kunde foretages synderligt til saadan Øvelse. Skarpt Skud var til den Tid ikke løsnet fra Skibet.

Omtrent Kl. 6 Eftermiddag, tvers ud for Eckernförde-Fjord, heistes Signal fra Linieskibet. Skibene samledes, og seilede ind i Fjorden. Ifølge den af Commandeurcapitain Paludan afgivne, med de øvrige tilveiebragte Oplysninger overeensstemmende Forklaring, ere Linieskibet, Fregatten og Dampskibet Hekla komne til Ankers mellem Kl. 6 og 7, kort før Solens Nedgang (Kl. 6, 41') udfor Noer, omtrent ¾ Miil fra og i Sigte af det nordlige Batteri A. Dampskibet Geiser, der havde paa Slæbetoug de 3 Transportskibe, som ved det blève bugserede, ankom senere. Ifølge den paa Dampskibet Geiser holdte Journal, kom dette Skib tilankers i Fjorden Kl. 7¾. Det var, paa den Tid Indseilingen skete, og vedblev at være om Aftenen, en rebet Mersseils Kuling med østlig Vind, hvilket hindrede, at til den Tid Noget af det, Ordren paabød, kunde bringes til Udførelse. Ligesom ingen Landsætning af Tropper ansaaes mulig, saaledes kunde Angreb paa Strandbatterierne med Skibene, i det Veirligt, heller ikke foretages. Da det i Ordren selv var forudsat som muligt, at Angrebet ei kunde skee om Aftenen, fandtes der ikke Anledning til med et Dampskib, som ogsaa maatte kunne befrygtes derefter at ville blive savnet ved Expeditionens Foretagelse, at sende Melding om Udsættelsen til Eskadrechefen.

Paa bemeldte Sted, som er afsat paa det under Nr. 1 c β ackerede Positionskort, bleve derfor Skibene liggende Natten over.

Skibenes Ankomst i Fjorden maatte imidlertid alarmere Fienden, og enkelte Skud bleve derefter ogsaa affyrede fra Batterierne. Samtlige Skibschefer kom om Aftenen, dog ikke samlede, ombord i Linieskibet, og bleve gjorte bekiendt med Ordren. Ifølge den med Capitain Meyers Indlæg til Generalkrigsretten af 20de Marts d. A. fulgte, ham af Commandeurcapitain Paludan meddeelte skriftlige Erklæring, dateret 9de s. M., har der, da Capitain Meyer den 4de April om Aftenen kom ombord i Linieskibet, saavel fra hans, som fra Commandeurcapitain Paludans Side, været Tale om det Uheldige og Mislige i de Forhold, hvorunder den givne Ordre maatte udføres; men Capitain Meyer var, efterat han med Opmærksomhed havde giennemlæst Ordren, enig med Commandeurcapitain Paludan i, at den var at forstaae saaledes, at Angrebet maatte iværksættes, forsaavidt der var Mulighed i dets Udførelse. Skibschefernе bleve af Commandeurcapitain Paludan beordrede at have klart Skib til næste Morgen, og da at komme ombord paa Linieskibet Kl. 4. Af Capitain Meyer er det i forbemeldte hans Indlæg ytret, at der til denne Ordre var føiet: „hvis der ikke forinden blev givet Signal", og Commandeurcapitain Paludan har bemærket, at han for Solopgangen ikke kunde tage den endelige Beslutning, fordi det først derefter vilde vise sig, om Veiret tillod Angrebet.

Den 5te om Morgenen fandt Commandeurcapitain Paludan Veiret af saadan Beskaffenhed, at et Angreb paa Batterierne maatte kunne udføres, eftersom det kun var laber Kuling, skiøndt af østlig Vind. Da derfor Cheferne for de andre Skibe til den bestemte Tid kom ombord, raadførte han sig med dem om Maaden at udføre Angrebet paa, og aftalte Planen dertil. Den Chefen tilhørende Ordre blev dem ved den Leilighed forelagt og given til Giennemlæsning; men der blev iøvrigt ikke forholdt efter de, an-

gaaende Afholdelse af Skibsraad, i den Skibene i Aaret 1819 medgivne trykte Instrux 1ste Cap. 1ste Afsnit § 3 givne Forskrifter, ligesaalidt som efter Søkrigsartikelsbrevet 8de Januar 1752 §§ 177 og 195, hvorefter Forhandlinger ved Skibsraad bør protocolleres. Samlingen varede 3 Qvarteer. Kl. 5 vare Chefernе tilbage paa deres Skibe. De under Overkrigsforhøret afgivne Forklaringer gaae ud paa, at samtlige Chefer vare enige i, at Ordren, uagtet Vinden var meget ugunstig for et Angreb paa Batterierne, krævede Udførelse af Expeditionen, uden at dog Nogen af dem da herom særligen har udtalt sig.

Under Overveielsen af den Plan, som, naar Omstændighederne tillode det, maatte være at følge til Udførelsen af Ordren, blev det af Capitain Aschlund foreslaaet, at beskyde Batterierne under Seil. Han har derhos vedgaaet, at han, ved at fremsætte denne Plan, da den ikke blev bifaldet, muligt har ladet de Ord falde: „Det vilde dog være en stor Skam med den Styrke vi have, ikke at turde gaae mod 8—10 Kanoner." Bemeldte Plan blev ikke fulgt, fordi et paa den Maade udført Angreb formeentes ikke at kunne føre til Batteriernes Tilintetgiørelse, som antoges at maatte tilsigtes. Commandeurcapitain Paludan har ogsaa mod dette Forslag, overensstemmende med hvad der af Capitain Aschlund i den under Forhøret fremlagte Skrivelse fra ham til Commandeur Garde af 4de Mai f. A. er nævnt at være fremført som Indvending derimod, ytret, at det med Vinden ret ind ad Fjorden ikke lod sig udføre uden altfor ofte under Manoeuvrerne at udsættes for langskibs Ild, snart fra det ene, snart fra det andet Batteri. Den af Commandeurcapitain Paludan selv først fattede Plan gik ud paa, at lægge et af Krigsskibene ud for hvert Batteri; men den blev ikke billiget af de andre Skibschefer, hvorefter Commandeurcapitain Paludan, som erkiendte Rigtigheden af de derimod anførte Grunde, frafaldt den. Under det optagne Overkrigsforhør og i det til Generalkrigsretten indgivne Indlæg af 9de Marts d. A. har han selv imod denne Plan anført, at det Skib, som laae udfor Batteriet A, vilde faae langskibs Ild fra Batteriet B; thi just at faae

Skibet udfor A dækket af Skibet udfor B, var ikke at regne paa at ville lykkes med de svære Skibe i saa snævert Farvand, og det Skib, som blev lagt udfor B, vilde være udsat for begge Batteriers Ild og maatte bruge Kanonerne fra begge Sider, hvorfor neppe større Styrke af Folk derved var bleven disponibel. Forsaavidt det i Overkrigsforhøret er nævnt som en Fordeel ved denne Plan, at Dampskibene, naar de kaldtes til Hjælp, vare dækkede med Seilskibenes Skrog, hvortil de kunde surres, har Commandeurcapitain Paludan erindret, at herpaa dog ikke kunde giøres Regning, da det kom an paa, om noget af Batterierne blev bragt til Taushed, og da hvilket.

Ifølge de under Overkrigsforhøret afgivne Forklaringer har en Overvielse af Maaden at udføre Ordren paa fundet Sted; men nærmere Oplysning om, hvad derved af de i Mødet deeltagende Chefer er udtalt, har ikke været at erholde. Det blev imidlertid med Eenstemmighed af dem alle antaget, at det vilde være hensigtsmæssigst at følge den Angrebsplan, at begge Krigsskibene, Linieskibet forud og Fregatten i Linie efter samme, skulde staae ind saa nær som muligt til Batteriet A, og begge give dette Batteri Laget ved at passere samme, hvorefter de inderst i Fjorden skulde lægge sig for Anker lidt NV. for den rette Linie fra det ene Batterie til det andet, i lige Afstand fra begge, med Bredsiderne mod hvert Batteri, saa at de kunde beskyde begge. Dampskibene skulde derimod staae ind langs Sydkysten af Fjorden holdende sig udenfor Skudvidde af Batteriet A, og forurolige Batteriet B paa langt Hold ved Bombekast fra deres forreste Kanoner, medens Seilskibene indtoge deres Plads, med Hensyn til hvilken det for at ødelægge Batteriet B, der, ifølge Capitain Aschlunds Ytring, maatte betragtes som det stærkeste af de to Batterier, anfaaes nødvendigt at bringe Skibene saa nær ind til det som muligt. Dampskibene skulde iøvrigt fra deres sydligere Station være beredte paa, naar Signal blev givet, fra Linieskibet for Hekla, og fra Fregatten for Geiser, at nærme sig for at tage Slæber fra hvert sit Skib udefter.

Efterat denne Aftale om Angrebsplanen var truffen, begave

Capitainerne Meyer, Aschlund og Wulff sig, henimod Kl. 5, hver til sit Skib, for nærmere at afvente Signal fra Linieskibet, og derefter at være rede til Afseiling. Den endelige Beslutning kunde nemlig, efter Commandeurcapitain Paludans Formening, for Solens Opgang ikke tages, fordi det først derefter vilde vise sig, om Veiret tillod Angrebet. Vel skiønnedes nemlig Vinden endnu ikke at være gunstig for Foretagendet; men i Betragtning af den givne Ordres Beskaffenhed, og da det antoges at være af Vigtighed for Armeens Operationer, at den betroede Søstyrke anvendtes saavidt muligt i Overeensstemmelse med Ordren, fandtes det, efterat Vinden var løiet af, at der burde skrides til Ordrens Udførelse, da det tillige antoges, at Veirliget vilde vedblive at være stille og roligt i den Tid, som udfordredes til Planens Iværksættelse.

Omtrent Kl. 6 blev givet Signal for Letning, og efterat begge Krigsskibe krydsende havde gjort nogle Vendinger for imidlertid at bringe Skibene i fuldkommen klar Stand til Bataille, stod Linieskibet Christian den Ottende med østlig Vind, laber Kuling, Kl. 7½, for Mersseil indefter, med ringe Fart, følgende den nordlige Sides Landgrund. Noget før Kl. 8 blev det beskudt fra det nordlige Batteri A, som kort efter besvaredes fra Linieskibets forreste Kanoner. For med størst mulig Virkning at beskyde bemeldte Batteri, holdtes Linieskibet under Indseilingen østen for det, Landet saa nær som muligt, paa 7 til 8 Favnes Dybde. Efterat der var givet Batteriet 2 Lag med god Virkning, dreiedes syd over, for at indtage den for Linieskibet bestemte Plads. Herved fulgtes den, paa den af Commandeurcapitain Paludan fremlagte Skitse, der er acteret under Nr. 4 a, stiplede Linie, og indtoges da den Position, som der er betegnet med L, samt afsat paa Kortet 4. c. a. og paa 4. g givet Betegnelse med F. Fregatten Gefion fulgte Linieskibets Bevægelser, beskød under Indseilingen Batteriet A, og indtog Positionen F paa ovennævnte Skitse, der paa Kortet Nr. 4 g er betegnet med I. Til samme Tid, som Linieskibet stod ind i Fjorden, gik ligeledes Dampskibet Geiser ind, holdende Sydsiden af Fjorden. Bag efter Linieskibet og Fregatten gik Dampskibet

Hekla ind. Ifølge den paa Dampskibet Geiser holdte Journal, blev det første Skud af bemeldte Dampskib gjort mod Batteriet A, efterat derfra var givet Ild mod Geiser, ligesom der ogsaa fra det vestlige Batteri B blev skudt paa Geiser, hvilket derfra blev besvaret. Den Plads, Dampskibene indtoge, er afsat paa Kortet Nr. 4 g, og der betegnet med L.

Linieskibet kom, under Tildreiningen, — der i den løie Kuling gik noget langsomt, og paa Grund af, at Nøgen af de givne Lag skjulte den læ Kyst og hindrede fra nøie at dømme om Afstanden, ligesom det og er ytret, at der muligt har været nogen indgaaende Strøm, — til at ligge paa det ovennævnte Sted noget nærmere B end Hensigten var, men, efter hvad Commandeurcapitain Paludan i Indlæg af 9de Marts d. A. har ytret, dog paa det Allernærmeste der, hvor det var anseet fornødent for at virke med Eftertryk paa B, og ikke saa langt fra A, at dette Batteri jo, efter hans Mening, kunde beskydes med god Virkning. Ankringen skete med Spring i et Varpanker fra Bagbordsiden agter og for Dagliganker et, paa 7 Favne Vand, og efterat Linieskibet havde udstukket 30 Favne Kietting, var der 6 Favne Vand ved Roret. Dets Bredsider vare vendte mod begge Batterier, som derfra bleve beskudte.

Efter Opgivende af Commandeurcapitain Paludan skal Linieskibet have ligget 850 Alen fra Batteriet B og 1850 Alen fra A, samt have vedligeholdt denne Afstand under hele Affairen. Nogle under Sagen afgivne Forklaringer gaae imidlertid ud paa, at det har drevet noget mod Grunden.

Med Fregatten Gefion kom Capitain Meyer, hvem Commandeurcapitain Paludan havde givet Valget mellem at ankre med Spring i Nøringen af Sværankeret eller med et Varpanker agter fra, inden eet Qvarteer efterat Linieskibet havde indtaget sin Plads, til Ankers paa det Sted foran Linieskibet, som var den anviist, med et Kabeltoug agterfra, om Bagbord fast i Nøringen af Dagliganker et og 30 Favne Kietting til Beding. Fra Fregatten blev derpaa aabnet en levende Ild mod Batterierne fra begge Bred-

sider. Batteriet A bragtes snart næsten til Taushed, saa at der fra samme, i Tidsrummet fra Kl. 8. 15′ til henimod Kl. 11, blot bleve affyrede enkelte Skud; men efterat Ilden fra dette Batteri saa godt som var ophørt, blev der fra Nordsiden fyret paa Skibene fra nogle Feltstykker, som vare opførte bag en Tværvold, der gik i nordlig Retning fra A. Batteriet B, hvis Ild især rettedes mod Fregatten, var, uagtet det blev stærkt beskudt, ikke at bringe til Taushed.

Efterat der var vedligeholdt en levende Ild, saavidt efter de forskjellige herom afgivne Forklaringer kan skjønnes, omtrent i en halv eller tre Fjerdedeel Time, kom Fregatten ud af sin Stilling, ragede i Drift og svaiede vindret, med Agterenden mod Batteriet B, af hvilket det nu blev beskudt langskibs og derved tilføiet megen Skade, medens Fregatten indskrænkedes til Brugen af dens agterste Kanoner. Der blev strax forsøgt paa at svaie ved at hale ind paa Springet og stikke paa Kiettingen, af hvilken der blev slukket ud til 50 Favne til Beding; men det vilde ikke lykkes at faae Fregatten i dens forrige Stilling, og for at Fregatten ikke skulde drive ned mod Linieskibet, bragtes da Tsiankeret til at falde, hvorhos der, ifølge den paa Dampskibet Geiser førte Journal, Kl. 8. 30′ gjordes Signal til dette Dampskib at være behjælpelig med at svaie Fregattens Agterende saa meget op mod Vinden, at man kunde lade et Varpanker falde. Capitainlieutenant Wulff begav sig uopholdelig med bemeldte Dampskib, som paa Veien heftig blev beskudt fra Batteriet B, hen til Fregatten, tog en Slæber agterfra for at svaie Fregatten; men da Pertlinen brast eller blev overskudt, maatte der standses med Forsøget, hvilket dog, efter et kort Mellemrum af Tid, Kl. 8. 45′ fornyedes, og blev dermed kun ophørt, fordi det antoges, at videre Hjælp ei behøvedes, hvorefter Dampskibet Geiser gik tilbage paa den tidligere indtagne Plads sydøst for Batteriet B, hvorfra det skød saavel paa dette Batteri, som mod Kanoner, der vare opførte paa det i Positionskortet med C betegnede Sted. Det lykkedes vel omtrent efter en halv Times Forløb at faae Fregatten noget svaiet, men imidlertid var den bleven haardt medtaget under

Langskibs-Skydningen, der fra Fregatten kun svagt kunde besvares af Speilkanonerne, hvoraf den ene Skandsekanon var bleven demonteret, og den Bagbords Batterikanon havde faaet Braagene og Tallierne overskudte. Allerede Kl. 10 havdes en Deel Dræbte og Saarede ombord i Fregatten, hvorimod Linieskibet da ikke havde lidt meget. Under den fortsatte Kamp leed ogsaa Fregatten megen Skade paa Master og Takkelads.

Paa Grund af den betydelige Skade, Fregatten havde lidt, og den forurolige Tilstand, hvori den befandt sig, samt da det ikke skjønnedes at kunne lykkes at demontere Batteriet B, da tillige betydelige Troppesamlinger saaes overalt paa Kysten, paa hvilken ogsaa vare blevne opkjørte Feltbatterier, fra hvilke der paa flere Steder blev skudt paa Skibene, fandt Commandeurcapitain Paludan, efterat der var fægtet uafbrudt i to Timer, at det var nødvendigt at faae Skibene ud af Ilden. Der blev derfor for Linieskibet henved Kl. 10 givet Signal for Hekla, for at komme og tage Slæber fra det; men idet bemeldte Dampskib kom tværs fra Linieskibet, fik det fra hver Side Skud i Rorstammen tæt over Vandgangen, saa at Rorstammen og Rorhagen blev aldeles overskudt, hvilket nødsagede Chefen, Capitain Aschlund, til at trække sig ud af Skudvidde, og styre sønder paa, for at reparere Skaden tilankers. Det Sted, hvor Hekla befandt sig ved den omtalte Leilighed, er paa det under 4 g acterede Kort betegnet med M, samt paa Positions-Kortet Nr. 4 e β.

Da Commandeurcapitain Paludan antog, at det kunde lykkes at bringe Krigsskibene ud ved Varpning, eftersom det endnu var ganske løit, blev der, medens der fra Linieskibets Styrbords-Side blev fyret med al Kraft med Kugler og Skraasrekke mod Batteriet B, og Fregatten ligeledes skød uafbrudt med sine agterste Kanoner om Styrbord, fra Linieskibet om Bagbord udsat Travaillechaluppen og Bagbords-Jolle, samt et Varp af $2\frac{1}{2}$ Kabellængde ført ud. Det kunde imidlertid kun gaae langsomt med Varpningen, da Linieskibet kun var i Besiddelse af eet Varpanker, eftersom det andet stod i Springet.

Længer hen paa Dagen luftede det mere og mere op, og Capitain Meyer signaliserede da, at han var ude af Stand til at fortsætte Slaget, og sendte Secondlieutenant Pedersen med mundtligt Budskab, at Fregatten havde mange Døde og Saarede, samt at den, paa Grund af Reisningen og Takkeladsens Tilstand, ikke kunde bringes under Seil, og at den behøvede til Hjælp en Lxge, Folk, Fartøier og Varpanker. Underlægen Schmidt blev da, tilligemed den Styrbords Jolle med Besætning af 17 Mand, afsendt til Fregatten, til hvilken blev givet Ordre at trække sig ud af Slaget. Saavel fra Linieskibet som fra Fregatten blev derefter gjort Signal om Assistance af Dampskibet Geiser. Capitainlieutenant Wulff ankom da ogsaa omtrent Kl. 11½ med Dampskibet til Fregatten, hvorfra blev udsendt en Trosse forfra, men da denne ikke var lang nok, blev der fra Dampskibet sendt en Trosse ud for at helles paa den; men i det samme fik Dampskibet et Skud i Maskineriet, som foranledigede, at Maskinen strax maatte stoppes, hvorefter Capitainlieutenant Wulff var nødsaget at kaste Bugseertouget los og at gaae til Ankers, for at sætte Maskinerne ud af Forbindelse. Paa Grund af denne Beskadigelse, der var af den Beskaffenhed, at den ikke kunde repareres uden i Havn, og da der med den ubeskadigede Maskine, hvormed, naar den var i fuld Kraft, blev gjort 27 til 28 Omdreininger i Minutet, kun gjordes 11 Omdreininger i Minutet, kunde Dampskibet ikke yde Fregatten videre Hjælp. Da Commandeurcapitain Paludan havde faaet Melding herom, blev der til Dampskibet givet Ordre til at trække sig ud af Skudvidde, hvilket da og skete, hvorefter det ikke mere kom i Ilden.

For at udbringe Fregatten, som vedblev at være Gienstand for heftig Beskydning fra Batteriet B, blev, efterat det fra Linieskibet afsendte Fartøi med Besætning var ankommet, begyndt med Varpning; men denne, der foranledigede at Fregatten paany kom til at ligge vindret og blev beskudt langskibs, kunde, — da den gik for sig mod Vinden som nu havde tiltaget, og Mandskabet var udmattet efter Kampen, endeel af sämme derhos maatte anvendes til at foretage de nødvendigste Reparationer paa staaende og løbende Gods, saavelsom til at beslaae Seilene, ligesom ogsaa de Syges og Saaredes Henliggen paa Banjerne lagde Hindringer i Veien for fri Bevægelse af Varpegodset, — kun gaae ufuldkomment frem.

I Betragtning af den farlige Stilling, hvori Fregatten saaledes befandt sig, og da Commandeurcapitain Paludan, al anvendt Anstrengelse uagtet, maatte opgive Haabet om at det vilde lykkes at bringe Batteriet B til Taushed, samt da han tillige maatte indsee, hvormeget den vedvarende Beskydning hindrede Varpning af Fregatten, som det især maatte giælde om at faae ud, besluttede han, efter at have raadført sig med Næstcommanderende og Maanedslieutenant Boje, der var medfulgt Linieskibet som Bekiendt-Mand, omtrent Kl. 12½ at heise Parlamentairflag og ophøre med Skydningen, som nu havde vedvaret i 5 Timer, samt ved en Skrivelse til den Høistcommanderende at tilbyde at ville afslaae fra Angrebet paa Batterierne, naar Ilden derfra ophørte, med tilføiet Trudsel, at der i modsat Fald vilde blive kastet Granater ind i Byen, hvilken hidtil var bleven skaanet.

Med denne Skrivelse blev 7de Commanderende paa Linieskibet, Secondlieutenant A. T. Ulrich, sendt i Land. Ved hans Ankomst, som foranledigede, at der ophørtes med Skydningen fra Batterierne, blev det ham tilkiendegivet, at han først kunde faae Svar om en halv Time. Da han, efter Chefens Ordre, efter den Tids Forløb igien indfandt sig i Land, blev det sagt ham, at det vilde vare en Time endnu, inden man kunde blive enig om Svaret. Denne Melding bragte han til Chefen, og modtog dennes Ordre at oppebie Svar. Dette, hvorved Tilbudet ikke blev antaget, indløb først Kl. 4½, til hvilken Tid, fra Kl. 1, Skydningen saaledes havde standset. Fregatten Gefion havde imidlertid fortsat Varpningen, men var ikke kommen mere end henved 1½ Kabellængde fra den oprindelige Ankerplads til det med K paa det under Nr. 4 g acterede Kort betegnede Sted.

Da Dampskibet Hekla omtrent Kl. 1, saa godt det kunde skee, havde repareret den lidte Skade saavidt, at det ved at skaale Roret og ved Hjælp af Norskinklerne havde gienvundet en skiendt

ufuldkommen Styre-Evne, i hvilken Henseende er bemærket, at man maatte have 14 Mand ved Roret med Tallier og Rat, underrettede dets Chef, Capitain Aschlund, ved Lieutenant Michelsen, Expeditionens Chef om bemeldte Dampskibs Tilstand, og spurgte om videre Ordre. Der blev ham da tillagt Ordre til at løbe ind under Parlamentairflag, og, dersom det var muligt, først slæbe Fregatten ud og dernæst assistere Linieskibet, hvortil, ifølge den af Lieutenant Michelsen afgivne Forklaring, blev føiet, at han, hvis han ikke kunde udføre det, havde at afgaae til Sønderborg. I sidstnævnte Henseende er det imidlertid af Commandeurcapitain Paludan forklaret, at han ikke kan erindre at have givet Dampskibet Hekla Ordre at gaae til Sønderborg.

Capitain Aschlund har forklaret, at han, ifølge sin mangeaarige Erfaring, som Fører af Dampskibe og navnligen af Bugseerdampskibe, endog afseet fra den Skade, Hekla havde lidt paa sit Ror, maatte anse det umuligt for Hekla i en Mersseils eller rebet Mersseils Kuling at bugsere noget af Krigsskibene ud af Skudvidde. Ifølge den givne Ordre begav han sig imidlertid med Dampskibet, under Parlamentairflag, henimod Skibene, men da Batteriet A, skiøndt der iøvrigt herskede Taushed under Parlamenteringen, begyndte at give Ild, og Hekla derfra blev beskudt, afstod han derfra, og vendte omtrent 1200 Alen skions for Batteriet A, i hvilken Henseende han har paaberaabt, at han efter Raadførsel med sin Næstkommanderende, Premierlieutenant A. Krieger, i Forvisningen om, ikke at kunne udrette noget til Hjælp for Krigsskibene, holdt det for sin Pligt ikke at udsætte det ham betroede Skib for Ødelæggelse, og endelig at han maatte frygte for at forstyrre den ved Parlamenteringen indtraadte Vaabenhvile ved at nærme sig mere. I Henhold til den ovennævnte af ham paaberaabte Ordre, begav han sig derfor med Dampskibet til Sønderborg Kl. 4½ eller 5.

Den Næstkommanderende paa Hekla, Premierlieutenant Antonius Krieger, har om denne Gienstand forklaret, at det var hans Overbeviisning, at Chefen, uanseet der maatte være heist Signaler

for at assistere Seilskibene, ikke burde gaae ind med Dampskibet, da det derved under en Mersseils Kuling, som det paa den Tid var, vilde være udsat for at blive ødelagt, uden, saaledes som dets Styre-Evne var, at have rimelig Udsigt til at kunne yde Seilskibene nogen væsentlig Assistance. Han var ikke tilstede, da Lieutenant Michelsen bragte Ordren fra Chefen for Expeditionen, og har derfor ikke angaaende den kunnet afgive nogen Forklaring, men ombord har det været antaget, at Ordren bød Capitain Aschlund af gaae til Sønderborg, hvis han ikke kunde yde Seilskibene Hjælp.

Premierlieutenant Peter Christian Albecks Forklaring i den omtalte Henseende gaaer ligeledes ud paa, at Kulingen efter Vaabenhvilens Ophør har været saa stiv, at Hekla ikke har kunnet bugsere Linieskibet ud. Ligeledes har Høibaadsmand J. G. Freese antaget, at Hekla til den omhandlede Tid ikke vilde kunne have bugseret Linieskibet ud, da det maatte have faaet Bredsiderne mod Vinden. Saa er det ogsaa af Baadsmand Jørgen Wilhelm Lønholdt og Overtømmermand Peter Gjetting udsagt, at de holdt sig overbeviste om, at Dampskibet, efterat Roret var skaalet, med den Kuling, som paa den Tid fandt Sted, paa Grund af Rorets ufuldkomne Styreevne, end ikke vilde have kunnet slæbe Fregatten ud.

Andre under Sagen afhørte Deponenter have imidlertid udtalt sig for Muligheden af at Dampskibet kunde have ydet saadan Hjælp.

Angaaende paa hvilken Tid af Dagen og ved hvilken Leilighed Dampskibene Hekla og Geiser have erholdt de Døde og Saarede, som i deres Rapporter ere opgivne, har ingen sikker Oplysning været at erholde; men ifølge det under Reassumtionsforhøret af 23de December f. A. vedtagne Indhold af en Skrivelse, dateret 4de November f. A., fik Hekla, kort forinden det blev kaldet til Linieskibets Assistance, omtrent Kl. 9¾ Formiddag, 4 Kugler, af hvilke een strøifede Skorstenen, een flog ned i Skandækket for om Bagbord, een agter om Bagbord, og een traf Skinnen til Rorlykken, samt at derved tvende Mand dræbtes og 5 bleve saa-

rede. Disse Skud ere alle komne om Bagbord, følgelig fra Batteriet B eller det ved C opstillede Skyts. Paa Geyser vides derimod Ingen at være bleven saaret uden under Bestræbelsen for at yde Krigsskibene Hjælp.

Ved Heklas Bortgang tilbagekaldtes fra Fregatten de Fartøier, der udførte dens Varp, hvilke ved den svære Sø vare udsatte for at fyldes og synke. Da Kampen begyndte paany Kl. 4½ Eftermiddag, blev der rettet en meget heftig Ild mod dette Skib, der laae med Agterenden mod Batteriet B, hvorfra det blev beskudt langskibs, hvorved mange af Besætningen bleve dræbte eller saarede. Under disse Omstændigheder, og da der fra Fregatten ikke kunde gjøres nogen eftertrykkelig Modstand, sammenkaldte Capitain Meyer et Skibsraad, bestaaende af Capitainlieutenant Meyer, Secondlieutenanterne Michelsen og Tegner, Kanoneren, Baadsmanden og Overtømmermanden, der alle vare enige i, at Forsvar ikke længer var til Nytte, men kun vilde bevirke Offeret af flere Mennesker. Som Grund for, at der ikke blev provet paa at sætte Fregatten paa Grund, er anført, at den neppe vilde kunne være kommen klar af Linieskibet, og saaledes maatte have forbindret det fra at komme ud. Om at sænke eller opbrænde Skibet kunde der ei være Spørgsmaal, da der ombord vare saamange Saarede i den ynkeligste Tilstand, som da maatte være blevne opofrede. Capitain Meyer sendte derpaa Lieutenant Michelsen ombord til Commandeurcapitain Paludan, for at melde, at han var i den Nødvendighed at maatte stryge Flaget, hvilket derefter blev iværksat; men desuagtet vedblev endnu i nogen Tid Skydningen mod Fregatten med Granater og gloende Kugler fra begge Batterierne samt et nyt opkiørt Feltbatteri, og først efterat Lieutenant Michelsen i den Anledning var sendt i Land, opherte Skydningen mod Fregatten. Chefen blev nødt til Kl. 7½ Eftermiddag at begive sig fra Skibet tilligemed en Officier og saa meget Mandskab, som kunde rummes i det Fartøi, der overførte dem. Det øvrige Mandskab blev næste Morgen bragt i Land som Krigsfanger.

Linieskibet Christian den Ottende var under Vaabenhvilen bleven liggende med Bredsiderne mod Batterierne og med Speilkanonerne mod Byen. For ei at forlade Fregatten havde Chefen ikke villet sætte Seil til for at krydse ud; men da Skibene, ved den ymmeldte Tid, fra Batteriet B bleve beskudte med gloende Kugler, og det tillige bemærkedes, at der blev kiørt meget Artilleri op ad en høi forskandset Bakke ovenfor B og østen for Pleieanstalten paa det med D i det under 4 d acterede Kort betegnede Sted, besluttede han at skride dertil. Han lod derfor skyde om Styrbord mod Batteriet og det Artilleri som kiørte op, og med Speilkanonerne mod Byen, medens der paa samme Tid blev gaaet iværk med at gaae under Seil. Der blev givet Ordre til at lette Sværankeret, og Varpet kastet til Forspillet for at hale Skibet ud i Varpet; men paa Grund af den heftige Beskydning blev der standset med Indhivningen paa Varpet. Det blev forgiæves forsøgt at tilsætte de 3 Mersseil, hvorimod Fokken, Klyveren og Mesanen bleve tilsatte, hvorved man fik Fart paa Skibet; men da det, efter Klyverens Nedhaling for at vende, nægtede dette, og der til samme Tid blev aabnet en saa heftig Granatild mod Skibet, at det kun varede nogle Minuter inden alt det løbende Gods til Seilene, navnlig alle Mersedreiereeb, bleve overskudte, saa at de hang i Laser, og Storemersseil derved kom bak, var Skibet ikke længer til at styre bi de Vind, men drev ned mod den sydvestlige Landgrund, hvor det kom til at staae paa det Punkt, som i Skitzen 4 d er betegnet „Vraget" og paa Kortet 4 g er afsat med H, med Bredsiden ind imod Land og Agterstavnen mod Batteriet B, saa at Skibet nu blev beskudt langskibs, hvorved det led meget paa Takkeladsen, ligesom ogsaa mange af Mandskabet bleve dræbte og saarede. Før denne Stranding havde Lieutenant Michelsen bragt Melding om, at Fregatten havde været i den Nødvendighed at maatte stryge Flaget.

Da der ikke havdes Midler til at kunne faae Linieskibet flot, og Skydningen fra de fiendtlige Batterier dræbte og saarede mange

af Besætningen, samt der derhos var udbrudt Ild ved Vandgangen under Rosterne saavelsom paa flere Steder paa Styrbordsside og i Storlasten af Skibet, sammenkaldte Chefen den Næstcommanderende, Capitainlieutenant C. Krieger, 3die Commanderende, Capitainlieutenant Marstrand og den ved Skandse- og Bakskanoanerne ansatte Premierlieutenant Wedel-Jarlsberg, for at erfare deres Mening i Anledning af den Stilling hvori Skibet saaledes var. Da der ikke saaes noget Haab til at kunne bjerge Skibet, sandtes det at være en hensigtsløs Opofrelse af Menneskeliv at fortsætte Kampen længer, og Chefen besluttede da at strygе Flaget, omtrent Kl. 6 Eftermiddag. Noget efter opborte Skydningen. Chefen gav Ordre til at aabne Vandhanerne, for at lade Skibet løbe fuldt af Vand, samt til at kaste Krudet overbord, ligesom der ogsaa blev truffet Foranstaltninger til at dæmpe Ilden, som der var Udsigt til at opnaae. Kl. 6½ maatte Chefen, efter Forlangende af en Afsending fra Land, gaae fra Borde tilligemed en Deel af Mandskabet. Ved Hjælp af Linieskibets egne Fartøier og Baade fra Land blev den største Deel af den øvrige Besætning bragt i Land. De Tilbageblevne, hvoriblandt en Deel Saarede, til hvis Afhentelse der, ved at sende Premierlieutenant Albeck i Land for at erholde Transportmidler, var truffet Foranstaltning, omkom, da Skibet, Kl. imellem 8 og 9, sprang i Luften.

Da det sees, at den af Commandeurcapitain Paludan tagne Beslutning til Angrebets Udførelse væsentligen har været grundet i Hensyn til at Søstyrken anteges at skulle understøtte Armeens Operationer paa de i Ordren nævnte Dage, bliver herved at bemærke, at der alt den 3die April f. A. var foregaaet en væsentlig Forandring med de i Skrivelsen af 2den April nævnte Operationer, til hvis Understøttelse den ovenomhandlede Expedition var beordret. Den 3die April havde nemlig Krigsministeren fundet sig foranlediget til at beordre den commanderende General, Generalmajor v. Krogh, til „at være forsigtig og Intet at avantürere". Paa Grund heraf lod Generalmajor v. Krogh, den 3die April f. A., ved sin Stabschef, Oberstlieutenant v. Læssøe, af Commandeur

Garde, ved Capitainlieutenant Muroll, begiære et Dampskib, i den Hensigt at benytte det til Afsendelse af Contraordre til Generalmajor v. Rye. Dampskibet Hertha, ført af Capitainlieutenant Sommer, blev da stillet til denne Tjeneste, og afgik fra Sønderborg Kl. 1 næste Morgen.

Mod Commandeur Gardes Benægtelse, med hvilken den af Capitainlieutenant Muroll afgivne Forklaring stemmer, er det ikke oplyst, at han er bleven underrettet om Hensigten med denne Sendelse. Heller ikke er Expeditionen til Eckernførde af Generalmajor v. Krogh bleven contramanderet, og det sees af Generalmajor v. Krogbs Erklæring af 26de November f. A. (Actstykket Nr. 4 q) samt af Oberstlieutenant Læssøes Forklaring i Reassumtions-Forhøret af 22de December f. A., betegnet med Nr. 48 og acteret under Nr. 4 h. h., at der ikke officielt er meddeelt Commandeur Garde Noget om den indtraadte Forandring i Armeens Bevægelse.

Commandeur Garde, som under det optagne Overkrigsforhør har ytret, „at han ikke har modtaget nogensomhelst Underretning om, eller paa nogen Maade været vidende om, at Generalmajor Ryes Fremrykning var contramanderet, eller at Operationsplanerne vare forandrede, i alt Fald, forend efter den ulykkelige Begivenhed ved Eckernførde", med Tilføiende, „at han, saafremt han havde faaet nogen grundet Anledning til at antage, at Armeens Operationsplan var forandret, vilde anseet sig pligtig til hos Generalen at andrage paa, at Foretagendet blev contramanderet, men, hvis dette ikke skete, underrettet Expeditionens Chef om de forandrede Forhold", har i et den 5te Februar d. A. optaget Reassumtions-Forhør, hvorved er fremlagt Gienpart af en af Commandeur Garde til Hans Majestæt Kongen den 4de April f. A. afgiven Rapport, hvori omtales „det nordlige Flankecorpses Standsning", tilkiendegivet, at han, ved at blive forelagt denne Rapport, erindrer sig, „at han, den 1de April om Morgenen, fra en paalidelig Kilde, som han ikke mindes, men hvis Paalidelighed han ikke betvivler, da han har gjort Meddelelsen til Gienstand for en Rapport til Hans Majestæt Kongen, har været vidende om, at det nordlige Flanke-

corps var standset"; men at han ikke har anseet denne Standsning af bemeldte Corps for en saadan Forandring i Operationsplanen, at han har holdt den for at kunne have nogen Indflydelse paa den befalede Expedition til Eckernforde, og at han, som Følge deraf, ikke har fundet det fornødent enten at foretage Noget for at bevæge den commanderende General til at forandre Planen til Eckernforde-Expeditionen eller at underrette Commandeurcapitain Paludan om at den omtalte Standsning havde fundet Sted. Han har hertil føiet: „Kun forsaavidt han virkelig havde havt nogen grundet Anledning til at antage, at Armeens Operationsplan var forandret, hvilket han paa det Bestemteste er vedbleven at han ikke har antaget at Standsningen af Generalmajor Ryes Corps har bevirket, vilde han, saaledes som han tidligere under Forhøret havde ytret, have taget de derved paapegede Forholdsregler."

Med Hensyn til bemeldte Tilførsel i Forhøret den 5te Februar d. A., har han iøvrigt i sit til Generalkrigsretten indgivne Indlæg, dateret den 19de Marts d. A., ytret: „at han ikke har meent, derved at give nogen Erkiendelse af, at han erindrer, den 4de April f. A. at have havt den nævnte Kundskab, men kun, at han af Udtrykkene i Rapporten seer, at han dengang maa have vidst det deri Omskrevne". At det kunde gaae ham af Minde, har han meent, var saameget mere undskyldeligt, da der vare bengaaede over 6 Maaneder inden Erklæring forlangtes af ham i dette Punkt, hvorpaa han aldrig har beavendt nogen særdeles Opmærksomhed, og da det kom an paa en Tidserindring om nogle faa Timer, i hvilke han havde været særdeles overlæsset med Forretninger. Han har derhos, med Hensyn til, at han tidligere havde ytret under Forhøret, at han, om han havde vidst, at Generalmajor Ryes Fremrykning var beordret standset, vilde gjort den commanderende General opmærksom paa Expeditionens Udførelse paa anden Maade og i alt Fald givet Commandeurcapitain Paludan Underretning om den forandrede Operationsplan, henholdt sig til, at han derved kun har talt om hvad han vilde have iagttaget, naar han havde faaet Kundskab om en „beordret" Standsning, men et den omtalte Rapport kun viser, at han har kiendt en factisk Standsning, og at han ved denne Forklaring kun har havt for Øie, hvad der burde skee, naar Operationsplanen blev forandret. Han har fremdeles støttet sig paa, at han havde meent sig berettiget til at antage, at han paa officiel Maade vilde blive underrettet derom, dersom Armeens Operationsplan blev forandret. Den omtalte Forklaring er derhos af ham paaberaabt som Bevis for, at han har omtalt General Ryes Standsning som eenstydig med Hovedoperationens Opgivelse, med Tilføiende, at endog en beordret Standsning af det Ryeske Corps let vilde kunne have fundet Sted uden at Operationsplanen var forandret. Efter hans Forsikring er han sig bevidst, at han først efterat Ulykken i Eckernforde var hændet, har erfaret, at Standsningen, hvilken han ved Underretningens Meddelelse maa have anseet som midlertidig, var en Følge af Planens Opgivelse.

Ternæst har Commandeur Garde henviist til, at han, ifølge Indholdet af en Rapport fra ham af 5te April 1849 til den commanderende General, acteret under Nr. 4 t, havde givet Ordre til at beholde Aabenraa i vor Magt, og at den endnu den 5te April var besat af vore Sofolk, men at denne Ordre vilde være benfigtsløs, hvis han ei havde ventet, at Foreningen endnu skulde finde Sted. Han har fremdeles, til Styrke for, at han ikke har antaget, at Operationsplanen var opgivet, paaberaabt den af hans Adjutant, Premierlieutenant Hedemann, under Reassumtions-Forhøret af 29de November f. A., afgivne Forklaring, at han ikke var vidende om Øiemedet, i hvilket Dampskibet Hertha under Capitainlieutenant Sommer, den 1de April f. A., blev afsendt med en Officier til General Rye, og at han, som bemeldte Dag var i Commandeur Gardes Følge, heller ikke i Aabenraa erfarede noget om den givne Contraordre. Da Commandeur Garde derhos har betragtet Angrebet paa Aabenraa som langt vigtigere end Expeditionen til Eckernforde, hvilken han kun vil have betragtet som en Alarmering, har han ikke fundet grundet Anledning til at opsøge den commanderende General eller hans Stabschef, men meent, at han

burde begive sig til Aabenraa, hvor muligvis Forandringer skulde giøres i de givne Befalinger. Derefter var han, næst at vire Uvished om, hvor Generalen eller hans Stabschef til den omhandlede Tid var at finde, henholdt sig til, at det var Generalens Pligt at give ham Underretningen, og at et Spørgsmaal af ham som Inferieur maatte ansees indiscret og umilitairisk, især paa en Tid, da det maatte være vigtigt, ikke at give nogen Anledning til Forestillingen om at Armeen ikke blev tilbørligen understøttet af Sømagten. Endelig har han henholdt sig til, at Generalmajor v. Krogh, ikke alene i den til Krigsministeriet den 9de April f. A. afgivne Erklæring er gaaet ud fra, „at Expeditionen ikke kunde, efter det omhandlede Troppecorpses Tilbagegang, ansees for overflødig", men i den ovennævnte Erklæring af 26de Novbr. 1849 endog har ytret, „at Expeditionens Udførelse var ønskelig og vigtig for Armeen, ogsaa efterat det var besluttet at rappellere General Rye"; hvoraf formeentligen maa kunne skiønnes, hvorledes Svar paa en Forespørgsel fra Commandeur Garde i den berørte Henseende vilde have udfaldet.

For Commandeur Gardes Vedkommende bliver først hans Forhold med Hensyn til Udfærdigelsen af den omhandlede Ordre til Expeditionens Foretagelse at tage under Behandling.

Hensees nu til Beskaffenheden af hans Stilling ifølge den ham under 19de Marts f. A. fra Marineministeriet tillagte Ordre, havde det været ønskeligt, at han, efter den Anledning, som den trykte Instruction af 1849, 1ste Capitels 1ste Afdeling § 17, 2, giver, ikke havde undladt, i den Samling, hvilken han den 2den April f. A. bivaanede, at giøre opmærksom paa de Omstændigheder, der maatte skiønnes at være ugunstige for det paatænkte Foretagende og at kunne give Anledning til Betænkelighed ved Udførelsen af den i Samlingen forelagte Plan. Den paa den Aarstid stadigen herskende østlige Vind, og at Krigsskibene, som kun i meget kort Tid havde været ude, vare besatte med Mandskab, som for den største Deel var uøvet, vare Betragtninger, som herved

især maatte frembyde sig. Det Øiemed, som Commandeur Garde, ifølge den af ham afgivne Forklaring, antog at Foretagendet havde, burde derhos have foranlediget ham til at giøre den commanderende General opmærksom paa, at det, naar der tilsigtedes ved Expeditionen at fremkalde Frygt for en Landgang, om end ikke det til et saadant Foretagende fornødne Mandskab kunde medgives, maatte være nødvendigt at flere Transportskibe end de 3 Jagter, der deeltoge i Expeditionen, medfulgte.

Hvad dernæst angaaer Affattelsen af Ordren til Expeditionens Chef, da paalaae det Escadrechefen, ifølge Sagens Natur og Forskriften i Instructionens 1ste Cap. 1ste Afd. § 5, at give Ordren i saa klare og bestemte Udtryk, at ingen Mistydning deraf var at befrygte. Han burde derfor, inden bemeldte Ordre blev udfærdiget, have forskaffet sig nøiagtigere Kundskab om hvad Hovedoiemedet med Expeditionen var, end han ifølge hans afgivne Forklaring kan antages at have havt, hvortil han ved at blive kaldet til den ovennævnte Samling den 2den April f. A. havde Adgang; hvorefter Indholdet af Generalmajor v. Kroghs Skrivelse af 2den April f. A., ved Udfærdigelsen af Ordren til Expeditionens Chef, burde være nærmere udviklet, for at det med fuldkommen Tydelighed kunde sees, hvad der ved Expeditionen væsentligst tilsigtedes, hvortil da maatte knyttes det, som kun betingelsesviis blev at udføre. Ifølge Commandeur Gardes Ytring har han, da han udfærdiede Ordren, kun tænkt paa en alarmerende Demonstration. Det fremgaaer nu vel af Ordren, saaledes som den er affattet, at Alarmeringen derved er anseet som Hovedhensigten, men det, som i Ordren indeholdtes om visse Tidspunkter, navnlig naar Efterretning ventedes at skulle indtræffe i Flensborg, maatte dog fremkalde Forestilling om, at Expeditionen skulde væsentligen understøtte et vigtigt samtidigt Foretagende til Lands, og den Bestemmelsen om Alarmering tilføiede Befaling angaaende et Angreb er knyttet til Forskrift om, at Batterierne maatte blive at tilintetgiøre, hvorhos i Forbindelse dermed er nævnt et Forsøg paa at sætte sig i Besiddelse af Eckernførde og at tilintetgiøre eller medtage alt Forraad,

som Fienden der maatte have efterladt. Anvendelsen af den Styrke som bestemtes til Udførelsen af Expeditionen, kunde derfor, efter Ordrens Indhold, ikke være indskrænket til Opnaaelsen af hiin Hovedhensigt, men der maatte, ifølge Ordren, ogsaa skee et Angreb, som kunde svare til det derefter nærmest angivne Formaal, nemlig at tilintetgiøre Batterierne og at forsøge paa at komme i Besiddelse af Byen. At Indholdet af Ordren saaledes ikke fuldkommen svarer til hvad der, efter Commandeur Gardes Ytring, har været tilsigtet ved den, kan, i Betragtning af, at den af Commandeur Garde som Escadrechef er udfærdiget, ikke undskyldes ved, at den har sin Grund i Generalmajor v. Kroghs Skrivelse af 2den April f. A.

Angaaende de Recognosceringer af Fjorden, som have fundet Sted inden Expeditionen blev foretagen, har Commandeur Garde ikke kunnet give Expeditionens Chef speciel Underretning; thi den Rapport, som Capitain Aschlund derom har afgivet den 14de Marts 1840, er indgivet til Marineministeriet, og har ikke været i Commandeur Gardes Besiddelse, da Expeditionen tog sin Begyndelse, og den til Commandeur Garde den 23de Marts f. A. af Capitain Prøsilius indgivne Rapport om den af ham bemeldte Dag foretagne Recognoscering, der desuden ikke oplyste Noget, som kunde være af Vigtighed for Expeditionen, var den 25de næstefter indsendt til Ministeriet.

Derimod maa det misbilliges, at han, efter at have faaet paalidelig Underretning om, at det nordlige Flankecorps var standset, Intet har foretaget med Hensyn til den befalede Expedition til Eckernførde.

Ligesom han nemlig, inden Ordren af 3die April f. A. blev udfærdiget, burde have forskaffet sig nøiagtig Kundskab om, hvad det endelige Hovedøiemed med Expeditionen var, saaledes burde han ogsaa ladet dette faae Indflydelse paa Hensynet til, om der maatte blive Anledning til nogen Forandring af Ordren til samme, og hiin Underretning maatte da, uagtet det ikke var ham meddeelt at der var udstedt Ordre til Standsningen af forbemeldte Corps, om

hvilket der dog, ifølge hvad han tidligere har forklaret, maatte være Anledning til at antage, at det skulde medvirke til den Hovedplan, hvis Udførelse skulde understøttes ved meerbemeldte Expedition, foranledige ham til Tvivl om den vedvarende Hensigtsmæssighed af denne, naar han tilbørlig lagde Mærke til, hvad der indbefattedes i Ordren, og herpaa burde han være opmærksom.

At den for Expeditionens Udførelse ugunstige Vind endnu fandt Sted paa den Tid, han erholdt hiin Underretning, maatte især bevirke, at han ikke lod den omtalte Forandring upaaagtet.

Med Hensyn hertil havde det først og fremmest været hans Pligt, hos den commanderende General eller hans Stabschef, om hvis Opholdssted han ifølge sin Stilling burde ikke være uvidende, at søge de fornødne Oplysninger, for derefter at tage de Forholdsregler, som efter Omstændighederne maatte findes fornødne, og ikke, med Tilsidesættelse af denne Forsigtighed, have handlet efter den Anskuelse, han vil have opfattet af Forholdet. Selv efterat han den 4de April f. A. om Aftenen var vendt tilbage fra Aabenraa, vilde endnu Iværksættelsen af et hertil sigtende Skridt have kunnet bevirket Forandring af Expeditionen, og den Anskuelse af Forholdet, som han til den Tid vil have været, kan ikke tilstrækkelig retfærdiggiøre Undladelsen af de Skridt, hvorved han kunde have opnaaet Vished om hans Anskuelse var rigtig. Den Betragtning, at han, naar Hovedplanen for Expeditionen var forandret, maatte derom kunne vente Meddelelse fra den commanderende General, kan ikke være afgiørende til hans Undskyldning; thi som Høistbefalende over Søstyrken maatte han selv være eftertænksom med Hensyn til Alt, hvad der vedkom Foretagendets Udførelse til Søes, og være forpligtet til at drage Omsorg for Skibenes Sikkerhed. Han maatte have en særdeles Opfordring dertil i den Betænkelighed, som han, formedelst den paa den Tid, da han erholdt hiin Underretning, endnu staaende stærke østlige Vind, maatte finde ved Udførelsen af Expeditionen til Eckernførde, forsaavidt et Angreb af den ovennævnte Beskaffenhed paa de i Fjorden anlagte Batterier derved var befalet.

At der dog kunde være Anledning til Expeditionens Foretagelse for at alarmere, kan ikke med Føie siges, naar hensees til Forskiellen mellem en Alarmering, hvis Øiemed er at understøtte et Hovedangreb paa Fienden, i hvilket Tilfælde Noget maa voves, og en Alarmering, der kun skeer for at forurolige Fienden, i hvilket sidste Tilfælde ikke bør vælges uden en beqvem og efter Sandsynlighed farefri Leilighed. Hvilken Beslutning der iøvrigt af den commanderende General kunde ventes fattet, naar Commandeur Garde i den ommeldte Henseendte henvendte sig til ham, kommer herved ikke i Betragtning, da der kun er Spørgsmaal om, hvad der fra hans Side ikke burde undlades for at bevirke Forandring i den angaaende Expeditionen tagne Beslutning, hvortil der paa den Tid, da han fik hiin Kundskab, endnu var levnet tilstrækkelig Leilighed. Ved Undladelsen af, i Anledning af den ham, ifølge hvad han har erkiendt, fra en paalidelig Haand meddeelte Underretning, i den forbemeldte Henseende at foretage nogetsomhelst Skridt, har han viist en ikke ringe Grad af Mangel paa den Eftertanke, hvortil Forholdene særdeles opfordrede ham.

Ved Bedømmelsen af det, som Søkrigsprocureuren har imputeret Commandeurcapitain Paludan, bliver at tage Hensyn til hvad der alt er anført om den ham til Udførelsen af Expeditionen tillagte Ordre af 3die April f. A. Det er da bemærket, at der i samme indeholdes en bestemt Befaling til Alarmering samt til Angreb paa Batterierne, hvorved er forudsat Muligheden af, at Batterierne tilintetgjordes og Byen for en kort Tid blev besat. Til at fortsætte Alarmeringen, som af Ordren maatte skiønnes især at være af Vigtighed for Armeens Operationer, manglede ikke Midler, uden at det blev nødvendigt derved at udsætte de til Expeditionen bestemte Skibe for nogen Fare. Allerede Skibenes Ankomst i Fjorden den 4de April f. A. om Eftermiddagen maatte tjene til at fremme dette Øiemed. Ifølge de oplyste Omstændigheder kunde der til den Tid ikke foretages videre, end skeet er, til at bringe Ordren til Udførelse. Den Omstændighed, at Commandeurcapitain Paludan ikke nøiagtig har fulgt den i Ordren angivne Tid, kan

ikke bevirke, at han maa ansees ikke at have havt Føie til at ansee den Deel af Ordren, som angik Angreb, som en bestemt Befaling; thi Tiden til Angreb nævnes i Ordren ubestemt. Om Alarmeringen, med hvilken Befalingen om Angreb er sat i Forbindelse, siges nemlig, „at den maatte **helst** foregaae saaledes, at Efterretningen indtræffer ved Daggry den 5te i Flensborg". „Den **bedste** Tid vil altsaa være ved Midnat, men da det **maaskee** er umuligt at foretage noget i Nattens Mørke, **kunde** Allarmeringen **maaskee** begynde om Aftenen sildigt og fortsættes saasnart det gryer ad Dag." At den med Angrebet forkyndte **Hensigt**, „at alarmere", skulde have viist Commandeurcapitain Paludan, at **intet alvorligt** Angreb skulde foretages, kan ei heller med Føie siges; thi han havde Føie til at antage, at et vigtigt Øiemed laae til Grund for Alarmeringen, hvilket ogsaa er antydet i Ordren, da det hedder, at Hensigten er at hendrage Fiendens Opmærksomhed mod Syd. Ved imidlertid at tage Beslutning om Maaden at udføre Angrebet paa, paalaae det Chefen at have Hensyn til de Omstændigheder, hvorunder han befandt sig, idet der herskede en østlig, altsaa paalands Vind, og Mandskabet paa Krigsskibene var næsten aldeles udøvet, samt at have den Chefen i et Orlogsskib, i Søkrigsartikelsbrevet 8de Januar 1752 § 747, givne Forskrift, „ikke uden Mulighed og Rimelighed at hazardere sit eget Skib og Folk", for Øie.

Han burde derfor ikke med Krigsskibene have ankret under Batteriet B, forend Batteriet A aldeles var bragt til Taushed. Ved at iagttage dette, vilde Dampskibene, ved at indtage Plads paa den østlige (mod Batteriet A vendte) Side af Seilskibene, have været beskyttede mod Ilden fra Batteriet B, og Seilskibene havde da, naar Angrebet paa det sidstnævnte Batteri mislykkedes, kunnet trække sig ud af Kampen, hvilket med den østlige Vind, der bar mod Land, var af største Vigtighed.

I alt Fald maatte, fremfor den, efter Overveielse med de øvrige Skibschefer, valgte Angrebsmaade, med Krigsskibene for Anker at angribe begge fiendtlige Batterier, saaledes, at der kunde don-

bleves, Angrebet være skeet paa den Maade, at hvert af Krigsskibene angreb et af Batterierne, naar kun hvert Skib havde lagt sig udenfor det for samme valgte Batteri, og ikke taget Plads indenfor samme. Ved hiin Angrebsmaade er det vel tilsigtet, at give Angrebet en forøget Styrke; men ligesom denne Fordeel maatte formindskes, ved at det dobbelte Antal Kanoner skulde betjenes af det samme og især af et næsten aldeles uøvet Mandskab, saaledes maatte det ogsaa skiønnes, at den Paalandsvind, i Forbindelse med bemeldte Mandskabets Beskaffenhed, gjorde det høist usikkert, at kunne trække sig ud af Ilden, hvis det blev nødvendigt, og at det kunde blive umuligt, naar Takkeladsen blev forskudt og Kulingen tiltog saameget, at de medgivne Dampskibe, om de end bleve ubeskadigede, ikke kunde slæbe, og ei heller Varpning kunde anvendes.

At Ordren indeholdt Bestemmelse om, at Dampskibene ikke uden den høieste Nødvendighed maatte bringes i Ilden, maatte give saameget mere Anledning til, ikkun at iværksætte Angrebet paa en saadan Maade, som gav rimelig Udsigt til, at Seilskibene ved egen Hjælp kunde trække sig ud af Kampen.

Det maa derfor misbilliges, at Chefen for Expeditionen valgte en Angrebsmaade, hvorved Skibene, naar der indtraf noget Uheld, hvis Mulighed, efter de ovennævnte Omstændigheder, maatte kunne indsees, vare hindrede fra at komme ud af Ilden.

Ogsaa med Hensyn til den gjensidige Virkning af Batterierne og Skibene, var det en ikke vel valgt Plan, at ville lægge Skibene midt imellem Batterierne, 14—1500 Alen fra hvert, efterdi Batterierne paa denne Afstand næsten altid maatte kunne træffe Skibene med god Virkning, medens Skibenes Ild, især med uøvede Folk, maatte være meget usikrere og uvirksom mod Batteriernes Jordvolde, og paa det Sted, hvor Skibene bleve lagte, maatte man efter Afstanden antage, at Ilden rettet mod A vilde være af ringe Virkning, i hvilken Henseende bemærkes, at Commandeurcapitain Paludans Anbringende i Jndlæg af 9de Marts d. A., at Batteriet A af Skibene mageligt blev rækket med vaterpasse Skud, ikke understøttes ved hvad der under Forhøret om Skydningen er forklaret, og om end Virkningen mod B, i den kortere Afstand fra dette Batteri, kunde ansees for virksommere, maatte der dog tages Hensyn til, at Skibene paa Læger Vand i den Afstand fra Grunden, som Afsætningen paa Kortet Nr. 1 c a og 4 g udviser, kom i en meget betænkelig Stilling.

For at sikkre sig Hjælp, naar den maatte behøves, burde i alt Fald den Forsigtighed være iagttagen, at henlægge de tvende største Fartøier, med fornødent Mandskab, tildeels fra Dampskibene, med Varp og Varpanker lagte i Sikkerhed, under Dampskibenes Beskyttelse, udenfor Skudvidde af Batterierne, hvilke da kunde Vindøiet fra Skibene have været rede til, uden Ophold, paa givet Signal, at kunne bringe Skibene Varp. Ved den fulgte Angrebsplan, hvor det var Hensigten at doublere, kunde de i forbemeldte Henseende fornødne Folk vanskeligen undværes; men den nævnte Forholdsregel var dog saa vigtig, at den, selv under Udførelsen af bemeldte Plan, burde været fulgt.

Gienstanden var derhos af den Vigtighed, at Chefen ikke burde have undladt, i Medfør af den Skibene medgivne Instrux 1 Cap. 1 Afd. § 3; sammenholdt med Søkrigsartikelsbrevet 8de Januar 1752 § 177, 195 og 730, at afholde et Skibsraad, og derved forholde sig paa den i bemeldte § 3 af Instruxen foreskrevne Maade. Naar i en saadan Samling de Spørgsmaal, som den Chefen tilhørendekomne Ordre gav Anledning til, klart og tydeligt vare blevne fremsatte, og Medlemmerne af Skibsraadet derefter vare blevne opfordrede til, efter deres Samvittighed og bedste Indsigt at afgive deres Mening, som derpaa var bleven indført i Protocollen, maatte det kunne have været at vente, at en nøiagtigere Overveielse mellem Skibscheferne havde fundet Sted, end der ved Samlingen i Chefsmødet den 5te April f. A. om Morgenen er opnaaet, og Chefen havde da med større Sikkerhed kunnet tage sin Beslutning.

Mod bemeldte Instruxes Bydende i § 15, samt Søkrigsartikelsbrevets Forskrift i den 153de og 729de §, har dernæst Chefen handlet ved den tagne Beslutning, at Dampskibene ved Angrebet skulde med deres forreste Kanoner kaste Bomber paa Batte-

riet B, hvilket var afvigende fra Ordren, hvorefter Dampskibene ikke uden den holeste Nødvendighed burde udsættes for de fiendtlige Batteriers Ild, og det er i det Foregaaende bemærket, at idetmindste Dampskibet Hekla har lidt Skade inden Dampskibene bleve kaldte til Hjælp for Krigsskibene.

Da det, naar det blev fornødent at bringe et af Skibene ud af Kampen ved Bugsering, ikke forud kunde vides, fra hvilken Side Bugseringen rettest skulde skee, burde der, med Hensyn til Anvendelsen af Bugseringsmidler, været truffet Aftale om det Fornødne i saa Henseende, i Særdeleshed angaaende ved Signaler at bestemme hvorledes Bugseringen, naar den blev fornøden, skulde iværksættes.

Foruden at der dernæst i den Tid, som ved Parlamenteringen erholdtes til Vaabenhvile, havde været Leilighed til, i et samlet Krigsraad at tage en nærmere Beslutning, hvortil Chefen ved Instruct. § 3 og Søkrigsartikelsbrevets § 14 og 177 var opfordret, burde den være benyttet til, ved Hjælp af Vinden eller ved Varp, at bringe Linieskibet ud i en saadan Afstand og Stilling, at der fra samme derpaa kunde blive virket for Fregattens Frelse.

Forsaavidt det er opgivet, at den brugte Fremgangsmaade, at indlade sig i Parlamentering med Fienden, væsentligen tilsigtede at redde Fregatten Gefion af den mislige Stilling, hvori den var kommen, maa det bemærkes, at Chefen med dette for Øie da ogsaa skulde have tilsendt Fregatten af den Hjælp af Fartøier og Varpegods, som kunde overlades.

Idet dernæst Commandeurcapitain Paludan i bemeldte af ham opgivne Øiemed, paa en Tid, da Linieskibet var i uskadt Stand, indlod sig i Parlamentering med Fienden, burde han ikke have undladt at sætte en kort Bestemmelses-Tid, saavel for Svaret, som for Udøvelsen af den i Skrivelsen angaaende Parlamenteringen brugte Trudsel, da han maatte indsee, at det ellers var at befrygte at den givne Henstand vilde af Fienden blive benyttet til Batteriernes Remontering og til at erholde Forstærkning.

At han, da han omsider bestemte sig til at gaae under Seil,

gik iværk med at lette Sværanker et, istedetfor at slikke det fra sig, var urigtigt, da den Tid, som dertil uden væsentlig Nytte medgik, og i hvilken Fienden fik Leilighed til at ødelægge Skibets Takkeladse, under de Omstændigheder, hvori han befandt sig, kunde være anvendt til Skibets Frelse. Hvad han til Undskyldning for dette Forhold har paaberaabt er saameget mindre fyldestgjørende, som han havde Tviankeret til Afbenyttelse.

Endelig kan det ikke lades ubemærket, at da den Chefen givne Ordre, efter Linieskibets Explosion, af Fienden er funden paa Stranden i beskadiget Tilstand, sees det, at Chefen ikke har iagttaget Forskriften i de trykte Instruxers 6te Afdeling § 150: „med klart Skib til Bataille, stedse at lade Skibssecretairen have paa rede Haand alle Papirer af Vigtighed, samlede i en Kasse, betynget med saamegen Vægt, at den strax kan synke," hvilken Forskrift er overensstemmende med Søkrigsartikelsbrevet 8de Januar 1752 § 752, der befaler at forebygge, at Ordres og andre vigtige Papirer falde i Fiendens Hænder.

Med Hensyn til den Deel af Sagen, som betræffer Capitain Johan Anton Meyers Forhold, bliver at bemærke:

Det maa misbilliges, at han ikke strax ved Ankringen beslog sine Mersseil, for at de ei skulde tage Vindfang. Naar til Undskyldning herfor er anført, at det var loit, bemærkes, at dette modbevises derved, at Skibet kom i Drift, og uagtet Nærerne vare i Vindens Direction, maae Seilene dog have taget ikke ubetydeligt Vindfang, da det blev nødvendigt at lade Tviankeret falde, for at faae Fregatten til at ligge fast.

Hvad Ankringsmaaden angaaer, da har den ikke været heldig til at holde Bredsiderne mod Batterierne. Det er imidlertid ikke oplyst, hvad der har bevirket, at Fregatten er kommen til at svaie. Vel havde iøvrigt Commandeurcapitain Paludan givet Capitain Meyer Valget imellem at ankre med Spring i Øieringen af Sværanker et eller med et Varpanker agterfra; men naar et saadant Valg blev ham givet og han valgte den anførte Maade, nemlig

ved Spring i Noringen, burde han ikke have undladt Noget, som kunde tjene til at forebygge den Skade, som deraf kunde være at at befrygte, og han maatte da saameget mere have ladet sine Seil beslaae strax efter Ankringen.

Forsaavidt han har forklaret, at der ikke af ham var givet Ordre til Batterierne paa Skibet om Kanonernes Elevation, har han uretteligen henviist til, at ingen Ordre i saa Henseende var given af Expeditionens Chef; men det er tillige af ham bemærket, at Kanonernes Elevation af ham blev rettet, eftersom han iagttog hvorledes Skuddene ramte, og det er derhos oplyst, at Secondlieutenant Tegner har været oppe i Krydsmerset for i denne Henseende at iagttage det Fornødne. Bugseringsmaaden til Hjælp for Fregatten burde itørveien været omtalt og Signaler derfor aftalte. Dampskibet Geiser kunde formeentligen da, ved at lægge til paa Bagbordside af Fregatten, naar Varpene til den vare fuldkommen forberedte, have bugseret Fregatten ud af Ilden ind i den sydlige Bugt, bestandig dækket af Fregatten for Ilden fra Batteriet B, og derfra først have taget Fregatten op i Fjorden. Det Middel havde muligt ogsaa staaet Fregatten aabent, at lade Dampskibet Geiser, da det paa Grund af Skud i Maskineriet maatte fjerne sig, fort Varp ud for Fregatten, ved dens Vortgang af Fjorden, hvorved den i alt Fald var kommen af Veien for Linieskibet.

Hvad der saaledes for Capitain Meyers Vedkommende er bemærket, skiønnes dog ikke at være af den Beskaffenhed, at det for ham kan begrunde noget Ansvar. Under hele Træfningen har han forholdt sig som en ærekiær Officier, udviist Mod, Kiækhed og Udholdenhed, samt ikke strøget sit Flag, for Fregatten Gefion var i en saadan Tilstand, at ethvert Haab om Frelse for samme var tabt. Da han saaledes har fyldestgjort de Fordringer, som i den 752de Søkrigsartikel ere gjorte i Henseende til et Krigsskibs Forsvar, bliver han at frifinde for Søkrigsprocureurens Tiltale.

Ved Bedommelsen af den Strafskyld, som paahviler de

tvende andre Saggivne, bliver nu at hensee til hvad der tjener til deres Undskyldning.

Der maa da, for Commandeur Gardes Vedkommende, med Hensyn til hans Forhold med Ordrens Udfærdigelse, bemærkes, at bemeldte Ordre er givet en høi Officier, til hvis Conduite der maatte kunne sættes Lid, og at de Foretagender, hvoraf Fare var at befrygte, dog kun ere nævnte som mulige, hvorfor det maatte være at vente, at det deraf vilde blive undladt, som skiønnedes ikke at kunne opnaaes uden øiensynlig Fare for en uforholdsmæssig Opofrelse. — Forsaavidt dernæst betræffer, at han, i Anledning af, at han erholdt paalidelig Underretning om Standsningen af det af General Rye commandeerte Flankecorps, Intet har foretaget, kommer til hans Undskyldning vel noget i Betragtning den af ham nærede Forestilling, at han, naar Hovedoperationsplanen derved var forandret, vilde af den commanderende General, som han maatte anse sig underlagt, blive givet Underretning derom. Commandeur Garde har imidlertid ved det Forhold, som i den berørte Henseende falder ham til Last, ladet det mangle paa Skiønsomhed og Eftertænke, og den Mangel af Nidkiærhed i Opfyldelsen af de ham som Escadrechef paahvilende Pligter, hvilken han derved har udviist, maa saameget mere paadrage ham Ansvar, som det sees, at han, ved betimelig at giøre de Skridt, hvortil han, som ovenfor anført, var foranlediget, havde kunnet bevirke, at den omhandlede Expedition ikke var bleven foretagen.

Den Straf, han herfor har forskyldt, findes, i Medfør af den 979de, sammenholdt med den 26de Søkrigsartikel, samt Resolution 28de August 1795 og 2den Februar 1834, sammenholdt med Resolution 14de December 1792, at maatte bestemmes til Fæstnings-Arrest i anden Grad i 2 Maaneder.

Med Hensyn til Bestemmelsen af Straffen for det Forhold, som ifølge det Foranførte maa lægges Commandeurcapitain Paludan til Last, maa det komme i Betragtning til Nedsættelse af hans

Straffskyld, at han, som Chef for Expeditionen, energisk er opfraadt til Ordrens Udførelse, at han ogsaa i Slaget har viist Mod, Kiækhed og Rolighed, og at Overgivelsen til Fienden af det ham betroede Skib har havt sin Grund i en efter de indtraadte Omstændigheder uovervindelig Nødvendighed. Forsaavidt han ved den i Ordrens Udførelse fulgte Fremgangsmaade har paadraget sig Ansvar, kommer derhos til hans Undskyldning i Betragtning, saavel hvad der alt er bemærket om Ordrens Beskaffenhed, som ogsaa, at det sees at have været betragtet som en let Sag at tilintetgiøre Batterierne, og at isærdeleshed 3 ham underlagte Skibschefer have været enige i, at der burde gaaes frem paa den Maade som skeet er. Naar den Commanderendes Attraa efter med Kraft at udføre en tildeelt Ordre finder en saadan Understøttelse, bliver det mere tilgiveligt, om han i Striden mellem Æresfølelsen og Opfordringen til Forsigtighed ikke træffer det rette Valg. Dernæst blev det ogsaa, under den lange og med stor Udholdenhed førte Kamp, en Følge af flere tilstødte Uheld, at han bragtes til den Nødvendighed, at maatte bestemme sig til Overgivelse. Endelig har ogsaa denne Saggivne maattet udholde et langvarigt Krigsfangenskab. Disse Betragtninger finder Retten at fortjene særdeles Vægt ved at bedømme Commandeurcapitain Paludans Straffskyld; men Søkrigsartiklerne, som i den 153de Artikel byde en Skibschef at føre Commando som en fornuftig og erfaren Sø- og Orlogsmand, paalægge i den 729de Artikel den Commanderende, at vise ikke blot Mod og Mandighed, men ogsaa Forsigtighed, og den 730te betegner især den særdeles Tillid, Lovgiveren har sat til den Forsigtighed og Aarvaagenhed, som kræves af ham. Dernæst er det i den 717de Artikel isærdeleshed indskærpet ham, „at han ikke uden Mulighed og Rimelighed maa hazardere sit eget Skib og Folk.“ Endelig maa ogsaa Betydeligheden af den ved Forseelsen foraarsagede Skade, i Medfør af den 26de og 32te Søkrigsartikel, komme i Betragtning. Ifølge disse Lovbud, og de iøvrigt for Commandeurcapitain Paludans Vedkommende anførte Lovbestemmelser, finder Retten, med

Hensyn til de ovenfor anførte formildende Omstændigheder, at Straffen passende kan bestemmes til Fæstnings-Arrest i anden Grad i 4 Maaneder, i hvilken Henseende de ovenanførte Resolutioner af 28de August 1795, 2den Februar 1834, samt 11de December 1792 komme til Anvendelse.

Sagens Omkostninger, der, ifølge den af Søkrigsprocureuren, i Medfør af hans Instrux af 20de Januar 1792, nedlagte Paastand, blive at idømme skadesløst, og hvorunder, i Overeensstemmelse med Krigs-Artikelsbrevet for Landtjenesten ved Søetaten af 29de Juli 1756, § 302 og 757, Salarium for Søkrigsprocureuren og Rettens Gebyr for Overauditeuren, med Hensyn til Sagens Vidtløftighed, bestemmes til 100 Rbd. til hver, blive at udrede af Commandeur Garde og Commandeurcapitain Paludan, hver med det Halve.

Thi kiendes for Ret:

Capitain Johan Anton Meyer, Ridder af Dannebroge, bør for Søkrigsprocureurens Tiltale i denne Sag fri at være. — Commandeur Hans Georg Garde, Ridder af Dannebroge og Dannebrogsmand, samt Commandeurcapitain Frederik August Paludan, Commandeur af Dannebroge og Dannebrogsmand, bør udholde Fæstnings-Arrest i anden Grad, den Første i to og Sidstnævnte i fire Maaneder. Saa bør de og skadesløst, hver med det Halve, udrede alle af denne Sag lovlig flydende Omkostninger, hvorunder i Salarium til Søkrigsprocureuren, Etatsraad Salicath, Ridder af Dannebroge, 100 Rbd., og i Rettens Gebyr til Overauditeur Suenson ligesaameget.

Saaledes dømt i Generalkrigsretten i Kiøbenhavn den 13de April 1850.

Schønheyder. **H. J. Koefoed.**

Efterat denne Dom er af Marineministeren bleven Hans Majestæt Kongen forelagt, har Allerhøitsamme, under 20de April

Skrivelser fra krigsministeren angående Ekernførde-affæren og afskedigelse af overkommandoen 1849.

Krigsministerens indberetning til Kongen 14. april 1849.

Kilde: Statsrådsjournal nr. 47/1849.

"... at Ordren ej er affattet i saa bestemt Udtryk, som man var berrettiget til at vente af en Bestemmelse af saa særdeles Betydning.... og endeligen er det overladt et Linieskib og en Korvet til Trods for alle gjorte Erfaringer at angribe og tilintetgøre Strandbatterierne, uagtet Generalmajor von Krogh og Kommandør Garde fandt Betænkeligheder ved et Foretagende mod Kieler Fjord, hvor dog Batterierne skulde tages i Ryggen af Landtropperne, medens de angrebes i Fronten af Skibene. Ikke alene er Omfanget af Ekspeditionen alt for stort for et Linieskib og en Korvet, men selve Øjemeddet med Ekspeditionen er ikke bestemt angivet, idet det baade hedder at Hensigten er at alarmere saa meget som muligt, og der nøjagtigen foreskrives Angreb paa Batterierne, Besættelse af Byen, og hvorledes der med denne efter Besættelse af Byen skal forholdes.

Udfaldet af denne Ekspedition, der har fyldt enhver Danskers Hjærte med Sorg og Bekymring, det skæbnesvangre Slag, der har truffet Danmarks Stolthed, vor heltemodige Marine, har vist, at denne Co-operation var begæret, uden at man nøje nok har overvejet alle Forhold og afpasset Midlerne til dens Udførelse. Den 3. April, da jeg havde faaet Melding om Kejservalget i Frankfurt og de indrykkende tyske Tropper, underrettedes Krogh herom, samt intet at avanturere og at iagttage den yderste Forsigtighed. Uagtet dette foretog Krogh intet Skridt for at tilbagekalde sin Ordre til Kommandør Garde og kontramandere Ekspeditionen, der nu, da en videre Fremrykning mod Flensborg var umulig, blev aldeles uden Maal og Øjemed. Deres Majestæt vil heraf erkende, at den Mand, til hvem Overkommandoen har været betroet, ikke har opfyldt de Forventninger, man har gjort sig, og at navnligen hans Forhold med Hensyn til Ekspeditionen til Eckernførde ikke kan fritages for den Beskyldning, at have ladet det mangle paa fornøden Omhu og Skjønsomhed. Jeg tør ikke tilbageholde den Formening, at Generalen maaske for meget lader sig paavirke af sin Stabschef Oberstljt. von Læssøe, der i ethvert Tilfælde paadrager sig Dadel ved den uklare Redaktion af Skrivelsen til Kommandør Garde, og ved ikke at have gjort sin General opmærksom paa, at efter Krigsministerens Kontraordre af 3. april var Ekspeditionen til Eckernførde Hensigtsløs.

Fremdeles at lade Overkommandoen over hele Armeen forblive i General von Kroghs Hænder, maa jeg, efter hvad jeg ovenfor allerunderdanigst har udviklet, anse for betænkeligt..."

(Rigsarkivet — Eckernfordesagen).

KRIGSMINISTERENS AFSKEDSBREV TIL GENERALMAJOR KROGH

13. April.

»Hr. Generalen vil erindre, at jeg ved min Nærværelse ved Armeen ikkun havde til Hensigt at varetage og lede den politiske Side af Operationerne, men at Udførelsen af de militære Operationer laa aldeles udenfor min Ressort, hvilket alt er udtalt i min Skrivelse til Dem af 25. Marts, hvortil jeg tillader mig at henvise. Saaledes er den hele Disposition for Armeens Fremrykning den 3. April udgaaet fra Hr. Generalen alene, og dette gjælder navnligen om den ved denne Lejlighed begjærede Cooperation af Marinen, om *hvilken jeg først længe efter erholdt Kjendskab,* derved at Commandeur Garde den 6. April meddelte mig Hr. Generalens Skrivelse til ham af 2. ds.

Denne Skrivelse Hr. General! — Det er med Smerte jeg udtaler det — retfærdiggjør ikke de Forventninger, jeg nærede, da jeg nedlagde Overkommandoen over den hele Armee i Deres Haand. Ved nærmere Overvejelse vil De ogsaa indrømme, at den savner den Klarhed og Bestemthed, man var berettiget til at vente af en Bestemmelse af en saaden Betydning. — Allerede den Plan at landsætte Tropper for at alarmere umuliggjør det derpaa følgende Angreb af Skibene paa Batterierne, der derved vilde være gjort opmærksomme. Skulde disse Tropper igjen embarqueres inden Angrebet foretages, vil atter megen Tid gaa til Spilde. — Endelig er der stillet Linieskibet og Corvetten *en umaadelig Opgave,* ikke alene er Omfanget af Expeditionen altfor omfattende for de Kræfter, dertil ere bestemte; men selve Øiemedet dermed er aldeles ubestemt angivet. Thi medens det hedder, at Hensigten er at alarmere saameget som muligt, saa paalægges der dog, til Trods for alle Landofficerernes Formening, et Linieskib og en Corvet at angribe og tilintetgjøre Strandbatterierne, der dog maatte antages at være dækkede af en vis Troppestyrke, at besætte Byen, som man eiheller kunde antage blottet for Garnison, og endeligen hvad der med Byen efter Besættelsen skulde foretages.

Jeg kan ikke tilbageholde den Formening, at denne Cooperation har været anbefalet, uden at man nøie nok har overvejet alle Forhold, og afpasset Midlerne til dens Udførelse; og jeg bestyrkes i denne Mening, naar jeg erindrer de Betænkeligheder, Hr. Generalen fremførte, først, ved den paatænkte Expedition til Landskabet »Schwansen«, dernæst, ved den derefter paatænkte Expedition til Kielerfjord, hvor dog Marinen skulde agere med en langt betydeligere Styrke, og understøttet af et Troppecorps paa flere tusind Mand.

Maa jeg, Hr. General, beklage, at De har paalagt Søetaten en Cooperation som den nævnte uden nøiere at overveie Muligheden af dens Iværksættelse, og uden bestemtere at angive og begrændse det tilsigtede Maal; saa maa jeg endvidere beklage, at Hr. Generalen efter at have erholdt Kundskab om, at de politiske Forhold gjorde en videre Fremrykning umulig, ikke contramanderede en Expedition, der ikke længere havde noget Maal og Øiemed.

Denne Underretning vilde Hr. Generalen have erholdt den 3. April kort efter Middag, og De vil erindre, at jeg derved udtrykkeligen anmoder Dem »Intet at avanturere og at iagttage den yderste Forsigtighed«. Heri laa vistnok den stærkest mulige Opfordring til

Bilag 12
side 2.

at tilbageholde en Expedition, som den til Eckernförde Fjord, der, naar den skulde være mere end blot Alarmering, var i høieste Grad avantueret.

Det er saa meget mere paafaldende, at denne Expedition ei er bleven contramanderet, som Hr. Generalen strax har indset Nødvendigheden af, under de forandrede Forhold, at contramandere General Ryes Fremrykning.

Det gjør mig ondt at maatte udtale denne min Mening; men Hr. General! Omstændighederne fordrer ved bydende Nødvendighed, at den Mand til hvem Danmarks Ære og Frelse, vor Armee skal betroes, i enhver Henseende er den Tillid værdig, Fædrelandet viser ham; og ikke ved Mangel paa Omhu og Skjønsomhed sætter nogen Deel af Landets Kræfter paa Spil.

Det smerter mig ikke længere at kunne lade Overcommandoen forblive i Deres Hænder, og jeg maa bede Dem at overgive den til Generalmajor v. Bülow og derefter begive Dem til København til nærmere Ordre.

Jeg erkjender, Hr. General! hvor smertelig denne Efterretning vil være Dem; jeg erkjender, hvormegen Iver, De hidtil har lagt for Dagen og maa indrømme, at Dadelen for hin ulykkelige Skrivelse ikke blev tilbagekaldt, væsentlig træffer Deres Stabschef, som burde have gjort Dem opmærksom derpaa, og som ogsaa bør dele Ansvaret for den uheldige Redaction af bemeldte Skrivelse af 2. April til Commandeur Garde; men disse Betragtninger tør ingen Indflydelse have paa min Handlemaade.

Det er langt fra mig at ville afsige nogen Dom over Hr. Generalen, Øieblikket til at bedømme, om der er fejlet og af hvem, er endnu ikke kommet. Det maa forbeholdes en kommende Tid, naar samtlige herhenhørende Data er bragte for Lyset, at dømme i denne Sag. Jeg nærer det Haab, at det ved én eventuel Undersøgelse maa lykkes Dem at vise, at ingen Brøde hviler paa Dem.

Modtag Hr. General, med disse Linier, som jeg med dyb Smerte nedskriver, Forsikringen om min Agtelse og Hengivenhed!

Hansen.

BILAG 13.

Sikringen af Als fra april 1849.

AUGUSTENBORG FJORD
NORDBORG
Oxbøl
Hagenbjerg
Elsmark
Nybjerg
Svenstrup
Klingbjerg
Sandrup
Broballe
Sønderland
Sønderhoved
Dyndrup
Stolbro
Elstrup
Gråsten
Sydslesvig
Notmark
Rumbøl
Ulkebøl
Ulkebøl Vestermark
Sandskovmark
Sønderhoved
Kjærgård
Kjærgårdskov
Kjærgårdskovmark
Kjærgårdskovmarkskov
Kjærgårdskovmarkskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskovskov
Kjærgårdskovmarkskov

BILAG 14.

Kampen ved Gudsø 7/6 1849.

Gudsø Vig
Kidholme
Elkjær
Elkjærhuse
Elkjærbro
Elkjærskov
Elkjærmarken
Elkjærgård
Elkjærmarkskov
Elkjærmarkgård
Elkjærmarkhuse
Elkjærmarkbro

BILAG 15.

Forsvaret af Fredericia 1849.

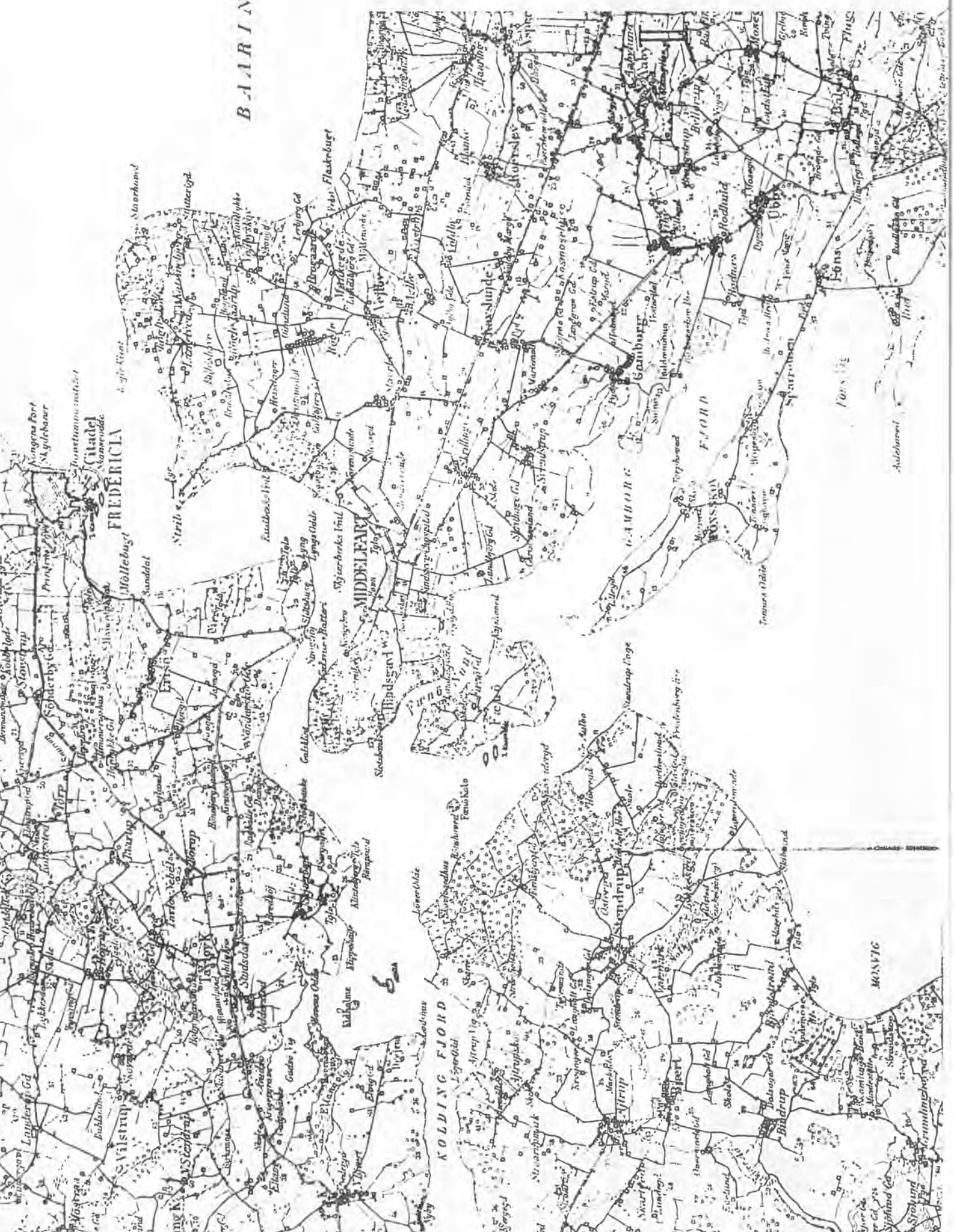

Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1849.
Kilde: G.S. 1848 - 50.

Eskadren på Slesvigs østkyst 1849.

Skibstype - Navn -	Medio marts	5. April	Ultimo april	Medio maj	Juni - juli
Linieskibe					
Christian VIII	u. udrustn.	Ekernførde(sprængt)	-	-	-
Skjold	-	-	u. udrustn.	Kieler Fj.	Kieler Fj.
Fregatter					
Gefion	f. Kieler Fj.	Ekernførde(overgi)	-	-	-
Havfruen	Holdnæs	- afgået -	-	-	-
Freya	-	-	f. Kieler Fj.	f.Ekernførde Fj.	f. Ekernførde Fj.
Korvetter					
Galathea	f. Ekernførde Fj.	- beordret afgiv.-	- afgået -	-	-
Najaden	f. Åbenrå	f. Flensborg Fj.	f. Ekernførde	f. Neustadt	f. Neustadt
Brigger					
Mercurius	f. Sliminde	f. Sliminde	f. Sliminde	f. Neustadt	f. Flensborg Fj.
St. Croix	f. Neustadt	- beordret afgiv.-	- afgået -	-	-
Skonnert					
Delphinen	v. Årø	v. Årø	ml. Åbenrå/Als Fj.	v. Årø	ml.Åbenrå/Als Fj.
Dampskibe					
Caroline Amalie	v. Als	- afg.t. Transp.-	- afg.t. transp.-	(?)	(?)
Hertha	v. Als	- afg.t. trnasp.-	v. Barsø	Lille Bælt	Lille Bælt
Slesvig	v. Als	- afg.t. transp.-	- afg.t. transp.-	(?)	(?)
Skirner	v. Als	- afg.t. transp.-	- afg.t. trasnp.-	(?)	(?)
Hekla	v. Als	Ekernførde	f. Kolding Fj.	f. Kieler Fj.	(?)
Gejser	v. Als	Ekernførde	u. reperation	- afg.t. transp.-	(?)
Ægir	v. Als	- afg.t. transp.-	- afg.t. transp.-	- afg.t. transp.-	(?)
Valdemar	v. Als	- afg.t. transp.-	Holdnæs	Åbenrå Fj.	(?)
Kutteren Neptun	-	-	f. Neustadt	i Århus Bugt	-
Kanonchalupper/ kanonjoller	12+6 v. Als	12+6 2+v. Holdnæs	16+6 2+v. Holdnæs 4+Sønderborg 4+2 i Als Fj 2+ i Årø Sund 4 i Kolding Fj.	16+6 4+2 i Ll.Bælt 4+ Sønderborg 6+2 i Als Fj. +2 v. Hørup Hav 2+ i Århus Bugt	16+6 6+2 i Ll.Bælt 4+ Sønderborg 6+2 i Als Fj. +2 v. Hørup Hav

Bilag 17.

Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1850.
Kilde: G.S. 1848 - 50.

Eskadren på Slesvigs østkyst 1850.

Skibstype - Navn -	Medio marts	Ultimo maj	Ved krigens udbrud 14/7	August-september	Oktober-december	Januar 1851
Linieskibe						
Skjold	-	- tilgået -	f. Kieler Fj.	f.Kieler Fj.	- afg.i.sep.-	-
Fregatter						
Havfruen	-	- tilgået -	f. Kieler Fj.	f. KielerFj.	- afgår -	-
Thetis	u.udrustn.	øvelser	v. Holdnæs	v.Ekernførde	v.Bülk	- afgået -
Dronning Maria	-	-	-	-tilg. v.Kiel	- afgår -	-
Korvetter						
Valkyrien	u.udrustn.	øvelser	Neustadt Bugt	Neustadt Bugt	Neustadt Bugt	Kieler Fj.
Brigger						
Ørnen	u.udrustn.	øvelser	W f.Femern	Hohwacht Bugt	Hohwacht Bugt	- afgået -
Dampskibe						
Holger Danske	-	-	f. Kieler Fj.	v.Ekernførde	v.Ekernførde	-
Hekla	u.udrustn.	Flensborg Fj.	Femern	F.Kieler Fj.	- afgået -	-
Gejser	-	-	Femern	- afgået -	-	Kieler Fj.
Hertha	-	-	-	Femern	(?)	-
Ægir	u.udrustn.	(?)	v.Flensborg	(?)	(?)	-
Caroline Amalie	u.udrustn.	afg.lazaret	-	-	-	-
Ejderen	-	-	Standerskib	Standerskib	v.Ekernførde	-
Barkskibet Saga	-	-	Gelting Vig	Neustadt Bugt	- afgået -	-
Kanonchalupper	-	6	4 v. Femern 2 v. Flensbg.	4 v. Femern 4 v. Ekernførd.	2 på Slien 6 v. Femern	- -
Kanonjoller	-	6	4 v. Holdnæs 2 v. Femrn	4 på Slien 2 v. Femern	4 på Slien 2 v. Femern	- -

BILAG 18.

Forsvaret af Ekernførde 1850.

EKERNFÖRDE.

FELTTOGET 1850.

12te September.

Danske Tropper.

Fjendlige Tropper.

BILAG 19.

Angreb mod Mysunde 1864.

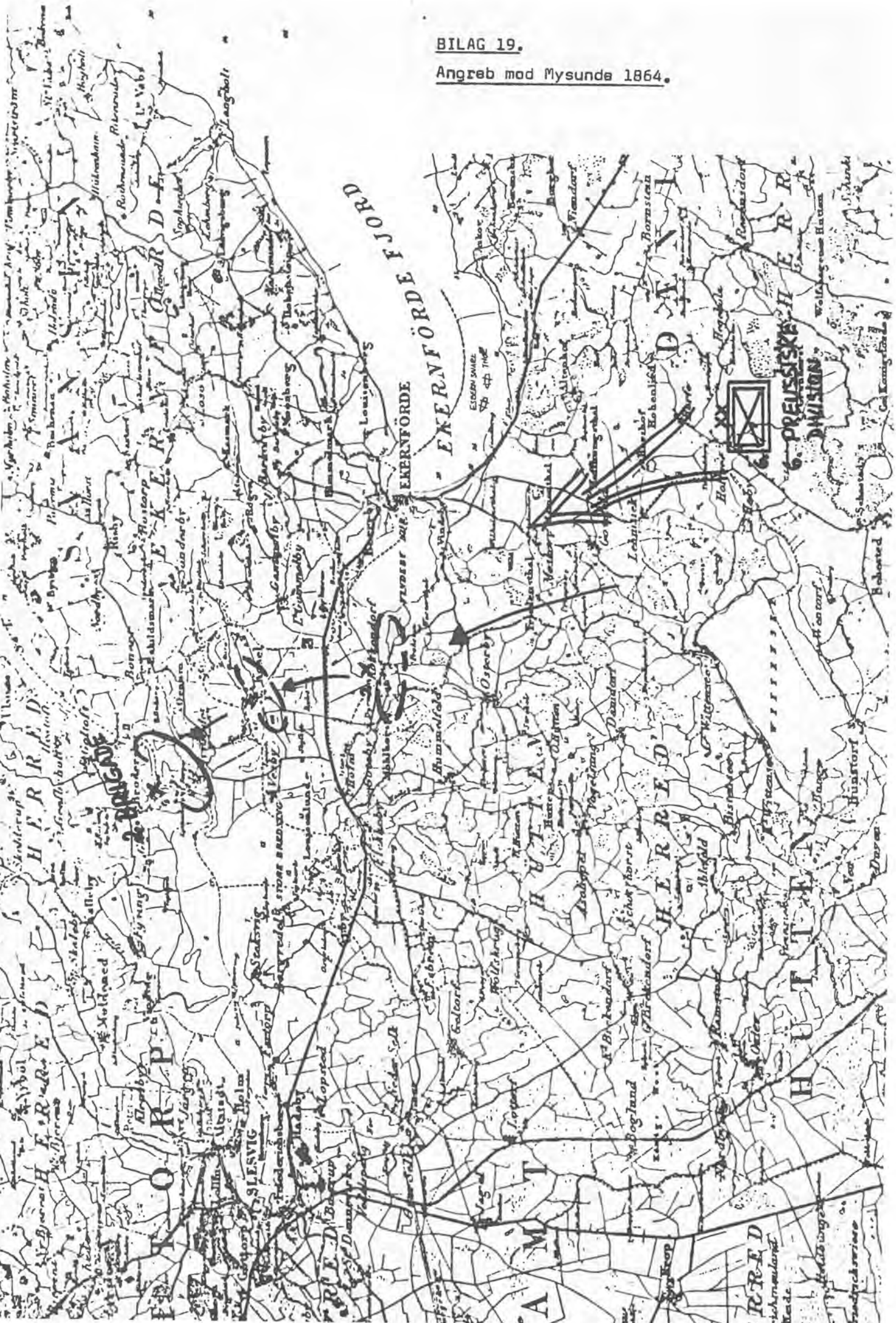

Bilag 20.

Oversigt over eskadren på Slesvigs østkyst 1864.

Kilde: G.S. 1864.

Eskadren i Østersøens vestlige del 1864.

Skibstype - Navn -	4.februar	Medio februar	Ultimo februar	Medio marts	Ultimo april	Ultimo juni
Panserbatteriet						
Rolf Krake	-	v.Sønderbg.	v.Sønderbg.	v.Sønderbg.	v.Arnkilsøre	Augustbg.Fj.
Panserskonnerter						
Absalon	- tilgår -	f.Flensborg Fj	v.Hardeshøj	- afgået -	-	-
Esbern Snare	Ekernførde	v. Bülk	v.Arnkilsøre	v.Arnkilsøre	Als Fjord	Fænø Sund
Skruekanonbåde						
Willemoes	p. Slien	f.Åbenrå	v. Fænø	v. Fænø	(?)	Stegsvig
Marstrand	- tilgår -	v. Femern	v. Femern	v. Femern	(?)	f. Neustadt
Krieger	-	v. Femern	v. Femern	v. Femern	(?)	v. Årø
Buhl	- tilgår -	v. Arnkilsøre	v. Arnkilsøre	v. Femern	(?)	v. Sønderbg.
Schrødersee	-	Gelting Vig	Gelting Vig	Fredericia	v. Æbelø	v. Æbelø
Thura	-	v. Årø	v. Hardeshøj	v. Hardeshøj	v. Hardeshøj	v. Sønderbg.
Hauch	-	-	-	v. Fænø	v. Fænø	v. Fænø
Hjuldampskibe						
Skirner	- tilgår -	v. Sønderbg.	- afgået -	-	-	-
Hekla	-	v. Sønderbg.	v. Sønderbg.	f. Neustadt	- afgivet -	- afgivet -
Gejser	-	-	v. Sønderbg.	- afgået -	-	Lille Bælt
Hertha	-	-	-	Als Fjord	(?)	(?)
Skruekorvetter						
Thor	(?)	(?)	v. Bülk	v. Bülk	(?)	(?)
Dagmar	(?)	(?)	(?)	(?)	(?)	(?)
Sejlkorvetter						
Najaden	-	-	-	f. Neustadt	f. Neustadt	(?)
Sejllinieskibe						
Frederik VI	-	-	(?)	S f. Als	S f. Als	S f. Als
Rokanonbåde	-	-	-	4 v.Fænø	2 v. Sønderbg.	3 v. Fænø
				2 v. Hardeshøj	2 v. Hardeshøj	1 v. Hardeshøj
				1 v. Stegsvig	1 v. Stegsvig	1 v. Sandvig
						2 Als Fjord
						3 v. Sønderbg

BILAG 21.

3. Divisions enheder ved Fredericia og Fyn 1864.

BOGENSE
BAARING VIG
FREDERICIA
Citadel
Kongens Port
Skydebaner
Wolleboget
Sterb
Paulbeks Vad
Fjerbeks Vad
MIDDELFART
Flaskeburet
Staerhoved
Skuterigd
Lejlbr
Hindse
Hoedalen
Hoedmarke
Hoedmarkegd
Hoedmarkevej
Hoedmarkevej Gd
Hoedmarkevej Mellemvej
Hoedmarkevej Mellemvej Gd
Hoedmarkevej Mellemvej Gd
Hoedmarkevej Mellemvej Gd

BILAG 22.

Forsvaret af Als før 18/4 1864.

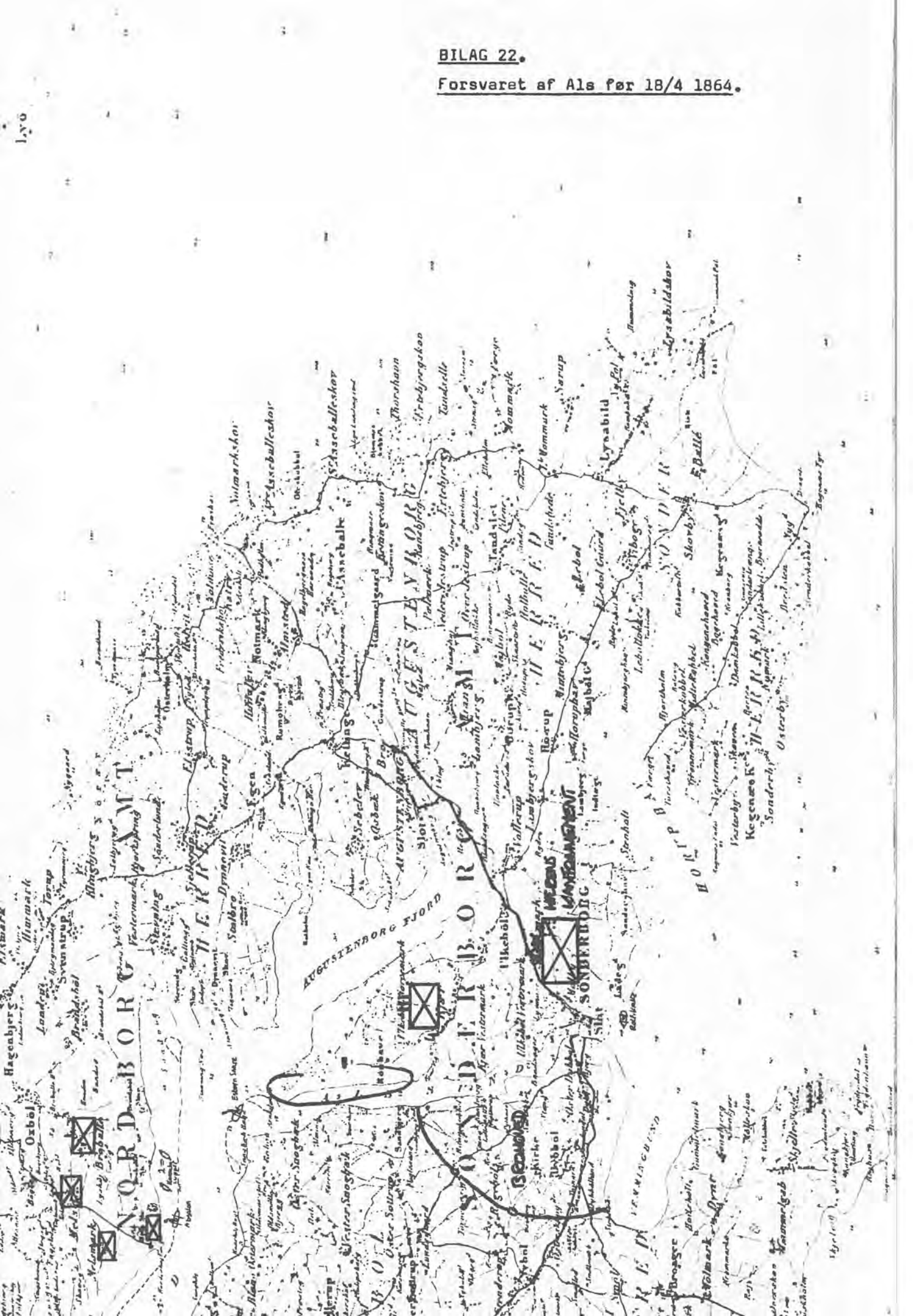
AUGUSTENBORG FJORD
SONDERBORG
Kegnæs
Lysabild
Skovby
Sønderby
Ketting
Ulkebøl
Dybbøl
Broager
Gelsmark
Hagenbjerg
Oxbøl
Svenstrup
Londrup
Marmark
Torup
Mosbjerg
Sønderbæk
Stenderup
Dynevil
Stolbro
Egsen
Nolmark
Mansted
Friedrichshalt
Sillemark
Sandbæk
Elstrup
Gadtrup
Sjelstrup
Sjelbjerg
Sjelbjerg
Sjelbjerg

BILAG 23.

Forsvaret af Als efter 18/4 1864.

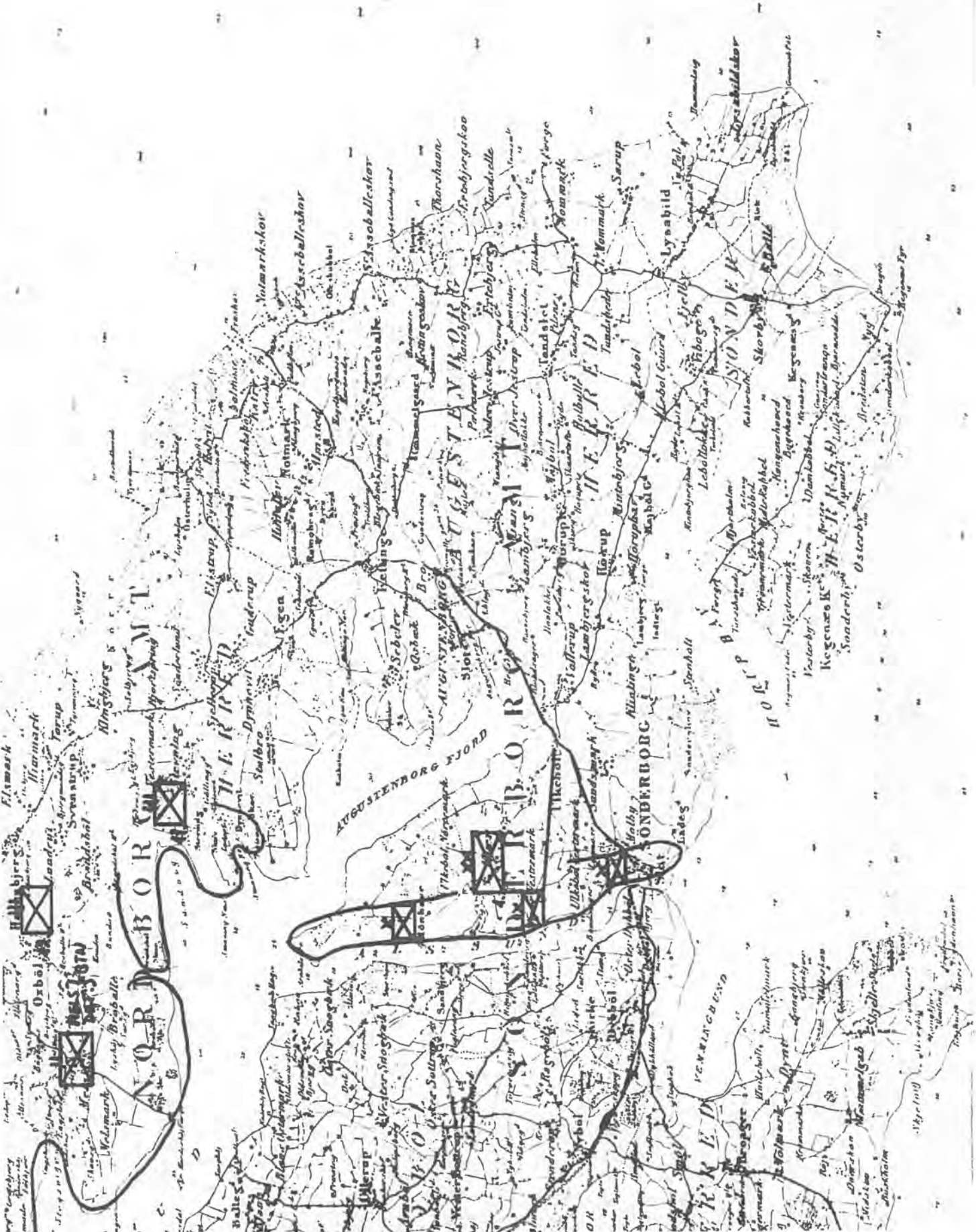
AUGUSTENBORG FJORD
SONDERBORG
Kegenæs
Lysabild
Skorby
Sønderby
Osterby
Tikhøl
Holbøl
Oxbøl
Egen
Dynkevil
Slotsbro
Slot
Sandbjerg
Lambjerskov
Kiabinge
Sønhalt
Sandmark
Tandslet
Rolbølle
Tandskovhede
Sarup
Vommark
Nolmarkskov
Nolmark
Nolmarkshave
Marshave
Kisseballeskov
Kisseballe
Kisseballeskov
Elsmark
Marmark
Tarup
Svenstrup
Klinsbjerg
Sønderland
Sjelkjær
Elstrup
Gudsrup
Sjelbro
Sjelbro
Sjelbro

BILAG 24.

Rolf Krakes indsættelse 18.april 1864.

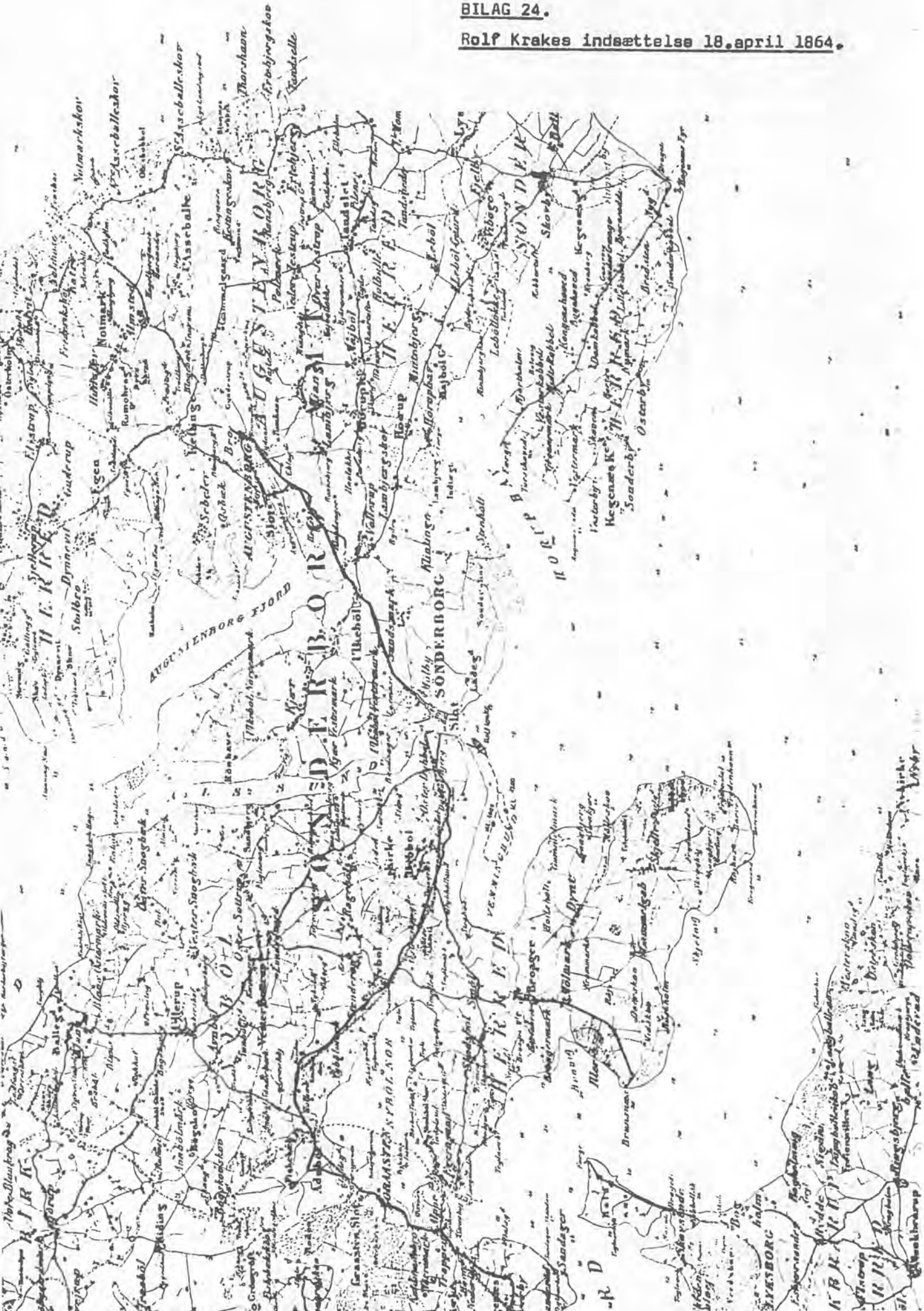

BILAG 25, side 1-19.

Kilde: Den dansk-tydske Krig 1864

Bind 3 bilag 21.

Den ved allerhøieste Resolution af 7. August 1865 og 7. Marts 1866 anordnede Kommissions **Dom** i Sagen, anlagt af den konstituerede Søkrigsprokurør, Justitsraad, Høiesteretsadvokat Buntzen ifølge ham tillagt Ordre mod Orlogskapitain **Frederik Christian Georg Muxoll,** Kommandør af Dannebroge og Dannebrogsmand, og afskediget Orlogskapitain **Hans Peter Rothe,** Kommandør af Dannebroge og Dannebrogsmand.

Efterat Marineministeriet, grundet paa et derom fra Orlogskapitain Muxoll indkommet Andragende, under 9. Januar 1865 havde beordret et Overkrigsforhør optaget til Oplysning om hans Virksomhed som Eskadrechef under Krigen i den vestlige Del af Østersøen og navnligen hans Forhold ved Erobringen af Øen Als, under hvilket Forhør efter afskediget Orlogskapitain Rothes tidligere yttrede Ønske Undersøgelse tillige skulde anstilles om det af ham som Chef for Pandserbatteriet Rolf Krake udviste Forhold med Hensyn til Forsvaret af den nævnte Ø, da den Natten mellem den 28. og 29. Juni 1864 erobredes af de fjendtlige Tropper, ere Resultaterne af dette Forhør, der afsluttedes d. 20. Mai 1865, af Ministeriet forelagte Hans Majestæt Kongen, som ved allerhøieste Resolution af 7. August s. A. befalede, at en Kommission skulde sammentræde til Paakjendelse af det af de nævnte Officerer, respektive som Chef for Eskadren i Østersøens vestlige Del og som Chef for Batteriet Rolf Krake, med Hensyn til Forsvaret af Øen Als udviste Forhold. Under 24. s. M. blev Justitsraad, Høiesteretsadvokat Buntzen af Marineministeriet meddelt Konstitution som Søkrigsprokurør til at udføre den ovennævnte Sag, og da han, efter at have gjort sig bekjendt med Sagen, ansaa det ønskeligt, at nogle yderligere af ham paapegede Oplysninger erhvervedes, blev Forhøret d. 27. Oktober næstefter reassumeret og igjen sluttet d. 2. Marts d. A. I Henhold til den derefter under 7. s. M afgivne allerhøieste Resolution og Marineministeriets herpaa grundede Ordre af 24. næstefter er dernæst nærværende Kommission sammentraadt for at behandle Sagen og deri fælde Dom efter de i Retten fremlæggende Dokumenter og Sagens Beskaffenhed samt i Overensstemmelse med Lovgivningen.

Den konstituerede Søkrigsprokurør har, ifølge den af ham under 17. April d. A. udtagne Stævning, saggivet de nævnte Søofficerer for den af dem udviste Mangel paa Konduite samt Tilsidesættelse eller Forsømmelse af hvad der ifølge deres Kommandostillinger maatte være af dem at foretage eller paase i Henseende til Als's Bevogtning og Forsvar mod fjendtligt Angreb, og i sit Indlæg af 19. s. M. har han nærmere under 6 Hoved-Afdelinger

fremstillet de Ankepunkter, hvormed han har fundet sig foranlediget til at fremkomme, og efterat Proceduren dernæst er bleven afsluttet baade fra hans og de Saggivnes Side, er Sagen den 22. f. M. indladt til Dom. Disse Punkter ville særligen være at gjennemgaa, for at det derunder kan afgjøres, om de ere af den Beskaffenhed, at de kunne paadrage Nogen af de Saggivne Ansvar.

A. Patrouillering for Als Sund, Udkig i Land, Stationering af en Kanonbaad bag Nordostpynten af Arnkilspore.

Det fremgaar af de under Forhørerne afgivne Forklaringer, i Forbindelse med de under Sagen fremkomne, fra Eskadrechefen udstedte Ordrer og til ham indkomne Rapporter, at Patrouilleringen i Als Fjord og Als Sund ikke har været ganske den samme under Løbet af den hele Krig. Efterhaanden som Fjenden trængte længere frem og besatte hele Kyststrækningen i Sundeved med stærkt monterede Batterier, forsynede tildels endog med langtrækkende Beleiringsskyts, saa at vore Krigsskibe nødsagedes til at indtage fjernere Positioner, undergik det hele Patrouillesystem væsentlige Forandringer, navnligen i Als Sund. De smaa, let bemandede Baade, der benyttedes som Lytteposter, og hvis Bestemmelse var efter Mulighed at nærme sig den af Fjenden besatte Kyst, for at udspeide de fjendtlige Bevægelser, ophørte, efterat det havde viist sig, at de vare udsatte for at falde i Fjendens Hænder, og een af dem paa denne Maade Natten mellem d. 29. og 30. Marts var gaaet tabt*). De bleve afløste af sværere, mere rummelige Fartøier, besatte med bevæbnet Mandskab, men kunde da ei heller nærme sig Kysten saa meget som tidligere. Der var imidlertid endnu en Kanonbaad stationeret bag Arnkils Nordostpynt, og der blev patrouilleret med Baade om Natten i Als Sund indtil i April Maaned; men da Nætterne bleve mere lyse, og Patrouillebaaden af de paa Alskysten opstillede Tropper letteligen kunde betragtes som fjendtligt Fartøi eller ved at give Feltraadet sætte de ligeoverfor posterede fjendtlige Tropper i Kundskab om dette, og da derhos Krigsskibene, som ovenfor berørt, paa Grund af Fjendens Ild maatte indtage længere bortliggende Stillinger, bortfaldt Patrouilleringen i Overensstemmelse med Landmilitærets eget yttrede Ønske ganske i selve Sundet ved Als**) og bibeholdtes kun i Mundingen mellem Arnkil og Snogbæk Hage, hvor Sundet støder sammen med Als- og Augustenborg-Fjorde. Overensstemmende hermed blev det under 17. April meddelt Overkommandoen, at Nætpatrouillerne vel ikke vare ophørte, men ikke kunde være saa fuldstændige som tidligere, idet man maatte indskrænke sig til færre og større, velbevæbnede Baade. Saaledes var Patrouilleringen indrettet, da Rolf Krake fra den sidste Halvdel af April indtil Vaabenhvilens Begyndelse d. 12. Mai indtog sin Station i det nordlige Farvand ved Als. Af Eskadrechefen erholdt Orlogskapitain Rothe ved sin Ankomst d. 19. April Ordre til at lade flittigt patrouillere om Natten, uden at der i denne Henseende meddeltes nogen mere specificeret eller detailleret Forskrift, som han

*) Se herom II. Del Pag. 312. Generalstabens Anm.

**) Sammenhold dog II. Del Pag. 375 og 376. Generalstabens Anm.

havde at iagttage. Efter hvad der er givet, har denne Patrouillering inden Vaabenhvilen fra Rolf Krakes Side indskrænket sig til Udsendelsen af et Fartøi under en Officers Kommando, hvis Hverv, skjøndt Forklaringerne i denne Henseende ikke ganske ere overensstemmende, det maa antages at have været at holde gaaende mellem Sandvig, Stevning Nor og Mundingen af Als Sund Den samme Fremgangsmaade blev fulgt, da Pandserbatteriet efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse atter tidlig om Morgenen d. 27. Juni havde indtaget sin tidligere Station, og den Nat Overgangen iværksattes, Natten mellem d. 28. og 29. Juni, var saaledes Patrouillebaaden bleven udsendt Kl. 10½ med Ordre at holde gaaende mellem Nordostpynten af Arnkil samt Kysten af Als Nord efter, for at hindre fjendtlige Fartøier fra at gaa uden om Arnkilsøre ind i Augustenborg Fjord, afværge fjendtlig Overgang til Stevning Nor og Sandvig, og forebygge Desertion fra Als, hvorhos Fartøiet tillige havde at agere som Lyttepost. Patrouillebaaden naaede efter den af sammes Fører afgivne Rapport og dermed stemmende Forklaring, Revet mellem Arnkils Nordostpynt og Batteriet paa Snogbæk Hage, saaledes at Als Sund havdes aabent, men da Intet blev hørt at røre sig ved Snogbæk, styredes der Kl. 1 over mod Sandvig, og efter atter at have været nede ved Arnkilsøre, vendte Baaden tilbage til Pandserbatteriet Kl. 2.

Spørges der nu, om Eskadrechefen kan antages at have viist nogen Forsømmelighed i de af ham med Hensyn til Patrouilleringen trufne Dispositioner, da bliver det paa den ene Side at tage i Betragtning, at det for Marinens Virksomhed i disse Farvande netop var af stor Vigtighed, at holde et vaagent Øie med Fjendens Bevægelser, hvilket bedst kunde ske ved mindre Fartøier, der kunde nærme sig Kysten og benyttes som Lytteposter. Eskadrechefen var med Hensyn til Forsvaret og Bevogtningen af Øen Als stillet saaledes, at Bestemmelserne i Søkrigs Artikel 12 jfr. 721 maatte opfordre ham til at indrette Patrouilleringen paa saadan Maade, at Øen derved efter Mulighed sikkredes mod Overrumpling og Overfald, og at en enkelt Lyttepost var gaaet tabt formodelst Folkenes Uforsigtighed kunde ikke afgive tilstrækkelig Hjemmel til at forbyde slige smaa Baades Anvendelse. Hertil kommer, at Marineministeriet i Skrivelse af 21. Februar til Eskadrechefen alt havde udtalt det som ønskeligt, at den Næstkommanderende tog Ophold i Nærheden af Arnkilsøre, for derfra at vaage over, at et skarpt Udkig blev holdt med Fjendens Foretagender, navnlig om Natten og i taaget Veir ved Hjælp af Fartøispatrouiller med dæmpede Aarer. Men paa den anden Side maa det bemærkes, at ligesom Forholdene medførte, at den Næstkommanderende ikke kunde tage Post ved Arnkilsøre, saaledes havde de ogsaa til Følge, at Patrouilleringen mere maatte knytte sig til den nordligere end til den sydligere Del af Farvandet ved Als. Hvorledes under disse Omstændigheder den hensigtsmæssigste og virksomste Patrouillering fra Marinens Side lod sig iværksætte, maatte nærmest bero paa et Skjøn af den Høistkommanderende, hvorved han tillige havde at tage Hensyn til Omfanget af de til hans Raadighed stillede Stridskræfter. At han ikke særligen har forsynet Batteriets Chef med specielle og detaillerede Instruktioner angaaende Maaden, hvorpaa denne havde at besørge Patrouilleringen udført, skjønnes ikke at kunne lægges ham til Last, naar henses til Kapitain Rothes høie Charge i Marinen og den

Erfarenhed og Kjendskab til Tjenesten, hvoraf han maatte forudsættes at være i Besiddelse, ligesom ogsaa at han, der indtog en detacheret Stilling, i Instrux af 1849 § 143 Nr. 3 havde Regler for, hvorledes han havde at forholde sig. Men iøvrigt ses det, at Eskadrechefen har foranstaltet Patrouillebaade udsendte fra de i Fjorden stationerede Krigsskibe, og ladet føre Tilsyn med den hele Patrouillering ved et mindre Dampfartøi.

Med Patrouilleringsvæsenet staar i nøie Forbindelse den Kanonbaads-Station, der før Vaabenhvilen var indrettet bag Arnkils Nordostpynt, hvorfra Patrouillebaad udgik, og en Udkigspost var opstillet paa Pynten af Arnkil. Denne Station var forinden Vaabenstilstandens Udløb ganske bleven opgivet, og intet Krigsfartøi blev ved Fjendtlighedernes Gjenoptagelse sendt derhen. Det er under Sagen ikke paaberaabt, at denne Undladelse har været foranlediget ved Mangel paa saadanne Krigsfartøier, det være sig Kanonchalouper eller Joller, som vare skikkede til at henligge sammesteds, men derimod gjort gjældende, at Intet vilde have været vundet ved en slig Foranstaltning, idet ethvert saadant Fartøi, strax naar det viste sig, vilde være bleven skudt isænk af Snogbæk Batteriet. Men baade kunde der fra den ved Skoven dækkede Station have været patrouilleret med Fartøier og holdt Udkig paa selve Pynten, og under et Landgangsforsøg, hvor det fjendtlige Batteries Virksomhed vilde være bleven ikke lidet hæmmet ved det Hensyn, der maatte tages til Fjendens egne Baade, var der Udsigt til, at den her stationerede Søstyrke, naar den var af denne Art, paa en virksom Maade kunde have bragt Forstyrrelse i den fjendtlige Baadtransport, indtil Pandserbatteriet kom tilstede, et Formaal, der var af den Vigtighed, at Meget derfor burde risikeres og offres.

Det kan ei heller billiges, at de mindre, lethemandede Baade, der benyttedes som Lytteposter, ganske ere opgivne, fordi en enkelt af disse er falden i Fjendens Hænder, idet de vare af ikke ringe Vigtighed for Sikkerhedstjenestens tilbørlige Udførelse. Det findes derfor, at Orlogskapitain Muxoll ikke tilbørligen har taget Hensyn til de i Instruktionerne af 1849 § 143 Nr. 3 indskærpede Pligter og derved har handlet imod de i Søkrigs Artikel 12 og 721 udtalte Grundsætninger, saa at han under denne Post ikke efter sin Paastand vil kunne frifindes.

Forsaavidt Spørgsmaalet dernæst er, om nogen Forsømmelse kan tilregnes Orlogskapitain Rothe med Hensyn til den af ham anordnede Sikkerhedstjeneste, vil det ikke kunne falde ham til Last, at han før Vaabenhvilen, paa en Tid, da flere Krigsskibe vare stationerede i Farvandet og en Kanonbaad endog var henlagt bag Arnkils Nordostpynt, ikke udsendte flere end een Patrouillebaad, idet der dengang patrouilleredes fra de andre Skibe og en egen mindre Dampbaad særlig inspicerede Patrouilleringen. Mere tvivlsomt er det, om ikke yderligere Foranstaltninger af ham burde have været trufne, da han ved Fjendtlighedernes Fornyelse indtog sin tidligere Station. Kanonbaadsstationen bag Arnkils Nordostpynt var, som bemærket, opgivet, og Rolf Krake var det eneste Krigsskib paa Augustenborg Fjord, som nærmest havde at vaage over Als Sund mellem Snogbæk og Arnkils Landet. Det havde under disse Forhold været ønskeligt, at en kraftigere Patrouillering her havde fundet Sted, forbundet med et Udkig paa Arnkils Pynten, og at han ikke havde

ladet det bero ved at udsende en Ordonnants til Broen ved Ulkebøl Nørremark, ud for hvilken Batteriet var beliggende i en Afstand af c 3 Kabellængder fra Land. Herved blev vistnok en Forbindelse tilveiebragt med den nærmest kommanderende Landofficer, men nogen selvstændig og uafhængig Sikkerhedstjeneste var dog ikke bragt tilveie. Naar imidlertid henses til, at han først var ankommen paa Augustenborg Fjord d 27. Juni, at han strax ved Ankomsten havde at træffe den høist fornødne Aftale med den kommanderende Landofficer og føie Foranstaltning til en eventuel Indskibning af Tropperne, dersom disse skulde blive afskaarne af Fjenden, samt i det Hele ordne Tjenesten, findes det ikke, at den ovenberørte Undladelse af en kraftigere Patrouillering kan paadrage ham nogen Straf.

B. Rolf Krakes Forsinkelse med betimeligt at naae Stationen efter Vaabenhvilen.

Under Vaabenstilstanden havde Rolf Krake erholdt Ordre om at forene sig med en i Østersøen krydsende Eskadre. Vaabenhvilen udløb Natten mellem d 25. og 26 Juni, og Rolf Krake modtog d. 25. Juni om Formiddagen Kl. 10 Ordre om at støde til Vest-Eskadren ved Als. Batteriet befandt sig dengang ved Langeland og kunde begive sig til Als enten ved at løbe igjennem de snevre Farvande mellem Øerne Syd for Fyen eller ved at passere det aabne Hav Syd om Langeland og Smaaøerne. Veiret havde været stormfuldt og Barometret vedblev at staa ugunstigt, og Batteriets Chef skjønnede, at det under disse Omstændigheder vilde være det sikkreste at vælge Veien mellem Øerne, der, om end noget længere, muligen under de givne Veirforhold vilde kunne gjennemløbes i kortere Tid. Dette Skjøn kan ikke underkjendes, ligesaalidet som det kan misbilliges, at han i de snevre og vanskelige Farvande mellem Øerne har, da Lodsen vægrede sig for at føre Skibet igjennem om Natten, ligget stille i nogle Timer, saa at han først d. 26. om Morgenen Kl. 6¼ er truffen sammen i Hørup Hav med Eskadrechefen. Dengang var der imidlertid fra Overkommandoens Side reist Spørgsmaal, om Rolf Krake skulde begive sig enten til sin tidligere Station ved Als eller til Fænø Sund, og det kan ikke misbilliges, at Eskadrechefen, saalænge Overkommandoen ikke herom havde taget Beslutning, lod Batteriet indtage Kul, hvorved det blev skikket til at indtage hvilkensomhelst af de omkvæstionerede Stationer, og foreløbig afgaa til Nordkysten af Als, for at afvente nærmere Ordre. Her modtog Batteriets Chef d. 26. Juni om Aftenen Kl. 9¼ Ordre, at begive sig til sin tidligere Station. Han paaberaaber sig, at han har gjort den Lods, som skulde føre Skibet ind i Fjorden, bekjendt med af hvilken Vigtighed det var, at han snarest muligt indtog sin Station, men at denne nægtede, at føre Skibet ind om Natten. Derimod udsiger Lodsen, at han, da Anmodningen skete, rigtignok fremhævede, at det efter Skibets Beskaffenhed og de i Farvandet beliggende Grunde vilde være vanskeligt at føre Skibet ind om Natten, men at han ikke bestemt herfor undslog sig Skjøndt nu ingen fuldkommen Overensstemmelse har været at tilveiebringe, fremgaar det dog af de saaledes afgivne Forklaringer, at Chefen, da Seiladsen i hvert Fald blot kunde ske langsomt, og den mørke Tid ikke

varede længe, har været enig i, at Afgangen udsattes, indtil det lysnede. Skibet ankom derefter Kl. 4 om Morgenen paa sin Ankerplads, og efter de foreliggende Omstændigheder skjønnes det ikke, at der i denne Henseende kan lægges Orlogskapitain Rothe noget til Last

Naar det under denne Del af Sagen endelig er fremhævet, at Chefen for Batteriet, uagtet han trængte til Lodsens Assistance, dog tillod denne d. 28. Juni om Eftermiddagen at gaa fraborde, for at hente hans i Stegsvig henliggende Jolle, maa den givne Tilladelse til en slig, som det ses, aldeles kortvarig Fraværelse bero paa et individuelt Skjøn over de konkrete Forhold og vil, da der heraf ikke ses at være opstaaet nogensomhelst Ulempe, ikke kunne medføre Ansvar. Under denne Post vil der følgelig ikke kunne blive Spørgsmaal om Ansvar hverken for Kapitain Muxoll eller for Kapitain Rothe.

C. Rolf Krakes Station paa Augustenborg Fjord og Indtagelse af Natstilling eller deslige i større Nærhed af Sundet

Den Ankerplads, som Pandserbatteriet indtog i Augustenborg Fjord, var den samme baade før og efter Vaabenstilstanden. Ordren fra Eskadrechefen af 19. April befaler at indtage Station i Sandvig eller paa Augustenborg Fjord saa nær ved Arnkilsøre, som det paa Snogbæk Hage anlagte fjendtlige Batteri vil tillade Rolf Krake at henligge umolesteret. Samme Dag indberetter Eskadrechefen til Ministeriet, at en Ordre af det ovenanførte Indhold var meddelt Chefen for Rolf Krake. Denne foretrak som Station Augustenborg Fjord fremfor Sandvig, og efter de Erfaringer, som andre Krigsskibe have gjort, valgtes en Plads Syd for den saakaldte Halvmaanegrund, som det Arnkilsøre nærmest liggende Punkt, hvor Pandserbatteriet kunde henligge umolesteret af de fjendtlige Batteriers Ild. Denne Ankerplads, der var fjernet c. 5,400 Alen fra Arnkils Nordostpynt og 7,800 Alen fra det Punkt, hvorfra Als Sund kunde beskydes, blev billiget af Eskadrechefen og Naatkommanderende, ligesom den ogsaa maa antages at være kommen til Landstyrkens Kundskab, uden at der mod samme er reist nogen Erindring*). Vel er det af Marineministeriet i dets ovenberørte Skrivelse af 21. Februar anbefalet, at Pandserbatteriet, naar det ikke længer blev brugt Sønden for Sundet ved Als, skulde stationeres ved Arnkilsøre, hvor det, ved at tage Position udenfor Øens Sydvesthuk, vilde kunne bestryge Sundet et langt Stykke ind. Men foruden at denne Skrivelse ikke indeholder nogen bestemt Ordre, men har overladt den endelige Afgjørelse til Eskadrechefen, vare ogsaa ved Rolf Krakes Ankomst d. 18. April, Forholdene aldeles forandrede ved de betydelige Batterianlæg, som i Mellemtiden vare udførte af Fjenden. Eskadrechefen har desaarsag i en Indberetning af 22. April fundet sig opfordret til at give en Fremstilling af Forholdene, saaledes som de dengang vare. Det hedder heri, at Krigsskibene, trods de mange Batterier paa den fjendtlige Kyst, formentlig ville kunne forhindre ethvert Forsøg paa Overgang i Als Fjord, men

at dette ikke vil være Tilfældet i Als Sund, at Lodsen og Skibschefen have erklæret det for en absolut Umulighed, at kunne navigere Batteriet Rolf Krake i Als Sund, hvor Farvandet ikke er mere end 4 à 500 Alen bredt, og Alt under en Artillerikamp vil blive indhyllet i Røg, idet Skibet ikke styrer let og tilmed paa Grund af Lokaliteterne kun har en meget begrændset Synskreds. Denne Anskuelse har Eskadrechefen tiltraadt med Tilføiende, at dersom Overgangsforsøget sker i Mørke, vil Batteriet saa meget mindre kunne passere Sundet, hvorhos han med Hensyn til Anvendelsen af Pandserskonnerten Esbern Snare yttrer, at denne rimeligvis af Snogbæk Batteriet vil være gjort utjenstdygtig eller skudt isænk, inden den naaer Overgangspunktet. Han slutter med, at han ikke tør vove at paatage sig Ansvaret at kommandere et Skib til en Tjeneste, hvor dets Ødelæggelse staar ham klart for Øie, naar Formaalet med Opoffrelsen dog ikke kan naas, og at Erfaringen allerede har viist, at Skibe ikke kunne bestaa mod Landbatterier, især naar disse ere besatte med riflet Skyts. Da nu Eskadrechefen, som bemærket, alt d. 19. April til Ministeriet indberettede, at Positionen vilde blive indtaget af Rolf Krake saa nær Arnkilsøre, som den kunde henligge umolesteret, kan det ikke siges, at nogen høiere Ordre er tilsidesat derved, at Batteriet ikke har lagt sig paa en nærmere Plads ved Øret, hvor det kunde beskydes af de fjendtlige Batterier, uden selv at kunne udrette Noget mod disse.

Det er derhos oplyst, at der baade i Begyndelsen og Slutningen af April har fundet mundtlige Forhandlinger Sted mellem de Kommanderende over Søstyrken og Armeen paa Als, under hvilke der har været Leilighed til, fra begge Sider, at komme til Kundskab om de indtagne Positioner og om Alt, hvad der maatte være af gjensidig Interesse, og der foreligger en Skrivelse fra 1. Armeedivision af 2. Mai*), som præciserer Resultatet af disse Forhandlinger saaledes, at Marinen garanterer mod ethvert Landgangsforsøg paa den søndre, østre og nordre Kyst fra Sønderskovens vestre Udkant til Hellesø Færgegaard, og paa Strækningen herfra til Storskovens nordre Udkant mod, at nogen betydeligere Landsætning, vel høist 200 à 300 Mand, vil kunne finde Sted. Af en tidligere, fra Eskadrechefen til Marineministeriet under 23. April indgiven Indberetning fremgaar det forøvrigt, at Bestemmelsen, naar ikke anderledes befales, var, at Rolf Krake under et Forsøg paa en Overgang i den nordlige Del af Als Sund, skulde forsøge at forhindre saadant ved fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre at skyde langs ind ad Sundet og ved en Overgang over Als Fjord, at søge at forebygge denne efter bedste Skjønnende. Denne Disposition, der ikke indeholder, at den af Ministeriet i Skrivelse af 21. Februar anbefalede Stilling indenfor Arnkilsøres Sydvesthuk skulde indtages, er ved Marineministeriets Skrivelse af 25. April fuldstændigen billiget. Det er nu klart, at Batteriets Stationering maatte for en væsentlig Del afhænge af de konkrete Forhold, saaledes som disse til enhver given Tid viste sig at være. Opgaven var, at holde det saa nær dets eventuelle Virkeplads, som det overlegne fjendtlige Skyts tilstedede, uden at udsætte det for at blive gjort ukampdygtigt allerede paa dets Ankerplads, og

ligesom efter det Foranførte Indberetning i saa Henseende er sket til Ministeriet, saaledes er det under Sagen ikke godtgjort eller bragt til Formodning, at en heldigere beliggende Plads kunde have været valgt end den, der blev benyttet. Om det end kunde have været ønskeligt, at bringe Rolf Krake nærmere til Als Sundet, saa at Skibet i alt Fald om Natten kunde have indtaget en Stilling ved Nordostpynten af Arnkil, ere dog de Grunde, som ere paaberaabte til Styrke for at dette er bleven undladt, af den Natur, at de ikke tør forkastes, thi Skibet, der var kjendeligt ved sine Master og ved Røgen, vilde derved have været udsat for en heftig og vedholdende Beskydning, hvis Virkning ikke forud lod sig beregne, og som muligen vilde have gjort det uskikket til Tjeneste, naar netop dets Medvirkning behøvedes. Da endelig Forholdene ei heller tilstedede at holde Skibet om Natten gaaende i Fjorden og der ikke skjønnes, at være paavist nogen anden Maade, hvorpaa Skibet kunde hensigtsmæssigere have indtaget sin Stilling, findes der ikke under dette Punkt at være begaaet nogen Forsømmelse enten fra Eskadrechefens eller fra Batterichefens Side.

D. Skibets Forberedelse til hurtigst muligt at gaa frem, samt Betydningen af de med Kommandoen i Land aftalte Signaler og andre Varsler.

Skibet laa vel ikke med fuld Damp, men dog saaledes, at det strax kunde gaa frem, og at der kun behøvedes c. 4″, for at naae den fulde Dampkraft. Alt saavel staaende som løbende Gods var fanget til Masten, Rorpinden var udtaget, og Styrapparatet i Kommandotaarnet i fuldkommen Orden, dog bleve Siderne ikke slaaede ned, men da Boltene, der holdt disse, stadigen vare i Orden, vilde herved intet Ophold kunne foraarsages. Med Hensyn til Ankringen kunde der, efter hvad Skibschefen under Forhørerne har udsagt, efter hans Anskuelse alene være Tale om, enten at have Kjæden udhexet klar til at stikke fra sig eller at have den manet om Spillet og dette klar til Indhivning. Det sidste Alternativ blev af ham valgt, da Ankerletningen vilde kunne ske i faa Minutter og Katning og Kipning derefter finde Sted under Skibets Gang. Det halve Mandskab var om Natten paa Dækket, hvorimod Resten var tilkøis, hvilket havde til Følge, at nogle af Underofficererne havde deres Køier anbragte paa Forbanjeret, men dette var rummeligt og paastaas at være bleven holdt tilstrækkeligt ryddeligt for Spillets Skyld. Disse vare de af Batteriets Chef trufne Forberedelser, som han efter sin Formening ansaa hensigtssvarende under almindelige Forhold, idet han antog, at Dampkjedlerne vilde lide under en vedvarende Spænding af Dampen, at Mandskabet vilde trættes, naar der ei blev indrømmet det den behørige Hvile, men at ikke destomindre alt var paa rede Haand, for at Skibet uopholdelig kunde gaa frem, og det øvrige Fornødne dernæst bringes i Orden under Seiladsen. Derimod erkjender han, at han vilde have truffet yderligere Foranstaltninger, hvis han var bleven underrettet om, at et Angreb var nærforestaaende. Vel modtog han d. 28. Juni fra Eskadrechefen en Skrivelse, hvori det hedder, at Fjenden gjør Forberedelser til en storartet Overgang, at ikke mindre end 800 Baade ere i de seneste Dage passerede Flensborg Nord paa

at det ikke vides, hvorfra Overgangen skal gaa ud, eller om den skal foretages fra flere Punkter, men at det dog er sandsynligt, at Sundet er et af Stederne, da man har Efterretning om, at Fjenden har flere Guttaperka Baade eller Flaader bestemte til Overgang over Sundet. Men paa denne Meddelelse har Batteriets Chef, efter sin Forklaring, ikke troet at burde lægge nogen Vægt, thi dels blev Skrivelsen, der er betegnet som privat, overbragt ham leilighedsvis ved een af hans egne Folk, der i et Ærende havde været paa Eskadrechefens Station, og dels indeholdt den andre Meddelelser, deriblandt om Kulforsyning, som ikke tydede paa nærforestaaende Aktion, hvorfor han henførte den givne Efterretning blandt de flere lignende, endog langt mere bestemte, som før Vaabenhvilen havde været i Omløb og viist sig aldeles ugrundede. Det var, efter Batterichefens Formening, nærmest fra Armeen paa Als, at Signalet om et forestaaende Angreb maatte kunne ventes, thi dens Strandvagter vare kun 500 à 800 Alen fjernede fra Sundeved Kysten og et fuldstændigt Baunesystem var etableret*), ligesom han ogsaa, ved den i Land posterede Ordonnants havde sat sig i Forbindelse med den nærmest kommanderende Officer, men forøvrigt nærede han den Anskuelse, der deltes af de fleste Officerer, at et Angreb paa Als vilde blive indledet med en Artillerikamp, der vilde give ham Tid til at indfinde sig paa Kampladsen.

Forsaavidt det nu af Søkrigsprokurøren er lagt Eskadrechefen til Last, at han ikke personligen har inspiceret Rolf Krake paa Stationen og forvisset sig om, hvorledes den daglige Tjeneste blev udført, og om, hvilke Foranstaltninger der vare trufne for at holde Skibet i stadig Kampberedskab, findes denne Anke ikke tilstrækkelig begrundet, da Eskadrechefen, efter hvad der alt under et andet af Sagens Punkter er fremhævet, ikke kunde have nogen Opfordring til at indlade sig paa at give detaillerede Bestemmelser angaaende Ordningen af den daglige Tjeneste ombord i Pandserbatteriet. Ligesaalidet kan det med Føie imputeres ham, at han enten skulde have undladt at styrke Moralen og udbrede Tillid hos alle Vedkommende, idet de fremkomne Oplysninger ikke give Anledning til at antage, at det skulde have manglet paa Mod og Tillid, eller at han skulde have forsømt at bringe Ministeriets Meddelelser, saavidt de dertil maatte anses bestemte, til alle Vedkommendes Kundskab. — Naar Spørgsmaalet dernæst er, hvorledes Batterichefen kan antages at have løst den Opgave, der var stillet ham, maa det bemærkes, at Ankerpladsens Fraliggenhed medførte, at han ei kunde være tilstede med Batteriet i samme Øieblik Overgang forsøgtes i Als Sund. Det er nu vel muligt, at han kunde have truffet saadanne Foranstaltninger, hvorved han vilde have været i Stand til at komme noget tidligere paa Virkepladsen end sket er, hvilket vilde have havt sin Betydning, dersom Alarmeringen var foregaaet mere betimeligt, og han havde handlet rigtigere, naar dette af ham var bleven iagttaget, men Undladelsen heraf vil dog ikke kunne tilregnes ham som nogen strafbar Forsømmelse, og Resultatet heraf vilde dog i alt Fald have været høist tvivlsomt. Sundeved og Als Kysterne ere langs med Sundet saa nær-

liggende, at, efterat Rolf Krake ved de fjendtlige Batteriers Ild var bleven nødsaget til at indtage den ovenberørte Station, sammes Bistand ikke af Armeen kunde paaregnes ved Angrebets Begyndelse. Kun dersom den militære Kystbevogtning formaaede at modstaa det første Anfald, saa at Alarmeringen gjennem de aftalte Tegn betimeligen kunde naae Pandserbatteriet, vilde dette kunne have ydet en kraftig Medvirkning imod Overgangsforsøget, men det laa for fjernt til at en Overrumpling ved dets Hjælp kunde forebygges. Som Følge heraf vil Orlogskapitain Rothe ikke være ifalden Straf for nogen her udvist Forsømmelse, ligesom ei heller den af Søkrigsprokurøren fremhævede Omstændighed, at den saakaldte Hundevagt var anbetroet til en Reservelieutenant, kan regnes ham til Brøde, idet Skibet dengang laa for Anker, og han i et saadant Tilfælde vidste, at kunne stole paa den Paagjældende, efter dennes ham bekjendte personlige Egenskaber.

E. Rolf Krakes Hverv i Almindelighed og Forstaaelsen af de desangaaende givne Ordrer og Bestemmelser.

Hvad Eskadrechefen angaar, da er det under denne Sagens Del af Søkrigsprokurøren særligen paaanket, at Ministeriets Skrivelse af 21. Februar ikke er bragt til Orlogskapitain Rothes Kundskab; men da Rolf Krake ikke dengang blev sendt til Als Fjord, hvor den først ankom i sidste Halvdel af April Maaned, da Forholdene ved de af Fjenden iværksatte Batterianlæg aldeles havde forandret sig, og de Forudsætninger ikke længer vare tilstede, hvorfra Ministeriet i Februar var gaaet ud, findes det ikke, at denne Undladelse vil kunne tilregnes ham som Brøde.

Ligesaalidet skjønnes det med Grund at kunne siges, at han i sine Indberetninger til Marineministeriet skulde have givet nogen saadan Fremstilling af Forholdene, der ved Ukorrekthed eller Tvetydighed kunde tjene til at vildledde Ministeriet i dets Beslutninger. Indberetningerne af 22. og 23. April, hvorom der her nærmest er Spørgsmaal, indeholde, den første: den bestemte Udtalelse, at det efter Lodsens og Chefens Erklæring er en absolut Umulighed, at kunne navigere Rolf Krake i Als Sund, hvor Farvandet ikke er mere end 4 à 500 Alen bredt, og hvor Alt under en Artillerikamp vil blive indhyllet i Røg, medens Skibet ikke styrer let og efter dets Lokaliteter kun tilsteder en begrændset Synskreds, og den anden: en Angivelse af den Position, som Rolf Krake, hvis ikke anderledes befales, i Tilfælde af Overgangsforsøg, vil have at indtage, hvilken Anordning, saaledes som alt tidligere releveret, fremkaldte Ministeriets fuldstændige, i Skrivelse af 25. s. M. udtalte Billigelse. Det kan ei heller med Føie bebreides Eskadrechefen, at han ved mangelfulde, tvetydige og uklare Udtalelser, skulde have vildledet Armekommandoen med Hensyn til den Medvirkning, som fra Marinens Side turde paaregnes. Særligen maa det fremhæves, at det i Skrivelse af 28. April til Armeens Overkommando af Eskadrechefen udtrykkeligt er udtalt, at nu, da de fjendtlige Feltbatterier i Sundeved efterhaanden ere blevne til flere faste Værker, der daglig forstærkes og forøges, medens Kystbatterierne paa Alssiden ere forsvundne, vil intet Skib af en saadan Størrelse være i Stand til under Røg og Damp at manøvrere i et yderst snevert Farvand som Als Sund, og kunne

modstaa den Artilleriild, det ligefra Indgangen til Sundet, Snogbæk Hage Batteri, og hele Veien vil blive angrebet af; men det vil ufeilbarligt blive skudt isænk, førend det naaer til det Sted, hvor det skulde virke, og skulde det end være saa usandsynlig heldigt at naae flydende til Overgangsstedet, vilde dets Angrebskraft efter al Rimelighed være saa svækket, at der ikke vilde opnaas andet ved Tabet af et Skib og Størstedelen af dets Besætning, end at Fjenden i en kort Tid vilde blive standset i et Foretagende, som han derefter vilde fortsætte med forøget Kraft, thi at vende tilbage og forny Angrebet vilde Skibet ganske vist ikke kunne. I Henhold hertil meddeles det Overkommandoen, at Eskadrechefens Udtalelser under en tidligere Konference i Ulkebøl Præstegaard, hvilke Udtalelser gik ud paa, at Skibene skulde assistere efter bedste Evne med at forhindre en eventuel Overgang, saavel ved Hjælp af Baade som ved Broslagning, og at et bestemt Skib var designeret til at løbe en slig Bro ned, vare begrundede i de daværende Forhold, men at disse nu vare saaledes forandrede, at intet Krigsskib vilde kunne løbe ind i den snevre Del af Als Sund, og at den Hjælp, som kunde forventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at Pandserbatteriet efter bedste Evne søgte at genere Fjendens Foretagender i Als Sund, saa langt dets Skyts kan række fra Arnkilsøre; det tilføies sluttelig, at han har underrettet Marineministeriet om Skibenes Evne til at understøtte Armeen, og at den af ham fattede Plan for Skibenes Stationering og Anvendelse til dette Formaal fuldkommen er billiget af Ministeriet*), hvormed maa antages at være sigtet til den ovenberørte, som Svar paa Indberetningen af 23 April, modtagne Skrivelse af 25. s. M. Det fremgaar dernæst af Overkommandoens Skrivelse til Krigsministeriet af 1. Mai, at Armeen ikke fandt sig tilfreds med den Bistand, som herefter kunde ventes ydet — i hvilken Henseende det i Skrivelsen udtales, at Rolf Krake efter alle Kompetentes Udsagn ikke er konstrueret til at kunne styre i det søndre Als Sunds Krumninger eller vende i den nordre Del mellem Arnkilsøre og Kjær Vig — men derimod troede til Ministeriet at maatte henstille, om der kunde foretages Skridt, der muligt kunde lede til et nyt Resultat. Hvad der i Henhold hertil er foretaget har ikke været at oplyse, men det er givet, at Eskadrechefen ikke har modtaget yderligere Ordrer, som kunde foranledige ham til at afvige fra de af ham trufne Dispositioner.

Derimod erkjender Eskadrechefen, at han har gjort sig skyldig i en Inkorrekthed ved Affattelsen af den Ordre, der d. 19. April er udfærdiget til Chefen for Rolf Krake, idet denne Ordre ikke i Forbindelse med Broslagning nævner Overgang ved Baade; men han har paaberaabt sig, at denne Unøiagtighed er afhjulpen under en Samtale, som han d. 21. April ombord i Pandserbatteriet havde med Orlogskapitain Rothe, om hvorledes Batteriet havde at virke, og det er af denne Sidste ogsaa indrømmet, at det var paalagt ham, fra den tidtberørte Position ved Arnkilsøre at beskyde Sundet, naar Baade-Overgang forsøgtes. Ligesom derfor denne Ordre betimeligen er bleven forstaaet paa den rette Maade, saaledes ville, efter det Ovenbemærkede, de øvrige

under denne Del af Sagen med Eskadrechefen fremførte Ankepunkter ikke kunne paadrage ham noget Ansvar.

For Orlogskapitain Rothes Vedkommende, forsaavidt der under dette Sagens Punkt herom er Spørgsmaal, maa det anses givet, at Marineministeriets Skrivelse af 21. Februar ikke er bragt til hans Kundskab, saa at han ei har tilsidesat nogen ham given Befaling ved at undlade at tage Position ved Arnkilsøres Sydvesthuk. Det er overhovedet, saaledes som det fremgaar af hvad ovenfor er bemærket, ikke af Eskadrechefen paalagt ham at løbe ind i Als Sund, men kun at skyde langs ned ad Als Sund fra en Position i Nærheden af Arnkilsøre. Derimod kan der ikke gives Kapitain Rothe Medhold, forsaavidt han har forstaaet de til ham udstedte Ordrer, som om det derved var stillet ham til Hovedopgave at bevogte Als Fjord, thi om han end skulde deltage i Bevogtningen af denne Fjord, og hans Instruktioner vare affattede i denne Retning, vare dog tillige andre Krigsskibe stationerede paa Fjorden under Næstkommanderendes Befaling, medens Als Sund alene kunde iagttages og beskyttes af Rolf Krake, der ved sin Konstruktion bedre end noget andet af Krigsskibene var i Stand til at udholde de fjendtlige Batteriers Ild. Hvorvidt imidlertid denne mindre rigtige Opfattelse har ledet til Resultater, som kunne bevirke Ansvar, vil det ikke være at afgjøre under dette Punkt af Sagen.

Naar Søkrigsprokurøren fremdeles har anket over, at Orlogskapitain Rothe har miskjendt sin Stilling som Skibschef under Krigsforhold ligeoverfor Lodserne, overdrevet Betydningen af disses Udtalelser om Rolf Krakes Navigering i Farvandene ved Als, og fremkaldt eller næret hos Eskadrechefen urigtige Forestillinger om Vanskeligheden derved i Forhold til Skibets Egenskaber, skjønnes det ikke, at denne Anke efter de fremkomne Oplysninger kan anses beføiet. De Grunde, der have bevirket, at Orlogskapitain Rothe havde overveiende Betænkeligheder ved at føre Rolf Krake ind i Als Sund, ligge under Sagen klart for Dagen og ere med megen Styrke gjorte gjældende baade af ham og Orlogskapitain Muxoll. Allerede Marineministeriet har i den oftere nævnte Skrivelse af 21. Februar udtalt, at Farvandet i Sundet muligen vilde frembyde uovervindelige Vanskeligheder ligeoverfor Skibets mindre gode Styring. Det er derhos under Sagen fremhævet, at Batteriet ikke blot har fuldt Linieskibs Længde, men tillige et usædvanligt Drøn og lystrer ikke Roret, naar Skruen er standset, og endnu mindre, naar der bakkes. Hertil kommer, at der gjennem de mindre Huller i Kommandotaarnet kun haves en indskrænket Udsigt, der end yderligere vanskeliggjøres ved Kanontaarnene, og hvis Ulempe især vilde føles under en Kamp, naar Røgen udbredte sig fra Batteriets egne og fra de fjendtlige Kanoner. Det er naturligt, at Chefen for Batteriet har henledet Eskadrechefens Opmærksomhed paa disse Omstændigheder, som tildels alt tidligere ikke vare denne ubekjendte, og at han, som selv ikke forhen havde befaret Sundet, hos Lodserne erkyndigede sig om, hvorvidt Farvandets Beskaffenhed, og det snevre og bugtede Løb i Sundet tillode her at manøvrere med Batteriet uden den mest øiensynlige Fare for at løbe det fast. Det kan ingenlunde antages, at han herved har villet overføre sit Ansvar som Skibschef paa Lodserne, men det maatte være ham af Vigtighed at erfare deres Mening som søkyndige, med Farvandet

nøie bekjendte Mænd og efter de Forklaringer, der af dem under Forhørerne ere afgivne, maa det, om end enkelte Uoverensstemmelser ere tilstede, dog anses bestyrket, at de have delt hans Betænkeligheder.

Søkrigsprokurøren har fremdeles anket over, at Orlogskapitain Rothe har undladt at skaffe sig bedre Underretning om, hvorledes de ham meddelte Ordrer vare at forstaa, og at forvisse sig om den Maade, hvorpaa de af ham opfattedes, var den rigtige. Men det er herved med Føie af Saggivne bemærket, at han personligen ikke nærede nogen Tvivl om Ordrernes rette Forstaaelse og følgeligen ikke kunde have den ringeste Anledning til at udbede sig en nærmere Forklaring. Fra dette Synspunkt vil der altsaa ikke kunne lægges ham noget til Last, selv om det maatte findes at kunne tilregnes ham, at have gjort sig skyldig i Misforstaaelse af en eller anden ham given Ordre.

F. Rolf Krakes Virksomhed under Krigsbegivenhederne d. 29. Juni 1864.

Til Bedømmelse af dette Hovedpunkt i Sagen, der dog alene vedkommer Orlogskapitain Rothe, vil det være fornødent at give en Fremstilling af det væsentlige Indhold af de Forklaringer, som under Forhørerne ere afgivne om Rolf Krakes Virksomhed ved den her omhandlede Leilighed.

Der blev, som alt tidligere berørt, om Aftenen Kl. 10½ udsendt en Patrouillebaad. Ifølge den indgivne Rapport og den Forklaring, der af sammes Fører, Lieutenant Normann, under Forhørerne er afgivet, holdtes Baaden gaaende fra Kl. 11 mellem Arnkilsøre og Sandvig, og der hørtes nogle enkelte Kanonskud, saavidt kunde skjønnes, fra Kysterne af Als Sund temmelig langt Syd paa. Omtrent Kl. 12½ hørtes og saas pludselig Geværskud fra Sundeved Siden ved Snogbæk Hage, 25 à 30 i Tallet, affyrede som Rodeild, hvorfor der blev styret i Retning af Skuddene, og Fartøiet kom herved saa nær ind under Snogbæk Hage, at Als Sund erholdtes aabent. Man forblev liggende paa Aarerne for at lytte, og lidt senere hørtes og snart derefter saas en Baad nærmere hen imod Als Kysten. Den befandtes at være en i Stegsvig afhentet Lodsjolle, og Folkene i den (Lodsen og første Styrmand paa Rolf Krake) erklærede, at de ligeledes havde hørt og set Skydningen, som de formente at have været rettet mod Jollen, der dog ikke var bleven rammet af noget Skud*). Jollen roede videre til Pandserbatteriet, hvilket den naaede Kl. mellem 1 og 2, og Patrouillebaaden vedblev at ro frem, indtil den atter fik Sundet aabent; her blev den liggende indtil Kl. var 1, hvorpaa den stod over mod Sandvig og derfra tilbage mod Arnkilsøre, som naaedes Kl. 1,10; herfra gik Baaden et Stykke ud mod Stolbro Næs uden at opdage noget Mistænkeligt, satte derpaa Seil til og styrede tilbage til Rolf Krake. Da Baaden var et Par Skibslængder fra Pandserbatteriet, blev der slaaet 4 Glas, saa at Kl. altsaa var 2, da Lieutenant Normann kom op paa Batteriets Dæk. Her talte

han med den vagthavende Officer, Reservelieutenant Bager, om de Skud, han paa Søen havde hørt, da der pludselig hørtes en heftig Geværild, saavidt skjønnedes Syd for Arnkils Skov op ad Rønhave. Lieutenant Normann løb strax ned for at purre Chefen, der gav Ordre til at purre ud. Denne Ordre meddelte han til den vagthavende Officer, (som forøvrigt paastaar, at det var ham, der begav sig ned til Chefen), men Mandskabet var dermed alt i Gang, formentlig varskoet af Fartøisfolkene og de Vagthavende, ligesom Officererne og Maskinmesteren maa være blevne vækkede ved den noget hovedkulds Maade, hvorpaa han kom ned af Trappen, og ved hans Raab ind i Messen, at der formentlig skete Angreb Nu begyndte Kanonild at høres, og han skyndte sig efter sin Forklaring atter ned til Chefen, der havde ligget tildels paaklædt i Køien, og som nu var i Færd med at iføre sig sine øvrige Klædningsstykker. Chefen beordrede, at alt snarest muligt skulde gjøres klart til at gaa, hvorfor Lieutenant Normann raabte ned i Maskinen, at der skulde Damp op saa hurtigt som muligt, og selv gik forud for at faae Folkene op. Disse kom efterhaanden tilstede saavelsom Officererne, Køierne stuvedes omkring Taarnene paa Finkenetterne, og Folkene gik til Spillet for at lette Anker, i hvilken Henseende Næstkommanderende gav de fornødne Befalinger, ligesom ogsaa Chefen var kommen paa Dækket. Siderne bleve slaaede ned, Ankeret lettet, kattet og kippet, hvilket tildels skete, medens Skibet efter Ankerletningen var kommet i Gang, og de Officerer, der havde Kommando i Kanontaarnene, begave sig til disse. Skibet laa efter Lodsens Forklaring dengang omtrent $2^1/_2$ Kabellængder fra Land, det stevnede vindret V. S. V., og det maatte, som han siger, bakke, indtil der var Plads at komme Halvmaanen forbi, hvorimod Chefen under Forhøret ikke vil erkjende, at det har behøvet at bakke, og formener, at en Forvexling af Lodsen her maa finde Sted med den Bakning, som senere foregik, da Batteriet anden Gang samme Dag var paa Augustenborg Fjord.

Hvor lang Tid der forløb, inden Skibet gik frem, har ikke været at oplyse, idet Ingen af de Ombordværende har lagt Mærke til eller kunnet erindre Klokkeslettet. I Maskin-Journalen er anført: „trak Fyrene frem Kl. $2^1/_4$, Damp oppe Kl. $2^1/_2$, gik strax frem", men Maskinmesteren har under Forhørerne bemærket, at Klokkeslettet ikkun anføres med Hensyn til Kulforbruget og hovedsagentlig betegnes med fulde Kvarter. Maskinmesteren laa efter sit Udsagn og sov med Klæderne paa, men blev vækket, idet han hørte Lieutenant Normann tale om Skydning, hvorfor han strax sprang op og erholdt Ordre om at trække Fyrene frem. Han saae paa Uhret og er overbevist om, at det viste $2^1/_4$ eller maaske faa Minutter derover. Han behøvede derefter ikke at melde, at Damp var oppe, hvilket han heller ikke vil have gjort, eftersom det var bekjendt, at alt var i Orden, til at Skibet øieblikkeligt kunde gaa an, men der forløb efter hans Skjøn omtrent et Kvarter, inden Signal hertil blev givet, og Skruen begyndte at bevæge sig; imidlertid, forsaavidt Klokkeslettet i Journalen er anført til $2^1/_2$, er det alene grundet paa et Skjøn, thi han saae dengang ikke paa Uhret. Skibet maatte foretage en Dreining for at passere ud af Fjorden, og under denne observeredes først Signal fra den paa Broen ved Ulkebøl Nørremark posterede Ordonnants, der i en Jolle saas at ro ud til Batteriet, hvorfor der skete et ringe Ophold.

for at optage ham, som dog ingen nærmere Meddelelse havde at overbringe. Efterhaanden bemærkedes det nu, at Baunerne bleve tændte, men ingen af de Ombordværende vil have bemærket, at disse vare tændte, førend Batteriet var i Bevægelse. Saasnart Pandserbatteriet havde passeret Halvmaanegrunden, blev det beskudt fra Batteriet paa Snogbæk Hage, hvorfor Mandskabet blev beordret ned under Dækket. Lodsen erholdt den Ordre, at Skibet skulde ligge i Mundingen af Als Sund, og Positionen blev i Henhold hertil taget mellem Arnkilsøre og Snogbæk saaledes, at man saae Sundet ind til Storskovens Østpynt, den saakaldte Køsthuk, samt Als Kysten over det Lave af Arnkilsøre Sydvestpynt op mod Rønhave Mark.

Med Hensyn til Bestemmelsen af det Tidspunkt, da Skibet kom i denne Position, har ingen Overensstemmelse været at tilveiebringe mellem de Forklaringer, som herom ere afgivne. Kapitain Rothe formener, at der siden Alarmeringen var medgaaet lidt over ½ Time, nemlig 12 Minuter til Ankerletning, Dreining og øvrige samtidig hermed udførte Forberedelser og 24 Minuter til Seiladsen; de øvrige afhørte Deponenter, der have været ombord i Skibet, have ikke dristet dem til at udtale nogen Mening herom, da deres Tid var saa optaget, at de ikke saae paa Uhret eller i alt Fald kunne erindre Klokkeslettet, hvorimod flere Militære, der fra deres Post paa Landet kunde holde Øie med Batteriet, have paastaaet, at Kl. var bleven 3, inden det indtog sin Stilling. Alle de afhørte Deponenter, som have været ombord i Batteriet, ere derimod i det Væsentlige overensstemmende i Beskrivelsen af, hvad der ved Ankomsten foregik i selve Sundet. Der bemærkedes mellem Storskoven og Als tversover Farvandet en Stribe Baade stærkt besatte med Bevæbnede. Fra Kanontaarnene blev der fyret paa disse, først med Kardæsker, senere paa Grund af Afstanden, der er anslaaet til c. 3,000 Alen, med Granater. Denne Beskydning skete efter de i Taarnene kommanderende Officerers eget Skjøn, uden at der i denne Henseende var givet dem nogen Instrux fra Skibschefen, men denne iagttog, efter hvad han under Sagen har bemærket, fra Kommandotaarnet Virkningen af Skuddene, og da han var tilfreds med Maaden, hvorpaa Skytset blev betjent, fandt han ingen Anledning til desangaaende at give særlige Ordrer. Efterat der var bleven skudt paa disse Baade, og Røgen havde fortrukket sig, forsvandt de, og der saas kun Baade ved Sundeved Siden langs Storskovens nordostlige Side. Rækken med Baade formenes at have været Syd for Arnkilsøre Sydvesthuk, idet Baade saas at forsvinde bag Pynten. Bag denne Række Baade var en smal lys Stribe Vand, og bagved var der sort af Baade mellem Storskoven og Als. Ved de første Skud blev Rækken af Baade brudt, og der opstod Forstyrrelse blandt disse, og foruden Baadene ved Sundeved Siden saas andre Baade i travl Bevægelse for at naae sammen, men Nord for Arnkilsøre Sydvesthuk bemærkedes ingen Baade. Beskydningen af Sundet fortsattes nu i nogen Tid tilsyneladende med god Virkning, men man vedblev paa Pandserbatteriet at være ganske uvidende om de virkelige Forhold paa Kysten af Als, uden forsaavidt man af Geværskuddenes Retning, der stedse trak sig mere sydlig eller sydostlig, kunde slutte, at vore Tropper maatte vige tilbage for den fjendtlige Overmagt. Da Skydningen hørtes svagere og svagere, og Sundet var blevet saa godt som tomt for Baade, kom Kapitain Rothe efter sit Udsagn

til den Overbevisning, at Fjenden havde erholdt fast Fod paa Als og efter den alt forløbne Tid ikke kunde ventes at ville blive drevet tilbage. Han bestemte sig derfor til at høre op med Skydningen, uagtet Skibet, skjøndt det ved den fjendtlige Ild havde lidt noget Havari, dog endnu var i fuldkommen kampdygtig Stand, idet han tillige havde den Opgave at bevogte Als Fjord og være behjælpelig med at optage muligen forsprængte Troppekorps. Om denne Beslutning konfererede han med Næstkommanderende, hvorimod han ikke sammenkaldte noget Skibsraad, hvilket han ansaa uforrnødent. Hvorlænge han er forbleven i Mundingen af Als Sund, kan han ikke nøie bestemme, men efter Antallet af de faldne Skud, ænslaar han Tiden til 1 à 1¼ Time, hvorimod flere af de ombordværende Deponenter kun beregne Tiden til ½ à ¾ Time, hvilket ogsaa stemmer med de Forklaringer, der ere afgivne af de Militære, som have havt Post paa Als Kysten. Under Tilbageseilingen, som formentlig er gaaet for sig c. Kl. 3¾, vexledes Skud med Batteriet paa Snogbæk Hage, og Rolf Krake gik omtrent til sin tidligere Ankerplads. For at komme til Kundskab om, hvad der var forefaldet, og hvorledes Stillingen var, besluttede Chefen at sende et Fartøi i Land, men denne Plan maatte opgives, da der fra Krat eller Gjærde blev skudt med Riffelkugler. Da saaledes Intet her var at udrette, stod Skibet atter ud af Fjorden; omtrent udfor Halvmaanen hørtes det imidlertid, at Skydningen, som vedblivende havde trukket sig sydligere, blev meget stærk og avancerede i nordlig Retning. Chefen lod derfor paany dreie, til hvilken Dreining, hvorunder tillige bakkedes, medgik omtrent 10 Minuter, og stod igjen tilbage, men Ilden, som havde stoppet noget, trak sig nu atter Syd paa, hvorfor han, da der atter hørtes Skydning fra Hardeshøi og man formente, at have set Baade i Fjorden, Kl. 4¾ stod ud af Augustenborg Fjord. Ved at passere Als Sund saas ingen Baade eller Bevægelse dersteds, og Kursen styredes nu nordlig igjennem Als Fjord under fortsat Skydning med de fjendtlige Batterier, indtil Batterierne ved Noldtang og Varnæshoved vare passerede.

Ilden fra det fjendtlige Skyts var nu bleven saa heftig, at Dampskibet Hertha og nogle Kanonfartøier, som henlaa i Stegsvig, svævede i en ikke ringe Fare, men Rolf Krake kom disse til Undsætning og dækkede dem saaledes med den fjendtlige Ild, at det lykkedes dem at komme ud af den farlige Stilling, hvori de befandt dem.

Det fremgaar af denne Fremstilling, at der, den Nat Angrebet skete, har været udsendt en Patronillebaad til Als Sund, og at Rolf Krake, saasnart de første Geværsalver hørtes, strax har været i Bevægelse omtrent samtidig med Baunernes Tænding. Der er vel sket et, skjøndt dog høist ubetydeligt Ophold i Farten derved, at Ordonnantsen fra Ulkebøl Nørremark, der efter at have viist Signal kom roende ud fra Broen, blev taget ombord, men foruden at neppe nogen egentlig Forsinkelse derved kan siges at være indtraadt, maatte det for Chefen være af Vigtighed at erfare, om der medbragtes Efterretninger fra den kommanderende Landofficer, med hvem han gjennem denne Mand var traadt i Forbindelse. Ved Ankomsten til Sundet viste det sig strax, at Strandvagterne og den øvrige Kystbevogtning var overvældet; at en stor Del fjendtlige Tropper vare landsatte, og en betydelig Kyststrækning besat af disse. Efter hvad der under Sagen tidligere er

bemærket om den valgte Ankerplads og om de til at holde Skibet i kampberedt Stand trufne Foranstaltninger, kan det, om end Noget i enkelte Retninger er fundet at bemangle, dog ikke antages, at Chefen herved har gjort sig skyldig i nogen strafskyldig Forsømmelse, og da han har været i fuld Virksomhed fra Batteriet blev alarmeret, som det maa antages ved den første Skydning, og det ringe Ophold, Seiladsen kan have lidt ved Ordonnantsens Ombordgaaen, er at regne for Intet, maa det tilskrives Afstanden fra Liggepladsen, at Sundet først er naaet paa en Tid, da Batteriets Medvirkning havde tabt sin paaregnede rette Betydning. At Chefen, da Baadene skulde beskydes, ikke gav Kommandørerne i Kanontaarnene nogen udtrykkelig Instruktion om Skytsets Betjening, er ikke af nogen videre Betydning, da han selv paaagtede Virkningen og hermed var tilfreds. Naar der fremdeles er ført Anke over, at han i det Hele ikke tilbørligen har instrueret Skibets Officerer om dets egentlige Opgave, maa denne Anke efter de afgivne Forklaringer anses ubeføiet. Hans Foranstaltninger med Hensyn til Ankerets Katning og Kipning og hans Undladelse af at gjøre noget Forsøg paa at løbe længere ind i Sundet med Batteriet, da han mærkede, at Afstanden var større, end at dets Skud kunde hæmme Baadetransporten længere nede i Sundet, kan efter de ham af Eskadrechefen tillagte Ordrer ei heller paadrage ham Ansvar. Vel fortsattes Skydningen endnu, skjøndt i sydligere Retning, dengang han forlod sin Position i Sundets Munding, men da han om Stillingen paa Land ikkun vidste, at vore Tropper trængtes tilbage, at Kyststrækningen ved den snevre Del af Sundet var i Fjendens Magt, og at Baadetransporten ikke kunde standses længere nede i Sundet af ham, kan det ikke misbilliges, at han har anset sig pligtig at efterkomme den øvrige Del af den ham tillagte Ordre, hvorefter han ogsaa skulde yde Bistand ved Bevogtningen af Als Fjord og understøtte forsprængte Troppeafdelinger, i hvilken Henseende bemærkes, at han har hjulpet flere Krigsskibe, der uden saadan Hjælp vilde have været udsatte for Ødelæggelse. Den eneste Maade, hvorpaa han muligt kraftigere kunde have medvirket til at modstaa Angrebet, vilde have været at løbe længere ned i Sundet og at have Alt hertil beredt, altsaa ladet Ankeret hænge for Klydset, men Undladelsen heraf kan, efter det ovenfor Anførte, i intet Fald paadrage ham Straf.

I Overensstemmelse med den for enhver enkelt Hovedposts Vedkommende givne Fremstilling bliver det dernæst at afgjøre, hvorledes enhver af de Saggivne vil være at anse for sit under disse Poster omhandlede Forhold.

Foreløbigen maa det dog med Hensyn til Orlogskapitain Rothe bemærkes, at han i Slutningen af 1864, da Antallet af Søofficerer indskrænkedes, erholdt sin Afsked af Krigstjenesten, men at ligesom han selv har ønsket sit Forhold under Krigen gjort til Gjenstand for retlig Prøvelse, saaledes indeholde de af Hans Majestæt Kongen under 7. August f. A. og 7. Marts d. A. afgivne allerhøieste Resolutioner fornøden Hjemmel for Kommissionen til Sagens Behandling og Paakjendelse i dens Helhed.

Hvad dernæst det ham under Sagen imputerede Forhold betræffer, da lade vel de af ham trufne Foranstaltninger med Hensyn til Patrouillering, Beredskab til at gaa an ved første Signal og kraftig Optræden i Als Sund adskilligt tilbage at ønske, men det kan, efter hvad der under Posterne A., D.

og F. er bemærket, ikke paadrage ham noget Straffeansvar, saa meget mindre som han uden egen Skyld først er ankommen til sin Station, ganske kort før Angrebet skete, og ei havde faaet Tid eller Leilighed til at gjøre sig bekjendt med de Forsvarsmidler, der fra Landkrigsmagtens Side vare tagne til Beskyttelse af den ved Sundet beliggende Nordkant af Als. Idet han derfor vil være at frifinde for Søkrigsprokurørens Tiltale, vil han dog efter Omstændighederne have at tilsvare sin Andel af Søgsmaalets Omkostninger.

Med Hensyn til Orlogskapitain Muxoll bemærkes, at ligesom de under F. omhandlede Ankepunkter ikke ere rettede mod ham, saaledes kan intet Ansvar paabyrdes ham for det under B., C., D. og E. ham imputerede Forhold. Derimod fremgaar det af den under A. givne Udvikling, at Patrouilletjenesten har været ordnet paa en mindre fyldestgjørende Maade, og at navnligen et væsentligt Led i Bevogtningen af Als Kysten er gaaet tabt derved, at Kanonbaadsstationen ved Nordostpynten af Arnkil ved Fjendtlighedernes fornyede Udbrud var bleven opgivet. Den herved udviste Forsømmelse kan ikke siges at have været uden Skade for den Kongelige Tjeneste under Forsvaret af Als og maa følgelig henføres under Bestemmelserne i Søkrigs Artikel 979 jfr. 12 og 721 og Straffen være at bestemme efter den 26. Søkrigs Artikel jfr. med allerhøieste Resolutioner 28. August 1795 og 2. Februar 1834. Ved Valget blandt de i disse Lovbestemmelser nævnte Straffearter maa der tages Hensyn til det høist vigtige og ansvarsfulde Hverv, navnligen i Henseende til Bevogtningen og Forsvaret af Øen Als, der under Krigen var anbetroet Orlogskapitain Muxoll, saa at en ringere Straffeart end Fæstningsarrest hverken efter Sagens Beskaffenhed eller hans Kommandostilling skjønnes at burde bringes til Anvendelse. Men der er god Føie til at fastsætte Graden med den størst mulige Lempelighed. Han var i sin Kommando stillet under særdeles vanskelige Forhold, havde en udstrakt Kyst at bevogte og kan derhos ved Massen af paatrængende Forretninger strax efter Fjendtlighedernes Gjenoptagelse lettelig være bleven afholdt fra at skjænke Kanonbaadsstationen bag Arnkils Pynten den Opmærksomhed, der tilkom den. I Betragtning heraf bestemmes Straffen til mildeste Grad af Fæstningsarrest efter allerhøieste Resolution af 14. December 1792 og Tiden til 1 Maaned. De Saggivne ville derhos hver med det Halve have at udrede Sagens Omkostninger skadesløst og derunder ifølge Instruktion 20. Januar 1792 § 4 i Salær til Søkrigsprokurøren 200 Rd. samt i Medfør af Krigs Artikel Brev 29. Juli 1756 § 757 i Retsgebyr til Overauditøren, Etatsraad Suenson, ligesaa meget.

Thi kjendes for Ret:

Afskediget Orlogskapitain Hans Peter Rothe, Kommandør af Dannebroge og Dannebrogsmand, bør for Søkrigsprokurørens Tiltale i denne Sag fri at være;

Orlogskapitain Frederik Christian Georg Muxoll, Kommandør af Dannebroge og Dannebrogsmand, bør hensættes i Fæstningsarrest af 1. Grad i 1 Maaned.

Saa betale de og hver med det Halve Sagens Omkostninger skadesløst derunder i Salarium til den konstituerede Søkrigsprokurør 200 Rd. og til Overauditør, Etatsraad Suenson i Retsgebyr ligesaa meget.

Saaledes dømt i den ifølge allerhøieste Resolutioner af 7. August 1865 og 7. Marts dette Aar nedsatte Kommission til Paakjendelse af det af Orlogskapitain Muxoll som Chef for Eskadren i Øsersøens vestlige Del og af afskediget Orlogskapitain Rothe som Chef for Batteriet Rolf Krake udviste Forhold ved Forsvaret af Øen Als.

Kjøbenhavn, d. 20. December 1866.

Steen Bille. Mollerup.

Vi stadfæste herved allernaadigst Kommissionens Dom, og vil Straffen være at udstaa i Citadellet Frederikshavn.

Kjøbenhavn, d. 8. Januar 1867.

Christian R.

C. van Dockum.

Ved Kongelig Resolution af 25. Januar 1867 forandredes den Orlogskapitain Muxoll idømte Straf af Arrest i en Maaned i Citadellet Frederikshavn til fjorten Dages Arrest.